

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «Από την Διεθνή κρίση στην κρίση της αγοράς εργασίας της Ελλάδας.
Εμπειρική διερεύνηση»**

Ευάγγελος Κ. Σακελλάρης
A.M. : 7111M008

Επιβλέπων Καθηγητής: Αναπληρωτής Καθηγητής κ. Βασίλειος Κέφης

Τριμελής Επιτροπή: Αναπληρωτής Καθηγητής κ. Βασίλειος Κέφης
Επίκουρος Καθηγητής κ. Γεώργιος Πετράκος
Επίκουρος Καθηγητής κ. Χαράλαμπος Οικονομίδης

Αθήνα
Νοέμβριος 2013

Αφιερώνεται στις κόρες μου ,Ελένη και Ιωάννα-Δανάη ,που η συγγραφή της παρούσας «έκλεψε» ένα μέρος από τον κοινό μας χρόνο· αλλά και που το καθαίο βλέμμα τους μου έδωσε αλλά και μου δίνει την ψυχική δύναμη να προσπαθώ...

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Νιώθω την ψυχική ανάγκη, εκ βάθος καρδιάς, να ευχαριστήσω θερμά για την συγγραφή της παρούσας εργασίας τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Βασίλειο Ν. Κέφη, Αναπληρωτή Καθηγητή του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου- Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών , για την υπομονή, την μεταδοτικότητα του, την επιστημονική του κατάρτιση και εμπειρία αλλά προπάντων για την ανθρώπινη «ζεστασιά» που τον διακρίνει.

Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω ολόψυχα τον κ. Γεώργιο Πετράκο, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου- Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών για την επιστημονική καθοδήγηση στο κεφάλαιο της εμπειρικής διερεύνησης της εργασίας, την απλόχερη παροχή επιστημονικών γνώσεων που μου παρείχε, τις εύστοχες παρατηρήσεις του, την αμεσότητα που τον χαρακτηρίζει ως άνθρωπο και επιστήμονα αλλά και την πολύπλευρη εμπειρία του που με βοήθησαν να ολοκληρώσω με επιτυχία την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης με Κατεύθυνση Οικονομική Επιστήμη, για το σπουδαίο έργο που επιτελούν αλλά και τους συμφοιτητές μου για την συναδελφικότητα, την ανιδιοτέλεια και την αλληλεγγύη στα δύο έτη συμπόρευσης στο κοινό στίβο της εκπαίδευσης και της γνώσης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η απασχόληση, η αγορά εργασίας και η ανεργία είναι έννοιες στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους. Στις 10 Σεπτεμβρίου 2008, η επενδυτική τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής(Η.Π.Α.)-Lehman Brothers-ανακοινώνει τεράστιες απώλειες. Την Δευτέρα, 15 Σεπτεμβρίου 2008 κηρύσσει πτώχευση. Ήταν η αρχή του τέλους. Την επόμενη ημέρα οι φόβοι εντάθηκαν. Η ρευστότητα εξαφανίστηκε. Τα επιτόκια χτύπησαν «κόκκινο» και γενικότερα στην διατραπεζική αγορά κυριάρχησε φόβος αλλά και πανικός. Η χρηματοπιστωτική κρίση των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (Η.Π.Α.) ήταν γεγονός. Η εν λόγω κρίση έλαβε διαστάσεις «επιδημίας». Επεκτάθηκε ταχύτατα στις αναπτυγμένες χώρες και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα ,τις επιχειρήσεις και ειδικότερα στην αγορά εργασίας. Η παρούσα μελέτη προσδιορίζει την εννοιολογική σημασία της οικονομικής κρίσης ξεκινώντας από τους οικονομικούς κύκλους. Εν συνεχεία περιγράφει τις παρελθούσες κρίσεις τα τελευταία εκατό χρόνια, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της, στις χρηματοπιστωτικές. Καταδεικνύει τις αιτίες αλλά και τις προσπάθειες αποφυγής της κρίσης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο. Εστιάζει στις επιπτώσεις της στην αγορά εργασίας τόσο στη «πηγή» του προβλήματος όσο και ενδεικτικά στις πρώτες χώρες της Ευρώπης και της Ευρωζώνης που επλήγησαν. Επιχειρείται διεξοδική ανάλυση στα δημοσιονομικά της χώρας μας, από την μεταπολίτευση έως σήμερα, επικεντρώνοντας στα ποσοστά ανεργίας στους μακροχρόνιους ανέργους αλλά και στους νέους προ και μετά κρίσεως. Συμπεραίνεται η «κακή» δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδος –προ κρίσεως με αναλαμπές την περίοδο ένταξης στο ενιαίο νόμισμα-και την ταχεία άνοδο της ανεργίας φθάνοντας περί του 28% την περίοδο συγγραφής της μελέτης. Παρατίθενται εμπειρικές έρευνες και προβλέψεις –οσ’ αναφορά την αγορά εργασίας -σε παγκόσμιο αλλά και σε εθνικό επίπεδο και γίνεται προσπάθεια αποσαφήνισης των εννοιών της απασχόλησης και της ανεργίας. Επιπλέον, επισημαίνεται η Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αγορά εργασίας και οι ενέργειες ενίσχυσής της. Τέλος, χρησιμοποιώντας το στατιστικό πρόγραμμα S.P.S.S. (Statistical Package for Social Sciences), επιχειρείται μια προσέγγιση του χρόνου ανεύρεσης εργασίας σε εγχώριο επίπεδο επικεντρώνοντας στις μεταβλητές-παράγοντες που τον επηρεάζουν.

SUMMARY

Employment, labour market and unemployment are concepts which are closely interlinked. On September 10th, 2008, Lehman Brothers, a United States of America (USA) Investment bank - announced huge losses. On Monday, September 15th, 2008, the bank declared bankruptcy. It was the beginning of the end. The next day fear intensified. Liquidity disappeared. Interest rates hit "red" and generally the interbank market was dominated by fear and panic. The financial crisis in the United States of America (USA) was a fact. The crisis had taken "epidemic" dimensions. It expanded rapidly in developed countries and then around the world, with dramatic effects on the banking system, businesses and particularly in the labour market. This research identifies the conceptual importance of the economic crisis, starting with the economic cycles. Then, it describes past crises in the last hundred years, focusing on the financial ones. Furthermore, it indicates the causes and efforts to prevent the crisis at global and European level. Also, this research focuses on the impact of the labour market, at the "source" of the problem, as well as on the inflicted countries of Europe and the Eurozone. A comprehensive analysis of the fiscal policy of our country is conducted, from dictatorship to present, focusing on long-term and youth unemployment, before and after the crisis. The 'bad' fiscal situation of Greece is concluded before the crisis, with positive glimpses in periods in which our country made efforts to become a member of the Eurozone and a rapid rise in unemployment - reaching at about 28% - at the time of writing this summary. Empirical research and forecasts are given concerning the labour market -both at global and national level - and also an attempt to clarify the concepts of employment and unemployment. Furthermore, noted an identification of the European strategy for the labour market and corresponding actions for strengthening it. Finally, using the statistical program S.P.S.S. (Statistical Package for Social Sciences), attempted to approach *the time of finding employment* -at domestic level-focusing on the variables affecting it.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
-----------------------	----

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο :Η ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

1.1 Ορισμός και φάσεις ενός οικονομικού κύκλου	15
1.2 Εννοιολογική προσέγγιση της οικονομικής κρίσης.....	19
1.3 Μαρξιστική προσέγγιση της οικονομικής κρίσης.....	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

2.1 Εισαγωγή.....	26
2.2 Το κραχ του 1929.....	27
2.3 Πρώτη πετρελαϊκή κρίση : 1973.....	30
2.4 Δεύτερη πετρελαϊκή κρίση : 1979- Η ιρανική επανάσταση.....	31
2.5 Exxon Valdez- 1989.....	31
2.6 Πόλεμος του Κόλπου-1990.....	32
2.7 Η κρίση στις ασιατικές «τίγρεις»: 1997.....	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

3.1 Παρελθούσες Χρηματοπιστωτικές κρίσεις.....	33
3.2 Η Φούσκα και η πτώση των επιχειρήσεων «Υψηλής Τεχνολογίας» (DOT-COM ,2000)- Μετάβαση στην κρίση του 2008.....	35
3.3 Η κρίση του 2008	
3.3.1 Εισαγωγή.....	36
3.3.2 Ραγδαία αύξηση των δανείων μειωμένης εξασφάλισης (subprime).....	36
3.3.3 Η μανία της τιτλοποίησης και οι συνέπειες της κρίσεως.....	40
3.3.4 Οι διακυμάνσεις των επιτοκίων , οι οίκοι αξιολόγησης και η κατάρρευση του	

χρηματοπιστωτικού οικοδομήματος.....	41
--------------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΑΠΟΦΥΓΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΙΣ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

4.1 Ενέργειες αποφυγής της κρίσεως από τις ΗΠΑ.....	46
4.2 Πέρασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και ποσοστά ανεργίας στις ΗΠΑ.....	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: Η ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

5.1 Εισαγωγή.....	54
5.2 Ενέργειες αποφυγής της κρίσης από την Ευρώπη.....	54
5.3 Η ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωζώνη πριν και μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση.....	56
5.4 Η περίπτωση της Ισλανδίας	
5.4.1 Γεωγραφική προσέγγιση και οικονομικά στοιχεία.....	63
5.4.2 Οικονομική κρίση 2008-2009.....	64
5.4.3 Ρυθμοί ανάπτυξης και αγορά εργασίας προ και μετά κρίσεως.....	65
5.5 Η περίπτωση της Ολλανδίας	
5.5.1 Γεωγραφική προσέγγιση.....	68
5.5.2 Πέρασμα στη οικονομική κρίση.....	69
5.5.3 Η οικονομική κρίση στην Ολλανδία –Ρυθμοί ανάπτυξης.....	70
5.5.4 Η αγορά εργασίας της Ολλανδίας.....	72
5.6 Η περίπτωση της Ισπανίας	
5.6.1 Γεωγραφική προσέγγιση.....	75
5.6.2 Η οικονομική κρίση της Ισπανίας.....	76
5.6.3 Στατιστικά στοιχεία για τον ρυθμό ανάπτυξης και την αγορά εργασίας της Ισπανίας.....	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: Η ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

6.1 Η Ελληνική οικονομία από το 1974 έως το 2008.....	82
6.2 Αίτια των διαχρονικών δημόσιων ελλειμμάτων και περαιτέρω της αύξησης του δημόσιου χρέους.....	92
6.3 «Δίδυμα ελλείμματα» και η διεθνής ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας.....	100
6.4 1974 έως 2008: Αλλαγές στην αγορά εργασίας και ποσοστά ανεργίας.....	101
6.5 2008 έως σήμερα: Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας	
6.5.1 Ένα βήμα πριν από την κρίση.....	106
6.5.2 Η έναρξη της κρίσης του 2009.....	109
6.5.3 Απασχόληση ,ανεργία και ευέλικτες μορφές εργασίας με το ξέσπασμα της κρίσης στην Ελλάδα.....	116
6.5.4 Νέοι και αγορά εργασίας.....	126
6.5.5 Ανεργία και επίπεδο εκπαίδευσης.....	130
6.5.6 Η ανεργία της χώρας κατά Περιφέρεια.....	133
6.5.7 Η αδήλωτη ή ανασφάλιστη εργασία.....	137

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο: ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΩΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ-ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

7.1 Έρευνα της εταιρείας Manpower για τις προοπτικές απασχόλησης παγκοσμίως.....	141
7.2 Συνολικές προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα.....	143

7.3 Οι προβλέψεις του υποδείγματος SURE για τις βραχυχρόνιες προοπτικές της ανεργίας και του πληθωρισμού.....	145
---	-----

7.4 Ανάκαμψη του οικονομικού κλίματος σε Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωζώνη και ειδικότερα στην Ελλάδα.....	147
--	-----

B. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

8.1 Εισαγωγή.....	151
8.2 Αγορά εργασίας και απασχόληση.....	152
8.3 Ταξινομήσεις της ανεργίας.....	153
8.4 Είδη της ανεργίας.....	155
8.5 Οικονομικές θεωρίες ερμηνείας της ανεργίας	
8.5.1 Εισαγωγή-Προκλασικές θεωρήσεις της ανεργίας.....	159
8.5.2 Η φιλελεύθερη θεώρηση: Κλασική ανεργία.....	161
8.5.3 Νεοκλασική versus Κεϋνσιανής Θεώρησης.....	163
8.5.4 Μαρξιστική προσέγγιση της αγοράς εργασίας.....	166

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9ο: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

9.1 Γενικά.....	172
9.2 Ιστορική αναδρομή στις προοπτικές απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Λευκή Βίβλος.....	173
9.3 Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αγορά εργασίας και την απασχόληση.....	175
9.4 Ευελιξία στην αγορά εργασίας.....	182

Γ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο: ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

10.1 Εισαγωγή.....	187
10.2 Περιγραφή των επιλεγμένων μεταβλητών της παρούσας παλινδρόμησης.....	188
10.3 Ανάλυση περιγραφικής στατιστικής (Descriptive Statistics)	191
10.4 Κατασκευή του μοντέλου πολλαπλής παλινδρόμησης με την μέθοδο Enter	196
10.5 Κατασκευή του μοντέλου πολλαπλής παλινδρόμησης με την μέθοδο Stepwise.	204
10.6 Έλεγχος των παραδοχών της πολλαπλής παλινδρόμησης.....	218
10.7 Ερμηνεία της εξίσωσης παλινδρόμησης.....	236

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11ο :ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

11.1 Συμπεράσματα.....	238
11.2 Προτάσεις.....	247

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Έντυπη.....	255
II. Ηλεκτρονική	266

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I.: Συντομογραφίες.....	269
II.: Πίνακες.....	271
III.: Διαγράμματα.....	279

«Η εργασία αποτελεί δικαίωμα και προστατεύεται από το Κράτος, που μεριμνά για την δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών και για την ηθική και υλική εξύψωση του εργαζόμενου αγροτικού και αστικού πληθυσμού»

Άρθρο 22 §1 εδάφιο α' του Συντάγματος 1975/1986/2001

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση ,η οποία είχε ως αφετηρία τις Η.Π.Α. το 2007,υποστηρίζεται ότι αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες κρίσεις της διεθνούς κοινότητας , ισάξια ή ακόμη μεγαλύτερη (αυτό θα κριθεί από την διάρκεια και την έκταση εφόσον η κρίση είναι ακόμη παρούσα) από εκείνη της «Μαύρη Πέμπτης» -24 Οκτωβρίου του 1929-ήτοι της «Μεγάλης Ύφεσης» (The Great Depression) των ΗΠΑ. Ειδικότερα, η κρίση ξεκίνησε ως χρηματοοικονομική-χρηματοπιστωτική κρίση της Δύσης, εξελίχθηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση και έως σήμερα (ημερομηνία συγγραφής της εν λόγω μελέτης) υποτροπιάζει ως κρίση της Ευρώπης και της Ευρωζώνης , με αιχμή την χώρα μας αλλά και συνάμα άλλων χωρών της ευρωπαϊκής περιφέρειας. Ακολουθεί η επέκταση της ως μιας μορφής «επιδημίας» με κορύφωση τους τελευταίους μήνες του 2008 και ανησυχίες για ολική κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού οικοδομήματος τους πρώτους τρεις μήνες του 2009.Η χρηματοπιστωτική «ασφυξία» είχε ως συνέπεια την μετατροπή της σε παγκόσμιας κλίμακας οικονομική κρίση επηρεάζοντας σε σημαντικό βαθμό το διεθνές εμπόριο. Βέβαια, οι ενέργειες καταστολής της ήταν συντονισμένες -όπως και περιγράφονται στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο -τόσο για τις ΗΠΑ όσο και για την Ευρωπαϊκή κοινότητα. Οι εν λόγω ενέργειες, είχαν ως αποτέλεσμα την αποτροπή κατάρρευσης τους χρηματοοικονομικού στερεώματος, δίχως όμως να μπορέσουν να την σταματήσουν ολοκληρωτικά. Παράλληλα το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια να δημιουργηθούν στρατιές ανέργων πλήττοντας την αγορά εργασίας βάνανυσα.

Με το ξέσπασμα της κρίσης, όχι μόνο η ανεργία αυξήθηκε με ταχύτατους και έντονους ρυθμούς αλλά εμφανίζει μία ανθεκτικότητα η οποία δυστυχώς διατηρείται σε υψηλά επίπεδα. Συνάμα, παρατηρείται αύξηση της μέσης διάρκειάς της με τον ευρωπαϊκό μηχανισμό να ψάχνει απεγνωσμένα τρόπους μείωσης και καταστολής της.

Χαρακτηριστικά, το ποσοστό ανεργίας των ΗΠΑ ,εμφανίζει αύξοντα ρυθμό από 4,60% το 2007 σε 5,80% το 2008. Με το «ξέσπασμα» της κρίσης βλέπουμε μία αλματώδης αύξηση του ποσοστού ανεργίας σε 10,10% το 2010. Τέλος , το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε τον Ιανουάριο 2013 στο 7,9%.Παρατηρούμε δηλαδή μία αυξανόμενη τάση με σημεία βελτίωσης προ και μετά κρίσεως. Οσ' αναφορά στην Ευρωζώνη, το εποχιακά προσαρμοσμένο ποσοστό ανεργίας, ήταν 11,9% τον Ιανουάριο του 2013 ,υψηλότερο από τον Δεκέμβριο του 2012 το οποίο ήταν 11,8% και υψηλότερο από τον Ιανουάριο του 2012 που το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 10,8%.Αντιστοιχα, στην ΕΕ το ποσοστό ανεργίας ήταν 10,8% τον Ιανουάριο του 2013 , υψηλότερο από τον προηγούμενο μήνα (10,7%) ενώ το προηγούμενο έτος τον Ιανουάριο του 2012 ήταν 10,1%.Συνεπώς, η συνεχώς αυξανόμενη τάση της ανεργίας τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ευρωζώνη αποτελεί ανησυχητικό παράγοντα. Ανάμεσα στα κράτη μέλη το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας το κατέχει η χώρα μας 27,0% (τον Νοέμβριο του 2012).Διεξοδική ανάλυση τον εν λόγω στοιχείων γίνεται στα κεφάλαια 4 και 5 της παρούσας εργασίας.

Έτσι ,λοιπόν ,η παγκόσμια οικονομική κρίση μεταλλάσθηκε σε δημοσιονομική κρίση –κρίση χρέους αλλά και «τραπεζική» κρίση τόσο της Ευρώπης όσο και της Ευρωζώνης με μεγάλο πλήγμα στην αγορά εργασίας. Η ανάλυση της παρούσας μελέτης στηρίζεται τόσο σε θεωρητική και εννοιολογική όσο και σε οικονομετρική-εμπειρική διερεύνηση. Βασικός σκοπός της μελέτης είναι να διερευνήσει τις επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης τόσο στην πηγή της και στον Ευρωπαϊκό χώρο αλλά ιδιαίτερα στην χώρα μας οσ' αναφορά την αγορά εργασίας.

Αναλυτικότερα στο θεωρητικό μέρος ,με έναρξη το 1^ο κεφάλαιο, γίνεται μία πρώτη προσέγγιση στους λεγόμενους οικονομικούς κύκλους ,επισημαίνοντας την καθοδική φάση αυτού -η οποία προκαλεί στο κατώτατο σημείο της -ύφεση και παρατεταμένη κρίση. Εν συνεχεία, επιχειρείται η εννοιολογική προσέγγιση της οικονομικής κρίσης δίνοντας ορισμούς τόσο της οικονομικής όσο και της χρηματοπιστωτικής κρίσης από έγκαιρους οικονομολόγους και μελετητές αλλά και η ιδιαιτερότητα προσέγγισης αυτής σύμφωνα με την Μαρξιστική οπτική.

Επιπλέον στο 2^ο κεφάλαιο, περιγράφονται με σαφήνεια οι παρελθούσες οικονομικές κρίσεις, ξεκινώντας από την Μεγάλη Ύφεση (Κραχ 1929) και στην συνέχεια με την πρώτη πετρελαϊκή κρίση το 1973, την δεύτερη πετρελαϊκή κρίση το 1979 , το Exxon Valdez (1989), τον πόλεμο του Κόλπου (1990) και τέλος την κρίση στις ασιατικές «τίγρεις» το 1997.Βεβαίως, προάγγελος της παγκόσμιας οικονομικής

κρίσης θεωρείται –σύμφωνα με την άποψη πολλών μελετητών – η «φούσκα» και η πτώση των επιχειρήσεων Υψηλής Τεχνολογίας (DOT-COM ,2000) – η οποία είχε ευρύτερες οικονομικές επιπτώσεις. Ειδικότερα, η επιχειρηματική επενδυτική δραστηριότητα επιβραδύνθηκε στις ΗΠΑ με αποτέλεσμα αγοραία αξία πέντε τρισεκατομμυρίων δολαρίων από τις εταιρείες τεχνολογίας να «εξανεμιστούν» από τον Μάρτιο του 2000 μέχρι τον Οκτώβριο του 2002. Η μετάβαση στην οικονομική κρίση των ΗΠΑ καθώς επίσης και τα αίτιά της μέσω της ραγδαίας αύξησης των δανείων μειωμένης εξασφάλισης (subprime) , η μανία της τιτλοποίησης και εν τέλει τη κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού οικοδομήματος με έναρξη την Lehman Brothers, περιγράφονται αναλυτικά στο 3^ο κεφάλαιο.

Στο 4^ο και 5^ο κεφάλαιο ,παρουσιάζονται οι ενέργειες αποφυγής της κρίσεως τόσο από την πλευρά των ΗΠΑ όσο και από την Ευρώπη, καθώς επίσης και οι συντονισμένες προσπάθειες μέσω της πολιτικής επιτοκίων από πλευράς της ΕΚΤ και η παροχή ρευστότητας, οι εγγυήσεις των καταθέσεων και τέλος τα δημοσιονομικά πακέτα στήριξης. Μελετώνται τα ποσοστά ανεργίας στις ΗΠΑ καθώς και σε επίπεδο Ευρώπης και Ευρωζώνης ως άνω συνοπτικά περιγράψαμε. Επιπλέον αναλύονται οι ρυθμοί ανάπτυξης , η αγορά εργασίας και τα ποσοστά ανεργίας προ και μετά κρίσεως στις χώρες της Ισλανδίας, της Ολλανδίας και της Ισπανίας. Ειδικότερα, ος' αναφορά την Ισλανδία ,το ποσοστό της ανεργίας τον Ιανουάριο του 2007 ήταν 2% ενώ τον Ιανουάριο του 2008 ανήλθε στο 3% και μέχρι το 2011 έχουμε μια συνεχή αύξηση του ποσοστού ανεργίας της που έφτασε μέχρι το ποσοστό του 8%. Σταδιακά, βέβαια, επισημαίνεται μία σταδιακή μείωση περί του 7% και του 6% τον Ιανουάριο του 2012 και 2013 αντίστοιχα Στην Ολλανδία, ο αριθμός των θέσεων εργασίας στον εμπορικό τομέα μειώθηκε απότομα προ και μετά κρίσεως. Αυτό όμως δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη αύξηση της ανεργίας. Ειδικότερα το 2009, το ποσοστό των ανέργων ήταν κατά μέσο όρο 5%, γεγονός που σήμαινε μια μέτρια αύξηση σε σχέση με το 2008. Εν μέρει, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι θέσεις εργασίας στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης συνέχισαν να αυξάνονται. Τέλος, στην Ισπανία το ποσοστό της ανεργίας κυμαίνονταν στο 10 % περίπου στο πρώτο τρίμηνο του 2008 -όταν έπληξε την χώρα η κρίση- ενώ επήλθε μια δραματική τάση αύξησής της μέχρι τον Δεκέμβριο του 2012 όπου έφτασε στα επίπεδα του 26%.

Εν συνεχεία , στο 6ο κεφάλαιο ,εξετάζεται η δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδος από το 1974 έως σήμερα καθώς επίσης και τα αίτια των διαχρονικών δημόσιων ελλειμμάτων και περαιτέρω της αύξησης του δημόσιου χρέους. Επιπλέον

εξετάζεται διεξοδικά η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, πριν το ξέσπασμα της κρίσης και μετά, καθώς επίσης και η διαχρονική ανάλυση των ποσοστών ανεργίας ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης, ανά Περιφέρεια, σε σχέση με το φύλο κ.α. Επιπλέον ,εξετάζεται η αδήλωτη (ή ανασφάλιστη) εργασία η οποία αποτελεί μεγάλο πλήγμα της εγχώριας οικονομίας και ειδικότερα εντοπίζεται σε άτομα (ημεδαπούς ή νόμιμους μετανάστες) που εργάζονται ανασφάλιστοι και δεν εμφανίζεται καμία συναλλαγή του εργοδότη με τις αρμόδιες Αρχές (π.χ. ΙΚΑ). Επίσης, μεγάλο ποσοστό ανασφάλιστης εργασίας εμφανίζεται σε αλλοδαπούς που βρίσκονται παράνομα στη χώρα μας. Γενικά, το εν λόγω ποσοστό, έφτασε στο 36% το 2012 σε σχέση με 30% το προηγούμενο έτος.

Στο 7^ο κεφάλαιο παρατίθεται μια έρευνα της εταιρείας Manpower για τις προοπτικές απασχόλησης παγκοσμίως καθώς και τις συνολικές προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα. Έτσι λοιπόν -οσ' αναφορά τις ΗΠΑ αναμένεται σταθερή αύξηση της απασχόλησης- ενώ στην Ελλάδα η εν λόγω έρευνα επισημαίνει ότι το 69% των εργοδοτών δεν προβλέπει μεταβολή των ατόμων που απασχολούν. Επιπλέον, σύμφωνα με προβλέψεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, αναμένεται μία αύξηση του ποσοστού ανεργίας και του πληθωρισμού ήτοι το ύψος της ανεργίας αναμένεται να ανέλθει περαιτέρω αγγίζοντας το 30% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας και ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός θα φτάσει στο 1,6% τους προσεχείς μήνες.

Επιπλέον στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας ήτοι στο 8^ο και 9^ο κεφάλαιο, επιχειρείται μια εννοιολογική προσέγγιση της απασχόλησης και της ανεργίας στην αγορά εργασίας καθώς επίσης και η Ευρωπαϊκή στρατηγική στην αγορά εργασίας. Ειδικότερα, παρατίθενται εμπειριστατωμένοι ορισμοί τόσο του εργατικού δυναμικού όσο και της απασχόλησης, ταξινομήσεις της ανεργίας ανάλογα με τα προσωπικά χαρακτηριστικά κάθε ατόμου (φύλο ,φυλή, εθνικότητα, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο απασχόλησης κ.α.) και τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά του εργασιακού περιβάλλοντος ή της περιοχής κατοικίας των ανέργων (αστικά κέντρα, περιφέρειες κ.α.).Επιπλέον ,δίδονται τα είδη της ανεργίας που εμφανίζονται τόσο στην διεθνή όσο και στην ελληνική βιβλιογραφία ήτοι η ανεργία τριβής, η διαρθρωτική ,η εποχική ,η κυκλική (ή ανεργία ελλειπούς ζήτησης), η τεχνολογική ανεργία και τέλος η ανεργία ως αποτέλεσμα των μικρών ρυθμών μεγέθυνσης. Στο πλαίσιο της ανάλυσης- περιγράφονται οι οικονομικές θεωρίες ερμηνείας της ανεργίας- προσεγγίζοντας από τις προκλασικές θεωρήσεις και επεξηγώντας την

κλασική ανεργία. Εν συνεχεία, γίνεται μία θεωρητική αντιπαράθεση μεταξύ της Νεοκλασικής και της Κεϋνσιανής θεώρησης και αναλύεται η μαρξιστική προσέγγιση της αγοράς εργασίας. Τέλος, μελετάται η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση, από την «Λευκή Βίβλο» έως σήμερα ,και παρατίθενται ορισμοί αλλά και αναλύσεις του όρου της «ευελιξίας» της αγοράς ως τόνωση της ανταγωνιστικότητας.

Στο τρίτο μέρος, εμπειρικής διερεύνησης, εκτιμώνται οι μεταβλητές-παράγοντες οι οποίοι επιδρούν (θετικά ή αρνητικά) στην χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας ,μέσω της διενέργειας πολλαπλής παλινδρόμησης, με κατακλείδα το μεγαλύτερο μέρος αυτών να ασκούν αρνητική επίδραση. Η εν λόγω ανάλυση επιχειρείται μέσω του στατιστικού προγράμματος S.P.S.S. (Statistical Package for Social Sciences).

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

1.1. Ορισμός και φάσεις ενός οικονομικού κύκλου

Ο όρος «οικονομικοί κύκλοι» εμφανίστηκε διαχρονικά- με σύγχυση- σχετικά με την ορολογία του. Ειδικότερα, οι Αμερικανοί οικονομολόγοι αναφέρονταν σε αυτούς με τον όρο «επιχειρηματικοί κύκλοι» (business cycles) και σπανίως αναφέρονταν με τον όρο «οικονομικοί κύκλοι». Αντίθετα, οι Βρετανοί αναφέρονταν εξ' αρχής με τον όρο «trade cycles» υπονοώντας βέβαια τους οικονομικούς κύκλους ,χρησιμοποιώντας σπανίως τον όρο «business cycles» ήτοι επιχειρηματικούς κύκλους. Βέβαια, η σύγχυση αυτή εξαλείφθηκε με την πάροδο των ετών και ο όρος «οικονομικός κύκλος» αναφέρεται στην ουσία με την υποδήλωση του ίδιου πράγματος, τον ορισμό του οποίου θα επισημάνουμε παρακάτω.

Τι προσπαθεί όμως να περιγράψει ένας οικονομικός κύκλος; Σύμφωνα με τον καθηγητή Nickolas Rau (1974) ο όρος οικονομικός κύκλος χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια τάξη ιστορικών γεγονότων παραθέτοντας δύο ορισμούς -τους οποίους δανείζεται από δύο Αμερικανούς οικονομολόγους-αυθεντίες του θέματος όπως τους αποκαλεί. Ειδικότερα: ¹«Ένας κύκλος αποτελείται από διαστολές , που συντελούνται

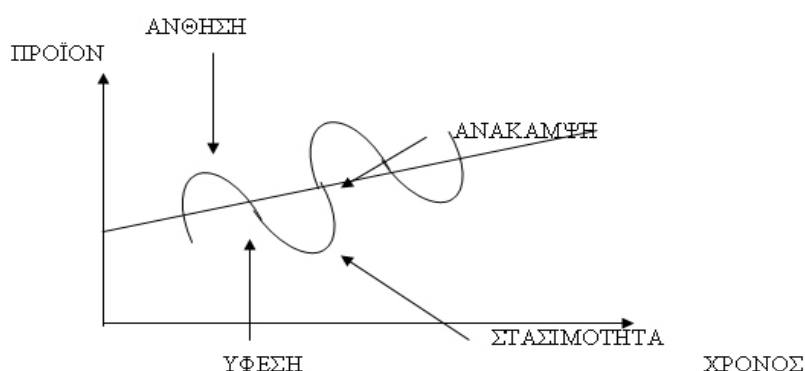
¹Βλέπε: Rau Nicholas, 1974, Οικονομικοί κύκλοι :Θεωρία και εμπειρικές ενδείξεις, Εκδόσεις Σάκκουλας ,Αθήνα,σελ.13

ταυτόχρονα περίπου σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες , ακολουθούμενες από ομοίως γενικές υφέσεις ,συστολές και ανακάμψεις ,οι οποίες συνεννοούνται στη φάση της διαστολής του επόμενου κύκλου: η ακολουθία των μεταβολών είναι κυμαινόμενη αλλ' όχι περιοδική[...]](W.C.Mitchell [38] σελ. 468) και «Κύκλοι είναι[...]επαναλαμβανόμενες εναλλαγές διαστολής και συστολής της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας , οι δε εναλλασσόμενες κινήσεις σε κάθε κατεύθυνση είναι αυτοενδυναμούμενες και διαχέονται ευρέως σε όλα τα τμήματα της οικονομίας».(R.A. Gordon [19] σελ. 249).

Επιπλέον ο Μαριόλης (2006), αναφερόμενος στους οικονομικούς κύκλους και τις διακυμάνσεις αυτών, ισχυρίζεται ότι όποιο σύνολο γραμμικών ανεξάρτητων μεταβλητών και εάν επιλέξουμε για να υπογραμμίσουμε και να τονίσουμε την δυναμική ενός οικονομικού συστήματος θα διαπιστωθεί εμπειρικά ότι η στασιμότητα ή οι μεταβολές σταθερής κατεύθυνσης αποτελούν την εξαίρεση. Ο κανόνας τονίζει :²«[...]συγκροτείται από την ύπαρξη διαρκών , μη περιοδικών και μάλλον ακανόνιστων εναλλαγών στην κατεύθυνση και το ρυθμό της κίνησης των επιμέρους μεταβλητών».

Έτσι για παράδειγμα ένας οικονομικός κύκλος εμφανίζει τις παρακάτω φάσεις στην κατεύθυνση του πραγματικού προϊόντος κατά μήκος του χρόνου. Αν και οι παρακάτω τρεις «ιδεατές» διαδοχικές εναλλαγές δεν συμβαδίζουν με τα εμπειρικά δεδομένα, χάρην απλούστευσης και κατανόησης των οικονομικών κύκλων, περιγράφονται στο ακόλουθο διάγραμμα 1.1.

Διάγραμμα 1.1: Οι φάσεις ενός οικονομικού κύκλου

Πηγή: <http://eis.pspa.uoa.gr/econ/econ1071.htm>

Έτσι, λοιπόν, οι κύριες φάσεις ενός οικονομικού κύκλου είναι οι παρακάτω:

²Βλέπε: Μαριόλης Θεόδωρος ,2006, Εισαγωγή στη θεωρία των ενδογενών οικονομικών διακυμάνσεων, Εκδόσεις τυποθήτω /Γιώργος Δαρδάνος,Αθήνα,σελ.13

- α) η φάση της ανόδου ή της άνθησης και
- β) η φάση της καθόδου ή της ύφεσης.

Αναλυτικότερα:

α) Η φάση της ύφεσης (ή της κάμψης)

Η φάση της ύφεσης χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη ανεργία, έλλειψη επενδύσεων και ανεπαρκή ζήτηση καταναλωτικών αγαθών. Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις που παράγουν τόσο καταναλωτικά όσο και κεφαλαιουχικά αγαθά έχουν αχρησιμοποίητη ή πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα. Η παραγωγή και τα εισοδήματα ολοένα και μειώνονται με συνέπεια πολλές φορές να φτάνουν στο χαμηλότερο επίπεδό τους. Επομένως, πολλές επιχειρήσεις είναι ζημιογόνες και το κλείσιμο τους είναι η μόνη και επιτακτική λύση. Ειδικότερα, το γενικότερο επιχειρηματικό κλίμα δεν είναι ευνοϊκό για την ανάληψη επενδύσεων. Η ένταση των παραπάνω φαινομένων διαφέρει από οικονομικό κύκλο σε οικονομικό κύκλο. Τα εμπειρικά δεδομένα τους διαφοροποιούνται μη εμφανίζοντας καν συμμετρικές ανόδους και καθόδους. Έτσι, λοιπόν, όσο πιο έντονα είναι τα συμπτώματα αυτά τόσο πιο έντονη και βαθύτερη είναι η ύφεση. Ιστορικά, τέτοια ήταν η μεγάλη ύφεση του 1929 που συντάραξε τις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ και η πιο πρόσφατη την οποία θα αναλύσουμε διεξοδικά ήτοι η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε το 2007 στις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη, και σύντομα μετατράπηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση.

β) Η φάση της ανόδου (ή άνθησης ή επέκτασης)

Μετά το πέρας της «κάμψης» έρχεται η φάση της «ανάκαμψης». Ειδικότερα, η φάση της άνθησης στην οποία θεωρητικά- αλλά πολλές φορές συμπίπτει και με εμπειρικά δεδομένα- παρατηρείται αύξηση της παραγωγής, αύξηση του εισοδήματος (ή του προϊόντος) και περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Καθώς αυξάνεται, λοιπόν, η συνολική ζήτηση και η παραγωγή αυξάνονται και τα κέρδη με συνέπεια αυτό να δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις.

Συνεπώς, οι οικονομικοί κύκλοι μπορεί να προκαλούνται είτε από εξωγενείς παράγοντες, ως προς το οικονομικό σύστημα, είτε από ενδογενείς. Παραδείγματα

εξωτερικών αιτιών αποτελούν ένας πόλεμος, μία φυσική καταστροφή, εκλογές, οι τιμές του πετρελαίου, μεταναστεύσεις, ανακαλύψεις νέων εδαφών ή ακόμα και ο καιρός. Εν αντιθέσει- ος' αναφορά τους ενδογενείς παράγοντες- πρόκειται για μηχανισμούς εντός του ίδιου του οικονομικού συστήματος που παρέχουν έδαφος για αυτοδημιουργία των οικονομικών διακυμάνσεων.³ Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση σε κάθε φάση ενός οικονομικού κύκλου δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την επόμενη φάση. Κάθε επέκταση τροφοδοτεί ύφεση και συστολή και κάθε συστολή τροφοδοτεί την αναζωογόνηση και την επέκταση.

Σε αυτό σημείο θα ήθελα να παραθέσω τα επιχειρήματα του καθηγητή Michel Aglietta στο Πανεπιστήμιο Paris X- Nanterre, που με γλαφυρό τρόπο παρουσιάζει και υποστηρίζει, ότι οι φάσεις κρίσεις (συγκεκριμένα στην λογική του χρηματοπιστωτικού συστήματος) είναι εγγενείς. Έτσι, ος' αναφορά τους χρηματοπιστωτικούς κύκλους αποτελούνται ⁴«[...] από μια φάση ανόδου, μία φάση ξέφρενου ενθουσιασμού, μια φάση φόβου και αταξίας, μια φάση ανασυγκρότησης και, τελικά, μία φάση νέας ανόδου». Όπως ρητά ισχυρίζεται, στην φάση του ξέφρενου ενθουσιασμού το σύστημα παρουσιάζει μία «φρενήρη δραστηριότητα» ήτοι οι επιθυμίες των ατόμων δεν σταματούν να αυξάνονται, οι συναλλαγές με την σειρά τους συνεχίζουν την ανοδική τους τάση ενώ οι τιμές των στοιχείων που συγκροτούν το «ενεργητικό» αυξάνονται ταχύτατα. Όταν όλα τα παραπάνω φτάσουν στο ανώτατο σημείο εμφανίζεται η κρίση. Εν συνεχεία, έχουμε την φάση της ανασυγκρότησης. Ο Aglietta (2008) τονίζει ότι η εν λόγω φάση είναι πάντα «αργόσυρτη και έχει μεγάλο κόστος». Ειδικότερα, ότι έχει αυξηθεί θα πρέπει τώρα να μειωθεί ήτοι οι αξίες, τα στοιχεία του ενεργητικού, οι ισολογισμοί των συντελεστών της οικονομίας κ.α.. Τα άτομα παύουν να καταναλώνουν. Όταν αυτά καταλαγιάσουν μπαίνουμε σε μία φάση πάλι ανόδου και επανεκκίνηση του κινητήρα του καπιταλισμού. Η εν λόγω διαδικασία προφανώς δεν παρουσιάζει καθορισμένη περιοδικότητα, πάντως υποστηρίζεται ότι οι αιτίες είναι εγγενείς στο σύστημα. Βεβαίως, η ιστορία του καπιταλισμού μας παρουσιάζει και μας διδάσκει ότι η επανάληψη των εν λόγω φαινομένων είναι κάτι το οποίο χαρακτηρίζει το σύστημα αυτό.

Ο Μαριόλης (2011) και αυτός με την σειρά του, επισημαίνει ότι οι οικονομικές διακυμάνσεις είναι κατά κανόνα ενδογενείς, στηριζόμενος στην μετακεϋνσιανή

³Βλέπε: Μαριόλης Θεόδωρος, 2006, Εισαγωγή στη θεωρία των ενδογενών οικονομικών διακυμάνσεων, Εκδόσεις τυποθήτω/ Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, σελ.14

⁴Βλέπε: Aglietta Michel, 2009, Η οικονομική κρίση / 10 + 1 ουσιαστικές απαντήσεις σε 10 + 1 ερωτήματα του Pierre Luc Seguillon, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ.11-13

θεωρία όπως εκφράζεται από τους K. Marx, N. Kaldor, M. Kalecki, J. Steindl , P. Scraffa και R.M. Goodwin. Σε αντίθεση έρχονται οι νεοκλασικές αναλύσεις οι οποίες διατυπώνουν τα φαινόμενα κρίσης ως συνέπεια δυσλειτουργιών της αγοράς. Ο ίδιος, πάντως, τονίζει αναφερόμενος στις ενδογενείς οικονομικές διακυμάνσεις ότι:⁵«Προκύπτουν από πολύπλοκες και αυτοτροφοδοτούμενες αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στην κατανομή του εισοδήματος , το ποσοστό ανεργίας, την ενεργό ζήτηση , την επισώρευση κεφαλαίου και την τεχνολογική μεταβολή. Ειδικότερα , οι περίοδοι υφέσεων και κρίσεων συνίστανται , καταρχάς , σε φαινόμενα υπερπαραγωγής (δηλ. επισώρευσης αποθεμάτων) , όπου οι αποταμιεύσεις υπερβαίνουν τις επιθυμητές (desired) ή , αλλιώς ,ex ante επενδύσεις ,υποαπασχόλησης του επενδεδυμένου κεφαλαίου (ή ,αλλιώς , της δυναμικότητας παραγωγής) και του εργατικού δυναμικού, και επιβάρυνσης του κρατικού προϋπολογισμού».

Συμπερασματικά- ανεξαρτήτου των εξωτερικών ή ενδογενών επιδράσεων-οι οποίες εμπλέκονται στην λεγόμενη θεωρία των οικονομικών κύκλων (ή διαφορετικά διακυμάνσεων), η οικονομική κρίση σίγουρα βρίσκεται στην κατά την πρώτη οριζόμενη φάση -δηλαδή στην φάση της καθόδου. Αναλυτικότερα, θα προσπαθήσουμε να την προσεγγίσουμε εννοιολογικά αμέσως παρακάτω.

1.2 Εννοιολογική προσέγγιση της οικονομικής κρίσης

Τι είναι όμως οικονομική κρίση- με παρακλάδια την χρηματοπιστωτική και την δημοσιονομική κρίση; Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε κάποιους εμπειριστατωμένους ορισμούς και με αυτόν τον τρόπο να προσεγγίσουμε σε βάθος την έννοια αυτή που μας απασχολεί.

Έτσι λοιπόν, εμπνευσμένοι από εμπειρικά δεδομένα ,οικονομική κρίση είναι η φάση της οικονομίας κατά την οποία αυτή χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, κ.λπ. Επίσης, ένας από τους βασικότερους δείκτες της οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις οι οποίες

⁵Βλέπε : Μαριόλης Θεόδωρος, 2011, Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και οικονομική κρίσης , Εκδόσεις matura ,Αθήνα, σελ .60

όταν αυξομειώνονται συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη.

Έναν ορισμό της χρηματοπιστωτικής κρίσης δίνει ο Κοτζιάς (2009) στην εισαγωγή του βιβλίου του Πωλ Κρούγκμαν με θέμα την οικονομική κρίση ως κρίση της πολιτικής και της οικονομίας αναφέροντας ρητά τα εξής: ⁶ «*Η κρίση έλλειψης ρευστότητας στον δυτικό κόσμο συνδέεται και με το γεγονός μετατόπισης πολλών ροών κεφαλαίου από την Δύση στην Ανατολή. Η μετατόπιση αυτή μπορεί να εντείνει την κρίση, αφού λείπουν περισσότερα κεφάλαια από το 'κανονικό' σε μια τέτοια μετάβαση, μπορεί, όμως, και να την μετριάσει, αρκεί να αντέξουν οι αναδυόμενες οικονομίες την επερχόμενη σε αυτές κρίση. Ανάλογα με το τι από τα δύο θα συμβεί, θα διαμορφωθούν και οι μετά την κρίση συσχετισμοί, όπου πιθανότερο –όχι, όμως, το σίγουρο– είναι να εξέλθει η Δύση σχετικά εξασθενημένη, αν και οι ΗΠΑ θα παραμείνουν η μεγάλη δύναμη της εποχής μας*». Αναφερόμενος, προφανώς, στην Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, που ξεκίνησε το 2008, και τα επακόλουθά της στην Ευρώπη. Στο ίδιο κεφάλαιο (λίγο παρακάτω), αναλύοντας τα γενεσιουργά αίτια και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης στο πλαίσιο της Ευρώπης, επισημαίνεται ο όρος κρίση δείχνοντας την μη έγκαιρη παρουσία κατασταλτικού μηχανισμού από μέρους της πολιτείας λέγοντας: «*[...]αντιμετωπίζει την κρίση ως ένα παροδικό φαινόμενο διαταραχής των αγορών και όχι ως αλλαγή παραδείγματος για την οικονομία*». Εστιάζει δηλαδή στον όρο, απλά ως μία διαταραχή των αγορών που σίγουρα στην γενική του περίπτωση αυτό αποτελεί.

Επιπλέον, ο Γκίκας Χαρδούβελης (2011) αναφερόμενος στην ελληνική κρίση, τονίζει ότι ξεκίνησε από την ⁷«*[...]οικονομική δυσπραγία που εισήχθη στην Ελλάδα λόγω της διεθνούς ύφεσης*» φανερώνοντας το υψηλό χρέος της Ελλάδας και την πιθανή αδυναμία ελέγχου του διογκούμενου χρέους. Δηλαδή, επισημαίνει τον όρο ύφεση που χαρακτηρίζει μια οικονομική κρίση και το υπέρμετρο χρέος που λειτουργεί σίγουρα επιβαρυντικά μειώνοντας την οικονομική δραστηριότητα και την συνολική ζήτηση για καταναλωτικά και επενδυτικά αγαθά καθώς επίσης και την μείωση της προσφοράς από την πλευρά των οικονομικών μονάδων (επιχειρήσεων). Αποτέλεσμα όλων αυτών αποτελεί η μείωση του απασχολούμενου εργατικού δυναμικού με αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού της ανεργίας.

⁶Βλέπε : Κρούγκμαν Πωλ, 2009, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομιών της ύφεσης, Καστανιώτης, Αθήνα, σελ:17

⁷Βλέπε :Χαρδούβελης Γκίκας, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; Εκδόσεις Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα, Σελ: 58

Σύμφωνα, με τον Δεδουσόπουλο (2004): ⁸«Η κρίση βιώνεται με διαφορετικό τρόπο από τα κοινωνικά υποκείμενα , εκφράζεται με διαφορετικούς τρόπους και επιφέρει διαφορετικά αποτελέσματα στους διάφορους κοινωνικούς χώρους». Ο Habermas (1976) για τον ίδιο όρο τονίζει ότι : ⁹«Η κρίση δεν μπορεί να διαχωριστεί από την οπτική γωνία αυτού που την υφίσταται». Ειδικότερα, η κρίση από την πλευρά των οικονομικών μονάδων και των κεφαλαιούχων έχει ως αποτέλεσμα την ολοένα και προς τα κάτω μείωση του ποσοστού κέρδους τους , ενώ για τους εργάτες – μισθωτούς έχει ως συνέπεια την μείωση του αριθμού τους δηλαδή την αύξηση της ανεργίας και περαιτέρω την συρρίκνωση του βιοτικού τους επιπέδου μέσω την μείωση των πραγματικών τους ωρομισθίων. Επίσης, επιδρά αρνητικά σε αυτούς μέσω της αύξησης του ρυθμού εργασίας και την χειροτέρευση του εργασιακού τους περιβάλλοντος.

Οσ' αναφορά την κυβέρνηση, η κρίση επιφέρει μείωση των φορολογικών της εσόδων με αποτέλεσμα -σε μια χώρα όπως η «ελλειμματική» Ελλάδα,- την αύξηση του χρέους της. Ως αλυσιδωτή παρενέργεια, η κρίση για τους πολίτες, επιφέρει αύξηση της φορολογίας και συρρίκνωση των υπηρεσιών που τους παρέχει το Δημόσιο. Τέλος, οσ' αναφορά τους οικονομολόγους η κρίση αποτυπώνεται με επιβάρυνση της οικονομικής δραστηριότητας που προφανώς έχει αντίκτυπο τόσο στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της χώρας όσο και στην μείωση της επενδυτικής ζήτησης και το αυξανόμενο ποσοστό της ανεργίας.

Επιπλέον, ο Aglietta (2008) περιγράφει χαρακτηριστικά και γλαφυρά την κρίση στην λογική του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ειδικότερα : ¹⁰«Τότε παρατηρείται αντιστροφή όλων εκείνων των μηχανισμών που δημιούργησαν και τροφοδότησαν τον ενθουσιασμό. Και τότε ακριβώς είναι που μπαίνουμε στη φάση φόβου και αταξίας – φόβου των ανθρώπων και των θεσμών , αταξίας των τιμών και αταξίας των συμπεριφορών . Απότομα χάνονται όλα τα σταθερά σημεία αναφοράς : πρόκειται για το χαρακτηριστικό αυτής της φάσης». Παρατηρούμε ,λοιπόν, την αντιστροφή του κλίματος που παρουσιάζεται στην φάση ανόδου και αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της κρίσης.

⁸Βλέπε : Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004. Θεωρίες της Ανεργίας, Τόμος Α, Εκδόσεις Τυποθήτω – Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, Σελ: 23-24

⁹Βλέπε: Habermas J., 1976, Legitimation Crisis, H.E.B., σελ. 102

¹⁰Βλέπε: Aglietta Michel, 2009, Η οικονομική κρίση / 10 + 1 ουσιαστικές απαντήσεις σε 10 + 1 ερωτήματα του Pierre Luc Seguillon, Εκδόσεις Πόλις , Αθήνα ,σελ.11-12

Συνεπώς, οι παραπάνω διαφορετικές οπτικές των κοινωνικών υποκειμένων και κατά συνέπεια η διαφορετική βίωση της οικονομικής κρίσης έχει ως αποτέλεσμα την διαφορετικότητα ως προς τις μορφές αντιμετώπισης της. Επίσης, αυτό που αντιλαμβάνεται ως «κρίση» μια κοινωνική ομάδα, μια άλλη κοινωνική ομάδα ίσως να την αντιλαμβάνεται ως «ευημερία». Είναι δύσκολο ,λοιπόν, τόσο η διάγνωση της όσο και η θεραπεία της.

Αν το οικονομικό σύστημα, εμφανίζει έντονα χαρακτηριστικά αστάθειας-κάμψης(ύφεσης), τότε αυτό το οικονομικό σύστημα είναι ελάχιστα προβλέψιμο , μαστίζεται από την ανεργία, την φτώχεια τον αυξανόμενο και εντεινόμενο αποκλεισμό κοινωνικών ομάδων ,δημιουργεί αισθήματα ανασφάλειας σε άνεργους και εργαζομένους, παρουσιάζει δηλαδή συμπτώματα κοινωνικής κρίσης που αποτυπώνεται σε διάφορα επίπεδα. Βεβαίως , η κρίση εκφράζεται στην αγορά εργασίας ως αύξηση της ανεργίας.

Επιγραμματικά, οι παρελθούσες οικονομικές κρίσεις επέφεραν πολλαπλά προβλήματα σε ευρύτερους τομείς της οικονομίας. Αναφερόμενοι στη κρίση του 2007 η έλλειψη ρευστότητας μεταφέρθηκε ταχύτατα στην Ευρώπη και σε χώρες της Ευρωζώνης όπως η Ελλάδα. Στη χώρα μας οι συνέπειες της κρίσης ήταν πολύ σημαντικές, καθώς επηρέασε όλους τους κλάδους παραγωγής. Η έλλειψη ρευστότητας- εφόσον η χώρα μας ήταν μια κατεξοχήν ελλειμματική χώρα η οποία στηριζόταν σε δανεικά - έφερε μείωση στην κατανάλωση και αυτή με τη σειρά μείωση της παραγωγής. Όπως είναι φυσικό οι επιχειρήσεις είχαν μείωση των κερδών τους, ακόμα και ζημιές. Το αποτέλεσμα ήταν σχεδόν «άμεσα» πολλές εταιρίες να κλείσουν και οι υπόλοιπες να προσπαθούν να μειώσουν το εργατικό τους κόστος. Για να το πετύχουν αυτό, οδηγήθηκαν σε μείωση του προσωπικού τους αλλά και σε εφαρμογή ευέλικτων μορφών εργασίας. Είχαμε, λοιπόν ,είτε την ταχεία αύξηση του ποσοστού ανεργίας είτε την αντικατάσταση της πλήρους και σταθερής εργασίας με άλλες μερικής και ελαστικής εργασίας. Επομένως οι συνέπειες και τα αποτελέσματα της κρίσης -ήταν αλλά και είναι -δυσμενή στην απασχόληση με το ποσοστό ανεργίας να τείνει σε μια ανοδική πορεία Αναλυτικότερα, θα αναφερθούμε στα επόμενα κεφάλαια.

1.3 Μαρξιστική προσέγγιση της οικονομικής κρίσης

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να επισημάνω τον τρόπο με τον οποίο η μαρξιστική θεώρηση προσεγγίζει το πλαίσιο της οικονομικής κρίσης. Η οικονομική κρίση των ΗΠΑ ,σύμφωνα με πηγές που προσεγγίζουν επαρκώς την εν λόγω κρίση και επισημαίνουν την α-λα-Μαρξ διατύπωσή της, ιστορικά ξεκινάει στην προηγούμενη μεγάλη κρίση του καπιταλιστικού συστήματος που εκδηλώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και κράτησε όλη τη δεκαετία του 1970. Ειδικότερα , σύμφωνα με την μαρξιστική προσέγγιση, οι περισσότερες τέτοιου είδους κρίσεις του καπιταλιστικού συστήματος είναι συνέπεια της υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου.

Ο Λάσκος(2010) επισημαίνει ότι δύο τινά ενδέχεται να κυριαρχούν στην τρέχουσα θεωρητική παραγωγή αναφορικά με την καπιταλιστική κρίση. Αναλυτικότερα:

- i. Η σχέση μεταξύ του πραγματικού και του χρηματοπιστωτικού τομέα,
¹¹«[...]τις μεταξύ τους διαδράσεις , την προτεραιότητα του ενός ή του άλλου και, δι' αυτών, την ενδεχόμενη ιδιοτυπία της παρούσας κρίσης σε σχέση με αυτές του παρελθόντος» και
- ii. Η υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου συνάμα με την καπιταλιστική κερδοφορία.

Το ίδιο επισημαίνει και ο Δραγασάκης (2009): ¹²«Η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος έχει τη δική της αυτόνομη σημασία και βαρύτητα. Έχει τις δικές της ιδιαίτερες αιτίες και εκδηλώσεις. Όμως , η εστία του ευρύτερου φαινομένου που ζούμε , οι βαθύτερες αιτίες, βρίσκονται μέσα στο μηχανισμό συσσώρευσης του κεφαλαίου». Αναλυτικότερα, υποστηρίζεται ότι «όλες» οι κρίσεις του καπιταλισμού εστιάζουν σε κοινά αίτια αλλά η καθεμία προφανώς έχει τις δικές τις ιδιαιτερότητες. Οι ιδιαιτερότητες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης συνιστούν την πηγή της ξαφνικής , άμεσης και σε μορφή επιδημίας κρίσης και είναι οι ακόλουθες:

- i. Η άνιση κατανομή και αναδιανομή των εισοδημάτων,
- ii. Ο υπερδανεισμός,

¹¹Βλέπε: Λάσκος Χρήστος, 2010, Η μαρξιστική συζήτηση για την παρούσα κρίση , Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς ,Αθήνα, σελ.9

¹²Βλέπε: Δραγασάκης Γιάννης –Λαπαβίτσας Κώστας ,2009, Για την κρίση , Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, ,Αθήνα, σελ.3

- iii. Η φιλελευθεροποίηση,
- iv. Η παγκοσμιοποίηση και τέλος
- v. Η χρηματιστικοποίηση (Financialisation).

Επιπλέον, ο Μαυρουδέας (2013), σε ημερίδα του Ομίλου Μαρξιστικών Ερευνών, υποστηρίζει και αυτός με την σειρά του ότι η κρίσεις του καπιταλισμού είναι αποτέλεσμα της υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου. Σας παραθέτω αυτούσια τα λόγια του, που με γλαφυρό τρόπο περιγράφει την κρίση: ¹³«Η παγκόσμια οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2007-8 έχει βάλει τον παγκόσμιο καπιταλισμό σε μία μακρά περίοδο αναταραχής. Η κρίση αυτή είναι μία βαθειά δομική κρίση του καπιταλιστικού συστήματος. Οι ρίζες της βρίσκονται στην προηγούμενη μεγάλη κρίση του καπιταλιστικού συστήματος, που εκδηλώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και κράτησε όλη τη δεκαετία του 1970. Η τελευταία ήταν μία κρίση υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου (δηλαδή μία τυπική κρίση α-λα-Μαρξ βασισμένη στο νόμο της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους). Ξεκίνησε από την πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους λόγω της ανοδικής τάσης της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου, που οδήγησε στην υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου (δηλαδή στην αδυναμία επαρκώς κερδοφόρας επένδυσης του διαθέσιμου και κυρίως του πρόσθετου κεφαλαίου) και τελικά στο μπλοκάρισμα και την αναστροφή της μεγέθυνσης του συστήματος που είχε συμβεί κατά τη διάρκεια της 'χρυσής εποχής' της καπιταλιστικής συσσώρευσης της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου. Η κρίση αυτή είχε τις ρίζες της, όπως όλες οι μεγάλες καπιταλιστικές κρίσεις, στη βασική σφαίρα λειτουργίας του συστήματος δηλαδή στη σφαίρα της παραγωγής».Αποτέλεσμα ,λοιπόν ,όλων αυτών ,ήταν η προσπάθεια ανεύρεσης λύσης στο πρόβλημα της υπερσυσσώρευσης του κεφαλαίου και της χαμηλής κερδοφορίας. Οι ματιές όλων στράφηκαν προς την αύξηση ή καλύτερα «ανάσχεσης» της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους. Έτσι προωθήθηκαν πολιτικές οι οποίες – όπως υποστηρίζεται- είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση της εκμετάλλευσης της εργασίας ή ακόμη και την ελεγχόμενη απαξίωση ή καταστροφή υπερσυσσωρευμένων κεφαλαίων έτσι ώστε το σύστημα να απαλλαγεί από μη-επαρκώς κερδοφόρα ατομικά κεφάλαια. Προφανώς, το δεύτερο δεν ήταν τόσο εφικτό για πολιτικούς αλλά και οικονομικούς λόγους. Συνεπώς, η αδυναμία ανεύρεσης

¹³Βλέπε: Μαυρουδέας Σταύρος, 2013, Η καπιταλιστική κρίση , ο ελληνικός καπιταλισμός και η Αριστερά, Ημερίδα του Τμήματος Πολιτικής Οικονομίας του Ομίλου Μαρξιστικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 3 (<http://aristeroblog.gr/node/1324>)

λύσης στο συστημικό πρόβλημα είχε ως συνέπεια –με έναρξη τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990 –την «χρηματιστικοποίηση» του συστήματος.

Βέβαια, Μαριόλης (2011) αναφερόμενος στην τρέχουσα οικονομική κρίση ,διατυπώνει με ευκρίνεια και γλαφυρότητα την πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους- σύμφωνα με τον Marx - θέτοντας τα εξής επιχειρήματα τα οποία σας παραθέτω:
¹⁴«Σύμφωνα με την κυρίαρχη , στο εσωτερικό της μαρξιστικής θεωρίας ,προσέγγιση, (και) η τρέχουσα ύφεση –κρίση ερμηνεύεται στην βάση του “νόμου της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους” (βλέπε Μαρξ ,1978, κεφ. 13-15), ο οποίος –υποτίθεται ότι- διέπει τον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής και δημιουργεί τους αντικειμενικούς ,και εν μέρει ,τους υποκειμενικούς όρους για τη μετεξέλιξή του σε ένα ποιοτικά διαφορετικό τρόπο παραγωγής , όπου ο κοινωνικός καταμερισμός –συνδυασμός της εργασίας θα οργανώνεται άμεσα και συνειδητά από τους ίδιους τους εργαζομένους (“κομμουνιστικός τρόπος παραγωγής”).Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι οι υφέσεις – κρίσεις έχουν ως αιτία την στασιμότητα των συνολικών κερδών , η οποία ανάγεται , με τη σειρά της , στην πτώση του ποσοστού κέρδους».Στο πλαίσιο όμως αυτής της ανάλυσης παρατηρούνται από τον ίδιο τα κάτωθι:

- i. Η στασιμότητα των συνολικών κερδών η οποία έχει ως συνέπεια την πτώση του ποσοστού κέρδους είναι μία έννοια ταυτολογική ήτοι ότι η στασιμότητα των συνολικών κερδών πάντα θα συνεπάγεται την πτώση του ποσοστού κέρδους σε μια οικονομία η οποία διέπεται από ύφεση.
- ii. Το πρόβλημα με αυτόν τον νόμο είναι ότι ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής ενδέχεται να αυξάνει την παραγωγικότητα του κεφαλαίου ήτοι δεν υπάρχει «κάποια πειστική ένδειξη (θεωρητική ή εμπειρική)» ότι η παραγωγή χαρακτηρίζεται από αδυναμία αύξησης της παραγωγικότητας του κεφαλαίου. Αποτέλεσμα να είναι αδύνατον να συγκροτηθεί μία συναφής ερμηνεία των υφέσεων κρίσεων.
- iii. ¹⁵Αν το ποσοστό κέρδους μειωνόταν κάθε χρονική στιγμή αυτό δεν θα οδηγούσε αναγκαστικά στην στασιμότητα των συνολικών κερδών.

¹⁴Βλέπε: Μαριόλης Θεόδωρος, 2011, Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική κρίση, Εκδόσεις matura ,Αθήνα, σελ.67-74

¹⁵Για περαιτέρω ανάλυση βλέπε: Μαριόλης Θεόδωρος, 2011, Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική κρίση, Εκδόσεις matura ,Αθήνα, σελ.71-72

- iv. Το ποσοστό κέρδους εξαρτάται από πλήθος παραγόντων οι οποίοι δεν είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους. Αναλυτικότερα, από το χρηματικό ωρομίσθιο, τις παραγωγικότητες και το βαθμό απασχόλησης του κεφαλαίου.

Όπως, τέλος, επισημαίνεται από τον ίδιο, για τους παραπάνω λόγους η μαρξική (ή όπως ρητά την αναφέρει ως μαρξίσουσα) ερμηνεία δεν μπορεί γενικά να γίνει δεκτή. Ειδικότερα, στο σημείο αυτό εξετάστηκε η εμπειρική ισχύ της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους του Marx, το οποίο είναι, προφανώς, στενά συνυφασμένο με την οικονομική κρίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ

2.1 Εισαγωγή

Αδιαμφισβήτητα οι οικονομικές κρίσεις αποτελούν ένα φαινόμενο και συνδέονται άμεσα με τους οικονομικούς κύκλους που αναλύσαμε διεξοδικά στην προηγούμενη ενότητα, καθώς απασχολούν την ανθρωπότητα τουλάχιστον από τότε που αναδύθηκαν οι κοινωνίες της αγοράς. Διερωτάται όμως κανείς, πώς είναι δυνατόν μέχρι σήμερα να μην μπορούμε να αποφύγουμε τέτοια φαινόμενα δηλαδή να αναπτύξουμε εποπτικούς και κατασταλτικούς μηχανισμούς οι οποίοι να αποτρέπουν ή καλύτερα να εντοπίζουν έγκαιρα σημάδια επικείμενης κρίσης. Το ερώτημα είναι απλό και νομίζω ότι η απάντηση εμπεριέχεται μέσα σε αυτό. Φαίνεται ότι η ανθρώπινη φύση παραμένει αναλλοίωτη και επαναλαμβάνει τα λάθη της, είτε γιατί ο πολιτικός κόσμος δεν λαμβάνει το λεγόμενο πολιτικό κόστος είτε γιατί η κερδοσκοπία «βασιλεύει» με συνέπεια να έχουμε το ακόλουθο αποτέλεσμα. Επενδυτές σε πανικό, εκτόξευση των τιμών, πλήθος ανέργων και πολλές αλυσιδωτές αντιδράσεις που οδηγούν την παγκόσμια οικονομία σε κρίση. Το βέβαιο είναι ότι ο εντοπισμός των πραγματικών αιτιών μίας κρίσης απαιτεί μία εις βάθος ανάλυση. Για να γίνει όμως αυτό, είναι πάντα χρήσιμη μία ανασκόπηση στις μεγαλύτερες οικονομικές κρίσεις του παρελθόντος.

2.2 Το κραχ του 1929

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Η.Π.Α.), διήρκεσε δέκα έτη, και επεκτάθηκε σε διάφορες χώρες του κόσμου. Αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες οικονομικές κρίσεις και ειδικότερα οικονομικές υφέσεις της σύγχρονης ιστορίας και χρησιμοποιείται ως παράδειγμα για το πόσο οδυνηρή μπορεί να είναι μια οικονομική καταστροφή. Η «Μεγάλη Ύφεση» (The Great Depression), σύμφωνα με τους αναλυτές, προκλήθηκε μετά από το χρηματιστηριακό κραχ που ξεκίνησε στις 24 Οκτωβρίου του 1929 την λεγόμενη «Μαύρη Πέμπτη». Η Wall Street κατέρρευσε με τους επενδυτές να χάνουν συνολικά 40 δισ. δολάρια.

Αναλυτικότερα, η δεκαετία του 1920 ήταν μία πολύ καλή εποχή για τις ΗΠΑ. Η παραγωγή προϊόντων κυμαίνονταν σε υψηλά επίπεδα και η αγορά εργασίας βρισκόταν σε ικανοποιητικά επίπεδα ος' αναφορά τον αριθμό των απασχολουμένων. Χαρακτηριστικά, ¹⁶«[...]ανάμεσα στα 1925 και 1929, ο αριθμός των εγκαταστάσεων μεταποίησης αυξήθηκε από 183.900 σε 206.700 και η αξία του συνόλου των παραγόμενων προϊόντων τους αυξήθηκε από 60,8 δισεκατομμύρια δολάρια σε 68 δισεκατομμύρια δολάρια. Ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (FED), που ήταν κατά μέσο όρο μόλις 67 το 1921 (1923-925=100), ανήλθε σε 110 τον Ιούλιο του 1928 και έφτασε το 126 τον Ιούνιο του 1929. Το 1926 παρήχθησαν 4.301.000 αυτοκίνητα. Τρία χρόνια αργότερα, το 1929, η παραγωγή είχε αυξηθεί κατά ένα εκατομμύριο και πλέον, σε 5.358.000, αριθμός που συγκρίνεται πολύ αξιοπρεπώς με τα 5.700.000 νέα αυτοκίνητα του 1953, που ήταν ένα έτος αφθονίας. Τα κέρδη των επιχειρήσεων αυξάνονταν ταχέως και ήταν καλή εποχή για να έχει κανείς επιχείρηση». Στις αρχές του 1929, η οικονομία των ΗΠΑ, θα λέγαμε ότι βρισκόταν σε πλήρη απασχόληση ήτοι η ανεργία της κυμαίνονταν στο 3,2%. Το εν λόγω ποσοστό μπορεί να χαρακτηριστεί ως φυσικό ποσοστό ανεργίας.

Όμως, το φθινόπωρο του 1929 η οικονομία μπήκε για τα καλά στην ύφεση. Ειδικότερα, τον Οκτώβριο, ¹⁷ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής της FED ήταν 117 μονάδες συγκρινόμενος με τις 126 μονάδες του περασμένου Ιουνίου. Η παραγωγή

¹⁶Βλέπε: Galbraith Kenneth John, 2000, Το μεγάλο κραχ του 1929, «Νέα Σύνορα»/Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, σελ.23-24

¹⁷Βλέπε: Galbraith Kenneth John, 2000, Το μεγάλο κραχ του 1929, «Νέα Σύνορα»/Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, σελ.159

χάλυβα έπεφτε και αυτή με την σειρά της, ενώ η κατασκευή σπιτιών μειώθηκε ραγδαίως την εν λόγω περίοδο. Τέλος ,έπεσε σαν «χάρτινος» πύργος και το χρηματιστήριο.

Συνεπώς, η κατάρρευση του χρηματιστηρίου είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν απαισιόδοξες προσδοκίες και έτσι να μειωθούν στο ελάχιστο οι επενδύσεις και κυρίως ο οικοδομικός τομέας ο οποίος αποτελούσε κύριο πυλώνα της αμερικανικής οικονομίας. Με τον ίδιο ρυθμό μειώθηκε και η κατανάλωση.¹⁸«[...]από το 1930 έως το 1933 η προσφορά χρήματος μειώθηκε κατά 20% χωρίς την παρέμβαση της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ. Ο λόγος της μείωσης προήλθε από την σημαντική μείωση των καταθέσεων».Αποτέλεσμα ήταν η μείωση της συνολικής ζήτησης. Ειδικότερα,¹⁹οι τράπεζες που είχαν χρηματοδοτήσει τα υπέρογκα χρέη άρχισαν να καταρρέουν καθώς οι δανειολήπτες αδυνατούσαν να ανταποκριθούν στις συμβατικές τους υποχρεώσεις και καταθέτες σήκωναν τα χρήματά τους μαζικά από τους λογαριασμούς τους, σχηματίζοντας τραπεζικές ουρές. Κυβερνητικές εγγυήσεις και νομοθετικές ρυθμίσεις της Κεντρικής Τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών (FED) που είχαν σκοπό να αποτρέψουν τέτοιες ουρές πανικού απεδείχθησαν αναποτελεσματικές.

Ος' αναφορά με την ανεργία ²⁰έφτασε στα επίπεδα του 25% και δημιούργησε μείζον κοινωνικό πρόβλημα όχι μόνο στις ΗΠΑ αλλά και στο Βέλγιο και στην Μεγάλη Βρετανία όπου τα ποσοστά ανεργίας κυμάνθηκαν περί του 22%. Τέλος στην Αυστρία το ποσοστό ανεργίας ήταν στο 29% ενώ στην Γερμανία έφτασε στο πολύ υψηλό ποσοστό του 44%.

Για ποιον λόγο όμως συνέβη όλο αυτό; Όλο αυτό συνέβη διότι διεθνώς επικρατούσε ένα ευάλωτο κλίμα. Οι οικονομίες όλων των χωρών ήταν ήδη εξασθενημένες από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το γερμανικό και το βρετανικό εμπόριο είχαν σημειώσει σημαντική πτώση, ενώ ο αμερικανικός προστατευτισμός και η εμμονή στην αποπληρωμή των δανείων από τις ευρωπαϊκές χώρες επιδείνωσαν περισσότερο το πρόβλημα. Η Γερμανία και η Αυστρία επλήγησαν πρώτες. Στη συνέχεια, ο πανικός εξαπλώθηκε σε όλους τους χρηματιστηριακούς κύκλους της

¹⁸Βλέπε: Γιαννέλης Δημήτριος, 2006, Εισαγωγή στην Μακροοικονομική Θεωρία, 2^η Έκδοση, Αθήνα, σελ.188

¹⁹Βλέπε:Friedman Milton and Schwartz Jacobson Anna , 2008, The Great Contraction 1929-1933,Princeton University Press, New Jersey, page 51

²⁰Βλέπε: Γιαννέλης Δημήτριος, 2006, Εισαγωγή στην Μακροοικονομική Θεωρία, 2^η Έκδοση, Αθήνα, σελ.190

Ευρώπης. Επιχειρήσεις και τράπεζες κατέρρευσαν αλυσιδωτά και επήλθε μία παγκόσμια οικονομική ύφεση. Ο αριθμός των ανέργων εκτοξεύθηκε στα τριάντα εκατομμύρια.

Όπως ήταν αναμενόμενο, τις επιπτώσεις της κρίσης δεν απέφυγε ούτε η Ελλάδα. Το Χρηματιστήριο Αθηνών έκλεισε επ' αόριστον και τα αποθέματα της Τράπεζας της Ελλάδος σε συνάλλαγμα και χρυσό εξανεμίστηκαν λόγω της κερδοσκοπίας. Ενδεικτικό του αντίκτυπου της κρίσης είναι ότι η αμερικανική οικονομία χρειάστηκε μια δεκαετία για να συνέλθει. Λυτρωτικά λειτούργησε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, καθώς οι τεράστιες στρατιωτικές δαπάνες εκμηδένισαν την ανεργία και εκτόξευσαν την ανάπτυξη.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να υπογραμμίσω την «οικονομική θεωρητική διαμάχη» που είχε ξεσπάσει εκείνη την εποχή όσο αναφορά την αιτία που προκάλεσε αυτή την πρωτοφανή ιστορικά κρίση με δυσμενή αποτελέσματα για πλήθος χωρών της παγκόσμιας οικονομίας. Ειδικότερα, έχουμε τρεις προσεγγίσεις που υπογραμμίζουν τα αίτια της «Μεγάλης Ύφεσης»:

α) Σύμφωνα με την Κεϋνσιανή προσέγγιση και πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ευρύτερα αποδεκτή άποψη του Peter Temin (1976), η μείωση του συνολικού εισοδήματος των Ηνωμένων Πολιτειών οφείλεται στη μείωση της συνολικής ζήτησης και δεν έχει να κάνει με την μείωση της προσφοράς χρήματος.

β) Σύμφωνα με τη μονεταριστική προσέγγιση (Friedman και Schwartz 1982), τα βαθύτερα αίτια της κρίσης είναι καθαρά νομισματικά. Υποστηρίζουν ότι η κρίση προκλήθηκε από την μείωση της προσφοράς χρήματος μέσω της Κεντρικής τράπεζας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, που οδήγησαν την οικονομία της χώρας στην κρίση,

γ) Τέλος, σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρία, η κρίση οφείλεται σε ενδογενή αίτια και όχι σε σφάλματα δημοσιονομικής ή νομισματικής πολιτικής, τα οποία μπορούν μόνο να επιδεινώσουν τις επιπτώσεις μια ήδη υπάρχουσας κρίσης, όχι όμως να την δημιουργήσουν.

2.3 Πρώτη πετρελαϊκή κρίση : 1973

Η έναρξη της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης καταγράφεται την 17 Οκτωβρίου 1973, όταν τα μέλη του Οργανισμού Αραβικών Χωρών - Εξαγωγέων Πετρελαίου Οργανισμού Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών, ΟΠΕΚ (Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC) -ανακοίνωσαν ότι δεν θα προμήθευαν πλέον με πετρέλαιο τις χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ στην διαμάχη του με την Συρία και την Αίγυπτο. Ανάμεσα σε αυτές τις χώρες που υποστήριζαν το Ισραήλ ήταν οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία και η Ολλανδία. Ο πόλεμος είχε σοβαρές αρνητικές συνέπειες καθώς οι Άραβες πραγματοποίησαν εμπάργκο κατά τη διάρκεια του πολέμου που διατάραξε τη ροή του αργού πετρελαίου, προκαλώντας πλήγμα στην αγορά. Η τιμή του αργού πετρελαίου έφτασε στα 11,65 δολάρια το βαρέλι από τα 2,6 δολάρια, μία αύξηση περίπου 300%.

Η πραγματοποίηση αυτού του εμπάργκο είχε μεγαλύτερες επιπτώσεις στην Ευρώπη και στην Ιαπωνία, οι οποίες εξαρτώνται κατά 75% και 80% αντίστοιχα από το Αραβικό πετρέλαιο και το τελευταίο να ελέγχει το 68% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου -εκτός των κομμουνιστικών χωρών. Επιπλέον, τα παράγωγα του πετρελαίου εκτινάχτηκαν και αυτά με την σειρά στις υψηλότερες τιμές, με συνέπεια η παγκόσμια κοινότητα να υποστεί ένα τεράστιο πλήγμα και να βυθιστεί ένας «ολόκληρος» πλανήτης σε ύφεση.

Πώς βυθίστηκε όμως μια παγκόσμια οικονομία σε ύφεση; Ας δούμε ,λοιπόν, πως έγινε η μετάβαση στην πραγματική οικονομία. Τα μέλη του Οργανισμού Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών (ΟΠΕΚ) συμφώνησαν να εκμεταλλευτούν την επιρροή τους στο μηχανισμό καθορισμού της τιμής του πετρελαίου- ως βασικό «παίχτη» στην σκακιέρα της άντλησης υδρογονανθράκων- με αποτέλεσμα να αυξηθεί η τιμή του παγκοσμίως. Ο κυρίαρχος, λοιπόν, ρόλος του ΟΠΕΚ ως παγκόσμιου προμηθευτή οδήγησαν σε πληθωριστικές αυξήσεις τιμών ενώ η μείωση στην οικονομική δραστηριότητα αυξήθηκε δραματικά με συνέπεια την μείωση της απασχόλησης και την διόγκωση της παρατεταμένης και εμμένουσας ανεργίας πάνω στα μεγέθη και τις λειτουργίες της αγοράς εργασίας. Αυτός ο συνδυασμός της συνύπαρξης πληθωρισμού και ανεργίας ονομάστηκε στασιμοπληθωρισμός. Από την άλλη όμως πλευρά, οι υψηλές τιμές του πετρελαίου άνοιξαν νέους δρόμους προς

αναζήτηση πλουτοπαραγωγικών πηγών πετρελαίου ξεκινώντας από τη Βόρειο Θάλασσα, την Κασπία Θάλασσα και φθάνοντας στην Αλάσκα και τον Καύκασο.

2.4 Δεύτερη πετρελαϊκή κρίση : 1979- Η ιρανική επανάσταση

Το έτος 1979, ακολούθησε η δεύτερη πετρελαϊκή κρίση, ως αποτέλεσμα και των ανακατατάξεων και ταραχών της επανάστασης στο Ιράν. Μετά την πολιτική κρίση και τον ηγέτη Ayatollah Khomeini να ανακτά τον έλεγχο του Ιράν, οι διαμαρτυρίες γκρέμισαν τον πετρελαϊκό τομέα του Ιράν με συνέπεια να «πυροδοτηθεί» το δεύτερο στη σειρά πετρελαϊκό επεισόδιο μέσα σε λιγότερο από μια δεκαετία. Η κρίση αυτή, οδήγησε στην απότομη αύξηση της τιμής του πετρελαίου και προκάλεσε ύφεση στην οικονομική δραστηριότητα σε όλο τον κόσμο. Οι επιπτώσεις της έπληξαν σημαντικά ακόμη και την Ευρώπη. Ενδεικτικά, η τιμή του αργού πετρελαίου έφθασε στα τριανταπέντε με σαράντα δολάρια το βαρέλι. Διόλου ακαταφρόνητη αύξηση για εκείνη την εποχή.

2.5 Exxon Valdez- 1989

Για πολλούς θεωρητικούς των πετρελαϊκών κρίσεων -η 24 Μαΐου 1989- είναι μια σημαδιακή μέρα, όχι μόνο για το οικοσύστημα της Αλάσκα αλλά και για την οικονομία. Η πρόσκρουση σε ύφαλο, του βυτιοφόρου Exxon Valdez , είχε ως αποτέλεσμα να ταρακουνήσει αλλά και να ευαισθητοποιήσει την οικολογική συνείδηση παγκοσμίως.

Συγκεκριμένα, το τάνκερ προσέκρουσε στον ύφαλο Bligh στο Prince William Sound της Αλάσκα. Διέρρευσαν περίπου ένδεκα εκατομμύρια γαλόνια ακατέργαστου πετρελαίου με συνέπεια να μολυνθεί μια περιοχή με έντονη παραγωγικότητα και βιοποικιλότητα. Παρά τις υπεράνθρωπες προσπάθειες-το πετρέλαιο επεκτάθηκε σε μια ευρεία περιοχή-καλύπτοντας εν τέλει πάνω από 1,100 μίλια της ακτογραμμής στην Αλάσκα. Οι περισσότερες διαδικασίες καθαρισμού των υδάτων της εν λόγω περιοχής τελείωσαν το 1992.

2.6 Πόλεμος του Κόλπου-1990

Το τρίτο, και πιο σύντομο, πετρελαϊκό «σοκ» εκδηλώθηκε στις 2 Αυγούστου 1990 ως αποτέλεσμα της κρίσης στον Περσικό Κόλπο. Ο Πόλεμος του Κόλπου ήταν ένας πόλεμος μεταξύ διεθνούς συμμαχίας από τουλάχιστον τριανταένα κράτη υπό την καθοδήγηση των Η.Π.Α. Επιπλέον, υπήρξε εξουσιοδότηση του Ο.Η.Ε. κατά του Ιράκ για την απελευθέρωση του Κουβέιτ. Αφορμή ήταν η ιρακινή εισβολή στο Κουβέιτ με την δικαιολογία ότι το Κουβέιτ κάνει γεωτρήσεις για πετρέλαιο υπό κλίση και έτσι στην ουσία διενεργεί υπεξαίρεση ιρακινού πετρελαίου. Η εμπόλεμος κατάσταση ξεκίνησε αρχές Ιανουαρίου 1991 με αποτέλεσμα την νίκη των συμμαχικών δυνάμεων.

Κατά την διάρκεια των εχθροπραξιών εκδηλώθηκαν φόβοι για προβλήματα στην προμήθεια και διανομή του πετρελαίου. Φόβοι όμως, οι οποίοι δεν ευδοκίμησαν τελικά, με αποτέλεσμα πολύ σύντομα οι τιμές να επανέλθουν στα προ της κρίσης επίπεδα.

2.7 Η κρίση στις ασιατικές «τίγρεις»: 1997

Εάν πράξουμε μία ιστορική ανασκόπηση θα παρατηρήσουμε ότι χώρες της Ασίας ήτοι η Ταϊλάνδη, η Μαλαισία, οι Φιλιππίνες και η Ινδονησία γνώριζαν μια ραγδαία ανάπτυξη έως τα τέλη του 1997. Αποτέλεσμα ήταν η μεγάλη προσέλκυση επενδύσεων. Πλήθος επενδύσεων από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ακόμη και από την Ιαπωνία -προσέλκυσαν το αναπτυσσόμενο έδαφος των χωρών αυτών- εκμεταλλευόμενοι τα τοπικά νομίσματα τα οποία ήταν συνδεδεμένα με το δολάριο.

Κατασταλτικός παράγοντας και αρχή της κρίσεως ήταν ο αένας ρυθμός αύξησης των επενδύσεων και τα συνεχή ελλείμματα στον προϋπολογισμό των ασιατικών χωρών. Όλο αυτό είχε ως συνέπεια να μην μπορεί να ισορροπηθεί η συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο. Η αρχή των διακυμάνσεων και η πτώση των τοπικών νομισμάτων έναντι του δολαρίου ήταν γεγονός. Με την εγκατάλειψη της εν λόγω ισοτιμίας, το αποτέλεσμα ήταν η απότομη πτώση στα διεθνή χρηματιστήρια, με αντίκτυπο στις οικονομικές δραστηριότητες που μέχρι εκείνη την στιγμή εξασφάλιζαν υψηλά κέρδη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το χρηματιστήριο του Χονγκ Κονγκ, το οποίο την χρονική περίοδο 1997-1998, σημείωσε πτώση 64%.

Προφανώς, η απώλεια των κερδών δεν είχε προηγούμενο και συγκλόνισε την παγκόσμια οικονομία.

Συγκεκριμένα, λοιπόν, τα αποτελέσματα στην αγορά εργασίας ήταν δυσμενή. Ειδικότερα, η μείωση της παραγωγής λόγω της δυνητικής αύξησης της πιο σημαντικής α' ύλης όπως είναι το πετρέλαιο, έστρεψε τις οικονομικές μονάδες στην μείωση του κόστους. Μείωση του κόστους είτε μέσω απολύσεων δηλαδή αύξηση της ανεργίας είτε μέσω αύξησης των τιμών. Όμως η περιορισμένη συνολική ζήτηση είχε ως συνέπεια το κλείσιμο πλήθος επιχειρήσεων και την επενδυτική ζήτηση να αγγίζει πολλές φορές αρνητικούς ρυθμούς.

Στα επόμενα κεφάλαια θα αναφερθούμε διεξοδικά στην κρίση του 2008 και πως αυτή έπληξε την απασχόληση και την αγορά εργασίας, ξεκινώντας από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ,συνεχίζοντας στις χώρες της Ευρώπης και της Ευρωζώνης και φθάνοντας τέλος στην χώρα μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

3.1 Παρελθούσες Χρηματοπιστωτικές κρίσεις

Όπως αναφέρει ο Μέλας (2011):²¹«Μετά την κατάρρευση της Συμφωνίας Μπρέτον Γουντς το 1971, οι χρηματοοικονομικές , οι νομισματικές και οι τραπεζικές κρίσεις έγιναν περισσότερο συχνές και επίμονες, με αναφορά τις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης». Συνοπτικά οι κρίσεις του χρηματοπιστωτικού συστήματος αναπτυγμένων χωρών παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 3.1):

Πίνακας 3.1: Κρίσεις του Χρηματοπιστωτικού συστήματος αναπτυγμένων χωρών

Χώρες	Αρχικό έτος κρίσης
<i>Σχεδόν συστημικές κρίσεις</i>	
Ισπανία	1977
Νορβηγία	1987

²¹Βλέπε: Μέλας Κώστας ,2011, Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008), Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 158

Φιλανδία	1991
Σουηδία	1991
Ιαπωνία	1992
<i>Ελαφρότερες κρίσεις</i>	
Ηνωμένο Βασίλειο	1974
Γερμανία	1977
Καναδάς	1983
ΗΠΑ	1984
Ισλανδία	1985
Δανία	1987
Ν. Ζηλανδία	1987
Αυστραλία	1989
Ιταλία	1990
Ελλάδα	1991
Ηνωμένο Βασίλειο	1991
Γαλλία	1994
Ηνωμένο Βασίλειο	1995

Πηγή: Reinhart C. & Rogoff K., *This Time is Different*, Princeton University Press, 2009, σελ.216

Ιστορικά, οι πρώτες χρηματοπιστωτικές κρίσεις εμφανίστηκαν στις ΗΠΑ και στην Γερμανία τον Ιούνιο του 1974. Ειδικότερα: ²²«Στις ΗΠΑ η χρεοκοπία μιας σχετικής μικρής Τράπεζας, της *Franklin National*, απείλησε όχι μόνο το μέλλον άλλων τραπεζών στις ΗΠΑ αλλά ολόκληρης της αγοράς ευρωδολαρίων. Στη Γερμανία το κλείσιμο της *Herstatt Bank* σχεδόν προξένησε την κατάρρευση του αμερικανικού συστήματος διατραπεζικών εκκαθαρίσεων». Παρατηρούμε, όμως, ότι συστημικές κρίσεις εμφανίστηκαν διαχρονικά ξεκινώντας από την Ισπανία το 1977, εν συνεχεία την Νορβηγία, την Φιλανδία, την Σουηδία και φθάνοντας το 1992 στην Ιαπωνία. Μικρότερου μεγέθους και ελαφρύτερες χρηματοοικονομικές-χρηματοπιστωτικές κρίσεις εμφανίστηκαν ενδεικτικά το 1984 στις ΗΠΑ, στην Αυστραλία το 1989 ακόμη και στην χώρα μας το 1991.

²²Βλέπε: Μελάς Κώστας, 2011, Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008), Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 160

Αυτό που συμπεραίνουμε, λοιπόν, είναι ότι το πέρασμα από το 1974 έως το 2008 δεν ήταν ένα πέρασμα «ακαριαίο» δίχως την εμφάνιση προηγούμενων χρηματοπιστωτικών κρίσεων. Εν αντιθέσει, οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις θα λέγαμε ότι είναι αρκετές για το χρονικό διάστημα που τις αναλογεί. Αυτό που θέλω να καταλήξω είναι ότι δεν είναι κάτι το πρωτόγνωρο για τα παγκόσμια δεδομένα τέτοιου είδους κρίσεις, εκεί βεβαίως που είμαι επιφυλακτικός είναι ως προς την «ένταση» των εν λόγω κρίσεων σε σχέση με την τελευταία χρηματοπιστωτική.

3.2 Η Φούσκα και η πτώση των επιχειρήσεων «Υψηλής Τεχνολογίας» (DOT-COM ,2000)- Μετάβαση στην κρίση του 2008

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, στις ΗΠΑ ,οι αγορές «μαγεύτηκαν» από την άνοδο των διαδικτυακών επιχειρήσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι διαδικτυακές επιχειρήσεις ‘AMAZON’ και η ‘AOL’. Συνέπεια αυτών ήταν οι τιμές τους να εκτιναχτούν στα ύψη. Απόρροια λόγου αποτελεί το γεγονός -πώς οι αγορές στράφηκαν σε αυτές τις δύο διαδικτυακές επιχειρήσεις –εάν και τα κέρδη τους δεν ήταν και από τα υψηλότερα στον κλάδο τους; ²³«[...]τον Μάρτιο του 2000 ωστόσο, η φούσκα της αμερικανικής διαδικτυακής υστερίας έσκασε, με αποτέλεσμα μέχρι τον Οκτώβριο του 2002 ο δείκτης NASDAQ να έχει σημειώσει πτώση 78%. Η πτώση των dot.com είχε ευρύτερες οικονομικές επιπτώσεις καθώς την επόμενη χρονιά η επιχειρηματική επενδυτική δραστηριότητα επιβραδύνθηκε στις ΗΠΑ». Χαρακτηριστικά, το σπάσιμο της φούσκας των εταιρειών dot.com «εξαφάνισε» αγοραία αξία πέντε τρισεκατομμυρίων δολαρίων από τις εταιρείες τεχνολογίας από τον Μάρτιο του 2000 μέχρι τον Οκτώβριο του 2002.

Πολλοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι η κατάρρευση της φούσκας των εταιρειών dot.com μεταλλάχτηκε στην φούσκα της αγοράς κατοικιών στις ΗΠΑ. Ο οικονομολόγος Robert Shiller είπε το 2005:²⁴«Την στιγμή που μειώνονται οι τιμές των μετοχών , η αγορά των κατοικιών έγινε η κύρια αγορά για την κερδοσκοπική φρενίτιδα που η χρηματιστηριακή αγορά εξαπέλυσε». Παρόμοια άποψη εξέφρασε και ο Ralph Block το ίδιο έτος. Ωστόσο, η φούσκα των dot.com μετατράπηκε ολοκληρωτικά στην κρίση των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων που ξεκίνησε στα τέλη του 2008.

²³Βλέπε: Μελάς Κώστας ,2011, Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008), Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 245 και 255

²⁴Βλέπε: Shiller Robert,2005,The Bubble’s New Home, Barron’ s Magazine, page 17 (<http://online.barrons.com/article/SB111905372884363176.html>)

3.3 Η κρίση του 2008

3.3.1 Εισαγωγή

Η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε το 2007 στις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη, σύντομα μετατράπηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση και στη συνέχεια εξελίχθηκε σε δημοσιονομική κρίση των χωρών της περιφέρειας της Ευρωζώνης. Από το 2007 η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει μια μεγάλης έντασης οικονομική κρίση, η οποία αν και εκδηλώθηκε αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες με επίκεντρο τις τραπεζικές επισφάλειες και ειδικότερα την αδυναμία εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων, σύντομα έλαβε διαστάσεις «επιμόλυνσης» και άλλων οικονομιών. Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε ταχύτατα στις αναπτυγμένες χώρες και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα και τις επιχειρήσεις. Πώς όμως ξεκίνησαν όλα αυτά; Ποιά ήταν τα αίτια που οδήγησαν στην έναρξη αυτής της οικονομικής κρίσης και στην συνέχεια ως «επιδημία» κατέκλυσε όλον τον κόσμο χαρακτηρίζοντάς την ως «παγκόσμια»; Ειδικότερα ποιοι λόγοι οδήγησαν στην δημοσιονομική εκτροπή χωρών της Ευρώπης υπογραμμίζοντας την Ελληνική περίπτωση; Όλα αυτά είναι ερωτήματα στα οποία θα δοθούν εμπεριστατωμένες απαντήσεις.

3.3.2 Ραγδαία αύξηση των δανείων μειωμένης εξασφάλισης (subprime)

Πριν ξεσπάσει η κρίση στα ενυπόθηκα δάνεια των ΗΠΑ, η εικόνα ήταν περίπου η εξής: Μετά την φούσκα του 2000 και την πτώση των επιχειρήσεων «υψηλής τεχνολογίας» που περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα, η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ (FED) προχώρησε σε αλληπάλληλες μειώσεις του διατραπεζικού επιτοκίου, του επιτοκίου δηλαδή με το οποίο δανείζονται κεφάλαια οι τράπεζες. Τα μειωμένα επιτόκια δανεισμού θεωρήθηκαν από τις αμερικανικές τράπεζες σαν ευκαιρία να στραφούν, με χαμηλότερα επιτόκια, σε τμήματα του πληθυσμού που εξαιτίας των ισχνών εισοδημάτων τους δεν είχαν μέχρι τότε πρόσβαση στον τραπεζικό δανεισμό. Μιλάμε για δεκάδες εκατομμύρια νοικοκυριά, τα οποία πίστεψαν ότι έλυσαν το στεγαστικό τους πρόβλημα. Όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο καθηγητής οικονομικών

του Πανεπιστημίου Κολούμπια Stiglitz Joseph (2011):²⁵ «[...] αφενός είχαμε τον τοξικό συνδυασμό μιας απορυθμισμένης αγοράς πλημμυρισμένης από ρευστότητα και χαμηλά επιτόκια ,και αφετέρου μιας φούσκας στην παγκόσμια αγορά ακίνητης περιουσίας και της εκτίναξης των δανείων μειωμένης εξασφάλισης στα ύψη. Προσθέστε σε αυτά το δημοσιονομικό και το εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ , καθώς και την αντίστοιχη συσσώρευση τεράστιων αποθεμάτων δολαρίων από την Κίνα –μια ανισορροπία στην παγκόσμια οικονομία-, και γίνεται σαφές ότι τα πράγματα είχαν στραβώσει σε φρικιαστικό βαθμό». Είναι αξιοσημείωτο ότι ²⁶ περίπου το 80% των αμερικανικών ενυπόθηκων δανείων που εκδίδονταν εκείνη την περίοδο ήταν δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας (subprime) με κυμαινόμενο- προσαρμοζόμενο επιτόκιο.

Ο George Sorros (2008) σχετικά με την οικονομική κρίση και την σημασία της υποστηρίζει σχετικά με τη «λυσσαλέα» τακτική των τραπεζών για υπέρμετρο δανεισμό και μάλιστα δάνεια subprime με κυμαινόμενο επιτόκιο:²⁷ «[...] καθώς η αύξηση του πραγματικού μέσου εισοδήματος ήταν αναιμική στην δεκαετία του 2000, οι δανειστές έστυσαν το μυαλό τους για να επινοήσουν προτάσεις που θα έκαναν την ιδιόκτητη κατοικία να μοιάζει πιο εφικτή οικονομικά . Το πιο διαδεδομένο μέσο ήταν τα ενυπόθηκα δάνεια προσαρμοσμένου επιτοκίου (ARM) , με δόλωμα ότι το επιτόκιο για τα δύο πρώτα χρόνια θα ήταν κάτω από εκείνο της αγοράς». Δηλαδή θεωρούνταν δεδομένο ότι μετά την λήξη των δύο ετών θα γινόταν μια αναχρηματοδότηση των δανείων, εφόσον ο δανειολήπτης θα κέρδιζε από την υψηλότερη τιμή που θα είχε η κατοικία του εκείνη την εποχή ενώ οι τράπεζες θα επωφελούνταν από το υψηλότερο επιτόκιο και θα κερδοσκοπούσαν.

Επιπλέον, ο Touraine Alain (2010) τονίζει χαρακτηριστικά ότι τα αίτια της κρίσεως ήταν αποτέλεσμα παρακμής του καπιταλισμού ήτοι στην διάδοση ενός κλίματος ξέφρενης κατανάλωσης -με ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα ριψοκίνδυνο που δεν είχε στέρεες βάσεις. Ειδικότερα : ²⁸ «Περιπτώσεις δανειοδότησης όλο και πιο πολύπλοκες και όλο και λιγότερες ελεγχόμενες οδήγησαν στην οικονομική καταστροφή

²⁵Βλέπε: Stiglitz E. Joseph , 2011, Ο θρίαμβος της απληστίας, Εκδόσεις Παπαδόπουλος ,Αθήνα, σελ. 35

²⁶Βλέπε: Μελάς Κώστας ,2011, Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008), Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 264-265

²⁷Βλέπε: Sorros George, 2008, Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ 20

²⁸Βλέπε: Touraine Alain, 2010, Μετά την κρίση /Από την κυριαρχία των αγορών στην αναγέννηση της κοινωνίας, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ.43

των *subprime* ,αλλά η κοινή γνώμη, αν και εντυπωσιασμένη από τον αριθμό των θυμάτων δεν κινητοποιήθηκε για να εξαλείψει τις κινητήριες δυνάμεις της κρίσης». Τα δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας είχαν ως συνέπεια οι «αμερικανοί αλλά και οι ευρωπαίοι εξάδελφοί τους» να ανακαλύψουν τα γιγάντια λάθη των τραπεζικών οίκων αλλά το σκάσιμο της «φούσκας» δεν άργησε να έρθει. Το κακό ήταν προ των πυλών χωρίς όμως κανείς να αντιδρά και τίποτε ουσιαστικό να μην γίνεται ώστε να αποφευχθεί αυτό.

Το ίδιο επισημαίνει και ο καθηγητής κ. Γκίκας Χαρδούβελης (2011) αναλύοντας τους χρηματοοικονομικούς παράγοντες που προξένησαν την κρίση και έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην έναρξη και επέκτασή της. Σε σχετική ενότητα αναφέρει ρητά:²⁹ «*Η ραγδαία αύξηση των δανείων μειωμένης εξασφάλισης (subprime) χωρίς να επιδεικνύεται η ανάλογη τραπεζική εγκράτεια και ο έλεγχος για τον πιστωτικό κίνδυνο , συνέβαλαν στην μετέπειτα αύξηση των τιμών των κατοικιών και ανήκουν στους χρηματοοικονομικούς παράγοντες που προξένησαν αυτήν την κρίση. Ο Ragan (2010) θεωρεί ότι η άκρατη αύξηση του τραπεζικού δανεισμού ενθαρρύνθηκε από τους πολιτικούς στις ΗΠΑ ,ως αντίδοτο στη διευρυνόμενη ανισοκατανομή του εισοδήματος και την οικονομική στασιμότητα και αποδυνάμωση της μεσαίας τάξης*». Υπογραμμίζεται ,λοιπόν, ότι η γενεσιουργός αιτία εμφάνισης της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης οφείλεται στην μεγάλη τάση των τραπεζών των ΗΠΑ να χορηγούν στεγαστικά δάνεια με χαμηλή εξασφάλιση- δάνεια δηλαδή που χορηγήθηκαν σε ανθρώπους που δεν πληρούσαν τα βασικά κριτήρια πιστοληπτικής ικανότητας, άνθρωποι χαμηλού και μη σταθερού εισοδήματος. Επίσης, τα «Alt – A» - δηλαδή δάνεια μεγαλύτερου πιστωτικού κινδύνου από τα δάνεια της κατηγορίας A (συμβατικά) και χαμηλότερου πιστωτικού κινδύνου από τα *subprime* δάνεια (B, Γ...κατηγορίας) ή όπως τα ονομάζει ρητά ο Sorros (2008)³⁰ «*δάνεια του ψεύτη*» χορηγούνταν με ελλιπή ή χωρίς καθόλου παραστατικά και τα «[...]δάνεια " νίντζα" χορηγούνταν σε δανειολήπτες χωρίς μόνιμη κατοικία , εισόδημα ή /και περιουσιακά στοιχεία , συχνά με την ενεργό συγκατάθεση των μεσαζόντων και των δανειστών ενυπόθηκων δανείων» ήταν ευρέως διαδεδομένα την περίοδο εκείνη.

Ο Aglietta(2008) επισημαίνει ότι υπήρχαν δείκτες οι οποίοι θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη ώστε να αποτραπεί η κρίση αλλά με την λάθος λογιστική προσέγγιση αυτοί

²⁹Βλέπε: Χαρδούβελης Γκίκας , 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ .38

³⁰Βλέπε: Sorros George, 2008, Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ 21

συγκαλύφθηκαν. Ειδικότερα, όταν οι πιστώσεις οι οποίες χορηγούνταν από τις τράπεζες ήταν πολύ μεγαλύτερες από τα εισοδήματα ή από το ΑΕΠ μιας χώρας, αυτό θα έπρεπε να συνεκτιμηθεί. Θα έπρεπε δηλαδή να ληφθεί υπόψη- ότι εάν υπήρχε πράγματι μία τέτοιου είδους ανισορροπία- τότε προφανώς θα εκδηλωνόταν με την σειρά του, σε σύντομο χρονικό διάστημα, χρηματοπιστωτικός εκτροχιασμός. Όπως και έγινε. Βεβαίως και το κόστος δανεισμού ήταν πολύ χαμηλό επιβαρύνοντας την εν λόγω κατάσταση. Το ερώτημα που τίθεται από τον καθηγητή είναι ³¹: «*Πώς εξηγείται η αποτυχία των αναλυτών να προβλέψουν την εκδήλωση της κρίσης;*». Η απάντηση που δίνεται είναι ότι παρότι οι πιστώσεις σημείωναν πολύ ταχύτερη άνοδο από τα εισοδήματα, αυξάνονταν όμως πιο αργά απ' ότι η αξία των στοιχείων του ενεργητικού. Σημειώνεται, βεβαίως, η μέθοδος αποτίμησης των στοιχείων ενεργητικού η οποία γινόταν με το σύστημα της αγοραίας τιμής ήτοι της λογιστικής μεθόδου η οποία ονομάζεται και «mark to market». Με την εν λόγω λογιστική μέθοδο το χρέος όσων είχαν αποκτήσει στοιχεία ενεργητικού παρουσιάζονταν χαμηλότερο εφόσον η αξία των τελευταίων αυξάνονταν ταχύτερα από ότι το χρέος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι τραπεζίτες να μην εμφανίζουν στα βιβλία τον σχετικό κίνδυνο εφόσον ως δείκτη χρησιμοποιούσαν την αγοραία αξία. Επιπλέον, σαν αιτία εκτροχιασμού, καθοριστικό ρόλο έπαιξαν τα παράγωγα προϊόντα εφαρμοζόμενα στις πιστώσεις ήτοι τα credit default swaps / CDS στα δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας (subprime).

Οι τράπεζες, από την άλλη πλευρά, έκαναν ότι μπορούσαν για να συντηρήσουν αυτό το κλίμα. Στηριζόμενες στη συνεχή αύξηση των τιμών των κατοικιών, προσέφεραν στους πελάτες τους δάνεια ίσα με το 100% της αξίας του ακινήτου, ενώ μέχρι πριν από λίγα χρόνια δε δάνειζαν πάνω από το 50-60% της αξίας του σπιτιού. Το κλίμα ευφορίας ήταν γενικευμένο και οι πιστωτικοί οίκοι με την σύναψη κάθε δανείου κέρδιζαν σημαντικά ποσά.

Κατά τα έτη 2000 έως 2005, εκτιμάτε ότι η αγοραία αξία των κατοικιών αυξήθηκε παραπάνω από 50% και όπως επισημαίνει ο Sorros (2008):³² «[...] επικρατούσε οικοδομικός οργανισμός». Όπως επισημαίνεται, μέχρι το έτος 2005, η αγορά των κατοικιών δεν γίνονταν για να καλύψουν τα άτομα την ανάγκη τους για απόκτηση πρώτης κατοικίας και να τις χρησιμοποιήσουν ως μόνιμες κατοικίες αλλά

³¹Βλέπε: Aglietta Michel, 2009, Η οικονομική κρίση / 10 + 1 ουσιαστικές απαντήσεις σε 10 + 1 ερωτήματα του Pierre Luc Seguiillon, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ.19-28

³²Βλέπε: Sorros George, 2008, Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ 19-20

ως μελλοντική επένδυση και πολλές φορές ως αγορά δευτερεύουσας κατοικίας. Η αγορά αυτών κάλυπτε ένα ποσοστό 40% όλων των αγορασθέντων κατοικιών – υψηλό ποσοστό. Η κρίση, λοιπόν, είχε αρχίσει να «χτυπάει» την πόρτα των κατόχων δανείων subprime αλλά οι ίδιοι δεν είχαν ακόμη συνειδητοποιήσει τι τους περίμενε.

3.3.3 Η μανία της τιτλοποίησης και οι συνέπειες της κρίσεως

Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, η γενεσιουργός αιτία αυτής της κρίσης, άρχισαν να πουλούν τα πιο επισφαλή δάνεια τους που είχαν στην κατοχή τους με την μορφή χρεογράφων που ονομάζονταν εγγυημένες υποχρεώσεις χρέους (Collateralized Debt Obligations-CDO). Τα CDO κάλυπταν όλα τα πακέτα και τις προτιμήσεις των επενδυτών και βέβαια εκείνα με την μεγαλύτερο κίνδυνο έκρυβαν πίσω τους και τις μεγαλύτερες αποδόσεις. Η μανία αυτής της τιτλοποίησης δεν περιορίστηκε μόνο στα δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας αλλά επεκτάθηκε και σε άλλες μορφές πίστωσης. Μια πολύ μεγάλη αγορά συνθετικών χρεογράφων ήταν τα λεγόμενα *Credit Default Swaps* (CDS). Αυτά αποτελούσαν ειδικές συμφωνίες μεταξύ των τραπεζών και λόγω της απλότητας ανταλλαγής χαρτοφυλακίου δανείων επεκτάθηκαν αστραπιαίως. Αυτή η μανία της τιτλοποίησης οδήγησε σε μια τεράστια αύξηση της χρήσης δανειακών κεφαλαίων. Και βέβαια, όσο πλήθαιναν τα τιτλοποιημένα, πλήθαιναν και τα χρέη. Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 3.2) φαίνεται χαρακτηριστικά η πορεία των τιτλοποιημένων στεγαστικών δανείων ξεκινώντας από 12% το 1980 και φτάνοντας στο 53% το 2000 και στο 64% το τρίτο τρίμηνο του 2009.

Πίνακας 3.2: Τιτλοποιημένα στεγαστικά δάνεια των ΗΠΑ

<i>ΗΠΑ – Η πορεία των τιτλοποιήσεων στεγαστικών δανείων</i>		
	Σύνολο Στεγαστικών Δανείων (δισ. \$)	Τιτλοποιημένα Στεγαστικά Δάνεια / Σύνολο Στεγαστικών Δανείων (%)
1980	1,458	12%
1985	2,368	25%
1990	3,781	35%

1995	4,525	52%
2000	6,754	53%
2005	12,065	60%
2007	14,529	63%
2008	14,616	62%
3ο τρίμηνο 2009	14,419	64%

Πηγή: Securities Industry and Financial Markets Association, US Census Bureau, EFG Eurobank Research

Ο Τομπάζος (2010), καθηγητής του Πανεπιστημίου της Κύπρου επισημαίνει σχετικά:³³ «[...]ενώ το ποσοστό αποταμίευσης των αμερικανικών νοικοκυριών ακολουθούσε πτωτική τροχιά μέχρι να πλησιάσει το 0% το 2008, τα χρέη τους εκτοξεύτηκαν στα ύψη: Από λιγότερο από 5000 δισεκατομμύρια δολάρια το 1995, έφτασαν στα 13.975 δισεκατομμύρια το 2008. Την ίδια περίοδο, τα χρέη των μη “χρηματικών επιχειρήσεων” πέρασαν από λιγότερο από 3000 δις. στα 7027 δις., το χρέος της ομοσπονδιακής κυβέρνησης από περίπου 3050 δις. στα 5.274 δις. – παρά την πτωτική τάση το 2002-το χρέος των πολιτειών και των τοπικών αρχών από περίπου 1000 δις. σε 2222 δις.». Παρατηρούμε δηλαδή μια ραγδαία αύξηση του χρέους της γενικής κυβέρνησης των ΗΠΑ αλλά χαρακτηριστικά αποτελεί η αύξηση του χρέους των λεγόμενων χρηματικών επιχειρήσεων το οποίο υπερδιπλασιάστηκε. Ποια ήταν όμως τα πρώτα προειδοποιητικά σημάδια της επερχόμενης κρίσης, πριν έχουμε το ξέσπασμα με την μορφή «επιδημίας» που επεκτάθηκε σε όλον τον κόσμο;

3.3.4 Οι διακυμάνσεις των επιτοκίων, οι οίκοι αξιολόγησης και η κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού οικοδομήματος

Χαρακτηριστικά, τα πρώτα- πρώτα σημάδια εμφανίστηκαν κατά τα έτη ³⁴2004 έως το 2006 -όπου το επιτόκιο παρέμβασης στις ΗΠΑ- αυξήθηκε από το 1% στο 5,25% κάτι που οδήγησε και σε επιβράδυνση στην αγορά κατοικίας. Όμως, τα αποτελέσματα και η επερχόμενη «φούσκα» εμφανίστηκαν το καλοκαίρι του 2006 όταν οι τιμές των κατοικιών στις ΗΠΑ σταμάτησαν να ανεβαίνουν. Πλήθος νοικοκυριών που είχαν δανειστεί με στεγαστικά δάνεια subprime άρχισαν να

³³Βλέπε: Τομπάζος Σταύρος, 2010, ΦΥΓΟΚΕΝΤΡΟΙ ΚΑΙΡΟΙ - Η Παγκόσμια οικονομική κρίση 2007,2008,2009... , Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.50

³⁴Βλέπε: Χαρδούβελης Γκίκας, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 40

καταρρέουν σε χρόνο ρεκόρ και χιλιάδες οικογένειες να χρεοκοπούν καθώς τα επιτόκια αυξάνονταν με ιλιγγιώδεις ρυθμούς.

Τα προβλήματα που προέκυψαν από τη χορήγηση αυτών των δανείων οφείλονται στην καταστρατήγηση ενός βασικού κανόνα της τραπεζικής πίστης: την αναγκαιότητα διεξαγωγής της δέουσας πιστοληπτικής αξιολόγησης των δανειοληπτών ώστε να διαφοροποιούνται οι επιτοκιακές χρεώσεις, ανάλογα με τον κίνδυνο. Όταν τα επιτόκια άρχιζαν να ανεβαίνουν, πολλοί δανειολήπτες αδυνατούσαν να ανταποκριθούν στις συμβατικές τους υποχρεώσεις, πολλές φορές ακόμη και πριν τη μεταβολή τους. Χαρακτηριστικά, οι μεταβολές των επιτοκίων φαίνονται στον ακόλουθο πίνακα -με 6,25% στις 17/8/2007 στην δευτερογενή αγορά -και την προσπάθεια σταθεροποίησης του κλίματος με μείωση των επιτοκίων από την FED το προσεχή χρονικό διάστημα φθάνοντας στο 2,75% στις 30/4/2008(Πίνακας 3.3).

Πίνακας 3.3: Διακυμάνσεις επιτοκίων της Fed 2007-2008

Διακυμάνσεις Επιτοκίων της Fed της Νέας Υόρκης 2007-2008					
Ημερομηνία	Προεξοφλητικό Επιτόκιο Πίστωσης			Κεφάλαια	
	Μεταβολή	Πρωτογενούς	Δευτερογενούς	Μεταβολή	Επιτόκιο
2007-2008					
17/8/2007	-0,50	5,75	6,25	-	-
18/9/2007	-0,50	5,25	5,75	-0,50	4,75
31/10/2007	-0,25	5,00	5,50	-0,25	4,50
11/12/2007	-0,25	4,75	5,25	-0,25	4,25
22/1/2008	-0,75%	4,00%	4,50%	-0,75%	3,50%
30/1/2008	-0,50%	3,50%	4,00%	-0,50%	3,00%
16/3/2008	-0,25%	3,25%	3,75%	-	-
18/3/2008	-0,75%	2,50%	3,00%	-0,75%	2,25%
30/4/2008	-0,25%	2,25%	2,75%	-0,25%	2,00%

Πηγή: www.newyorkfed.org/markets/statistics/dlyrates/fedrate.htm

Πολύ καλό παράδειγμα για την κατανόηση της αύξησης των επιτοκίων αποτελεί αυτό που αναφέρει ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Κύπρου Τομπάζος (2010) στο βιβλίο του για την χρηματοοικονομική κρίση. Τονίζει χαρακτηριστικά:³⁵ «[...]όπως σε κάθε χαοτικό σύστημα ,σε αυτό το τοξικό οικονομικό περιβάλλον μια μικρή , ανεπαίσθητη σχεδόν αλλαγή μπορεί να έχει τεράστιες επιπτώσεις. Όταν η *Federal Reserve (Fed)*-Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ αύξαινε κατά 0,25 % το επιτόκιο της , τίποτα ασυνήθιστο και τίποτα σημαντικό δεν συνέβαινε.. Μόνο το επιτόκιο , στην άλλη άκρη της αλυσίδας , του κυρίου *Billy Smith* για το στεγαστικό του δάνειο πέρασε από 6,3% το 2005 στο 11,25% και η μηνιαία δόση του από 414 στα 691 δολάρια στις αρχές του 2007. Μόνο που σαν τον κύριο *Smith* υπάρχουν πολλά εκατομμύρια Αμερικανοί που αδυνατούσαν να πληρώσουν την δόση και βρέθηκαν στο δρόμο».

Τα σημάδια ανησυχίας άρχισαν να πολλαπλασιάζονται δραματικά. Ποιες όμως εταιρείες και τράπεζες- κολοσσοί αντιλήφθηκαν πρώτες το πρόβλημα; Ποιες ήταν οι εκείνες οι ενέργειες που έπραξαν; Ας δούμε χρονολογικά τι συνέβη.³⁶ Στις 22 Φεβρουαρίου του 2007 η *HSBC* αντιλήφθηκε ,λόγω ακριβώς των δανείων χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας, ότι είχε ζημία που έφτανε το υπέρογκο ποσό των 10,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Μετά από ένα μήνα περίπου , ήτοι στις 9 και 12 Μαρτίου 2007 η μεγαλύτερη οικοδομική εταιρεία εν ονόματι *DR Horton* και η επενδυτική τράπεζα *Century Financial* αντίστοιχα, εξέφρασαν ζημίες και μάλιστα η δεύτερη λόγω των δανείων *subprime* υπογράμμισε τις φοβίες της περί χρεοκοπίας. Την επομένη, 13 Μαρτίου η κατάσχεση ενυπόθηκων δανείων έφτασε σε ύψος ρεκόρ. Η όλη κατάσταση συνεχίστηκε , μέσα στον ίδιο μήνα , με την *Accredited Home Holdings* και την *New Century Financial* να παρουσιάζουν τεράστιες ζημίες και την πεποίθηση ότι επρόκειτο να χρεοκοπήσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Στις 15 Ιουνίου 2007 -κι ενώ πολλοί επίσημοι παράγοντες της αμερικανικής οικονομίας προσπαθούσαν να καθησυχάσουν τους επενδυτές- κεφάλαια της *Bear Stearns* πτώχευσαν λόγω κατοχής CDO's που βασίζονταν σε χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας στεγαστικά δάνεια και τις υποχρεώσεις της τράπεζας να εξυπηρετήσει τις απαιτήσεις των πιστωτών της με ρευστοποίηση των στοιχείων της. Η *Bear Stearns* εξαγοράστηκε με απίστευτα χαμηλό τίμημα από την *J.P. Morgan Chase*.

³⁵Βλέπε: Τομπάζος Σταύρος ,2010, ΦΥΓΟΚΕΝΤΡΟΙ ΚΑΙΡΟΙ - Η Παγκόσμια οικονομική κρίση 2007,2008,2009... ,Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.51

³⁶Βλέπε: Sorros George, 2008, Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ 27

Σε αυτό το σημείο θέλω να επισημάνω τον καθοριστικό ρόλο των οίκων αξιολόγησης στο χρονικό της κρίσεως. Ειδικότερα,³⁷ «[...] τον Ιούλιο του 2007 ,οι αξιολογικοί οίκοι *Standard and Poor's* και *Moody's* έσπειραν φόβο στις αγορές ανακοινώνοντας την πρόθεση τους να εξετάσουν την προηγούμενη βαθμολόγηση ενός συνόλου δανείων *subprime* ύψους περίπου 18 δις για πιθανή υποβάθμιση. Η *Fitch* ακολούθησε. Πολλά προϊόντα που βασιζόνταν σε δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας υποβαθμίστηκαν από *AAA* σε *A+* , δηλαδή κατά τέσσερις βαθμίδες, κάτι που ήταν εξαιρετικά ασυνήθιστο». Όλο αυτό προκάλεσε μεγάλη ανησυχία και αβεβαιότητα στις αγορές με αποτέλεσμα κάθε συναλλαγή να πράττεται με μεγάλη δυσπιστία και η αξιοπιστία των τραπεζικών οίκων σιγά-σιγά να εξανεμίζεται.

Πώς, όμως, αυτό μπόρεσε να οδηγήσει μεγάλες τράπεζες στην καταστροφή; Λόγω ακριβώς του λογιστικού μηχανισμού που περιγράψαμε- *mark to market*- ο οποίος υποχρεώνει τις εταιρίες να αποτιμούν τα στοιχεία του ενεργητικού τους στα λογιστικά βιβλία με την πραγματική τους αξία. Και αφού αυτά τα στοιχεία στην περίπτωση των τραπεζών έχουν κυρίως χρηματικό χαρακτήρα, όταν η αξία τους μειώνεται, αρχίζουν τα προβλήματα. Προβλήματα που σύντομα εξαπλώνονται σε όλο το οικονομικό σύστημα. Καθώς δεν γνώριζαν πόσο εκτεθειμένες είναι οι άλλες τράπεζες, και επομένως αν θα είναι σε θέση να επιστρέψουν τα δάνεια που ζητούσαν, οι τράπεζες σταμάτησαν να δανείζουν η μία την άλλη.

Συνεπώς, μην έχοντας πια ρευστό για να χορηγούν δάνεια, οι πλέον εκτεθειμένες τράπεζες σταμάτησαν να τα χορηγούν. Αυτό ήταν το σήμα κινδύνου. Στα χρηματιστήρια όλου του κόσμου επικράτησε πανικός. Οι μετοχές των τραπεζών κατέρρευσαν. Οι καταθέτες που είχαν τοποθετήσει τα χρήματά τους σε κάποια τράπεζα τα ζητούσαν πίσω. Και η ίδιες οι τράπεζες -που γενικά διέθεταν ένα ρευστό κεφάλαιο επαρκές για να καλύψουν σε σύντομο χρονικό διάστημα ένα μικρό μέρος αυτών των απαιτήσεων- κατέρρευσαν.³⁸ «*Η βρετανική τράπεζα Northern Rock ήταν η πρώτη και διασώθηκε με την παρέμβαση της Τράπεζας της Αγγλίας. Η Lehman Brothers εγκαταλείφθηκε από το Αμερικανικό Δημόσιο και κατέρρευσε παρασύροντας την πτώση της σχεδόν το σύνολο του σκιώδους χρηματοπιστωτικού ιδρύματος της Δύσης*[...].*Η κατάρρευση της Washington Mutual αποτελεί την μεγαλύτερη κατάρρευση χρηματοπιστωτικού ομίλου στην Ιστορία των ΗΠΑ*». Το τραπεζικό οικοδόμημα των

³⁷ Βλέπε: Χαρδούβελης Γκίκας, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 40

³⁸ Βλέπε: Μελάς Κώστας, 2011, Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008), Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 270

ΗΠΑ άρχισε, λοιπόν, να καταρρέει σιγά – σιγά σαν χάρτινος πύργος όπως ακριβώς είχε οικοδομηθεί πάνω σε «ψεύτικες» βάσεις.

³⁹ Την Παρασκευή, 10 Αυγούστου 2007, οι φόβοι γίνανε δυσβάστακτοι. Το τέλος είχε επέλθει ενώ η αρχή πλήθους δεινών για τις διεθνείς οικονομίες είχε ξεκινήσει. Τα επιτόκια στην διατραπεζική αγορά εκρήγνυσαν και η ρευστότητα αφανίστηκε από την μία στιγμή στην άλλη. Κυριάρχησε φόβος αλλά και πανικός. Οι κεντρικές Τράπεζες αναγκάστηκαν να παρέμβουν για να επέλθει ρευστότητα. Η ΕΚΤ παρείχε την ίδια ημέρα ρευστότητα ύψους 61 δις δολάρια. Ήταν η αρχή της κρίσεως και η κατάρρευση του τραπεζικού οικοδομήματος των ΗΠΑ ήταν γεγονός.

Ας δούμε όμως χρονολογικά πώς κατέρρευσε το τραπεζικό σύστημα και τι συνέβη συνοπτικά με τις τράπεζες. Μετά την πώληση της *Bear Stearns* σε εξευτελιστική τιμή στην *J.P. Morgan* το Μάρτιο του 2008, η διεθνής αγορά έδειχνε να έχει μπει σε μια δίνη της οικονομικής κρίσης. Το Σεπτέμβριο του 2008, η αμερικανική κεντρική τράπεζα προσέφερε έκτακτη οικονομική ενίσχυση 85 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην ασφαλιστική εταιρεία *AIG*, προκειμένου να αποτρέψει την κατάρρευσή της. Στις 10 Σεπτεμβρίου 2008, η επενδυτική τράπεζα *Lehman Brothers* κήρυξε πτώχευση, προκαλώντας αναστάτωση στην κυβέρνηση των ΗΠΑ. Τον ίδιο μήνα, η *Merrill Lynch* εξαγοράστηκε από την *Bank of America*. Ο πρόεδρος George Bush πρότεινε την άμεση ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, πριν πληγεί περαιτέρω η οικονομία της χώρας, ενώ παράλληλα εξαγοράζονται και κρατικοποιούνται οι τράπεζες *Fannie Mae* και *Freddie Mac*.

Τέλος, στατιστικά στις ΗΠΑ, κατά τα έτη 2008-2010, κατέρρευσαν τριακόσιοι δεκαπέντε τραπεζικοί οίκοι με συνολικό ενεργητικό ύψους 650.000 δολαρίων. Ανάλογες, ήταν και οι επιπτώσεις στον πλούτο της αμερικανικής κοινωνίας. Εκτιμάται, ότι από τον Ιούνιο του 2007 έως και τον Νοέμβριο του 2008, πλήγηκε το ένα τέταρτο του συνολικού τους πλούτου ήτοι 14 τρισεκατομμύρια δολάρια. Συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Μελά (2011)⁴⁰ «[...]η αξία των ακινήτων από 13 τρισεκατομμύρια το 2006 έπεσε στα 8,8 τρισεκατομμύρια το 2008. Την ίδια περίοδο τα επενδυτικά και τα αποταμιευτικά στοιχεία του ενεργητικού έχασαν 1,2 τρισεκατομμύρια δολάρια». Όλα αυτά, βέβαια, είχαν αντίκτυπο στο εργατικό δυναμικό με άμεσες

³⁹Βλέπε: Χαρδούβελης Γκίκας, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 41

⁴⁰Βλέπε: Μελάς Κώστας, 2011, Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008), Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 271

απολύσεις και την ανεργία να ανεβαίνει στα ύψη. Την ραγδαία αύξηση της ανεργίας και την πληγή που προκάλεσε η κρίση στην αγορά εργασίας θα επιχειρήσουμε να αποτυπώσουμε σε επόμενη ενότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΑΠΟΦΥΓΗΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΙΣ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

4.1 Ενέργειες αποφυγής της κρίσεως από τις ΗΠΑ

Θα ήθελα να υπογραμμίσω και να επισημάνω τις ενέργειες -από πλευρά των κρατών και η ιδιαίτερα από τις ΗΠΑ- για την αποφυγή επέκτασης της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Όπως έχει τονιστεί και είναι ευρέως γνωστό από ιστορικής απόψεως, μία από τις μεγαλύτερες σε χρονική διάρκεια αλλά και σε ένταση κρίση που στιγματίσε τις ΗΠΑ - όπως ισχυρίζονται πολλοί οικονομικοί αναλυτές- ήταν η αποκαλούμενη Μεγάλη Ύφεση του 1930. Όμως, η εν λόγω κρίση, δεν λειτούργησε ως παράδειγμα για τους Αμερικανούς για τις ενέργειες αποτροπής της διάχυσης σε τυχόν μελλοντική κρίση στο παγκόσμιο στερέωμα; Είναι ένα ερώτημα που δυστυχώς ταλαντεύεται και απασχολεί αρκετούς ερευνητές της πρόσφατης κρίσης. Ας δούμε όμως τι έπραξαν και πως, οι αρμόδιες αρχές ,για τον περιορισμό της εξάπλωσης της χρηματοπιστωτικής κρίσεως.

Οι αρχές αντέδρασαν όχι μόνο άμεσα αλλά και συντονισμένα για την αποφυγή επέκτασης της κρίσεως. Υπήρξε σχεδιασμός και συντονισμός μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών αλλά και των κεντρικών τραπεζών μέσω του οργάνου των G-20 δηλαδή την ομάδα των δεκαεννέα σημαντικότερων σε μέγεθος οικονομιών , συν την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ). Όπως υποστηρίζει ο καθηγητής Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοικητικής του Πανεπιστημίου Πειραιώς κ. Χαρδούβελης (2011): ⁴¹«[...]προσπάθησαν (υπονοεί οι αρχές) να μην χτίσουν νέα τείχη προστατευτισμού και να ακολουθήσουν μια κοινή πολιτική εξόδου από την κρίση. Μια μεγαλύτερη σε βάθος και διάρκεια παγκόσμια ύφεση αποφεύχθηκε χάρη στην επεκτατική δημοσιονομική και νομισματική πολιτική». Εκείνο που από την πρώτη στιγμή διαπράχτηκε άμεσα ήταν η μείωση των επιτοκίων από την μία πλευρά αλλά και η αύξηση του ελάχιστου ποσού των

⁴¹Βλέπε: Χαρδούβελης Γκίκας , 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ .55

εγγυημένων καταθέσεων συνάμα με την συνδρομή με πακέτα διάσωσης των τραπεζών μέσω των κεντρικών τραπεζών από την άλλη πλευρά. Στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 4.1) παρουσιάζεται το μέγεθος παρέμβασης των νομισματικών αρχών.

Πίνακας 4.1: Μείωση επιτοκίων και πακέτα διάσωσης κεντρικών τραπεζών

	Μείωση επιτοκίων παρέμβασης	Αύξηση του ενεργητικού της κεντρικής τράπεζας	Ύψος ενεργητικού κεντρικής τράπεζας
ΗΠΑ	-5,00%	182,9%	\$ 2,47 τρις
Ευρωζώνη	-3,00%	68,6%	€ 2.01 τρις
Ην. Βασίλειο	-5,25%	194,6%	£ 241,1 δις

Πηγή : EKT, Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, Τράπεζα της Αγγλίας(Γκίκας Χαρδούβελης)

Χαρακτηριστικά , τα ποσοστά επιτοκίων παρέμβασης μειώθηκαν κατά 5% στις ΗΠΑ και κατά 3% και 5,25% στην Ευρωζώνη και στο Ηνωμένο Βασίλειο αντίστοιχα. Επίσης, υπήρξε ενίσχυση του ενεργητικού των κεντρικών τραπεζών των χωρών για την συγκράτηση εξάπλωσης της κρίσεως ή έστω και τον περιορισμό αυτής κατά 182,9% στις ΗΠΑ και κατά 68,6% στην Ευρωζώνη. Η ενίσχυση της κεντρικής τράπεζας του Ηνωμένου Βασιλείου έφτασε στο υψηλό επίπεδο του 194,6%. Τα εν λόγω ποσοστά αποδεικνύουν την στρατηγική αλλά και τον προσανατολισμό των χωρών στην ενδυνάμωση των χρηματοπιστωτικών οίκων με τον φόβο των αποτελεσμάτων της κατάρρευσης.

Οσ' αναφορά για τα πακέτα διάσωσης κυμάνθηκαν από 3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) στην Ιταλία έως και 220% στην Ιρλανδία. Στις ΗΠΑ τον Οκτώβριο του 2008 εφαρμόστηκε το σχέδιο *TARP* που όμως ήταν- όπως φάνηκε - ανεπαρκές και εν συνεχεία τέθηκε σε ισχύ το *Financial Stability Plan*. Στο πρώτο σχέδιο χρησιμοποιήθηκαν⁴²\$ 319 δις για την ενίσχυση των μεγαλύτερων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων όπως Citibank, Bank of America, Goldman Sacks ,Morgan Stanley κ.α., 81 δις στις αυτοκινητοβιομηχανίες GM και Chrysler και 27 δις για την ενίσχυση δανειοληπτών. Επίσης, εφαρμόστηκε και επεκτατική

⁴²Βλέπε: Χαρδούβελης Γκίκας , 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ .56

δημοσιονομική πολιτική. Χαρακτηριστικό είναι ότι η μακρινή Κίνα υιοθέτησε ένα πακέτο στήριξης της οικονομίας της ύψους \$ 586 δις , η Ευρωπαϊκή Ένωση αντίστοιχα €200 δις και οι ΗΠΑ \$ 756 δις.

4.2 Πέρασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία και ποσοστά ανεργίας στις ΗΠΑ

Πριν αρχίσω την ανάλυση- οσ' αναφορά τις διόδους διέλευσης της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην πραγματική οικονομία- θα ήθελα να επισημάνω την άποψη του καθηγητή Διεθνών Οικονομικών (University of Louvain), Paul De Grauwe (2010) για το ρόλο των ακαδημαϊκών στο πέρασμα αυτό. Έτσι ,λοιπόν, τονίζει ότι οι πολίτες δεν θα έπρεπε να είχαν συγκλονιστεί όταν κατέρρευσαν η Lehman Brothers και η Northern Rock :⁴³ *«Η λαϊκή έκπληξη ήταν αποτέλεσμα της σιωπής μιας μνημένης ακαδημαϊκής κοινότητας, της οποίας ο ρόλος θα έπρεπε να αμφισβητεί και να κριτικάρει τις πράξεις των επιχειρήσεων και του κράτους. Αντ' αυτού, από την δεκαετία του 1980 , η κοινότητα των διανοούμενων απέδιδε απαραβίαστα φόρο πολυτελείας στο αλάθητο των χρηματοπιστωτικών αγορών»*. Συνεχίζοντας- εκφράζει την πεποίθησή- ότι οι ρυθμιστικές αρχές βασιζόμενες στις συμβουλές των ακαδημαϊκών συμπέραναν ότι οι αγορές ήταν αυτορυθμιζόμενες και χρησιμοποιούσαν μόνο *«κανονιστικά εργαλεία που βασιζόνταν στην αγορά»* ξεχνώντας ότι οι καπιταλιστικές αγορές υπόκεινται σε κύκλους ακραίων διακυμάνσεων (boom –bust). Αποτέλεσμα ήταν η χρηματοπιστωτική κρίση να περάσει στην πραγματική οικονομία και να προκληθούν ακραίοι κλυδωνισμοί και ανασφάλεια. Πώς όμως η κρίση αυτή έπληξε την πραγματική οικονομία; Θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το «πέραςμα» αυτό.

Η χρηματοοικονομική κρίση πέρασε στην πραγματική οικονομία με δύο τρόπους: *Πρώτον*, μέσω της απροθυμίας των πιστωτικών ιδρυμάτων να χορηγήσουν δάνεια και *δεύτερον*, μέσω της καταστροφής του πλούτου νοικοκυριών και των επιχειρήσεων. Το εξωτερικό εμπόριο κατέρρευσε και το σημαντικότερο μειώθηκε η κατανάλωση. Συνέπεια όλων αυτών αποτελεί ότι είχαμε την εντυπωσιακή μείωση του ΑΕΠ παγκοσμίως, την μείωση της απασχόλησης και την αύξηση της ανεργίας. Στον παρακάτω πίνακα(Πίνακας 4.2)φαίνονται τα δραματικά στοιχεία μείωσης του ΑΕΠ

⁴³Βλέπε: Hemerijck Anton, Knapien Ben, Ellen Van Doorne, Μετά τον σεισμό –Οικονομική κρίση και θεσμική επιλογή, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.152-153

διαμέσου της μείωσης του ρυθμού ανάπτυξης και εν συνεχεία τα ποσοστά μείωσης της απασχόλησης ήτοι αύξηση του ποσοστού ανεργίας.

Πίνακας 4.2: Ρυθμοί ανάπτυξης και ποσοστά ανεργίας

	Ρυθμός Ανάπτυξης				
	2007	2008	2009	2010	2014
Παγκόσμια Οικονομία	5,20%	3,00%	-1,10%	3,10%	4,50%
Ανεπτυγμένες Οικονομίες	2,70%	0,60%	-3,40%	1,30%	2,40%
ΗΠΑ	2,10%	0,40%	-2,70%	1,50%	2,10%
Ευρωζώνη	2,70%	0,70%	-4,20%	0,30%	2,10%
ΕΕ	3,10%	1,00%	-4,20%	0,50%	n.a
Βραζιλία	5,70%	5,10%	-0,70%	3,50%	3,70%
Ρωσία	8,10%	5,60%	-7,50%	1,50%	5,00%
Ινδία	9,40%	7,30%	5,40%	6,40%	8,10%
Κίνα	13,00%	9,00%	8,50%	9,00%	9,50%
Ιαπωνία	2,30%	-0,70%	-5,40%	1,70%	1,80%
Ελλάδα	4,00%	2,90%	-0,80%	-1,00%	1,90%

Πηγή: ΔΝΤ, World Economic Outlook, Οκτ.09.

Ποσοστό ανεργίας, % του εργατικού δυναμικού				
	2007	2008	2009	2010
ΗΠΑ	4,60%	5,80%	9,30%	10,10%
Ευρωζώνη	7,40%	7,50%	10,00%	12,00%
ΕΕ	7,50%	7,50%	9,50%	10,70%
Ρωσία	5,60%	5,60%	7,20%	6,80%
Κίνα	4,00%	4,20%		
Ιαπωνία	3,90%	4,00%	5,20%	5,70%
Ελλάδα	8,30%	7,70%	9,50%	10,30%

Πηγές: OECD Economic Outlook, no 85. Στοιχεία για την Κίνα και την Ρωσία: European Commission, European Economic Forecast, Νοεμ. 09

Πηγή: Γκίκας Χαρδούβελης/OECD Economic Outlook

Σύμφωνα, λοιπόν, με τους παραπάνω πίνακες βλέπουμε ότι ο ρυθμός ανάπτυξης των ΗΠΑ από 2,10% το έτος 2007 ,μειώθηκε κατά 1,70% το επόμενο έτος ,ενώ μετά την «τυπική» πλέον έναρξη της κρίσεως με την κατάρρευση της *Lehman Brothers* το 2008,έφτασε σε αρνητικό ρεκόρ μείωσης για τα δεδομένα των ΗΠΑ αγγίζοντας το (μείον) -2,70% το 2009 ήτοι μειώνοντας ποσοστιαία το ρυθμό ανάπτυξης της κατά 3,10%. Το έτος 2010 εμφανίζεται μια αύξηση του ποσοστού ήτοι ο ποσοστιαίος ρυθμός ανάπτυξης αυξάνεται από -2,70% σε 1,50%. Επιπλέον, σε 1,9% το 2011 και 1,8% τον Μάιο του 2013. Παρατηρούμε, λοιπόν, θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης τα τελευταία έτη. Η «βουτιά» του ΑΕΠ ,από το 2008 έως περίπου το τέλος του 2010, φαίνεται χαρακτηριστικά στο ακόλουθο διάγραμμα.

Διάγραμμα 4.1 : Ετήσιοι ποσοστιαίοι ρυθμοί ανάπτυξης ΗΠΑ,2006-2013α

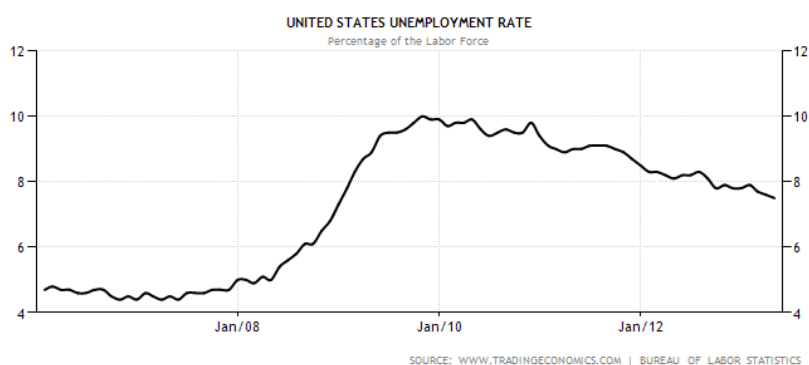
Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/united-states/gdp-growth-annual>

Ος' αναφορά, το ποσοστό ανεργίας των ΗΠΑ εμφανίζει αύξοντα ρυθμό από 4,60% τον Ιανουάριο του 2007 σε 5,80% το 2008. Με το «ξέσπασμα» της κρίσης βλέπουμε μία αλματώδη αύξηση του ποσοστού ανεργίας σε 9,30% το 2009 και 10,10% το 2010. Τέλος, το 2011—σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat⁴⁴- μειώθηκε στο 8,9%, τον Ιανουάριο του 2012 κυμάνθηκε στο 8,5%, ενώ το ποσοστό ανεργίας τον Μάιο του 2013 ήταν 7,5%. Χαρακτηριστικές είναι οι επισημάνσεις του πρώην πρωθυπουργού του Ηνωμένου Βασιλείου *Gordon Brown* για τις χαμένες θέσεις εργασίας αλλά και την επιρροή της κρίσεως στην παγκόσμια οικονομία. Ειδικότερα:⁴⁵ «Στην Αμερική, την πλουσιότερη χώρα στον κόσμο, υπάρχουν σήμερα (εννοεί προφανώς -το 2010- που έγινε η συγγραφή του βιβλίου του) 8,5 εκατομμύρια λιγότεροι εργαζόμενοι από το 2008. Στις φτωχότερες χώρες, επιπλέον 100 εκατομμύρια συνάνθρωποί μας ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Από την κορύφωση έως την ύφεσή της, η πτώση του παγκόσμιου εμπορίου από τον Απρίλιο του 2008 έως τον Μάιο του 2009 έφτασε το 20%, ενώ η παγκόσμια εκροή μειώθηκε κατά 1,5 τρισ. δολάρια». Παρατηρούμε, λοιπόν, τον μεγάλο αριθμό χαμένων θέσεων εργασίας, την αύξηση του ποσοστού φτώχειας αλλά και την επιρροή της κρίσεως στο παγκόσμιο εμπόριο—κύριο μοχλό ανάπτυξης και ευημερίας ενός λαού. Η πτώση της αγοράς εργασίας αποτυπώνεται στο διάγραμμα 4.2.

⁴⁴Βλέπε: Eurostat - Unemployment statistics, January 2013
(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics)

⁴⁵Βλέπε: Brown Gordon, 2010, Πέρα από το Κραχ/ Ξεπερνώντας την πρώτη κρίση της παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα, σελ. 329

Διάγραμμα 4.2: Ποσοστά ανεργίας ΗΠΑ, 2007-2013α

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/united-states/unemployment-rate>

Επίσης, θα ήθελα να καταγράψω σε αυτό το σημείο, τα επιχειρήματα του πρώην πρωθυπουργού της Ελλάδας. Ο Σημίτης(2008) επισημαίνει, λοιπόν, ότι η πραγματική οικονομία επηρεάστηκε από την χρηματοπιστωτική κρίση λόγω του ότι η τελευταία οδήγησε σε αύξηση των επιτοκίων. Αύξηση των επιτοκίων ως αποτέλεσμα του περιορισμού του διαθέσιμου χρήματος στις αγορές. Συνεπώς, η εν λόγω αύξηση περιόρισε τον δανεισμό εφόσον οι επιχειρηματίες θα έπρεπε τώρα να δανείζονται ακριβότερα και βεβαίως δυσκολότερα. Συνέπεια όλων αυτών ήταν η πτώση της οικονομικής δραστηριότητας και μαζί με αυτήν η μείωση του ρυθμού ανάπτυξης. Με γλαφυρότητα ,παρουσιάζεται από τον πρώην πρωθυπουργό της χώρας μας , ο τρόπος διάχυσης της οικονομικής κρίσης των ΗΠΑ στον υπόλοιπο κόσμο. Σας παραθέτω αυτούσιο το κείμενο: ⁴⁶ «[...] ο περιορισμός της οικονομικής δραστηριότητας στις ΗΠΑ επηρεάζει αρνητικά τις κινέζικες εξαγωγές , καθώς οι αμερικανικές επιχειρήσεις και οι Αμερικανοί καταναλωτές αγοράζουν λιγότερα κινέζικα προϊόντα. Στις 30 Σεπτεμβρίου οι εφημερίδες ανέφεραν ότι ο επικεφαλής ενός κινέζικου οργανισμού εμπορίας μετάλλων δήλωνε πως η παραγωγή χάλυβα στην Κίνα φθίνει εξαιτίας των υποτονικών εξαγωγών προϊόντων μετάλλων[...].Η Κίνα αγοράζει γι' αυτό , λιγότερες πρώτες ύλες από την Ινδία και την Αυστραλία. Οι Ινδοί εξαγωγείς σιδηρομεταλλεύματος και άνθρακα ανέφεραν ότι τεράστιες ποσότητες στοιβάζονται στα λιμάνια , επειδή οι κινεζικές χαλυβουργίες δεν απορροφούν τις πρώτες ύλες. Αν υποχωρήσει και εκεί η οικονομική δραστηριότητα , οι χώρες αυτές θα αγοράζουν λιγότερες μηχανές από την Γερμανία και την Ιαπωνία. Η υποχώρηση της δραστηριότητας στη Γερμανία θα επιφέρει μείωση των Γερμανών τουριστών στην Ελλάδα και πτώση των ελληνικών

⁴⁶Βλέπε: Σημίτης Κώστας, 2008, Η κρίση, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ.24-25

εξαγωγών. Και εμείς, που δεν είχαμε καμιά ανάμειξη στην αγορά κατοικίας των ΗΠΑ, θα αισθανθούμε τον αντίκτυπο των προβλημάτων που ανακύπτουν εκεί». Παρατηρούμε, λοιπόν, την τάση των συνδεδεμένων αγορών, πως εν τέλει «μεταβιβάστηκε» η κρίση ακινήτων των ΗΠΑ στην πραγματική οικονομία και πως επηρεάστηκαν ραγδαίως αλλά και αρνητικά κλάδοι της οικονομίας που παλαιότερα γνώριζαν άνθηση.

Έτσι, λοιπόν, η παγκόσμια οικονομία επιβραδύνθηκε περαιτέρω το 2012. Συνοπτικά, οι λόγοι που επιβραδύνθηκε είναι οι παρακάτω ⁴⁷ πέντε:

- i. Προκλήθηκε σοβαρή εξασθένηση εμπιστοσύνης λόγω της αναζωπύρωσης της κρίσης χρέους της Ευρωζώνης και την πιθανή διάλυση της τελευταίας.
- ii. Επηρεάστηκε από την ταυτόχρονη αναγκαία δημοσιονομική προσαρμογή πολλών προηγμένων οικονομιών.
- iii. Προκλήθηκε μείωση του παγκόσμιου εμπορίου.
- iv. Παρατηρήθηκε απομόχλευση των νοικοκυριών λόγω της αδυναμίας χρηματοδότησης τους από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα με αντίκτυπο στη εγχώρια και διεθνή ζήτηση.
- v. Η υψηλή τιμή των καυσίμων και των βασικών αγαθών –όπως είναι πχ τα τρόφιμα λειτούργησε επιβραδυντικά στην παγκόσμια οικονομία.

Συνεπώς, ο ρυθμός ανάπτυξης του παγκόσμιου ΑΕΠ εκτιμάται ότι επιβραδύνθηκε στο 3,2% το 2012, από 3,9% το 2011. Στις ΗΠΑ το δημοσιονομικό έλλειμμα υποχώρησε στο 8,5% του ΑΕΠ το 2012 -από 10,2% το 2011- και το ακαθάριστο δημόσιο χρέος αυξήθηκε περαιτέρω το 2012 στο 109,8%. Αντίστοιχα, το δημοσιονομικό έλλειμμα στην Ιαπωνία αυξήθηκε στο 9,9% από 9,3% το 2011 και στην ζώνη του ευρώ -όπως θα δούμε και στην αμέσως επόμενη ενότητα- υποχώρησε από 4,1% το 2011 σε 3,3% το 2012. Το ακαθάριστο δημόσιο χρέος τόσο στην Ιαπωνία όσο και στην Ευρωζώνη αυξήθηκε και έφτασε στο 241,3% στην πρώτη και στο 100,6% στην δεύτερη. Το 2013, ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ προβλέπεται ότι θα σημειώσει μικρή επιτάχυνση στο 3,5%, λόγω των συντονισμένων προσπαθειών για την επίλυση της ευρωπαϊκής κρίσης. Από την άλλη το ΑΕΠ προβλέπεται ότι θα υποχωρήσει λιγότερο στη ζώνη του ευρώ (-0,2%) σε σχέση με το 2012, ενώ η άνοδος του θα επιβραδυνθεί ελαφρά στις ΗΠΑ (στο 2,0%) και περισσότερο στην Ιαπωνία (στο 1,2%).

⁴⁷ Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος, Φεβρουάριος 2013, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012, Ευρωσύστημα, Αθήνα, σελ 31

Πάντως, όπως επισημαίνει και ο ομότιμος καθηγητής Οικονομικών του Πανεπιστημίου του Παρισιού κ. Βεργόπουλος (2012) , από το 2008 και εν συνεχεία, το παγκόσμια οικονομικό στερέωμα ⁴⁸ «[...]έχει εγκατασταθεί σε πορεία εξασθένησης και αποδυνάμωσης» συγκρινόμενο με την δυναμική που είχε τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Ειδικότερα , η λεγόμενη παγκοσμιοποίηση που επικρατούσε στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον, είχε ως αποτέλεσμα τις μαζικές μετακινήσεις χρήματος και κεφαλαίων συνάμα με τον υπέρμετρο διεθνή δανεισμό. Όμως με την παγκόσμια οικονομική κρίση όλα αυτά «στέρεψαν». Η τελευταία, μαζί με τα άνω περιγραφόμενα, δημιούργησαν ανισορροπίες και απορρύθμιση του οικονομικού περιβάλλοντος και αντίθετη ροή ήτοι απο- παγκοσμιοποίηση και από-μόχλευση.

Σύμφωνα με το Ερευνητικό Ινστιτούτο της χρηματιστηριακής εταιρείας PIMCO αυτά που επικρατούν στο παγκόσμιο οικονομικό στερέωμα είναι η κατακόρυφη επιδείνωση του διεθνούς μακροοικονομικού συντονισμού, η έλλειψη ρευστότητας, πτώση του διεθνούς εμπορίου και εμπόδια στην ελεύθερη μετακίνηση αγαθών και υπηρεσιών. Τα ίδια τονίζει και ο Αμερικανός Νομπελίστας της οικονομίας Τζόσεφ Στίγκλιτς δηλαδή ότι η αρχή της ελευθερίας του εμπορίου παύει να θεωρείται κάτι το ιερό και όσιο ,κάτι σαν ταμπού , το οποίο ουδείς θίγει ούτε επιτρέπεται να ελέγξει.

Τέλος, ο ανώτατος Διευθυντής της Citibank κ.Τσακ Πρινς τόνισε χαρακτηριστικά για την κύρια πηγή της μετάβασης της κρίσης στην πραγματική οικονομία:⁴⁹«Όταν η μουσική σταματήσει – όταν , δηλαδή δεν θα υπάρχει ρευστότητα-, τα πράγματα θα περιπλεχθούν . Όσο , όμως, η μουσική συνεχίζεται , θα πρέπει να χορεύουμε. Και εξακολουθούμε να χορεύουμε». Θεωρώντας ,βεβαίως, την παροχή ρευστότητας και την μείωση των επιτοκίων από την Fed -οσ' αναφορά τις ΗΠΑ-που πολλοί είχαν την πεποίθηση πώς θα συνεχίζεται επ' αόριστον. Η χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ δεν μπόρεσε, λοιπόν, να συγκρατηθεί παρά τις συντονισμένες προσπάθειες. Στην επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε την δημοσιονομική κρίση του Ευρωπαϊκού χώρου και ειδικότερα της Ευρωζώνης.

⁴⁸Βλέπε: Βεργόπουλος Κώστας, 2012, Η ανάρμοστη σχέση Ελλάδα- Ευρώπη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, σελ.19-20 και 39

⁴⁹Βλέπε: Sorros George, 2008, Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 145-146

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

5.1 Εισαγωγή

Στις 10 Σεπτεμβρίου 2007, η Lehman Brothers –όπως έχουμε ήδη αναφέρει– ανακοινώνει τεράστιες απώλειες και έπειτα από ένα πενήνήμερο αγωνιώδους προσπάθειας για εξεύρεση αγοραστή, αναγκάζεται να κηρύξει πτώχευση την Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου 2007. Η Lehman Brothers ήταν ο πρώτος μεγάλος τραπεζικός οίκος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής που χρεοκοπούσε. Όπως αναφέρει ο Χαρδούβελης (2011)⁵⁰, το σαββατοκύριακο πριν την χρεοκόπησή της, είχαν προηγηθεί συναντήσεις και συσκέψεις στο κτίριο της Fed στην Νέα Υόρκη παρουσία του επικεφαλής αλλά και του προέδρου της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ ήτοι τους *Timothy Geithner* και *Ben Bernanke* αντίστοιχα. Παρών ήταν και ο Υπουργός Οικονομικών της χώρας *Henry Paulson*. Όμως, τελικά αγοραστής δεν βρέθηκε εφόσον η Barclays δεν αποδέχτηκε την εν λόγω πρόταση. Ήταν η αρχή του τέλους για την κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού οικοδομήματος. Η κρίση μεταφέρθηκε με την μορφή «ντόμινο» μέσω των παραγώγων χρηματοοικονομικών προϊόντων (Credit Default Swaps) πλήττοντας το Ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα και μετατρέποντας την χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ σε οικονομική-δημοσιονομική κρίση του Ευρωπαϊκού στερεώματος. Ποιες όμως είναι οι ενέργειες αποφυγής ή έστω περιορισμού της κρίσεως; Αμέσως παρακάτω παρατίθενται συνοπτικά οι ενέργειες αυτές.

5.2 Ενέργειες αποφυγής της κρίσης από την Ευρώπη

Στην Ευρωζώνη, η αύξηση του χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ δεν είναι συγκριτικά τόσο δραματική αλλά ούτε και το χρέος είναι δραματικό σε σχέση με τον υπόλοιπο αναπτυγμένο κόσμο, τις Η.Π.Α. το Ηνωμένο Βασίλειο ή την Ιαπωνία. Μάλιστα η Ευρωζώνη είναι μια νομισματική περιοχή με πλεόνασμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Γεννιέται ευλόγως τότε το ερώτημα γιατί στη διάρκεια του 2009 και εν συνεχεία το 2010 παρατηρήθηκε μια τόσο μεγάλη ένταση στην

⁵⁰Βλέπε: Χαρδούβελης Γκίκας, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ. 46-47

Ευρωζώνη. Η απάντηση είναι ότι η ένταση δεν αφορούσε το σύνολο της Ευρωζώνης, αλλά επιμέρους χώρες. Ο κίνδυνος ,λοιπόν, αντικατοπτρίζεται στα περιθώρια επιτοκίων δανεισμού σε σχέση με τα αντίστοιχα γερμανικά ή και στα επιτόκια ασφάλισης των δανειστών της χώρας που είναι συνάρτηση του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους της κάθε χώρας μέλους αλλά και άλλων εξωγενών παραγόντων.

Τι παρεμβάσεις, όμως, έγιναν από πλευράς της ΕΚΤ για τον περιορισμό της κρίσης; Οι ακόλουθες παρεμβάσεις –οι οποίες αναφέρονται ρητά ακολούθως- οδήγησαν στην αποφυγή των εφιαλτικών σεναρίων ολοκληρωτικής κατάρρευσης του διεθνούς χρηματοοικονομικού συστήματος και της παγκόσμιας οικονομίας. Έτσι λοιπόν :

i. Πολιτική επιτοκίων από πλευράς της ΕΚΤ

Η ΕΚΤ ξεκίνησε μειώσεις επιτοκίου, τον Οκτώβριο του 2008, από το 4,25% στο 1% τον Ιούνιο του 2009.

ii. Πολιτικές παροχής ρευστότητας⁵¹

- 9/8/2007: Η ΕΚΤ είναι η πρώτη κεντρική τράπεζα που αντιδρά στην κρίση, παρέχοντας ρευστότητα ύψους €95 δισ. με σταθερό επιτόκιο.
- 17/12/2007: Επέκταση της χρονικής διάρκειας των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης από 1 σε 2 εβδομάδες .
- 4/3/2008: Επέκταση της χρονικής διάρκειας των πράξεων μακροχρόνιας αναχρηματοδότησης από 3 μήνες έως και 6 μήνες.
- 15/10/2008: Διεύρυνση των αποδεκτών ως εγγύηση τίτλων από το Ευρωσύστημα.
- 15/10/2008: Παροχή απεριόριστης χρηματοδότησης μέσω των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης σταθερού επιτοκίου.
- 30/10/2008: Παροχή απεριόριστης χρηματοδότησης μέσω των μακροχρόνιων πράξεων αναχρηματοδότησης σταθερού επιτοκίου.
- 7/5/2009: Εκ νέου επέκταση της χρονικής διάρκειας των πράξεων μακροχρόνιας αναχρηματοδότησης έως και 1 χρόνο με σταθερό επιτόκιο.

⁵¹Βλέπε: Eurobank Research , Δεκέμβριος 2009, Οικονομία και αγορές, Τόμος IV, Τεύχος 8, Αθήνα, σελ.27

iii. Εγγυήσεις των καταθέσεων.

Η εγγύηση στις καταθέσεις καθησυχάζει τους καταθέτες ώστε να μην σπεύδουν σε αποσύρσεις. Η ΕΚΤ αύξησε το όριο σε 100.000€.

iv. Δημοσιονομικά πακέτα στήριξης

Το αρχικό πακέτο στήριξης από την ΕΚΤ ήταν €245 δισ.

Οι ενέργειες, λοιπόν, αποφυγής της κρίσης –έστω και κατασταλτικά- ήταν ενδεικτικές και στοχευόμενες από την Ευρώπη. Ενέργειες στηριζόμενες σε συντονισμένες προσπάθειες αλλά και στην παροχή μέτρων στήριξης του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η κρίση περιορίστηκε αλλά όμως η πληγή που δημιουργήθηκε στην οικονομία ήταν και είναι μεγάλη. Πλήθος επιχειρήσεων έκλεισαν με αποτέλεσμα «στρατιές» εργαζομένων βρέθηκαν- από την μία στιγμή στην άλλη- στους δρόμους. Το «φαινόμενο» της ανεργίας αποτέλεσε αλλά και αποτελεί κύριο αλλά και ανησυχητικό διαρθρωτικό πρόβλημα για ένα μέρος χωρών τόσο της Ευρώπης όσο και της Ευρωζώνης. Στην επόμενη ενότητα θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε και να αναλύσουμε το «φαινόμενο» αυτό στο τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και σε επίπεδο κοινού νομίσματος.

5.3 Η ανεργία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωζώνη πριν και μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση

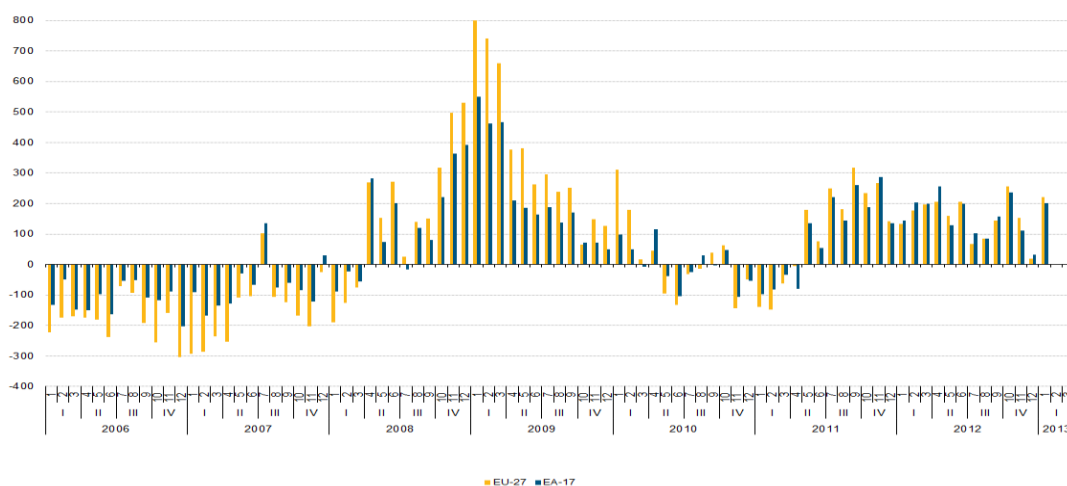
Όπως επισημαίνει ο Τομπάζος (2010) -για την Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα για την Ευρωζώνη –ο ασθενής κρίκος της ζώνης του ευρώ αποτελεί η Νότια Ευρώπη. Συνεπώς: ⁵²«Οι οικονομίες της Νότιας Ευρώπης παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά .Καταρχάς, η ένταξή τους στην ζώνη ευρώ επέδρασε καταλυτικά στις τρέχουσες συναλλαγές τους. Τα ελλείμματα των τελευταίων αυξήθηκαν μετά την υιοθέτηση του ευρώ , γεγονός που καταδεικνύει τη διάβρωση της ανταγωνιστικότητάς τους και τον εγκλωβισμό τους σε οπισθοδρομικές ειδικεύσεις». Συνεπώς, η οικονομική κρίση επέδρασε καταλυτικά στα δημόσια οικονομικά προκαλώντας σοβαρά δημοσιονομικά ελλείμματα στην Ευρωζώνη αλλά ακόμη σοβαρότερα στην Νότια

⁵²Βλέπε: Τομπάζος Σταύρος ,2010, ΦΥΤΟΚΕΝΤΡΟΙ ΚΑΙΡΟΙ - Η Παγκόσμια οικονομική κρίση 2007,2008,2009...,Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.199

Ευρώπη. Επίσης, παρά την επεκτατική πολιτική για την αντιμετώπιση της κρίσης η ανεργία αυξήθηκε σημαντικά.

Το αρμόδιο όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), το οποίο επεξεργάζεται και διοχετεύει στο ευρύ κοινό στατιστικά στοιχεία για το σύνολο της Ευρώπης συμπεριλαμβανομένου και της Ευρωζώνης, είναι η επονομαζόμενη Eurostat. Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με στοιχεία της τελευταίας, εκτιμάται ότι 26.217 εκατομμύρια άντρες και γυναίκες -οι οποίοι βρίσκονται ως ενεργό εργατικό δυναμικό εντός της Ευρώπης των 27 κρατών μελών εκ των οποίων τα 18.998 εκατομμύρια βρίσκονται εντός της Ευρωζώνης, ήταν άνεργοι τον Ιανουάριο του 2013. Συγκριτικά με τον προηγούμενο μήνα ήτοι τον Δεκέμβριο του 2012, ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 222.000 στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κατά 201.000 στην Ευρωζώνη. Συγκρίνοντας τα στοιχεία αυτά με τον Ιανουάριο του 2012, οι άνεργοι αυξήθηκαν κατά 1.890.000 στην ΕΕ και κατά 1.990.000 στην Ευρωζώνη. Παρατηρούμε, δηλαδή, την αυξανόμενη τάση της ανεργίας τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και επίπεδο Ευρωζώνης. Στον κάτωθι διάγραμμα 5.1 φαίνονται διακριτά οι μεταβολές αυτές.

Διάγραμμα 5.1: Μεταβολές αριθμού εργαζομένων στην ΕΕ και στην Ευρωζώνη (2006-2013α)

Πηγή: Eurostat, *Change in the number of unemployed persons (compared to previous month, in thousands), seasonally adjusted, January 2006 - January 2013*

Επιπλέον, στην Ευρωζώνη το εποχιακά προσαρμοσμένο ποσοστό ανεργίας⁵³ ήταν 11,9% τον Ιανουάριο του 2013, υψηλότερο από αυτό του προηγούμενου μηνός το οποίο ήταν 11,8% αλλά και υψηλότερο από τον Ιανουάριο του 2012 που το

⁵³ Βλέπε: Eurostat - Unemployment statistics, January 2013 (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics)

αντίστοιχο ποσοστό ήταν 10,8%. Αντιστοιχία, στην ΕΕ το ποσοστό ανεργίας ήταν 10,8% τον Ιανουάριο του 2013, υψηλότερο από τον προηγούμενο μήνα -10,7%- ενώ το προηγούμενο έτος τον Ιανουάριο του 2012 ήταν 10,1%. Η αυξανόμενη τάση του ποσοστού ανεργίας είναι χαρακτηριστική στο περιγραφόμενο χρονικό διάστημα.

Ειδικότερα, το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας παρουσιάστηκε στην Αυστρία (4,9%), στην Γερμανία και στο Λουξεμβούργο (και τα δύο κράτη 5,3%) και στην Ολλανδία (6,0%). Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας κατέχει η χώρα μας (27,0% τον Νοέμβριο του 2012), εν συνεχεία η Ισπανία και η Πορτογαλία με 26,2% και 17,6% αντίστοιχα.

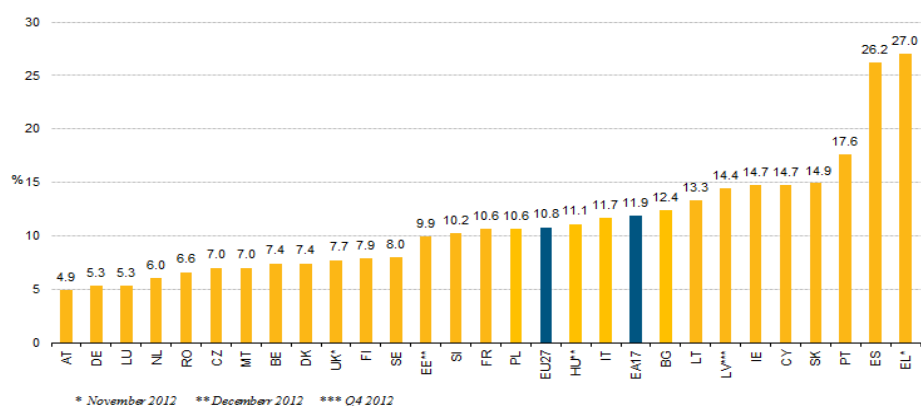
Συγκρίνοντας με το προηγούμενο έτος, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε σε δεκαεννέα κράτη – μέλη, έπεσε σε επτά και παρέμεινε σταθερό στην Δανία. Οι μεγαλύτερες μειώσεις - μεταξύ του Δεκεμβρίου του 2011 και του Δεκεμβρίου του 2012-επήλθαν στην Εσθονία (11,1% σε 9,9%), τη Λετονία (15,5% σε 14,4%), τη Ρουμανία (7,4% σε 6,6%) και το Ηνωμένο Βασίλειο (8,3% σε 7,7%). Η μεγαλύτερη αύξηση επήλθε στην Ελλάδα (20,8% τον Νοέμβριο του 2011 σε 27,0% τον Νοέμβριο του 2012), στην Κύπρο (9,9% σε 14,7%), στην Πορτογαλία (14,7% σε 17,6%) και τέλος στην Ισπανία (23,6% σε 26,2%).

Μεταξύ του Ιανουαρίου του 2012 και του Ιανουαρίου του 2013, το ποσοστό ανεργίας για τους άνδρες αυξήθηκε από 10,6% σε 11,8% στην Ευρωζώνη και από 10,0% σε 10,8% στην ΕΕ. Για τις γυναίκες το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε από 11,0% σε 12,1% στην Ευρωζώνη και από 10,2% σε 10,9% στην ΕΕ. Τον Ιανουάριο 2013, 5.732 εκατομμύρια νέοι άνθρωποι (κάτω από 25 ετών) είναι άνεργοι στην ΕΕ, από τους οποίους 3.642 εκατομμύρια είναι χωρίς εργασία στην Ευρωζώνη.

Συγκρίνοντας τον Ιανουάριο 2013 με τον Ιανουάριο του προηγούμενου έτους, η νεανική ανεργία αυξήθηκε κατά 264.000 στην ΕΕ και κατά 295.000 στην Ευρωζώνη. Τον Ιανουάριο 2013 το ποσοστό ανεργίας των νέων ήταν 23,6% στην ΕΕ και 24,2% στην Ευρωζώνη. Το προηγούμενο έτος τον ίδιο μήνα ήταν 22,4% και 21,9% αντίστοιχα. Τον Ιανουάριο 2013, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας των νέων εμφανίστηκαν στην Γερμανία (7,9%), στην Αυστρία (9,9%) και στην Ολλανδία (10,3%). Από την άλλη πλευρά, τα υψηλότερα ποσοστά στην ανεργία των νέων κατέχει η Ελλάδα (59,4% τον Νοέμβριο του 2012), η Ισπανία (55,5%) και η Ιταλία (38,7%). Στις Η.Π.Α. το ποσοστό ανεργίας –τον Ιανουάριο 2013- ήταν 7,9% και στην Ιαπωνία ήταν 4,2% τον Δεκέμβριο 2012. Ειδικότερα, τα ποσοστά ανεργίας τόσο της

ΕΕ όσο και της Ευρωζώνης αλλά και των μελών που τις απαρτίζουν απεικονίζονται στο ακόλουθο διάγραμμα.(Διάγραμμα 5.2).

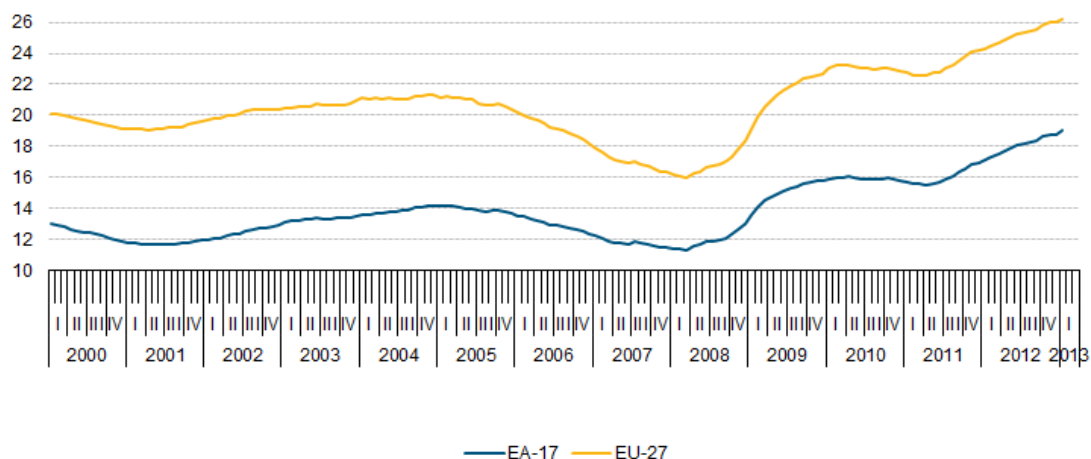
Διάγραμμα 5.2: Ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ και Ευρωζώνη τον Ιανουάριο 2013

Πηγή: Eurostat, Unemployment rates, seasonally adjusted, January 2013

Ειδικότερα, ως αναφορά τον αριθμό των ανέργων το 2000, λιγότερο από 20 εκατομμύρια άτομα ήταν άνεργοι στην ΕΕ δηλαδή μόλις λίγο κάτω από το 9% του συνολικού εργατικού δυναμικού. Αυτός ο αριθμός έπεσε περίπου στα 19 εκατομμύρια (ή 8,5%) το 2001, πριν αυξηθεί κατά 21 εκατομμύρια στο πρώτο εξάμηνο του 2002. Το ίδιο ποσοστό παρέμεινε έως το μέσον του έτους 2005. Από το δεύτερο εξάμηνο του 2005 υπήρχε μία περίοδος μερικών ετών διαρκώς μειούμενης ανεργίας. Το πρώτο τρίμηνο του 2008, η ανεργία στην ΕΕ ήταν σε αριθμό ατόμων κάτι λιγότερο από 16 εκατομμύρια (ή ισοδυνάμως ποσοστό ανεργίας 6,7%), πριν αυξηθεί απότομα από την παγκόσμια οικονομική κρίση. Τα έτη 2010 και 2011, το ποσοστό ανεργίας στην ΕΕ ήταν 9,7% το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας που εμφανίστηκε την δεκαετία του 2000. Το ποσοστό ανεργίας στην ΕΕ ακολουθούσε την ίδια τάση με αυτήν της Ευρωζώνης. Εντούτοις, μεταξύ του 2000 και του 2004, η ανεργία στην Ευρωζώνη ήταν χαμηλότερη από ότι στην ΕΕ. Αυτό αντιστράφηκε ακολούθως εφόσον το ποσοστό ανεργίας έπεσε πιο γρήγορα στα κράτη μέλη που δεν ήταν ακόμη στο κοινό νόμισμα μεταξύ του 2005 και 2008. Κατά την διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης ,το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε με τον ίδιο βηματισμό τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ευρωζώνη. Οι τάσεις αυτές φαίνονται διαγραμματικά (Διάγραμμα 5.3).

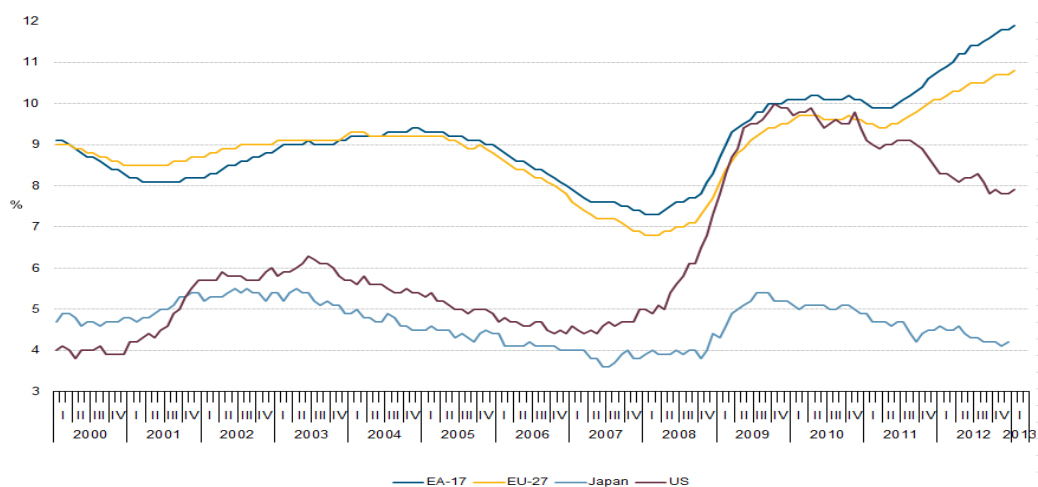
Διάγραμμα 5.3: Μεταβολές ανέργων στην ΕΕ και Ευρωζώνη Ιανουάριος 2000-Ιανουάριος 2013

Πηγή: Eurostat, unemployed persons, in millions, seasonally adjusted, EU-27 and EA-17, January 2000 - January 2013

Συγκρινόμενα για τα ποσοστά ανεργίας τόσο της ΕΕ όσο και των ΗΠΑ εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα. Το έτος 2000, το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ ήταν περίπου 4%, συνεπώς μικρότερο της ΕΕ. Παρέμεινε πολύ μικρότερο έως το 2008 όταν η ανεργία άρχισε να αυξάνεται ταχύτατα. Στα μέσα του 2009, η ανεργία στις ΗΠΑ άγγιξε το ίδιο περίπου επίπεδο με αυτό της ΕΕ και το ετήσιο μέσο ποσοστό του 2009 ήταν υψηλότερο στις ΗΠΑ από ότι στην ΕΕ. Τα έτη 2010 και 2011 το μέσο ποσοστό της ανεργίας στις ΗΠΑ έπεσε στα επίπεδα της ΕΕ. Χαρακτηριστικά η ανεργία στην Ιαπωνία ήταν πολύ χαμηλότερη από ότι στην ΕΕ όλα αυτά τα έτη. Διαχρονικά τα ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ, στην Ευρωζώνη, στις ΗΠΑ και στην Ιαπωνία –πριν και μετά την οικονομική κρίση του 2008- απεικονίζονται διαγραμματικά αμέσως παρακάτω. (Διάγραμμα 5.4).

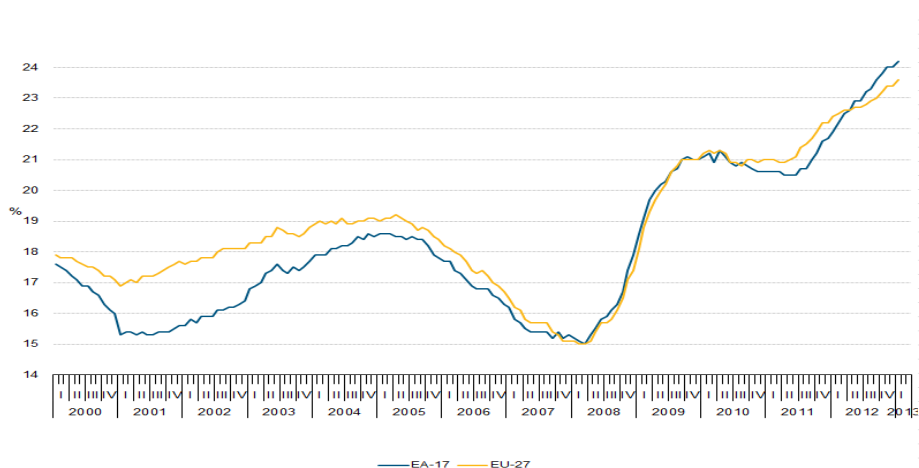
Διάγραμμα 5.4: Ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ, στην Ευρωζώνη, στις ΗΠΑ και στην Ιαπωνία

Πηγή: Eurostat, Unemployment rates EU-27, EA-17, US and Japan, seasonally adjusted, January 2000 - January 2013

Αναλυτικότερα, η ανεργία των νέων είναι γενικά πολύ υψηλότερη από τα ποσοστά ανεργίας των άλλων ηλικιών. Η υψηλή νεανική ανεργία αντανακλά την δυσκολία που αντιμετωπίζουν τα νέα άτομα για την ανεύρεση εργασίας. Οι τάσεις του ποσοστού ανεργίας των νέων από το έτος 2000 έως το 2013 είναι απεικονισμένες στο ακόλουθο διάγραμμα. Παρατηρείτε, καταφανέστατα, η ραγδαία αύξηση αυτής κατά την διάρκεια εμφάνισης της κρίσης και η συνεχής ανοδική τάση μέχρι τον Ιανουάριο του 2013. Η «βουτιά» και σε αυτήν την ηλικιακή κατηγορία είναι χαρακτηριστική κατά την διάρκεια της κρίσεως.

Διάγραμμα 5.5: Ποσοστά Νεανικής ανεργίας Ιανουάριος 2000- Ιανουάριος 2013

Πηγή: Eurostat, Youth unemployment rates, EU-27 and EA-17, seasonally adjusted, January 2000 - January 2013

Τέλος, ένας συγκεντρωτικός πίνακας (Πίνακας 5.1) με ποσοστά της ανεργίας των νέων είναι ο ακόλουθος.

Πίνακας 5.1: Ποσοστά ανεργίας νέων 2008-2011Q 4 (EE-EZ)

	Youth unemployment rate				Youth unemployment ratio		
	2009	2010	2011	2011Q4*	2009	2010	2011
EU-27	20.1	21.1	21.4	22.1	8.7	9.0	9.1
Euro area	20.2	20.9	20.8	21.4	8.7	8.7	8.7
Belgium	21.9	22.4	18.7	17.5	7.1	7.3	6.0
Bulgaria	16.2	23.2	26.6	28.2	4.8	6.7	7.3
Czech Republic	16.6	18.3	18.0	18.3	5.3	5.7	5.4
Denmark	11.8	14.0	14.2	14.3	8.4	9.4	9.6
Germany	11.2	9.9	8.6	8.3	5.8	5.1	4.5
Estonia	27.5	32.9	22.3	25.1	11.0	12.6	9.1
Ireland	24.4	27.8	29.4	30.5	11.5	11.8	11.7
Greece	25.7	32.8	44.4	49.3	8.0	10.0	13.0
Spain	37.8	41.6	46.4	48.9	17.1	17.8	19.0
France	23.9	23.6	22.9	22.7	9.2	9.0	8.5
Italy	25.4	27.8	29.1	30.5	7.4	7.9	8.0
Cyprus	13.8	16.7	22.4	26.8	5.7	6.8	8.5
Latvia	33.6	34.5	29.1	27.4	14.0	13.9	11.2
Lithuania	29.2	35.1	32.9	34.3	8.9	10.4	9.6
Luxembourg	16.5	15.8	15.6	16.0	5.5	3.5	4.2
Hungary	26.5	26.6	26.1	26.7	6.5	6.6	6.4
Malta	14.4	13.1	13.7	14.0	7.4	6.7	7.1
Netherlands	7.7	8.7	7.6	8.5	4.8	6.0	5.3
Austria	10.0	8.8	8.3	8.7	6.0	5.2	5.0
Poland	20.6	23.7	25.8	26.9	7.0	8.2	8.7
Portugal	24.8 (e)	27.7 (e)	30.1	34.1	7.9	8.2	11.7
Romania	20.8	22.1	23.7	24.8	6.4	6.9	7.4
Slovenia	13.6	14.7	15.7	16.4	5.6	5.9	5.9
Slovakia	27.3	33.6	33.2	33.8	8.6	10.4	10.0
Finland	21.5	21.4	20.1	19.9	10.9	10.6	10.1
Sweden	25.0	25.2	22.9	22.8	12.8	13.0	12.0
United Kingdom	19.1	19.6	21.1	22.0	11.4	11.6	12.4

* The quarterly youth unemployment rate is seasonally adjusted.

e: estimate

Source: Eurostat (une_rt_q, lfsi_act_a)

Πηγή: Eurostat, Youth unemployment figures, 2008-2011Q4 (%)

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον πίνακα, τα ποσοστά της νεανικής ανεργίας είναι γενικά πολύ υψηλότερα από ό,τι τα ποσοστά ανεργίας για όλες τις ηλικίες ήτοι 20,1%-21,1%-21,4%-22,1% στην ΕΕ και 20,2%-20,9%-20,8%-21,4% στην Ευρωζώνη, από το 2009 έως το 2011Q4, αντίστοιχα. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η ομάδα των ανέργων ηλικίας μεταξύ δεκαπέντε και είκοσι-τεσσάρων ετών είναι σχετικά υψηλή, διότι πολλοί νέοι άνθρωποι σπουδάζουν και συνεπώς, ούτε εργάζονται ούτε αναζητούν εργασία (έτσι ώστε να μην αποτελούν μέρος του εργατικού δυναμικού που χρησιμοποιείται ως παρονομαστής για τον υπολογισμό του ποσοστού ανεργίας). Για το λόγο αυτό, τα ποσοστά ανεργίας των νέων υπολογίζονται σύμφωνα με ένα κάπως διαφορετικό τρόπο ήτοι τον δείκτη ανεργίας (unemployment ratio) ο οποίος υπολογίζει το μερίδιο των ανέργων για ολόκληρο τον πληθυσμό. Ο πίνακας, λοιπόν, δείχνει ότι οι δείκτες της ανεργίας των νέων (unemployment ratios) είναι πολύ χαμηλότεροι από τα ποσοστά ανεργίας των νέων (unemployment rates). Βεβαίως, η αυξανόμενη τάση είναι εκείνη που χαρακτηρίζει αμφότερα και τις δύο μορφές υπολογισμού.

Επιπλέον-⁵⁴ σύμφωνα με τις τελευταίες διαπιστώσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Προβόπουλου οι οποίες δημοσιεύτηκαν τον Φεβρουάριο του 2013- το ποσοστό ανεργίας των νέων στην Ευρωζώνη, ηλικίας μεταξύ 25 και 29 ετών, αυξήθηκε από 9,1% το β' τρίμηνο του 2008 σε 15,0% το αντίστοιχο διάστημα του 2012.

Ος' αναφορά το μορφωτικό επίπεδο και τα ποσοστά ανεργίας επισημαίνεται ότι το ποσοστό ανεργίας- στην Ευρωζώνη- έχει αυξηθεί περισσότερο στα άτομα με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο. Ειδικότερα, μεταξύ του β' τριμήνου του 2008 και του β' τριμήνου του 2012, στις ηλικίες από 40-44 ετών -με εκπαίδευση χαμηλότερη της μέσης - παρατηρούμε αύξηση της ανεργίας κατά 7,7 % ενώ για τους αποφοίτους της μέσης εκπαίδευσης η άνοδος ήταν αρκετά μικρότερη ήτοι 2,3 %. Για τα άτομα με υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο ήταν η μικρότερη για όλες τις παραπάνω βαθμίδες ήτοι μεταβολή κυμάνθηκε περί του 1,9 % (αρκετά μικρότερη συγκρινόμενη π.χ. με το 7,7%).

⁵⁴Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδας, 2013, Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2012, Ευρωσύστημα, Αθήνα, σελ. 41

Τέλος, συμπερασματικά στην Ευρωζώνη κατά τα έτη 2008 έως το 2012⁵⁵ χάθηκαν τέσσερα εκατομμύρια θέσεις εργασίας ενώ κατά τα έτη 2005-2007 δημιουργήθηκαν κοντά στις πέντε εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Στατιστικά, το β' τρίμηνο του 2012 το ποσοστό απασχόλησης διακυμάνθηκε στο επίπεδο του αντίστοιχου τριμήνου του 2005, ενώ το ποσοστό ανεργίας ξεπέρασε το 11%. Όλα αυτά συνάδουν ότι η ανεργία σε πολλές χώρες της ΕΕ είναι ανυποχώρητη θέτοντας επί τάπητος το διαρθρωτικό χαρακτήρα της μη υποχώρησης της ανεργίας σε ορισμένες χώρες όπως π.χ. η Ελλάδα αλλά και η Ισπανία.. Επίσης, οι απώλειες θέσεων εργασίας δεν υπήρξαν ομοιόμορφες μέσα σε κάθε χώρα. Εκείνοι οι οποίοι επλήγησαν περισσότερο από την κρίση ήταν οι νέοι, τα άτομα με λιγότερες δεξιότητες και οι άνδρες. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης- Ευρωζώνης, η αντιμετώπιση αυτού του επίμονου προβλήματος της ανεργίας θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της επιδότησης θέσεων εργασίας και την κατάρτιση και επανακατάρτιση των νέων. Επιπλέον, καίρια αποτελεί η πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου για αξιοποίηση κονδυλίων ,σύμφωνα με την οποία οι νέοι, σε διάστημα τεσσάρων μηνών από την απώλεια της εργασίας τους ή την ολοκλήρωση των σπουδών τους, θα πρέπει να έχουν τοποθετηθεί σε θέση εργασίας ή κατάρτισης.

5.4 Η περίπτωση της Ισλανδίας

5.4.1 Γεωγραφική προσέγγιση και οικονομικά στοιχεία

Η Ισλανδία είναι μια νησιωτική χώρα της Βόρειας Ευρώπης στον Βόρειο Ατλαντικό Ωκεανό. Βρίσκεται ανάμεσα στη Γροιλανδία, τη Σκωτία και τη Νορβηγία. Η Ισλανδία είναι το 18ο νησί σε έκταση στον κόσμο και το δεύτερο μεγαλύτερο στην Ευρώπη μετά τη Μεγάλη Βρετανία Η πιο κοντινή γη είναι η Γροιλανδία που απέχει 287 χλμ και τα νησιά Φερόε τα οποία βρίσκονται 420 χλμ μακρύτερά της. Η κοντινότερη απόσταση από την ηπειρωτική Ευρώπη είναι 970 χλμ από τη Νορβηγία. Ο πληθυσμός της είναι 320.543 κάτοικοι, με βάση εκτιμήσεις του 2009.Τέλος, πρωτεύουσά της είναι το Ρέικιαβικ.

Με βάση τους οικονομικούς δείκτες η Ισλανδία είναι μία από τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου. Το ακαθάριστο κατά κεφαλή εισόδημα το 2007 ήταν \$63.830. Οι

⁵⁵Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδας, 2013, Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2012, Ευρωσύστημα ,Αθήνα, σελ. 40

κύριοι κλάδοι της οικονομίας της είναι η παροχή υπηρεσιών, κυρίως τραπεζικών υπηρεσιών προ κρίσεως, η βιομηχανία σε ποσοστό 20% , η γεωργία και η αλιεία που αποφέρει το 60% των εσόδων από εξαγωγές και απασχολεί το 8% του εργατικού δυναμικού. Επίσης αναπτύσσονται ο τουρισμός, κυρίως η οικοτουριστική προσέγγισή του, και οι βιομηχανίες σύγχρονης τεχνολογίας, κυρίως η παραγωγή λογισμικού. Τέλος, η ανεργία το 4ο τρίμηνο του 2004 (2,5%) ήταν η 2η χαμηλότερη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Ζώνη μετά από αυτή του Λιχτενστάιν.

5.4.2 Οικονομική κρίση 2008-2009

Το φθινόπωρο του 2008 η χώρα συμπαράσύρθηκε στη δίνη της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης. Λίγα χρόνια πριν είχαν ιδιωτικοποιηθεί οι κρατικές τράπεζες, οι οποίες ακολούθησαν την τακτική των ΗΠΑ δηλαδή της ανεξέλεγκτης χορήγησης δανείων και του εύκολου πλουτισμού, ο οποίος όμως δεν αντιστοιχούσε σε πραγματική ανάπτυξη αλλά σε δανειακό χρήμα.

Αναλυτικότερα, στην Ισλανδία όταν η δική της φούσκα έσκασε, οι μεγαλύτερες τράπεζές της είχαν φτάσει στο «χείλος» του γκρεμού. Η τότε κυβέρνησή της πήρε την απόφαση ότι δεν θα έπρεπε να τις αφήσει να καταρρεύσουν ή με αγγλική ορολογία ότι ήταν *too big to fall* δηλαδή πολύ μεγάλες για να καταρρεύσουν. Από την άλλη πλευρά, οι πολίτες, είχαν αντίθετη άποψη. Θεώρησαν ότι ήταν πάρα πολύ μεγάλες για να τις διασώσεις-*too big to bail*. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν οι τελευταίοι να πράξουν οτιδήποτε περνούσε από το χέρι τους για να «διοχετεύσουν» αυτή την ανησυχία τους στην κυβέρνηση.⁵⁶ «Οι πολιτικοί του κυβερνώντος κόμματος προπηλακίστηκαν από τους πολίτες, η πρωθυπουργός της χώρας δεχόταν συχνά ρίψεις αυγών , ενώ οι βουλευτές φουγαδύτηκαν ουκ λίγες φορές από μυστικές εξόδους του κοινοβουλίου. Σε μία περίπτωση , μάλιστα, οι διαδηλωτές έφτασαν μέχρι τη στέγη του κοινοβουλίου , όπου αντικατέστησαν τη σημαία της Ισλανδίας με τη σημαία ενός σουπερμάρκετ με σήμα ένα κίτρινο γουρουνάκι». Με τις πιέσεις έγινε δημοψήφισμα και έτσι οι κυβερνώντες άφησαν σε πρώτη φάση τις τράπεζες να καταρρεύσουν. Υποτίμησαν την κορόνα-131 κορόνες προς 1 ευρώ. Απέτρεψαν την φυγή κεφαλαίων με περιοριστικούς όρους αλλά και προχώρησαν σε εθνικοποίηση των τραπεζών που κατέρρευσαν διασφαλίζοντας κατά αυτόν τον τρόπο τις καταθέσεις. Αποτέλεσμα

⁵⁶Βλέπε: Κατερίνα Κιτίδη-Άρης Χατζηστεφάνου/ Επιστημονική επιμέλεια: Λεωνίδα Βανικιώτης, 2011, DEBTOCRACY –ΧΡΕΟΚΡΑΤΙΑ, Εκδόσεις Λιβάνη ,Αθήνα, σελ.23

όλων αυτών ήταν το εμπορικό ισοζύγιο να παρουσιάσει πλεόνασμα- λόγω ακριβώς της υποτίμησης ήτοι της αύξησης των εξαγωγών και την στροφή των Ισλανδών σε εγχώρια προϊόντα. ⁵⁷«Το ΑΕΠ αυξήθηκε, ο πληθωρισμός, ο οποίος είχε εκτιναχθεί στο 18,6% , έπεσε κοντά στο 2,5% , και το δημόσιο χρέος , το οποίο έχει στο 115% του ΑΕΠ , αναμένεται να μειωθεί σταδιακά στο 80% μέχρι το 2015».

Σε αντίθεση, λοιπόν, με την στήριξη των τραπεζών που έσπευσαν να στηρίζουν με πακέτα διάσωσης τόσο στις ΗΠΑ όσο και στον Ευρωπαϊκό χώρο, οι Ισλανδοί αποφάσισαν να αφήσουν τις τράπεζες να πτωχεύσουν με αποτέλεσμα να χάσουν τα χρήματα τους γερμανικές, γαλλικές και βρετανικές τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρείες και ιδιώτες, οι οποίοι είχαν καταθέσει χρήματα λόγω των υψηλών επιτοκίων και εν συνεχεία τις κρατικοποίησαν. Σαν αποζημίωση, στους Ισλανδούς καταθέτες των εν λόγω τραπεζών, δόθηκαν μόλις 20.887 € ανά καταθέτη, όσο ουσιαστικά ήταν η εγγύηση εκ μέρους του κράτους σύμφωνα με την ευρωπαϊκή οδηγία Η Ισλανδία παρότι δεν είναι μέλος της Ευρωζώνης, ανήκει στον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο, οπότε ήταν υποχρεωμένη να εφαρμόσει τους κανόνες και τις συνθήκες που διέπουν την ΕΕ.

5.4.3 Ρυθμοί ανάπτυξης και αγορά εργασίας προ και μετά κρίσεως

Εκ πρώτης όψεως, στον κάτωθι πίνακα (Πίνακας 5.2), παρατίθεται η αύξουσα μεταβολή στο ποσοστό ανεργίας με την «είσοδο» της χώρας στην κρίση και εν συνεχεία παρατηρείται ο αυξανόμενος ρυθμός- από έτος σε έτος - μέχρι τον Ιανουάριο του 2013.

Πίνακας 5.2: Ποσοστά ανεργίας στην Ισλανδία,2003-2013

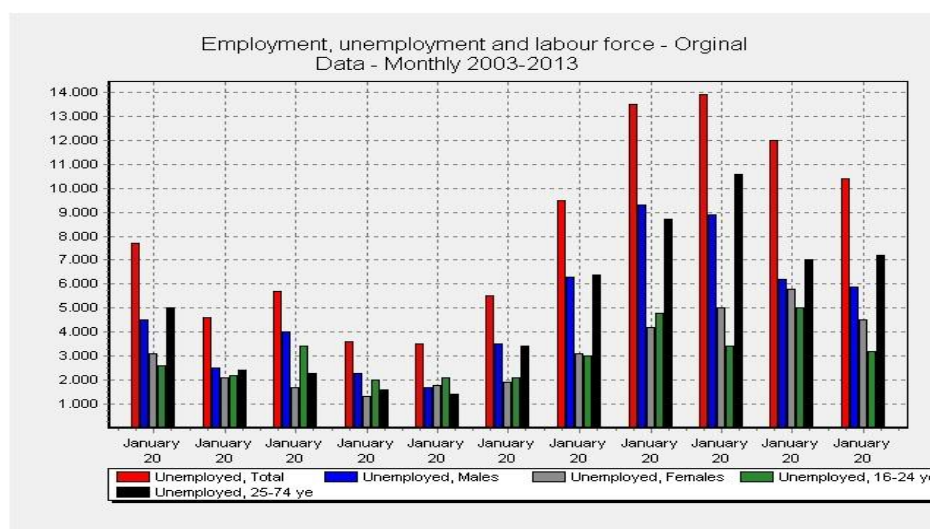
Seasonally Adjusted - Employment, unemployment and labour force - Seasonally Adjusted - Monthly 2003-2013			
	Unemployment rates		
	Total	Males	Females
January			
2003	4.7	5.2	4.2
2004	2.9	2.9	2.9
2005	3.5	4.5	2.3
2006	2.1	2.4	1.7

⁵⁷Βλέπε: Κατερίνα Κιτίδη-Άρης Χατζηστεφάνου/ Επιστημονική επιμέλεια: Λεωνίδα Βανικιώτης, 2011,DEBTOCRACY –ΧΡΕΟΚΡΑΤΙΑ, Εκδόσεις Λιβάνη ,Αθήνα, σελ.23

2007	1.9	1.7	2.2
2008	3.1	3.6	2.4
2009	5.2	6.5	3.7
2010	7.5	9.7	5.0
2011	7.8	9.5	5.9
2012	6.7	6.5	6.9
2013	5.8	6.3	5.3
Πηγή: <i>Statistics Iceland</i> ⁵⁸			

Είναι φανερός ,λοιπόν ο επηρεασμός της αγοράς εργασίας από την οικονομική κρίση. Ειδικότερα, τον Ιανουάριο του 2007 το ποσοστό της ανεργίας ήταν 1,9% ,τον Ιανουάριο του 2008 το ποσοστό ανεργίας ανήλθε στο 3,1% και μέχρι το 2011 έχουμε μια συνεχή αύξηση του ποσοστού ανεργίας που έφτασε μέχρι το ποσοστό του 7.8%. Παρατηρούμε δηλαδή μία ποσοστιαία άνοδο της ανεργίας κατά 6,1% προ και μετά κρίσεως. Προφανώς, ποσοστό διόλου ασήμαντο. Βεβαίως ,το ποσοστό ανεργίας γνωρίζει μια μικρή κάθοδο τα δύο τελευταία έτη δηλαδή μειώθηκε στο ποσοστό του 6,7 % και 5,8% τον Ιανουάριο του 2012 και 2013. Οπτικά, οι διακυμάνσεις αυτές αναγνωρίζονται «δια γυμνού οφθαλμού» και μάλιστα η αύξηση των ανέργων είναι έντονη κατά τα έτη 2009 έως 2011. Αμέσως παρακάτω παρατίθεται διάγραμμα με τα ιστορικά στοιχεία για την ανεργία των Ισλανδών από τον Ιανουάριο του 2003 έως τον Ιανουάριο του 2013.

Διάγραμμα 5.6: Εργαζόμενοι, Ανεργοί και εργατικό δυναμικό Ισλανδίας 2003-2013

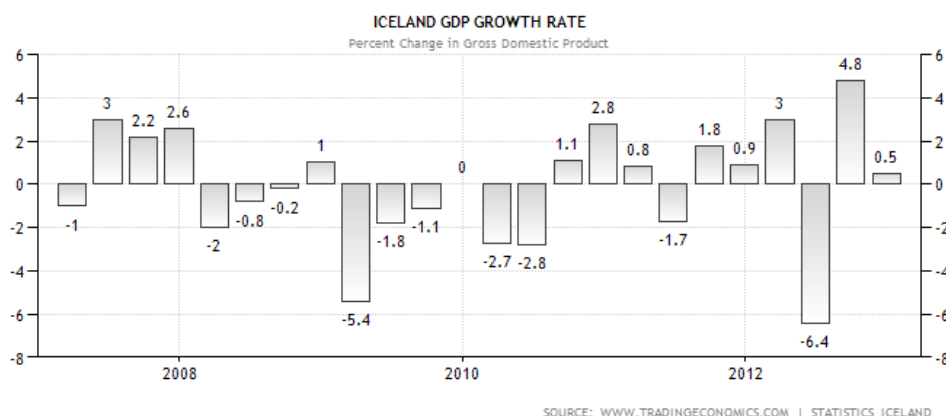

Πηγή: *Statistics Iceland*

⁵⁸Βλέπε: *Statistics Iceland*, Marth 2013
(http://www.statice.is/?PageID=1191&src=/temp_en/Dialog/varval.asp?ma=VIN00001%26ti=Employment%2C+unemployment+and+labour+force+%2D+Orginal+Data+%2D+Monthly+2003%2D2013+++++++%26path=../Database/vinumarkadur/rannsoknir/%26lang=1%26units=Number/percent)

Επιπλέον, το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) στην Ισλανδία –το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με την ανεργία και γενικότερα την αγορά εργασίας-επεκτάθηκε 0,50 % κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012 έναντι του προηγούμενου τριμήνου. Ο εν λόγω ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ στην Ισλανδία έχει αναφερθεί από την Στατιστική Υπηρεσία της χώρας. Ιστορικά, από το 1997 μέχρι το 2012, η Ισλανδία έχει ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ κατά μέσο όρο 0,71% επιτυγχάνοντας το υψηλότερο ποσοστό 10,20 % τον Ιούνιο του 1998 -και ένα ιστορικό χαμηλό του -6,40 % τον Ιούνιο του 2012.Βεβαίως, η κατανομή του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ, από τις αρχές του 2008 έως τα μέσα του 2011 είναι αρνητική φθάνοντας στις αρχές του 2009 στο -5,4%. Είναι, λοιπόν, προφανέστατη η επιρροή της κρίσης πάνω στο ΑΕΠ. Παρατίθεται ακολούθως σχετικό διάγραμμα με τα ποσοστά του ρυθμού ανάπτυξης της χώρας.(Διάγραμμα 5.7).

Διάγραμμα 5.7: Ρυθμοί Ανάπτυξης(%) Ισλανδίας ,2007δ- 2012δ

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/iceland/gdp-growth>

Επίσης, οι άνεργοι στην Ισλανδία μειώθηκαν σε 8.686 άτομα τον Ιανουάριο του 2013 από 8.958 άτομα το Δεκέμβριο του 2012, σύμφωνα με την Διεύθυνση Εργασίας του αρμόδιου Υπουργείου της Ισλανδίας. Ιστορικά, από το 1970 μέχρι το 2013, ο αριθμός των ανέργων έφτασε στο πιο υψηλό σημείο, κατά μέσο όρο, το Μάρτιο του 2010 με αριθμό ανέργων ατόμων 3.114,98 και με ιστορικό χαμηλό των 100 ατόμων το Σεπτέμβριο του 1972.Οι αριθμοί ,για μία ακόμη φορά, αποδεικνύουν του λόγου το αληθές και την επιρροή της κρίσης πάνω στην απασχόληση. Διαγραμματικά, έχουμε λοιπόν:

Διάγραμμα 5.8 : Αριθμός ανέργων Ισλανδίας, 2010δ – 2013α

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/iceland/unemployed-persons>

Ειδικότερα, η σκανδιναβικού τύπου κοινωνική οικονομία αγορά της Ισλανδίας συνδυάζει την καπιταλιστική δομή και αρχές της ελεύθερης αγοράς με ένα εκτεταμένο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, συμπεριλαμβανομένων των γενναιόδωρων επιδοτήσεων στέγασης. Πριν από την κρίση του 2008, η Ισλανδία είχε επιτύχει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, χαμηλή ανεργία, και μια εξαιρετικά ομοιόμορφη κατανομή του εισοδήματος. Η οικονομία της εξαρτιόταν- αλλά και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό- από τον κλάδο της αλιείας, η οποία παρέχει το 40% των εσόδων από τις εξαγωγές και απασχολεί το 5% του εργατικού δυναμικού. Επίσης, όπως έχει επισημανθεί η οικονομία της Ισλανδίας έχει διαφοροποιηθεί στον κλάδο της βιομηχανίας και των υπηρεσιών-κατά την τελευταία δεκαετία-με τις νέες εξελίξεις στην παραγωγή λογισμικού, τη βιοτεχνολογία και τον τουρισμό.

5.5. Η περίπτωση της Ολλανδίας

5.5.1 Γεωγραφική προσέγγιση

Οι Κάτω Χώρες ή διαφορετικά η γνωστή σε όλους μας Ολλανδία είναι το ευρωπαϊκό τμήμα του Βασιλείου των Κάτω Χωρών. Λέγεται πιο συχνά Ολλανδία, αν και αυτό το όνομα αναφέρεται συγκεκριμένα σε δύο μόνο από τις δώδεκα επαρχίες της, τη Βόρεια Ολλανδία. Η χώρα βρίσκεται στην βορειοδυτική Ευρώπη και περιβάλλεται από τη Βόρεια Θάλασσα, το Βέλγιο και την Γερμανία. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της χώρας είναι ότι περίπου το ένα τέταρτο της χώρας βρίσκεται κάτω από

την στάθμη της θάλασσας. Αποτέλεσμα της πραγματικότητας αυτής είναι- ότι περίπου τρεις χιλιάδες χιλιόμετρα φραγμάτων -προστατεύουν τη χώρα.

5.5.2 Πέρασμα στη οικονομική κρίση

Η οικονομική κρίση έπληξε το τραπεζικό οικοδόμημα της χώρας ,το 2008, μέσω της Ισλανδίας. Η Ισλανδική τράπεζα- Landsbanki -είχε δραστηριοποιηθεί στην Ολλανδία μέσω της διαδικτυακής θυγατρικής της, Icesave. Η εν λόγω τράπεζα πρόσφερε ελκυστικά επιτόκια στους επίδοξους Ολλανδούς καταθέτες με αποτέλεσμα να προσελκύσει περίπου εκατόν είκοσι πέντε χιλιάδες Ολλανδούς επενδυτές. Όμως υπήρχε και το ακόλουθο πρόβλημα το οποίο θα σας το περιγράψω αμέσως παρακάτω.

Η Ολλανδική κυβέρνηση μη μπορώντας να στηρίξει την τράπεζα- λόγω της οικονομικής κρίσης που έπληξε την χώρα -είχε ως αποτέλεσμα να την αφήσει να καταρρεύσει. Όταν λοιπόν χρεοκόπησε, η κυβέρνηση της Ισλανδίας, υποχρεώθηκε να αποζημιώσει τους πολίτες της στο ύψος των εγγυήσεων η οποία η ίδια είχε θεσπίσει. Οι 125.000 Ολλανδοί , λοιπόν, απαίτησαν τα χρήματα αυτά από την κυβέρνηση της Ισλανδίας. Όμως οι εγγυήσεις της ήταν πολύ υψηλότερες ,από αυτές που είχε θεσπίσει η ΕΕ, λόγω της ευημερίας και αισιοδοξίας που υπήρχε προ κρίσεως.

Συνέπεια όλων αυτών, ήταν στις αρχές του 2009, να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις της Ισλανδίας με την Ολλανδία. Το ποσό ήταν εντελώς ασύμφορο για την Ισλανδία, εφόσον η Ολλανδία ζήτησε αποζημίωση ύψους 1,3 δις €. Υπέρογκο πόσο μαζί με την Μεγάλη Βρετανία που απαιτούσε ακόμη μεγαλύτερο ποσό. Για κάθε Ισλανδό πολίτη το ποσό αυτό θα σήμαινε μία επιβάρυνση της τάξης των 11.000 €, συν τόκους 5,55% από την 1η Ιανουαρίου του 2009. Έτσι λοιπόν, η εν λόγω «διαμάχη» αποτέλεσε πλήγμα για την Ολλανδική κυβέρνηση και ειδικότερα για την ολλανδική οικονομία, συνάμα με την ύφεση που είχε προκαλέσει η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008.

Τέλος, η ισλανδική τράπεζα Landsbanki αρχές του 2012, ανακοίνωσε ότι ξεκίνησε την αποπληρωμή των χρεών της που προέκυψαν μετά από την πτώχευση της θυγατρικής της Icesave. Έτσι, λοιπόν, η επιτροπή αναγκαστικής διαχείρισεως της Landsbanki πραγματοποίησε μερική καταβολή χρημάτων στους πιστωτές που είχαν προτεραιότητα με καταβολή 432 δισεκατομμύρια ισλανδικές κορόνες .

5.5.3 Η οικονομική κρίση στην Ολλανδία –Ρυθμοί ανάπτυξης

Η Ολλανδία είναι η πέμπτη μεγαλύτερη οικονομία στη ζώνη του ευρώ και ο τρίτος μεγαλύτερος εξαγωγέας στην περιοχή. Η οικονομία εξαρτάται από το εξωτερικό εμπόριο ήτοι περισσότερο από το 65 % του ΑΕΠ προέρχεται από τις δύο λιμενικές δραστηριότητες και τις εξαγωγές εμπορευμάτων. Το λιμάνι του Ρότερνταμ είναι το μεγαλύτερο λιμάνι της Ευρώπης και το τρίτο πιο πολυσύχναστο στον κόσμο. Η οικονομία της Ολλανδίας ,είναι επίσης γνωστή για τη σταθερότητά της, με υψηλή εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού και ανάπτυξη των υποδομών. Ως αποτέλεσμα, η χώρα αποτελεί τον έκτο μεγαλύτερο προορισμό των άμεσων ξένων επενδύσεων στον κόσμο. Βέβαια, η οικονομική κρίση του 2008 την έπληξε δραματικά.

Όπως επισημαίνει -το Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στην Ολλανδία-σε σχετική οικονομική ετήσια έκθεσή του:⁵⁹ «[...] το 2009, η ολλανδική οικονομία συρρικνώθηκε κατά 4%, το χαμηλότερο ποσοστό που έχει σημειωθεί ποτέ στην Ολλανδία σε περίοδο ειρήνης. Η εν λόγω συρρίκνωση αποτελεί συνέπεια των αρνητικών οικονομικών εξελίξεων που εμφανίστηκαν κατά το πρώτο μισό του έτους, σε συνδυασμό με τις οικονομικές παρενέργειες του προηγούμενου έτους. Η οικονομική ύφεση, τα πρώτα σημάδια της οποίας έγιναν φανερά κατά τη διάρκεια του 2008, συνεχίστηκε και κατά το πρώτο εξάμηνο του 2009. Κατά τα δύο πρώτα τρίμηνα του υπό εξέταση έτους, η ολλανδική οικονομία συρρικνώθηκε κατά 2,3% και 1,1% αντίστοιχα. Οι εξαγωγές μειώθηκαν περαιτέρω, λόγω της μειωμένης ζήτησης διεθνώς, ενώ τα ολλανδικά νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις μείωσαν κατά πολύ τις καταναλωτικές και κεφαλαιουχικές δαπάνες». Οι ρυθμοί ανάπτυξης παρατίθενται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 5.3 : Ρυθμοί Ανάπτυξης(%) Ολλανδίας 2007-2009

Ποσοστιαίες αλλαγές και ποσοστιαίες μονάδες				
	2007	2008	2009	2009
				I II III IV
Ρυθμοί ανάπτυξης¹				

⁵⁹ Βλέπε: Πρεσβεία της Ελλάδας στην Ολλανδία ,2010,Οικονομική ετήσια έκθεση 2009/ Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, Ολλανδία, σελ.5

(<http://www.startupgreece.gov.gr/sites/default/files/%20-%20ετήσια%20έκθεση%202009.doc>)

ΑΕΠ	3,6	2,0	-4,0	-2,3	-1,1	0,5	0,3
Ιδιωτική κατανάλωση	1,7	1,3	-2,4	-1,0	-1,4	-0,1	-0,2
Επενδύσεις ²	4,8	4,9	-12,7	-4,4	-4,0	-3,5	-3,2
Δημόσια κατανάλωση	3,7	2,0	3,1	0,7	1,0	1,1	0,4
Εξαγωγές	6,7	2,7	-8,4	-5,2	-1,0	2,6	1,1
Εισαγωγές	5,1	3,7	-8,9	-4,6	2,6	1,2	0,7
Καθαρή συνεισφορά στην αύξηση του ΑΕΠ³							
Ιδιωτική κατανάλωση	0,6	0,5	-1,0				
Επενδύσεις ²	0,7	0,5	-1,8				
Δημόσια κατανάλωση	0,8	0,4	0,9				
Αύξηση αποθεματικού	-0,2	0,1	-0,6				
Εξαγωγές	1,7	0,5	-1,5				

1. Τριμηνιαία στοιχεία: σχετίζονται άμεσα με την προηγούμενη περίοδο

2. Εκτός της αύξησης αποθεματικού

3. Λόγω των στατιστικών διαφορών, οι συνεισφορές δεν προστίθενται πάντα στην αύξηση του ΑΕΠ

Πηγή: Ολλανδική Στατιστική Υπηρεσία, Τράπεζα της Ολλανδίας

Σύμφωνα ,λοιπόν, με τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε μια διαχρονική ποσοστιαία μείωση του ΑΕΠ αρκετά μεγάλη. Ξεκινώντας από το 2007, πριν η οικονομική κρίση πλήξει ακόμη την Ολλανδική οικονομία, ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης ήταν στο 3,6%. Με την έναρξη, τυπικά, της κρίσεως το 2008 παρατηρούμε αυτομάτως μια κάμψη στο 2% σημειώνοντας σημαντική μείωση κατά 1,6% και εν συνεχεία «εισχωρώντας» όλο και βαθύτερα στην ύφεση -το 2009 παρατηρούμε ότι η Ολλανδική οικονομία «βυθίζεται» στο αρνητικό ετήσιο ποσοστιαίο ρυθμό ανάπτυξης ήτοι – 4%. Βέβαια , επισημαίνεται ότι μετά το δεύτερο τρίμηνο του 2009 η οικονομία επανέρχεται σε θετικούς ρυθμούς. Διαγραμματικά, οι αυξομειώσεις του ποσοστιαίου ρυθμού από το 2010 έως το Μάρτιο του 2013 (την περίοδο που συγγράφεται η παρούσα διπλωματική εργασία) παρατίθενται αμέσως παρακάτω (Διάγραμμα 5.9).

Διάγραμμα 5.9: Ποσοστιαίες μεταβολές(%) ΑΕΠ Ολλανδίας,2010- 2013α

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/gdp-growth>

Ειδικότερα για τα τελευταία έτη 2012-2013 το ΑΕΠ στην Ολλανδία συρρικνώθηκε κατά 0,20%,κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012,έναντι του προηγούμενου τριμήνου. Όλα αυτά τα στοιχεία αναφέρονται από το Γραφείο Στατιστικής Υπηρεσίας της Ολλανδίας. Τέλος, μέχρι τον Μάρτιο του 2013,παρατηρούμε μια σταδιακή μείωση φτάνοντας στο αρνητικό ποσοστό του - 0,2%.

Όπως υπογραμμίζει -το γραφείο οικονομικών και εμπορικών υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στην Ολλανδία :⁶⁰«[...]εκτός των εξαγωγών , η εγχώρια κατανάλωση επιβάρυνε επίσης την ολλανδική οικονομία. Κατά το 2009, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε κατά 2,4%, αφού, λόγω της αρνητικής πορείας της οικονομίας και την μείωση πλούτου, οι καταναλωτές περιόρισαν τις δαπάνες τους κυρίως σε ότι αφορά διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Αυτό συνέβαλε στην απότομη συρρίκνωση της οικονομίας, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2009. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του ίδιους έτους, η κατανάλωση μειώθηκε περαιτέρω, αλλά με συγκρατημένους ρυθμούς». Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η οικονομική κρίση όπως ήταν αναμενόμενο δεν άφησε ανεπηρέαστη την Ολλανδική οικονομία στον τομέα της κατανάλωσης με αντίκτυπο στις επιχειρήσεις και κυρίως στο ενεργό εργατικό δυναμικό.

5.5.4 Η αγορά εργασίας της Ολλανδίας

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Υπουργείου Οικονομικών της Ολλανδίας για το 2009 ,⁶¹όταν η παραγωγή άρχισε να παρακμάζει στο τέλος του 2008, η ζήτηση για εργατικό δυναμικό μειώθηκε σε πολλούς τομείς. Αποτέλεσμα ήταν ο αριθμός των θέσεων εργασίας στον εμπορικό τομέα να μειωθεί απότομα. Αυτό, όμως, δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη αύξηση της ανεργίας: το 2009, το ποσοστό των ανέργων ήταν κατά μέσο όρο 4,9%, γεγονός που σήμαινε μια μέτρια αύξηση σε σχέση με το 2008. Εν μέρει, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι θέσεις εργασίας στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης συνέχισαν να αυξάνονται. Επιπλέον, ορισμένες ομάδες αποσύρθηκαν από την αγορά εργασίας ή επέλεξαν να μην συμμετάσχουν στην αγορά εργασίας αυτό το χρονικό διάστημα. Ειδικότερα, οι νέοι έμειναν στο σχολείο, οι

⁶⁰Βλέπε: Πρεσβεία της Ελλάδας στην Ολλανδία, 2009,Οικονομική ετήσια έκθεση /Γραφείο οικονομικών και εμπορικών υποθέσεων, Ολλανδία, σελ.6

⁶¹Βλέπε: Υπουργείο Οικονομικών Ολλανδίας , 2009,Οικονομική ετήσια έκθεση 2009,Ολλανδία, σελ.6 (<http://www.government.nl/documents-and-publications/leaflets/2010/05/10/summary-national-financial-annual-report-2009.html>)

γυναίκες ανέβηκαν την επιστροφή τους στο εργατικό δυναμικό και οι ηλικιωμένοι πήραν πρόωρη συνταξιοδότηση. Λαμβάνοντας υπόψη την απότομη συρρίκνωση της οικονομίας, η αύξηση της ανεργίας ήταν σχετικά μικρή.

Το πλήγμα της ανεργίας χτύπησε κυρίως τον ανδρικό πληθυσμό και σε εθνικό επίπεδο, κυρίως, την περιφέρεια Groningen (βόρεια Ολλανδία). Τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας σημειώθηκαν στην περιφέρεια Zeeland (νοτιοδυτική Ολλανδία). Αύξηση της ανεργίας, για πρώτη φορά μετά το 2005, σημειώθηκε ανάμεσα στους αλλοδαπούς μη προερχόμενους από δυτικές χώρες. Το ποσοστό ανεργίας των αλλοδαπών ανήλθε, κατά το 2009, σε 11%. Αμέσως παρακάτω παρατίθενται σχετικά στοιχεία από την Eurostat ως προς τα ποσοστά ανεργίας της Ολλανδίας.

Πίνακας 5.4 : Ποσοστά Ανεργίας(%) ΕΕ- Ευρωζώνης,2000-2011

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU-27	8,7	8,5	8,9	9,0	9,1	9,0	8,2	7,2	7,1	9,0	9,7	9,7
Euro area	8,5	8,1	8,4	8,8	9,0	9,1	8,5	7,6	7,6	9,6	10,1	10,2
Belgium	6,9	6,6	7,5	8,2	8,4	8,5	8,3	7,5	7,0	7,9	8,3	7,2
Bulgaria	16,4	19,5	18,2	13,7	12,1	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,2	11,2
Czech Republic	8,7	8,0	7,3	7,8	8,3	7,9	7,2	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7
Denmark	4,3	4,5	4,6	5,4	5,5	4,8	3,9	3,8	3,3	6,0	7,4	7,6
Germany	7,5	7,6	8,4	9,3	9,8	11,2	10,3	8,7	7,5	7,8	7,1	5,9
Estonia	13,6	12,6	10,3	10,0	9,7	7,9	5,9	4,7	5,5	13,8	16,9	12,5
Ireland	4,2	3,9	4,5	4,6	4,5	4,4	4,5	4,6	6,3	11,9	13,7	14,4
Greece	11,2	10,7	10,3	9,7	10,5	9,9	8,9	8,3	7,7	9,5	12,6	17,7
Spain	11,1	10,3	11,1	11,1	10,6	9,2	8,5	8,3	11,3	18,0	20,1	21,7
France	9,0	8,3	8,6	9,0	9,3	9,3	9,2	8,4	7,8	9,5	9,7	9,7
Italy	10,1	9,1	8,6	8,4	8,0	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4
Cyprus	4,9	3,8	3,6	4,1	4,7	5,3	4,6	4,0	3,6	5,3	6,5	7,6
Latvia	13,7	12,9	12,2	10,5	10,4	8,9	6,8	6,0	7,5	17,1	18,7	15,4
Lithuania	16,4	16,5	13,5	12,5	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4
Luxembourg	2,2	1,9	2,6	3,8	5,0	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,5	4,8
Hungary	6,4	5,7	5,8	5,9	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9
Malta	6,7	7,6	7,5	7,6	7,4	7,2	7,1	6,4	5,9	7,0	6,8	6,5
Netherlands	3,1	2,5	3,1	4,2	5,1	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4
Austria	3,6	3,6	4,2	4,3	4,9	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2
Poland	16,1	18,3	20,0	19,7	19,0	17,8	13,9	9,6	7,1	6,2	9,6	9,7
Portugal	4,0	4,1	5,1	6,4	6,7	7,7	7,6	8,1	7,7	9,6	11,0	12,9
Romania	7,3	6,8	6,6	7,0	8,1	7,2	7,3	6,4	5,8	6,9	7,3	7,4
Slovenia	6,7	6,2	6,3	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3	8,2
Slovakia	18,8	19,3	18,7	17,6	18,2	16,3	13,4	11,1	9,5	12,0	14,4	13,5
Finland	9,8	9,1	9,1	9,0	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8
Sweden (1)	5,6	5,8	6,0	6,6	7,4	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,4	7,5
United Kingdom	5,4	5,0	5,1	5,0	4,7	4,8	5,4	5,3	5,6	7,6	7,8	8,0
Croatia	14,8	14,2	13,7	12,7	11,2	9,6	8,4	9,1	11,8	13,2
Turkey	9,2	8,7	8,8	9,7	12,5	10,7	..
Norway	3,2	3,4	3,7	4,2	4,3	4,5	3,4	2,5	2,5	3,1	3,5	3,3
Japan	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1	3,9	4,0	5,1	5,1	4,6
United States	4,0	4,8	5,8	6,0	5,5	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3	9,6	8,9

(1) Break in series, 2001.
Source: Eurostat (une_rt_a)

Πηγή: Eurostat, Unemployment rate 2000-2011 (%)

Συνεπώς, τα ποσοστά ανεργίας κυμάνθηκαν στο 3,1% το 2008, στο 3,7% το 2009 και στο 4,5%-4,4% κατά τα έτη 2010-2011 αντίστοιχα. Επιπλέον, σύμφωνα με στοιχεία της Ολλανδικής Στατιστικής Υπηρεσίας⁶² τον Ιανουάριο του 2012 η ανεργία κυμάνθηκε στο 5,8%, ενώ τον ίδιο μήνα του 2013, στο 7,2%. Τέλος, τον Μάιο του 2013 έφτασε στο ποσοστό του 8,2%. Γραφικά, τα ποσοστά ανεργίας από το 2007 έως

⁶² Βλέπε: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/unemployment-rate>

τον Μάιο του 2013 απεικονίζονται στο κάτωθι διάγραμμα. Χαρακτηριστικά, η αυξανόμενη τάση της ανεργίας ,παρουσιάζεται από το έτος 2009 και μεταγενέστερα ως ακολούθως.

Διάγραμμα 5.10: Τάση του ποσοστού ανεργίας της Ολλανδίας 2007-2013α

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/unemployment-rate>

Επίσης, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Ολλανδικής Στατιστικής Υπηρεσίας , οι εργαζόμενοι στην Ολλανδία μειώθηκαν σε 7.339 χιλιάδες άτομα τον Ιανουάριο του 2013 από 7.361 χιλιάδες άτομα τον Δεκέμβριο του 2012. Ιστορικά, από το 2000 μέχρι το 2013-οι Ολλανδοί εργαζόμενοι κατά μέσο όρο- βρίσκονται στο επίπεδο των 7.187,62 χιλιάδων. Ειδικότερα, το πιο υψηλό αριθμητικό επίπεδο ατόμων επετεύχθη το Νοέμβριο του 2008 ήτοι 7.551 χιλιάδες άτομα, ενώ το χαμηλότερο το Φεβρουάριο του 2000 ήτοι 6851 χιλιάδες άτομα. Διαγραμματικά ,ο διαχρονικός αριθμός των απασχολουμένων απεικονίζεται αμέσως παρακάτω καθώς και η σχετικά χαμηλή πτώση των απασχολουμένων την περίοδο της κρίσεως(Διάγραμμα 5.11).

Διάγραμμα 5.11: Τάση του αριθμού των εργαζομένων της Ολλανδίας ,Ιανουάριος 2000-Μάρτιος 2013

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/netherlands/employed-persons>

Συνοψίζοντας, τα επίπεδα της ανεργίας στην Ολλανδία είναι σχετικά χαμηλά, σε σχέση με τα διεθνή δεδομένα, γεγονός που οφείλεται στην καλή κατάσταση της ολλανδικής αγοράς εργασίας πριν από την κρίση. Σύμφωνα με το γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων της Πρεσβείας της Ελλάδος στην Ολλανδία (2009), στην αρχή του δεύτερου τριμήνου του έτους 2008, ο αριθμός των κενών θέσεων εργασίας ανήλθε στο υψηλότερο σημείο των 32 θέσεων ανά 1.000. Όταν ξεκίνησε η κρίση και μετέπειτα, ο αριθμός των κενών θέσεων εργασίας μειώθηκε με πολύ γρήγορους ρυθμούς. Αυτό είχε ως συνέπεια η ανεργία να παραμείνει στα ίδια επίπεδα μη αυξάνοντας περαιτέρω τον αριθμό των ανέργων. Ο υψηλός αριθμός προς διάθεση θέσεων εργασίας που είχαν δημιουργηθεί πριν από την κρίση του 2008, είχε ως συνέπεια οι οικονομικές μονάδες να προβούν σε άμεση πρόσληψη, τους ήδη μειωμένους εργαζομένους ύστερα από ανακατανομή του σχεδίου λειτουργίας τους. Βέβαια, πολλά άτομα βρίσκονταν σε στάδιο μη πρόσληψης, εφόσον οι ίδιοι είχαν επιλέξει να εκπαιδευτούν σε αυτό το στάδιο της ζωής τους ή εκούσια να παραμείνουν χωρίς εργασία εφόσον δεν τους κάλυπταν από πλευράς ειδικότητας η ήδη υπάρχουσες θέσεις εργασίας. Επίσης, όπως ρητά αναφέρει η οικονομική έκθεση ⁶³«[...]σε αντίθεση με τα όσα συνέβησαν κατά την προηγούμενη οικονομική ύφεση, η προσαρμογή της αγοράς εργασίας στις παρούσες συνθήκες επηρεάστηκε, κατά μεγάλο μέρος, από την μείωση των ωρών εργασίας, τόσο των υπαλλήλων, όσο και του έκτακτου προσωπικού, γεγονός που οφείλεται, μεταξύ άλλων παραγόντων και στις λιγότερες υπερωρίες, στην καταβολή μερικού επιδόματος ανεργίας και στην μείωση εργασίας των ελεύθερων επαγγελματιών. Οι προσαρμογές στις ώρες εργασίας υποδηλώνουν ότι η ολλανδική αγορά εργασίας είναι πλέον περισσότερο ευπροσάρμοστη και ευέλικτη απ' ό,τι στο παρελθόν».

5.6 Η περίπτωση της Ισπανίας

5.6.1 Γεωγραφική προσέγγιση

Το Βασίλειο της Ισπανίας είναι ένα κράτος της νοτιοδυτικής Ευρώπης. Βόρεια βρέχεται από τον Βισκαϊκό κόλπο και συνορεύει με τη Γαλλία στην οροσειρά των Πυρηναίων. Βορειοανατολικά συνορεύει με την Ανδόρα. Ανατολικά και νότια

⁶³Βλέπε: Πρεσβεία της Ελλάδας στην Ολλανδία, 2009, Οικονομική ετήσια έκθεση/ Γραφείο οικονομικών και εμπορικών υποθέσεων, Ολλανδία, σελ.8

βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα. Νοτιοδυτικά βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό και δυτικά συνορεύει με την Πορτογαλία. Η Ισπανία έχει ανεπτυγμένο τομέα υπηρεσιών και μεταποιητικής βιομηχανίας αλλά και γεωργία, ιδίως φρούτα και λαχανικά αλλά ελαιόλαδο και κρασί. Επίσης, ο τουρισμός παίζει καθοριστικό ρόλο στην οικονομία της Ισπανίας. Η χώρα είναι δεύτερη στον κόσμο σε αφίξεις -μετά την Γαλλία- και ο τουρισμός καταλαμβάνει σημαντικό ποσοστό του ισπανικού ΑΕΠ. Τέλος, η Ισπανία με τα εκτεταμένα παράλια τόσο προς τον Ατλαντικό όσο και προς τη Μεσόγειο παρουσιάζει ανεπτυγμένη αλιεία.

5.6.2 Η οικονομική κρίση της Ισπανίας

Η Ισπανία παρουσίαζε εξαιρετικές οικονομικές επιδόσεις κατά τη δεκαετία του 2000 -υψηλή ανάπτυξη πάνω από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ, μείωση ανεργίας και δημόσιο χρέος μόλις 36% του ΑΕΠ το 2008. Με την ένταξη στην ζώνη του ευρώ και τη μείωση των επιτοκίων δανεισμού, η μεγέθυνση της οικονομίας στηρίχθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος της στην ανάπτυξη του κατασκευαστικού κλάδου. Η δυναμική όμως αυτή πήρε ανεξέλεγκτες διαστάσεις και δημιούργησε δυσμενή οικονομικά αποτελέσματα σε βάθος χρόνου λόγω της οικονομικής κρίσης. Ο κατασκευαστικός κλάδος απασχολούσε ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού-περίπου 12%. Η κρίση του 2008 προκάλεσε την κατάρρευση του οικοδομικού-κατασκευαστικού κλάδου και την απώλεια περίπου δύο εκατομμυρίων θέσεων εργασίας.

Οι ισπανικές τράπεζες διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ανάπτυξη της φούσκας των ακινήτων, όπως έγινε με τα ανεξέλεγκτα δάνεια των ΗΠΑ, παρέχοντας πίστωση με κυμαινόμενα κυρίως δάνεια τόσο στις κατασκευαστικές επιχειρήσεις όσο και στα νοικοκυριά. Με την ύφεση που προκλήθηκε σημειώθηκε ραγδαία αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Ο κατασκευαστικός τομέας κατέρρευσε εντελώς. Ο αριθμός των κατοικιών που είναι απούλητα έως σήμερα κυμαίνεται σε πολύ υψηλό επίπεδο. Σημειώνεται ότι περίπου 226 δισεκατομμύρια ευρώ από τα πακέτα στήριξης της ΕΚΤ είχε ως αποδέκτες τα ισπανικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

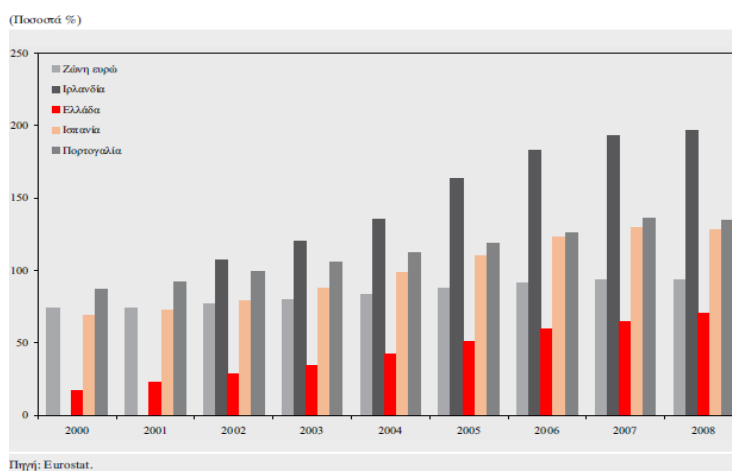
5.6.3 Στατιστικά στοιχεία για τον ρυθμό ανάπτυξης και την αγορά εργασίας της Ισπανίας

Η Ισπανία είναι η τέταρτη μεγαλύτερη οικονομία της Ευρωζώνης. Κατείχε μια ισχυρή και διαφοροποιημένη κατασκευαστική βιομηχανία και αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο. Η χώρα είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1986 και της ζώνης του ευρώ από το 1999. Επίσης, αποτελούσε έναν από τους κορυφαίους προορισμούς του κόσμου για τις άμεσες ξένες επενδύσεις και η οικονομία της αναπτύχθηκε κατά μέσο όρο 0,9 % κάθε τρίμηνο από το 1994 μέχρι το 2008. Ωστόσο, κατά το τρίτο τρίμηνο του 2008, μετά την κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς η χώρα βυθίστηκε σε ύφεση και από τότε αγωνίζεται να ανακάμψει. Ειδικότερα:

α) Ποσοστιαίος ρυθμός του ΑΕΠ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση όταν εισήλθε στην πραγματική οικονομία της Ισπανίας -μέσω της φούσκας του κατασκευαστικού τομέα - επηρέασε το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας της χώρας σε σημαντικό βαθμό. Ο κατασκευαστικός τομέας όντας μοχλευμένος από το τραπεζικό σύστημα διατήρησε υψηλά και αυξανόμενα επίπεδα χρηματοδότησης, δείχνοντας πώς όταν η Ισπανία πλήχθηκε από την κρίση, είχε αυξημένα ποσοστά χρέους από τα νοικοκυριά προς το εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Διαγραμματικά έχουμε:

Διάγραμμα 5.12: Ακαθάριστο χρέος νοικοκυριών ως προς το εισόδημα

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας/Eurostat

Ειδικότερα η Ισπανία ,οσ’ αναφορά το ΑΕΠ, πριν την «τυπική» έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2007 είχε ποσοστιαίο ρυθμό ανάπτυξης (πάντα συνδυασμένο με το προηγούμενο έτος) 3,5% και το 2008 έπεσε αυτομάτως στο 0,9%. Βλέπουμε δηλαδή μία ραγδαία μείωση η οποία προφανώς σχετίζεται με τις συνδεόμενες αγορές και τον επηρεασμό της χώρας από την κρίση του 2008. Αυτό εκδηλώνεται και γίνεται πιο εμφανές το επόμενο έτος ,2009, όπου παρατηρείται μείωση του πραγματικού ΑΕΠ κατά -3,7 % «μπαίνοντας» και κατακλύζοντας κυριολεκτικά την πραγματική οικονομία της χώρας και εμφανίζοντας αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης. Αντίστοιχα, για τα επόμενα δύο έτη έχουμε -0,1% και 0,7%. Αμέσως παρακάτω παρατίθεται σχετικός πίνακας – ο οποίος έχει αντληθεί από το Εθνικό Ινστιτούτο της χώρας (Insituto National de Estadistica)- όπου εμφανίζεται το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της Ισπανίας σε τιμές αγοράς.

Πίνακας 5.5: ΑΕΠ Ισπανίας σε τιμές αγοράς (%),2011-2012

Gross domestic product at market prices and its components		
	2011	2012
Final consumption expenditure	1,2	-1,0
- Household final consumption expenditure	2,1	0,4
- Final consumption expenditure of NPISHs	-5,1	-0,2
- Final consumption expenditure by government	-0,8	-5,1
Gross fixed capital formation	-4,1	-10,4
- Tangibles fixed assets	-4,6	-11,4
• Construction	-8,4	-14,5
• Equipment and cultivated assets	4,9	-4,4
- Intangible fixed assets	4,4	3,6
Changes in inventories and acquisitions less disposals of valuables (*)	-0,1	0,1
NATIONAL DEMAND (*)	0,0	-2,9
Exports of goods and services	12,9	5,0
- Exports of goods	14,1	5,0
- Exports of services	10,4	5,1
• Expenditure by non-residents in the economic territory	8,6	0,6
Imports of goods and services	7,2	-0,9
- Imports of goods	8,0	-1,4
- Imports of services	4,4	1,1
• Expenditure by residents in the rest of the world	-1,9	-4,2
GROSS DOMESTIC PRODUCT at market prices	1,4	-1,1
Agriculture, forestry and fishing	-0,7	6,7
Industry	6,6	-1,0

- Manufacturing industry	6,4	-2,6
Construction	-5,9	-11,0
Service activities	2,2	-0,1
- Wholesale and retail trade	3,5	1,7
- Information and communication	2,3	-2,4
- Financial and insurance activities	-7,6	3,2
- Real estate activities	7,5	2,8
- Profesional activities	3,6	-0,4
- Public administration, health and education activities	0,3	-4,3
- Arts, entertainment and other services	1,2	1,6
Taxes less subsidies on products	-4,5	-0,3
GROSS DOMESTIC PRODUCT at market prices	1,4	-1,1

(*) Contribution to GDP growth

Πηγή : Εθνικό Ινστιτούτο Ισπανίας⁶⁴

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι το ΑΕΠ σε ποσοστιαίες μονάδες –σε σχέση με το προηγούμενο έτος(εδώ 2011 με 2012) –υπέστη μια μείωση 2,5% εμφανίζοντας αρνητικό ποσοστιαίο ρυθμό ανάπτυξης ήτοι -1,1%.Εμφανές είναι λοιπόν ότι η πραγματική οικονομία δεν έχει μπει σε ένα σταθερό ρυθμό και η οικονομική κρίση συνεχίζει να ταλαντεύει την παραγωγή της χώρας.

Επίσης, το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) στην Ισπανία συρρικνώθηκε 0,80 % κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012 έναντι του προηγούμενου τριμήνου. Ιστορικά, από το 1995 έως το 2012, ο ποσοστιαίος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ -κατά μέσο όρο- είναι 0,55 %⁶⁵ με πιο υψηλό ποσοστό το Δεκέμβριο του 1997 ,1,53 % ,και ένα ιστορικό χαμηλό της τάξεως του -1,60 % τον Μάρτιο του 2009. Διαγραμματικά , οι μεταβολές αυτές και η τάση μείωση του ΑΕΠ – τα δύο τελευταία έτη-εμφανίζονται ως ακολούθως (Διάγραμμα 5.13).

Διάγραμμα 5.13: Ποσοστιαία μείωση ΑΕΠ Ισπανίας,2011-2013

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/spain/gdp-growth>

⁶⁴Βλέπε: http://www.ine.es/en/daco/daco42/daco4214/tabcntr_en.xls

⁶⁵Βλέπε: <http://www.ine.es/ss/Satellite?pagename=INEHome%2FHOMELayout&L=1>

Επιπλέον, παρατίθεται συγκεντρωτικός πίνακας (Πίνακας 5.6) δανειζόμενος από την Eurostat, ο οποίος δείχνει αναλυτικά τις διαχρονικές μεταβολές του ποσοστιαίου ρυθμού ανάπτυξης της Ισπανίας και των άλλων χωρών της Ευρωζώνης.

Πίνακας 5.6: ΑΕΠ(%) χωρών -μελών της ΕΕ και της Ευρωζώνης, 2002-2011

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Average 2002-11
EU-27	1.3	1.5	2.5	2.1	3.3	3.2	0.3	-4.3	2.0	1.6	1.4
Euro area	0.9	0.7	2.2	1.7	3.3	3.0	0.4	-4.4	2.0	1.5	1.1
Belgium	1.4	0.8	3.3	1.8	2.7	2.9	1.0	-2.8	2.4	1.8	1.5
Bulgaria	4.7	5.5	6.8	6.4	6.5	6.2	-5.5	0.4	1.7	3.9	4.1
Czech Republic	2.2	3.8	4.7	6.8	7.0	5.7	3.1	-4.7	2.7	1.7	3.3
Denmark	0.5	0.4	2.3	2.5	3.4	1.6	-0.8	-5.8	1.3	0.8	0.6
Germany	0.0	-0.4	1.2	0.7	3.7	3.3	1.1	-5.1	4.2	3.0	1.2
Estonia	6.6	7.8	6.3	8.9	10.1	7.5	-3.7	-14.3	2.3	7.6	3.9
Ireland	5.9	4.2	4.5	5.3	5.3	5.2	-3.0	-7.0	-0.4	0.7	2.1
Greece (1)	3.4	5.9	4.4	2.3	5.5	3.0	-0.2	-3.3	-3.5	-6.9	1.7
Spain	2.7	3.1	3.3	3.6	4.1	3.5	0.9	-3.7	-0.1	0.7	1.8
France	0.9	0.9	2.5	1.6	2.5	2.3	-0.1	-3.2	1.7	1.7	1.1
Italy	0.5	-0.1	1.7	0.9	2.2	1.7	-1.2	-5.5	1.8	0.4	0.3
Cyprus	2.1	1.9	4.2	3.9	4.1	5.1	3.6	-1.9	1.1	0.5	2.5
Latvia (2)	7.2	7.6	8.9	10.1	11.2	9.6	-3.3	-17.7	-0.3	5.5	3.9
Lithuania	6.8	10.3	7.4	7.8	7.8	9.8	2.9	-14.8	1.4	5.9	4.5
Luxembourg	4.1	1.6	4.4	5.4	5.0	6.6	0.8	-5.3	2.7	1.6	2.7
Hungary	4.5	3.9	4.8	4.0	3.9	0.1	0.9	-6.8	1.3	1.7	1.8
Malta	2.8	0.1	-0.5	3.7	3.1	4.5	4.1	-2.6	2.5	2.1	2.0
Netherlands	0.1	0.3	2.2	2.1	3.4	3.9	1.8	-3.7	1.6	1.0	1.3
Austria	1.7	0.9	2.6	2.4	3.7	3.7	1.4	-3.8	2.1	2.7	1.7
Poland	1.4	3.9	5.3	3.6	6.2	6.8	5.1	1.6	3.9	4.3	4.2
Portugal	0.8	-0.9	1.6	0.8	1.5	2.4	0.0	-2.9	1.4	-1.7	0.3
Romania	5.1	5.2	8.5	4.2	7.9	6.3	7.4	-6.6	-1.7	2.5	3.9
Slovenia	3.8	2.9	4.4	4.0	5.9	6.9	3.6	-8.0	1.4	-0.2	2.5
Slovakia	4.6	4.8	5.1	6.7	8.4	10.5	5.8	-4.9	4.2	3.4	4.8
Finland	1.8	2.0	4.1	2.9	4.4	5.3	0.3	-8.5	3.3	2.7	1.8
Sweden	2.5	2.3	4.2	3.2	4.3	3.3	-0.6	-5.0	6.2	3.9	2.4
United Kingdom	2.4	3.8	2.9	2.8	2.6	3.6	-1.0	-4.0	1.8	0.8	1.6
Iceland	0.1	2.4	7.8	7.2	4.7	6.0	1.3	-6.8	-4.0	3.1	2.2
Norway	1.5	1.0	4.0	2.6	2.5	2.7	0.0	-1.7	0.7	1.5	1.5
Switzerland	0.2	0.0	2.4	2.7	3.8	3.9	2.2	-1.9	3.0	2.1	1.8
Montenegro	1.9	2.5	4.4	4.2	8.6	10.7	6.9	-5.7	2.5	3.2	3.9
Croatia	4.9	5.4	4.1	4.3	4.9	5.1	2.1	-7.0	-1.4	0.0	2.2
FYR of Macedonia	0.9	2.8	4.6	4.4	5.0	6.2	5.0	-0.9	2.9	3.0	3.4
Turkey	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.7	-4.8	9.0	6.5	5.4
Japan	0.3	1.7	2.4	1.3	1.7	2.2	-1.0	-5.5	4.5	-0.8	0.7
United States	1.8	2.5	3.5	3.1	2.7	1.9	-0.3	-3.1	2.4	1.8	1.6

(1) 2005, break in series.

(2) Annual breaks in series.

Source: Eurostat (online data codes: nama_gdp_k or tsieb020)

Πηγή: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained

β) Επίπεδα ανεργίας

Σύμφωνα με Εθνικό Ινστιτούτο της χώρας (Instituto Nacional de Estadística), το ποσοστό της ανεργίας κυμάνθηκε από το 1987 έως το 2012, κατά μέσο στο 16,67 % με υψηλότερο επίπεδο τον Δεκέμβριο του 2012 ήτοι 26,02 % και ένα ιστορικό χαμηλό της τάξεως του 7,95 % τον Ιούνιο του 2007.

Αναλυτικότερα, παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση της ανεργίας από το 2008, δηλαδή το ποσοστό της ανεργίας κυμάνθηκε στο 10,44% στο πρώτο τρίμηνο του 2008 όταν η κρίση έπληξε την χώρα, και μια δραματική τάση αύξησης της μέχρι τον Δεκέμβριο του 2012 και τις αρχές του 2013 όπου έφτασε στα επίπεδα του 26,02%. Ειδικότερα, τα ποσοστά ανεργίας κυμάνθηκαν στα εξής επίπεδα: το 2007- 8,3%, το 2008-11,3%, το 2009-18%, το 2010- 20,1%, το 2011-21,7% και τέλος το 2012- 26,02%. Αναλυτικότερα, το ποσοστό ανεργίας στην Ισπανία άγγιξε το 26,02 % κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012 από 25,02% κατά το τρίτο τρίμηνο του 2012.

Συνεπώς, ⁶⁶ο αριθμός των ανέργων στην Ισπανία αυξήθηκε κατά 187.300 άτομα το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Επιπλέον τον Μάρτιο του 2013, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε κατά 1 ποσοστιαία μονάδα και διαμορφώθηκε σε 27,02 %, σύμφωνα με ανακοίνωση του Εθνικού Ινστιτούτου Στατιστικής της χώρας. Τα εν λόγω ποσοστά αποτυπώνονται διαγραμματικά ως ακολούθως.

Διάγραμμα 5.14: Ποσοστά ανεργίας Ισπανίας, 2007δ-2013α

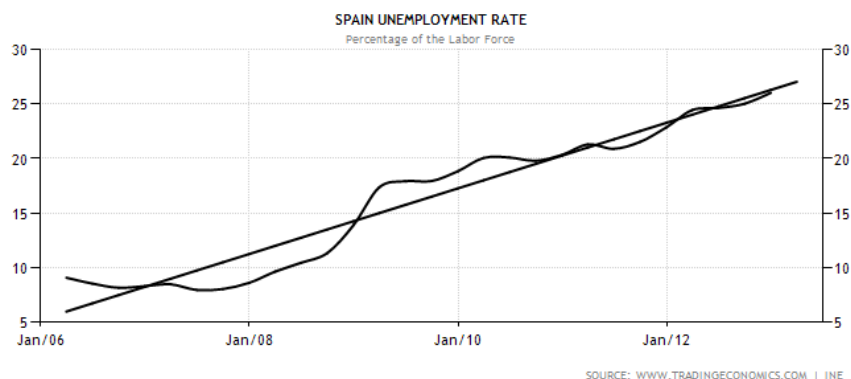

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/spain/unemployment-rate>

Ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε κατά 363.300 κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012. Ο τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης διαμορφώθηκε στο -2,1%. Κατά φύλο, η ανεργία αυξήθηκε κατά 71.100 στους άνδρες και 116.200 στις γυναίκες. Ειδικότερα, το ποσοστό ανεργίας των ανδρών διαμορφώθηκε στο 25,58 %, ενώ το ποσοστό των γυναικών αυξήθηκε κατά 1,14 % και διαμορφώθηκε στο 26,55 %. Επιπλέον, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός παρουσίασε μείωση της τάξης των 176.000 ατόμων κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2012 ήτοι διαμορφώθηκε σε 22,92 εκατομμύρια άτομα. Σε ετήσια βάση, ο αριθμός των οικονομικά ενεργών ατόμων μειώθηκε κατά 158.700 άτομα. Η μείωση του αριθμού των οικονομικά ενεργών ατόμων κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2012 ήταν απότομη και επιτείνει την καθοδική τάση που παρατηρείται από το 2008. Η τάση αύξησης της ανεργίας και η ανοδική της τάση απεικονίζονται στο ακόλουθο διάγραμμα 5.15. Η ευθεία γραμμή δείχνει την ανοδική τάση της ανεργίας και η άλλη την διακύμανσή της.

⁶⁶Βλέπε: <http://www.tradingeconomics.com/spain/unemployment-rate>

Διάγραμμα 5.15: Αυξανόμενη τάση της ανεργίας στην Ισπανία, 2006α-2013α

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/spain/unemployment-rate>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

6.1 Η Ελληνική οικονομία από το 1974 έως το 2008

Πριν αρχίσουμε να εξετάζουμε πως η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση έπληξε την χώρα μας ,θα ήθελα να επισημάνω, την δημοσιονομική κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας προγενέστερα της κρίσεως του 2008 ώστε να υπάρχει πλαίσιο σύγκρισης αλλά και να επισημάνουμε το πώς η κρίση έπληξε την πραγματική οικονομία και ειδικότερα την αγορά εργασίας και την απασχόληση.

Ξεκινώντας, με στοιχεία του Ινστιτούτου Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (1990)⁶⁷, παρατηρείται ότι η δεκαετία 1976 έως 1986 χαρακτηρίστηκε από διπλασιασμό των ανέργων .Διπλασιασμός των ανέργων τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και ως ποσοστό επί του συνόλου του εργατικού δυναμικού. Το αποτέλεσμα του εν λόγω διπλασιασμού ήταν οι πετρελαϊκές κρίσεις συνάμα με την στροφή των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων προς μία ευρέως διαδεδομένη πολιτική (η οποία συνεχίστηκε και τα επόμενα έτη) της καταπολέμησης του πληθωρισμού. Σας παραθέτω τον σχετικό πίνακα (Πίνακας 6.1) επικεντρώνοντας μόνο στην Ελλάδα.

⁶⁷Βλέπε: Κιουλάφας Κ.- Ζάραγκας Λ., 2000, Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και αγορά εργασίας, ΙΟΒΕ, Αθήνα, σελ.79

Πίνακας 6.1: Ρυθμοί ανεργίας(%)Ελλάδας – ΕΟΚ ,1979,1985-1988

<i>ΡΥΘΜΟΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ(%)</i>						
ΧΩΡΑ	1979	1985	1986	1987	1988	1989
ΕΛΛΑΔΑ	1,9	8,6	7,2	7,6	7,7	8,0
ΕΟΚ(12)			11,3	11,0	10,7	11,0

Πηγή :*Ο.Ο.Σ.Α.*⁶⁸

Ειδικότερα, όπως υπογραμμίζει ο Τάκης Πολίτης (2011), από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 η ελληνική οικονομία παρουσίασε σημαντικές αλλαγές ος' αναφορά τόσο τα εισοδήματα και την κατανάλωση όσο τις επενδύσεις και το βιοτικό επίπεδο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να βελτιωθούν σημαντικά το ΑΕΠ ,το κατά κεφαλήν εισόδημα, η ιδιωτική κατανάλωση και οι παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας. Αναφέρεται, λοιπόν, ρητά:⁶⁹«*Το ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές) υπερδιπλασιάστηκε , το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξήθηκε κατά 68% , η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε πάνω από 2,5 φορές και η κατά κεφαλήν ιδιωτική κατανάλωση διπλασιάστηκε .Αυξήθηκαν σημαντικά οι παραγωγικές δυνατότητες της χώρας , καθώς οι επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν διεύρυναν το κεφαλαιακό απόθεμα 2,8 φορές*».

Επίσης, σημαντικότερες ήταν και οι αλλαγές οι οποίες επήλθαν στη δομή της οικονομίας, δηλαδή μεταφερθήκαμε πάρα πολύ γρήγορα από μία κατ' εξοχήν αγροτική οικονομία σε μια οικονομία υπηρεσιών .Όμως, συνάμα ,το μέγεθος των επιχειρήσεων και η αυτο-απασχόληση διατηρήθηκαν σχεδόν ανέπαφες. Έτσι, η ταχεία αυτή μετάβαση δημιούργησε ανισορροπίες και αναπόφευκτα οδηγηθήκαμε στην σημερινή οικονομική κρίση. Βέβαια, αν αναφερθούμε και στους οικονομικούς κύκλους που αναλύσαμε στο πρώτο κεφάλαιο, η πορεία της Ελληνικής οικονομίας δεν εμφανίζεται ως μια ευθεία γραμμή αλλά παρουσιάζονται περίοδοι κάμψεως δηλαδή υφέσεως-αλλά και περίοδοι ανακάμψεως και ανόδου δηλαδή άνθησης. Βεβαίως, σε όλα αυτά τα έτη υπήρξαν περίοδοι ανακόψεως διεύρυνσης του Δημοσίου χωρίς μεγάλη επιτυχία.

⁶⁸Βλέπε: Κιουλάφας Κ.- Ζάραγκας Λ., 2000, Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και αγορά εργασίας, IOBE, Αθήνα, σελ.256

⁶⁹Βλέπε: Πολίτης Τάκης, 2011, Το IOBE και η Ελληνική οικονομία 1974-2010 : 35 χρόνια συμπόρευσης, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 59-60

Σκόπιμο, για την ανάλυση της παρούσας εργασίας, είναι να δώσουμε εξ' αρχής έναν ορισμό τόσο του ελλείμματος όσο και του χρέους. Έτσι η έννοια του ελλείμματος είναι κατά βάση απλή και προκύπτει ως αποτέλεσμα των εσόδων και των δαπανών. Παρ' όλα αυτά η έννοια διαφοροποιείται ως προς την σημασία που έχει ανάλογα με το πώς προσδιορίζεται το έλλειμμα. Η διαφοροποίηση έγκειται κυρίως στο ποιές δαπάνες περιλαμβάνονται. Ειδικότερα, εάν περιλαμβάνονται οι δαπάνες για τόκους και χρεολύσια.⁷⁰ Κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτουν τρεις βασικές έννοιες του δημοσίου ελλείμματος ως εξής: $\text{Σύνολο εσόδων} - \text{Σύνολο δαπανών} = \text{Ακαθάριστο αποτέλεσμα} + \text{Χρεολύσια} = \text{Καθαρό αποτέλεσμα} + \text{Τόκοι} = \text{Πρωτογενές αποτέλεσμα}$. Ως αναφορά το χρέος εκφράζει το σύνολο των συσσωρευμένων απαιτήσεων τρίτων απέναντι στο Δημόσιο.

Επιπλέον, χαρακτηριστικό της χώρα μας είναι το συνεχώς αυξανόμενο δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του δημοσίου χρέους. Ο Γεώργιος Σταθάκης (2011), καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, υποστηρίζει για την εν λόγω χρονική περίοδο ότι η ραγδαία αύξηση των δημοσίων δαπανών χρηματοδοτήθηκε από την αύξηση των δημοσίων εσόδων και κυρίως από τις δανειστικές ανάγκες της χώρας. Ο ίδιος ρητά τονίζει: ⁷¹«Το δημόσιο χρέος είναι δημιούργημα της δεκαετίας του 1980. Η οικονομία είχε συνεχίσει να αναπτύσσεται μέχρι το 1979, αλλά προς το τέλος το 1979-81 υπήρξε προσφυγή στον δανεισμό. Το 1980 το δημόσιο χρέος ήταν μικρό, γύρω στο 20% του ΑΕΠ, και επεκτάθηκε ραγδαία στην συνέχεια. Το 1990 ήταν 80% και το 1993 115%. Έκτοτε, με κάποιες διακυμάνσεις, διατηρήθηκε σε αυτά τα επίπεδα μέχρι σήμερα». Παρατηρούμε δηλαδή την συνεχή αύξηση του χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ και με μαθηματική ακρίβεια την δημοσιονομική έκτροπη της χώρας εάν τα πράγματα εξελίσσονταν κατά αυτόν τον τρόπο. Ειδικότερα, το χρέος γίνονταν μη «βιώσιμο» με τις πολιτικούς να κοιτούν αλλά χωρίς να λαμβάνουν το «πολιτικό κόστος» της ανατροπής του.

Με την ίδια λογική, ο καθηγητής στο Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών Νίκος Χριστοδουλάκης (2011) και πρώην Υπουργός Οικονομικών της Ελλάδος, επισημαίνει ότι το χρέος της Ελλάδας ήταν ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της

⁷⁰Βλέπε: Καραβίτης Η. Νικόλαος, 2008, Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα, Εκδόσεις Διόνικος, σελ. 53 και 60

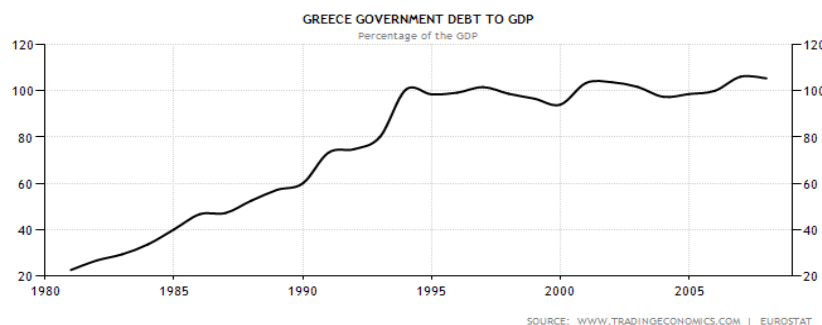
⁷¹Βλέπε: Επιστημονική εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, 2011, Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ. 194

οικονομίας. Σε σχετική του υποσημείωση στο εν λόγω βιβλίου του αναφέρει:⁷²«Η μεγάλη εκτόξευση του δημόσιου χρέους έγινε την δεκαετία του 1980 , όταν από 24% του ΑΕΠ, διογκώθηκε σχεδόν πέντε φορές και έφτασε στο 115% το 1990. Παρά την πρωτοφανή άνοδο του χρέους και τις αλλεπάλληλες υποτιμήσεις της δραχμής , η οικονομία έμεινε καθλωμένη στη στασιμότητα και εκτεθειμένη σε συχνές πιέσεις και δυσκολίες πληρωμών».

Επιπλέον ο Χριστοδουλάκης (2011) αναφερόμενος στα έτη 1990 έως 2011-σημειώνει ότι το 1990 το δημόσιο χρέος αυξήθηκε και πλησίασε το 115% λόγω της θητείας των δύο συμμαχικών κυβερνήσεων. Το 1993 το δημόσιο χρέος ξεπέρασε το 122% του ΑΕΠ λόγω των ελλειμμάτων και των δανείων του κράτους προς τις ΔΕΚΟ ενώ το 1999 και το 2000 το χρέος αυξήθηκε λόγω των ανατιμήσεων του Yen και του δολαρίου. Τέλος τονίζει, ότι παρατηρείται ραγδαία αύξηση του χρέους μετά το 2008. Ειδικότερα, ⁷³από 20% του ΑΕΠ την πενταετία 1974-1978 , μετά το 2000 υπερβαίνει σταθερά το 100% του ΑΕΠ.

Με στοιχεία της Eurostat το χρέος διαχρονικά σε σχέση με το ΑΕΠ της Ελλάδας παρουσιάζεται διαγραμματικά ως ακολούθως.

Διάγραμμα 6.1: Δημόσιο χρέος της Ελλάδας(%) σε σχέση με το ΑΕΠ, 1980-2006

Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp>

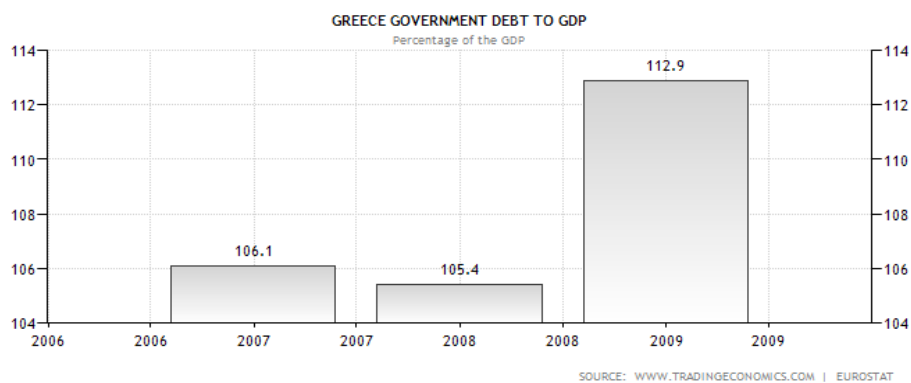
Συγκρίνοντας , τα έτη κοντά στο 2008, όπου η Ελλάδα επλήγει από την παγκόσμια οικονομική κρίση παρατηρούμε μία έντονη αύξηση του χρέους από το 106,1% το

⁷² Βλέπε: Χριστοδουλάκης Νίκος, 2011, Σώζεται ο Τιτανικός; Από το Μνημόνιο , ξανά στην ανάπτυξη , Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ.22-23

⁷³ Βλέπε: Πολίτης Τάκης, 2011, Το ΙΟΒΕ και η Ελληνική οικονομία 1974-2010 : 35 χρόνια συμπόρευσης, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 64

2007 σε 105,4% το 2008 και 112,9% το 2009. Τα επόμενα έτη ,θα τα εξετάσουμε στην επόμενη ενότητα, όπου θα αναλύσουμε διεξοδικά την δημοσιονομική κατάσταση της χώρας με την κρίση του 2008. Διαγραμματικά έχουμε λοιπόν:

Διάγραμμα 6.2: Δημόσιο χρέος της Ελλάδας(%) σε σχέση με το ΑΕΠ, 2006-2009α

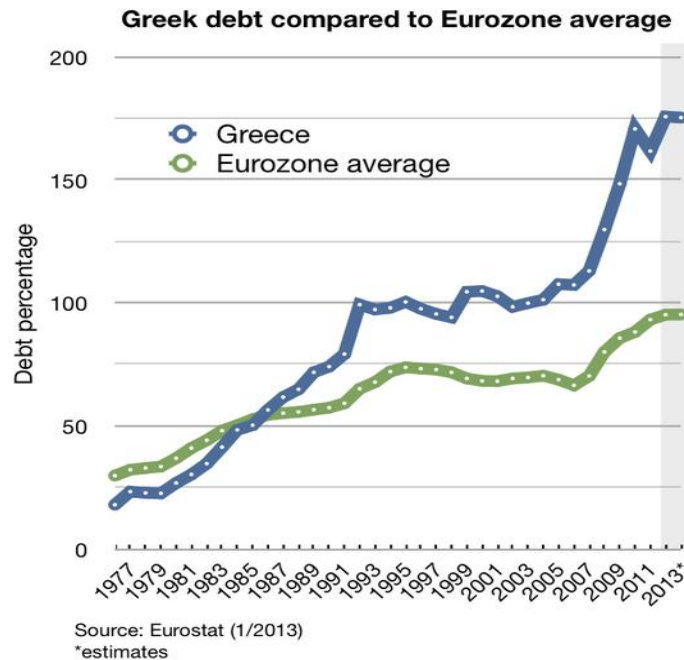
Πηγή: <http://www.tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp>

Επίσης- σύμφωνα με έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδας για Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (2010) στην εξεταζόμενη περίοδο- η ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ομοιογενής ήτοι τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης υπήρχαν υψηλοί αναπτυξιακοί ρυθμοί και εν συνεχεία εμφανίστηκαν μεγάλης διάρκειας περιόδοι όπου οι ρυθμοί ανόδου ήταν «υποτονικοί» με υψηλό πληθωρισμό και μακροοικονομικές ανισορροπίες. Μιλάμε για την χρονική περίοδο από τη δεύτερη πετρελαϊκή κρίση έως τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Όπως ρητά επισημαίνεται:⁷⁴ «Η ελληνική οικονομία, χαρακτηριζόμενη από ουσιώδεις διαρθρωτικές αδυναμίες, απορρόφησε την ισχυρή εξωγενή επίδραση της ανόδου των τιμών του πετρελαίου με μεγάλο κόστος σε όρους παραγωγής προϊόντος και δυσανάλογη άνοδο του πληθωρισμού. Ο μέσος ρυθμός ανόδου την περίοδο 1980-1993 ήταν 0,7%, κάτω από τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ, ο πληθωρισμός κατέγραφε υψηλούς ρυθμούς (18,9% κατά μέσο όρο), υπερβαίνοντας σημαντικά το μέσο πληθωρισμό της ΕΕ, η παραγωγικότητα ήταν χαμηλή, η ανεργία αυξήθηκε από 4% το 1981 σε περίπου 10% το 1994, ενώ το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ

⁷⁴Βλέπε: Έκθεση Τράπεζας της Ελλάδος, 2010, Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής, Επιμέλεια έκδοσης Γεώργιος Οικονόμου, Ισαάκ Σαμπεθάι, Γεώργιος Συμγιάννης, Αθήνα, σελ.382-383

βρισκόταν διαρκώς σε υψηλά επίπεδα.»Γενικά, το δημόσιο χρέος της Ελλάδος σε σχέση με αυτό της Ευρωζώνης παρατίθεται στο κάτωθι διάγραμμα.(Διάγραμμα 6.3).

Διάγραμμα 6.3: Δημόσιο χρέος της Ελλάδας σε σχέση με την Ευρωζώνη, 1977-2013α

Πηγή: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d3/Greek_debt_and_EU_average_since_1977.png

Παρατηρούμε λοιπόν την ραγδαία αυξητική τάση του Ελληνικού δημόσιου χρέους σε σχέση με το Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Αξιοσημείωτο είναι ότι περίπου μέχρι το 1982 το Ελληνικό δημόσιο χρέος ήταν μικρότερο από εκείνο της ΕΕ. Περαιτέρω, στην εν λόγω περίοδο, παρατηρούνται υψηλές δημόσιες δαπάνες με συνέπεια να αυξηθεί το δημόσιο έλλειμμα και χρέος σε δυσμενή επίπεδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ότι το έτος 1993 το δημόσιο χρέος ανήλθε στο επίπεδο των 111% σε σχέση με το ΑΕΠ. Ως αιτίες των δυσάρεστων αυτών αποτελεσμάτων, εκείνης της περιόδου, αποτελεί η συνεχής υποτίμηση του νομίσματος, η ακολουθούμενη νομισματική πολιτική, το αυστηρό κανονιστικό πλαίσιο του τραπεζικού συστήματος και των χρηματοπιστωτικών αγορών. Επίσης μέχρι το 1993 παρατηρείται υπερπροστασία της αγοράς εργασίας και μεγάλη δυσκαμψία της αγοράς προϊόντων. Όλα αυτά συνιστούν την υποτονική και ασθενή οικονομικά κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας.

Όσ' αναφορά , το φορολογικό σύστημα την δεκαετία του 1980 διατήρησε την παραδοσιακή του μορφή. Η αύξηση των εσόδων , από το 1974 και εν συνεχεία, προήλθε κυρίως από τους έμμεσους φόρους. Όμως, εκείνη την χρονική περίοδο , έχουμε και την εισαγωγή του ΦΠΑ, ο οποίος σταθεροποιεί την έμμεση φορολογία . Εν αντιθέσει, η άμεση φορολογία προέρχεται από τους μισθωτούς και τους συνταξιούχους. Ο Σταθάκης (2011) επισημαίνει ότι:⁷⁵ « [...]η υστέρηση των εσόδων από τις δαπάνες ήταν μόνιμη. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού για πάνω από μία δεκαετία κινήθηκε γύρω στο 10% για να κορυφωθεί το 1990 στο 15% του ΑΕΠ. Το 1993 ήταν πάλι 14%. Μετά εμφανίζεται να μειώνεται και σταθεροποιείται στο 6% κατά μέσο όρο την περίοδο 1995-2008».

Η περίοδος που ακολουθεί συσχετίζεται με την εκπλήρωση των υποχρεώσεων για την ένταξη της χώρας στην κοινή νομισματική πολιτική, ήτοι αναφερόμαστε στο χρονικό διάστημα από το έτος 1994 έως το 2001. Εν συνεχεία, το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, παρατηρείται μια σταθεροποίηση της ανισορροπίας που υπήρχε την προηγούμενη χρονική περίοδο και αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας-λόγω ακριβώς του επιδιωκόμενου στόχου της ΟΝΕ.

Τα οικονομικά στοιχεία από το 1993-2001 είναι τα εξής:

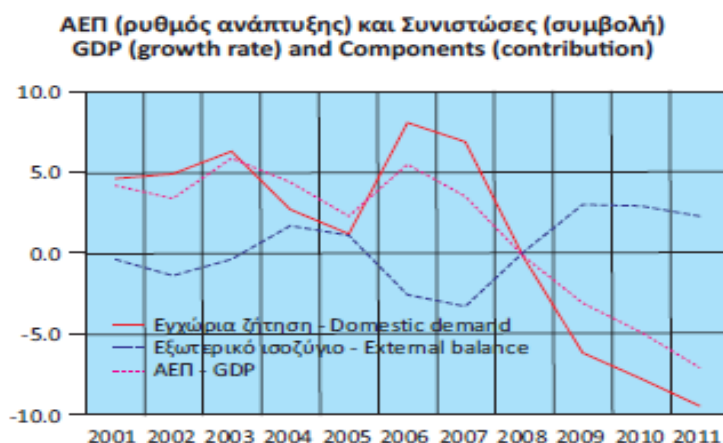
- ο ελληνικός πληθωρισμός μειώθηκε από 14,4% το 1993 σε 3,2% το 2000.
- το δημοσιονομικό έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε από 13,8% το 1993 σε 2% το 2000, ενώ η ανοδική πορεία του δημοσίου χρέους αναστράφηκε. Όπως επισημαίνει ο Ράπανος και η Καπλάνογλου (2011)⁷⁶ η μείωση του ελλείμματος , από την μία πλευρά, προήλθε κυρίως μέσω της αύξησης των φορολογικών εσόδων ενώ η μείωση των δαπανών , από την άλλη, προήλθε στο μεγαλύτερο τμήμα της από την μείωση των πληρωμών για τόκους εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους.
- η μεταβολή του ΑΕΠ από -1,6% το 1993 κατέγραψε μέσο ρυθμό ανόδου 3,1% την περίοδο 1994-2000.

⁷⁵Βλέπε: Επιστημονική εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, 2011, Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ. 195

⁷⁶Βλέπε: Ράπανος Βασίλειος –Καπλάνογλου Γεωργία, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ 238

Εν συνεχεία, οι διακυμάνσεις του ΑΕΠ διαχρονικά με την ένταξη της Ελλάδας στην ζώνη του ευρώ, ήτοι από το 2001 και μετέπειτα, φαίνονται στο διάγραμμα που ακολουθεί (Διάγραμμα 6.4) το οποίο έχει αντληθεί από την ειδική έκδοση της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας για την Ελληνική οικονομία⁷⁷ (8 Μαρτίου 2013).

Διάγραμμα 6.4: Διακυμάνσεις του ΑΕΠ(%) της Ελλάδας, 2001-2011

Πηγή : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Ειδικότερα, αποτυπώνεται διαγραμματικά, η ποσοστιαία αύξηση του ΑΕΠ από το 2001 έως τα μέσα του 2003, η σταδιακή αλλά αυξανόμενη μείωσή του μέχρι τα μέσα περίπου του 2005, η απότομη ποσοστιαία αύξηση έως τα μέσα του έτους 2006 και τέλος η μετάπτωσή του κυρίως μετά τα μέσα του 2007, όταν η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση «χτύπησε» την πόρτα μας. Ως αναφορά την ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ σε αριθμούς, για την καλύτερη κατανόηση, παραθέτω τον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 6.2: ΑΕΠ(%) της Ελλάδας, 2001-2008

Πίνακας 4. ΕΛΛΑΣ: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ, 2001 - 2011⁽¹⁾⁽²⁾

Ετήσιες μεταβολές όγκου (%)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ΠΡΟΣΕΓΓΙΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ								
Παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (σε βασικές τιμές)	4.1	5.3	4.0	3.9	1.4	6.3	3.5	-1.5
Ενδύαση ανάκληση (σε αγοραίες τιμές)	4.8	6.8	0.8	2.4	0.1	8.9	4.2	-3.3
Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (σε βασικές τιμές)	3.6	4.1	6.4	5.1	2.4	4.1	3.0	0.03
Γεωργία, θήρα και δασοκομία, αλιεία	-0.5	-3.7	-8.8	10.8	1.2	-13.4	-10.3	2.0
Βιομηχανία: συμπεριλαμβανομένης ενέργειας και κατασκευών	4.9	-4.5	7.7	2.8	3.3	11.8	-1.9	-10.2
Υπηρεσίες	3.6	7.3	7.3	5.2	2.2	3.2	5.1	2.7
Φόροι επί των προϊόντων	4.6	1.4	0.3	0.3	-0.3	9.2	6.7	-2.3
Επιδοτήσεις επί των προϊόντων	-21.8	26.3	-10.8	13.3	-12.7	-63.9	-22.3	-17.2
ΠΡΟΣΕΓΓΙΗ ΔΑΠΑΝΗΣ								
Τελική καταναλωτική δαπάνη	4.1	5.2	2.4	3.8	3.8	4.1	4.3	2.9
Νοικοκυριών και ΜΚΙΕΝ ⁽³⁾	5.0	4.7	3.3	3.8	4.5	4.4	3.6	4.3
Γενικής Κυβέρνησης	0.7	7.2	-0.9	3.5	1.1	3.1	7.1	-2.6
Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	3.9	1.3	18.5	-2.4	-9.3	21.1	12.9	-10.4
Ακαθάριστος σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου	4.8	9.5	11.8	0.4	-6.3	14.9	22.8	-14.3
Εγχώρια ζήτηση ⁽⁴⁾	4.6	4.9	6.3	2.7	1.2	8.1	6.9	-0.3
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	0.0	-8.4	2.9	17.3	2.5	4.3	7.1	1.7
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	1.2	-1.3	3.0	5.7	-1.5	11.1	14.5	0.9
Εξωτερικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών ⁽⁵⁾	-0.4	-1.4	-0.4	1.7	1.1	-2.6	-3.3	0.1
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ σε αγοραίες τιμές	4.2	3.4	5.9	4.4	2.3	5.5	3.5	-0.2

Πηγή : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

⁷⁷ Βλέπε: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2013, Η Ελληνική οικονομία, Πειραιάς, σελ 12

Με μια γρήγορη ματιά στον άνω πίνακα, παρατηρείται, η σταδιακή ποσοστιαία μείωση του ΑΕΠ και βέβαια με την εκδήλωση της κρίσεως την διαμόρφωσή του στο - 0,2% έναντι του προηγούμενου έτους που ήταν στο 3,5%. Ο επηρεασμός του ΑΕΠ από την κρίση είναι καταφανέστατος.

Την περίοδο 2001-2007 η οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα αυξήθηκε με υψηλούς ρυθμούς. Το ΑΕΠ, υπερέβη κατά μέσο όρο το 4% καθ' όλη την προαναφερθείσα περίοδο. Η χώρα προσπέρασε -ως προς τις επιδόσεις τις περισσότερες χώρες-μέλη της ζώνης του ευρώ- καθώς η ανάπτυξη ήταν κατά πολύ υψηλότερη του μέσου όρου των χωρών-μελών της ευρωζώνης. Η εγχώρια ζήτηση υπήρξε η βασική κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης εφόσον η μέση συμβολή της στο ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ ανήλθε σε 4,3%. Η ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση κατέγραψε υψηλούς ρυθμούς ανόδου με συνέπεια την ανάπτυξη. Ειδικότερα, η συμβολή της ιδιωτικής κατανάλωσης στο ΑΕΠ ανήλθε στο 3% το 2001 έως το 2007. Συμπερασματικά, η ανάπτυξη στην Ελλάδα στην μελετούμενη περίοδο στηρίχθηκε κυρίως στην κατανάλωση.

Επίσης, όπως τονίζει σχετική οικονομική έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος(2002)⁷⁸ σχετικά με τις δημόσιες δαπάνες, ο ελληνικός δημόσιος τομέας αυξήθηκε ταχύτατα από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 έως και τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Οι δαπάνες της γενικής κυβέρνησης αυξήθηκαν από 28,3% του ΑΕΠ το 1976 σε 49,2% το 2000. Στις αρχές αυτής της περιόδου, οι δαπάνες του δημοσίου τομέα ήταν μόλις το 64% του μέσου όρου των υπολοίπων από τα δεκατέσσερα κράτη- μέλη που τότε αποτελούσαν την ΕΕ(«ΕΕ-14»). Το 1995 αυξήθηκαν ραγδαίως και έφτασαν στο 96,9%, ενώ το 2000 προσέγγισαν το 99,6% του μέσου όρου των δεκατεσσάρων κρατών -μελών. Από το 1995 και μετά, βέβαια, εμφανίζεται μία πτωτική τάση ήτοι στο 46,5% του ΑΕΠ το 2000. Όπως υπογραμμίζεται η αύξηση των δημοσίων δαπανών κατά την εικοσαετία 1976 -1995 εξηγείται σε μεγάλο βαθμό από την ταχύτατη αύξηση των μεταβιβαστικών πληρωμών και των δαπανών εξυπηρέτησης του χρέους.

⁷⁸ Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος & The Brookings Institution ,2002, Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος, Επιμέλεια Έκδοσης: Ralph C. Bryant, Νικόλαος Χ. Γκαργκάνας, Γεώργιος Σ. Ταβλάς, Αθήνα ,σελ.126

Διαπιστώνεται λοιπόν,⁷⁹ ότι η μείωση του ελλείμματος πραγματοποιήθηκε κατά κύριο λόγο το διάστημα 1993-1999 ως αποτέλεσμα της δημοσιονομικής προσαρμογής, η οποία ήταν αναγκαία προϋπόθεση –σύμφωνα με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ– για να μπορέσει η χώρα να ενταχθεί στην ΟΝΕ. Τα μέτρα τα οποία εφαρμόστηκαν όπως η διεύρυνση της φορολογικής βάσης και ο περιορισμός της φοροδιαφυγής είχαν ως συνέπεια την σταδιακή μείωση του χρέους.

Όπως ισχυρίζεται -ο πρώην Πρωθυπουργός της Ελλάδος Κώστας Σημίτης (2012) - από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η χώρα αποδύθηκε σε μια πολύ μεγάλη προσπάθεια- ο ίδιος την χαρακτηρίζει ως «τιτάνια» -για την ικανοποίηση των κριτηρίων σύγκλισης. Χρησιμοποιήθηκαν όλα τα μέσα που είχε στην διάθεσή της τόσο δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής όσο εισοδηματικής , καθώς επίσης αποκρατικοποιήσεις τραπεζών και δημοσίων επιχειρήσεων.⁸⁰ *«Με όποιον τρόπο και εάν μετρηθούν οι δημοσιονομικές επιδόσεις (ταμειακό ή εθνικολογιστικό), το κρατικό έλλειμμα μειώθηκε κατά δέκα ποσοστιαίες μονάδες ,από 12,5% του ΑΕΠ το 1993 , σε 2,5% το 1999, έτος με τα οικονομικά στοιχεία του οποίου ελήφθη η απόφαση συμμετοχής της Ελλάδος στην Ευρωζώνη».*Ειδικότερα, παρόμοια θετική εξέλιξη είχε ο πληθωρισμός , τα μακροχρόνια επιτόκια , το δημόσιο χρέος και η συναλλαγματική ισοτιμία. Πάντως ,*όπως επισημαίνεται,* όταν η Ελλάδα έγινε μέλος της ΟΝΕ το δημόσιο χρέος ήταν πολύ υψηλότερο του 60% του ΑΕΠ, μη τηρώντας το ανώτατο όριο σύγκλισης ήτοι κυμαίνονταν περί του 93,9% του ΑΕΠ το 1999.

Μετά την είσοδο στην ΟΝΕ η εικόνα για το δημοσιονομικό έλλειμμα ακολούθησε αντίστροφη τροχιά. Ειδικότερα, η Ελλάδα ως μέλος της ζώνης του κοινού νομίσματος «εξασφάλισε» εύκολο και φτηνό χρήμα στις παγκόσμιες οικονομικές αγορές. Η ευφορία που προκλήθηκε από τους υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης είχε ως αποτέλεσμα στην περαιτέρω αύξηση του δανεισμού και την επέκταση του ελλείμματος δημιουργώντας μια ανισορροπία στα δημοσιονομικά μεγέθη της Ελλάδος. Χαρακτηριστικά οι Μητσόπουλος και Πελαγίδης (2012) τονίζουν ότι οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της δεκαετίας 1990 μέχρι την αρχή της σημερινής κρίσης ήταν συνέπεια της εισόδου της χώρας στην Ευρωζώνη και ⁸¹της δημιουργίας

⁷⁹Βλέπε: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ,2011,Αιτίες και προοπτικές -Κρίση δημόσιου χρέους στην Ελλάδα, Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports) / 4, Αθήνα, σελ.13

⁸⁰Βλέπε: Σημίτης Κώστας,2012, Ο εκτροχιασμός, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ.17

⁸¹Βλέπε: Μητσόπουλος Μιχάλης και Πελαγίδης Θεόδωρος ,2012, Κατανοώντας την κρίση στην Ελλάδα, Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα, σελ.203

ανταγωνιστικών πιστωτικών και κεφαλαιακών αγορών ,της ικανοποιητικής κατάργησης των ρυθμίσεων στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και της βελτίωση της παραγωγικότητας της παραγωγής από έργα υποδομής των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 τα οποία όμως χρηματοδοτήθηκαν από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ. Δεν ήταν δηλαδή από εθνικά κονδύλια τα ποία είχαν δημιουργηθεί από την παραγωγική δομή της ελληνικής οικονομίας αλλά εύκολα προσβάσιμο και «φθινό» χρήμα. Ειδικότερα, μετά την εισαγωγή στην ευρωζώνη παρατηρήθηκε μια δημοσιονομική «χαλαρότητα» ως αναφορά την προσπάθεια επίτευξης μεσοπρόθεσμων στόχων για ισοσκελισμένο προϋπολογισμό ,σύμφωνα με όσα προέβλεπε το Σύμφωνο Σταθερότητας και Μεγέθυνσης. Βέβαια, αυτό δεν επισημάνθηκε μόνο στην περίπτωση της Ελλάδας αλλά και σε πολλές άλλες χώρες οι οποίες είχαν εισέλθει στο ενιαίο νόμισμα. Όπως χαρακτηριστικά τονίζουν οι Ράπανος –Καπλάνογλου (2011) ⁸² την χρονική περίοδο 2001 έως 2003 τα δημόσια ελλείμματα ,τόσο στην χώρα μας όσο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες ,αυξήθηκαν κατά πολύ. Σε αρκετές περιπτώσεις, ξεπέρασαν το καταληκτικό όριο του 3% με συνέπεια- οι χώρες αυτές- να μπουν στην διαδικασία ⁸³υπερβολικού ελλείμματος. Πράγματι, η Ελλάδα ήταν μία χώρα εξ αυτών, η οποία μπήκε στην διαδικασία αυτή αλλά εξήλθε τον Ιούνιο του 2007. Η χαρά όμως δεν διήρκησε αρκετά εφόσον μέσα στο ίδιο έτος το έλλειμμα ξεπέρασε πάλι το φράγμα του 3% του ΑΕΠ. Σημειωτέο αποτελεί το γεγονός ότι το 2009 όλες οι χώρες του ευρώ είχαν έλλειμμα ενώ εκείνες που είχαν έλλειμμα κάτω του 3% ήταν μόνο το Λουξεμβούργο και η Φιλανδία. Ο εκτροχιασμός ,βέβαια, του συνόλου της Ευρωζώνης ήταν η επιπλέον επιβάρυνση των δημοσιονομικών από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση.

6.2. Αίτια των διαχρονικών δημόσιων ελλειμμάτων και περαιτέρω της αύξησης του δημόσιου χρέους

Η Ελλάδα αποτελεί μικρό μέρος της Ευρώπης με μόνο έντεκα περίπου εκατομμύρια ανθρώπους και με εθνικό εισόδημα που μετά δυσκολίας ανέρχεται σε 2,5% του ευρωπαϊκού. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το δημόσιο χρέος. Ειδικότερα, το δημόσιο χρέος της χώρας δεν υπερβαίνει τα 360 δις € συγκρινόμενο με το συνολικό χρέος της Ευρωζώνης το οποίο ανέρχεται στα 14.500 δις. €. Ωστόσο

⁸²Βλέπε: Ράπανος Βασίλειος –Καπλάνογλου Γεωργία, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, σελ 239-240

⁸³Βλέπε: Καραβίτης Η. Νικόλαος, 2008,Δημόσιο χρέος και έλλειμμα, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα, σελ.137

⁸⁴«[...]το σχετικά μικρό αρχικό ελληνικό πρόβλημα κακοφόρμισε και σύντομα μετεξελίχθηκε σε σοβαρό πρόβλημα της Ευρωζώνης, για την βιωσιμότητα και τις προοπτικές της , ιδίως από την στιγμή που η ευρωπαϊκή διαχείριση της ελληνικής κρίσης έχει μέχρι σήμερα αποδειχθεί ιδιαίτερα ατυχής και αναποτελεσματική[...]».

Επιπλέον, τα αίτια της αύξησης του δημόσιου ελλείμματος ,τα οποία έχουν ως συνέπεια την αύξηση του δημοσίου χρέους, είναι κατά πρώτο λόγο διαχρονικά και αποτέλεσμα του συνόλου της πολιτικής ηγεσίας που έχουν κυβερνήσει αυτόν τον τόπο. Αναφερόμενοι στην υστέρηση των εσόδων και στην αύξηση των κρατικών δαπανών είμαστε υποχρεωμένοι να αποδεχτούμε ότι τελικά τα αίτια είναι – κατά δεύτερον λόγο -δομικά..

Όπως υπογραμμίζει ο Δρεττάκης (2011), σε σχετικό άρθρο του για τις δημοσιονομικές διαστάσεις της κρίσης στην Ελλάδα , όλα τα παραπάνω οφείλονται αρχικά στις αδυναμίες αλλά και τις πρακτικές των κομμάτων εξουσίας που κυβέρνησαν την χώρα τα τελευταία τριάντα- έξι χρόνια αλλά και στην ⁸⁵ «[...]νοοτροπία και την συμπεριφορά των πολιτών και των επιχειρήσεων». Όπως χαρακτηριστικά τονίζει το πελατειακό καθεστώς που έχει εδραιωθεί πριν το 1967 έχει ως συνέπεια την απευθείας ανάθεση έργων και προμηθειών του Δημοσίου σε «ημετέρους» έναντι χρηματικών ποσών που συνήθως χορηγούνταν από την άλλη πλευρά στο «κόμμα» για την επανεκλογή του. Αναθέσεις με υπερτιμολογημένες προμήθειες και δαπανηρά δημόσια έργα χωρίς αξιολόγηση και ιεράρχηση της χρησιμότητας τους. Επιπλέον, προνομιακά προεδρικά διατάγματα , υπουργικές αποφάσεις, νομοθετικά διατάγματα υπέρ οργανωμένων συνδικάτων και σωματείων ή υποσχέσεις από τους τοπικούς άρχοντες για διορισμούς στο δημόσιο- πάλι για την υποχρέωση ψήφου από τα μέλη αυτών ,τους συγγενείς και τους φίλους τους. Με μία λέξη πελατειακές σχέσεις. Αυτό λοιπόν το καθεστώς εδραιώθηκε και τελειοποιήθηκε μετά το 1974. Σε ότι αναφορά την υστέρηση εσόδων η μεγάλη πληγή της ελληνικής οικονομίας αποτελεί η παραοικονομία, η φοροδιαφυγή και η εισφοροδιαφυγή. Το ίδιο

⁸⁴ Βλέπε: Βεργόπουλος Κώστας, 2012, Η ανάρμοστη σχέση Ελλάδα- Ευρώπη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, σελ.86

⁸⁵ Βλέπε: Επιστημονική εταιρεία, 2011, Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ.159

καθεστώς για τους υπέρμετρους διορισμούς στο Δημόσιο επιβεβαιώνει και ο Πολίτης (2011)⁸⁶ καθώς επίσης και ο Στεργίου(2008)⁸⁷ σε σχετικές ενότητες.

Χαρακτηριστικό, επίσης, αποτελεί η οικονομική πολιτική που ακολουθεί η χώρα από την μεταπολίτευση και μετέπειτα. Ειδικότερα, πολιτικές που ακολουθούσε η χώρα κατά την διακυβέρνηση του ενός κόμματος θεωρούνταν διαμετρικά αντίθετη απ' το άλλο κόμμα που εναλλασσόταν στην εξουσία. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η ασυνέχεια ή καθυστερήσεις του κράτους σε τομείς που μπορούσε να αναπτυχθεί θετικά. Οι περισσότεροι από εμάς έχουμε ακούσει για την λεγόμενη «καμμένη γη» κάθε φορά που η εκάστοτε κυβέρνηση αναλάμβανε την εξουσία. Ακόμη, ο εκτεταμένος δανεισμός του κράτους είτε με γεωργικές επιδοτήσεις μέσω πακέτων στήριξης είτε απ' ευθείας χρηματοδότηση του ελλείμματος και γενικότερα του χρέους είχε ως αποτέλεσμα την εισροή εύκολου χρήματος χωρίς την μέριμνα για επέκταση της οικονομίας. Ωστόσο, διαχρονικό «πρόβλημα» αποτέλεσε και αποτελεί η πολιτική να εφαρμοστεί έγκαιρα μια ριζική αναμόρφωση του ασφαλιστικού συστήματος. Επιπλέον, η οικονομική πολιτική επικεντρώνεται στην θεραπεία και όχι σε ένα μακρόχρονο σταθερό μελλοντικό πρόγραμμα- θέτοντας δηλαδή επί τάπητος τα δυνατά σημεία, τις αδυναμίες και τις ευκαιρίες για την επέκταση της οικονομίας (όπως ένα business plan που προφανώς θα πρέπει να έχει μια υγιή οικονομική μονάδα).

Ο Σημίτης (2012)⁸⁸, ισχυρίζεται ,ότι ο λόγος έξαρσης του χρέους στις χώρες της περιφέρειας της Ευρώπης είναι ενδογενής στον χώρο της Ευρωζώνης- οριοθετώντας το πρόβλημα σε μία διαφορετική βάση και οπτική. Ξεπερνάει όπως υπογραμμίζει την «*διαχειριστική ικανότητα των διοικούντων της*». Ειδικότερα, η διαρκώς αύξηση του χρέους είναι δημιουργία της ίδιας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ONE).Χαρακτηριστικά, οι ενδογενείς αυτές αιτίες του ενιαίου νομίσματος και γενικότερα της Ευρωζώνης ,είναι οι ακόλουθες:

- i. Ύπαρξη διαφοράς επιπέδων ανάπτυξης μεταξύ Βορρά και Νότου.
- ii. Μειωμένη ανταγωνιστικότητα των περιφερειακών χωρών.

⁸⁶Βλέπε: Πολίτης Τάκης, 2011, Το IOBE και η Ελληνική οικονομία 1974-2010 : 35 χρόνια συμπόρευσης, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 63

⁸⁷Βλέπε: Στεργίου Δημήτρης, 2012, Η Μεγάλη «Φούσκα» της Οικονομίας 1981-2001, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.35

⁸⁸Βλέπε: Σημίτης Κώστας, 2012, Ο εκτροχιασμός, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ 25-35

- iii. Μεγάλα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήτοι ο Νότος από την μία πλευρά αγοράζει από τον Βορρά βιομηχανικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και τεχνολογίας ενώ ο Βορράς από την άλλη αγοράζει πολύ λιγότερα αγαθά. Όλο αυτό δημιουργεί έλλειμμα στις ανταλλαγές.
- iv. Η Ελλάδα ξόδευε πολύ περισσότερα από ότι παρήγαγε.
- v. Υστέρηση στην οργάνωση της διοίκησης ,στην αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών τους και τέλος στις γνώσεις και ικανότητες των υπαλλήλων τους
- vi. Μία νομισματική ένωση προϋποθέτει μία πολιτική ενοποίηση.

Επιπλέον, ο Σημίτης (2008), επισημαίνει ότι πράγματι οι διεθνείς εξελίξεις επηρέασαν την κατάσταση που επικρατούσε την περίοδο που η κρίση μας χτύπησε την πόρτα. Προφανές και αναμενόμενο ήταν αυτό. Όμως η χώρα μας είχε διαχρονικά αλλά και διαρθρωτικά προβλήματα. Απλώς , οι διεθνείς εξελίξεις ήταν μία από τις πολλές αιτίες , όπως ο ίδιος υπογραμμίζει, των όσων συμβαίνουν στην χώρα μας. Ως διαχρονικό πρόβλημα -μη αντιμετωπίσιμο από τις κυβερνήσεις- παρουσιάζεται το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Ειδικότερα,⁸⁹ «[...]το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών , που το 2003 έφτανε στο 6,6% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) , διπλασιάστηκε εν τω μεταξύ και έφτασε , το 2007, το 14% του ΑΕΠ (32,261 δις ευρώ) , ένα πρωτοφανές επίπεδο».Αποτέλεσμα της διόγκωσης του ελλείμματος ήταν η ραγδαία πτώση της ανταγωνιστικότητας λόγω της χαμηλής ποιότητας των ελληνικών προϊόντων αλλά και το μικρό ποσοστό προϊόντων υψηλής τεχνολογίας. Η πτώση , λοιπόν ,της ανταγωνιστικότητας οδήγησε μακρόπνοα σε κλείσιμο ελληνικών επιχειρήσεων ,συνεχή απώλεια θέσεων εργασίας και τέλος αυξανόμενη ανεργία. Αποτελεί δηλαδή κύριο αλλά και διαχρονικό αποτέλεσμα της διόγκωσης του χρέους.

Το ίδιο ισχυρίζεται και ο καθηγητής Νίκος Λεάνδρος (2012)⁹⁰.Ειδικότερα, στην διάρκεια της προηγούμενης δεκαετίας, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών διογκώθηκε δραματικά. Η διόγκωσή του ήταν συνέπεια –ακριβώς- της έλλειψης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας , της αδυναμίας της εγχώριας παραγωγής να καλύψει την αύξηση που παρουσίασε η ζήτηση πριν το ξέσπασμα της κρίσεως το 2008 αλλά και της αύξηση των δαπανών για τόκους. Σε τρέχουσες τιμές το έλλειμμα

⁸⁹Βλέπε: Σημίτης Κώστας,2008, Η κρίση, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα , σελ. 38-40

⁹⁰Βλέπε: Λεάνδρος Νίκος, 2012, Οικονομική κρίση και σύγχρονη ανάπτυξη- Η οπτική της πολιτικής οικονομίας, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα, σελ.364-365

του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της χώρας μας από 10,6 δις € το έτος 2000 ,αυξήθηκε σε 34,5% το έτος 2008.Η επιδείνωση οφείλεται από την μία πλευρά στην αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου εισοδημάτων και από την άλλη πλευρά το διπλασιασμό του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου. Καταλαβαίνουμε, λοιπόν, ότι η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας δεν ήταν και στην καλύτερή της κατάσταση προ κρίσεως.

Επιπλέον, οι Κιτίδη και Χατζηστεφάνου (2011) τονίζουν χαρακτηριστικά για τις αιτίες πρόκλησης -οσ' αναφορά το χρέος της χώρας μας: ⁹¹«*Το υπέρογκο δημόσιο χρέος στην Ελλάδα προκλήθηκε από τις εξής αιτίες , που παρατίθενται με σειρά σπουδαιότητας : τη θεσμοθετημένη απ' όλες τις μεταπολιτευτικές κυβερνήσεις χαμηλή φορολογία του κεφαλαίου , τους υπέρογκους στρατιωτικούς εξοπλισμούς , τις άμεσες ενισχύσεις στο κεφάλαιο (προβληματικές τη δεκαετία του `80 , Ολυμπιακοί Αγώνες τη δεκαετία του 2000 κ.α.) και τη διαφθορά. Στο μακροοικονομικό επίπεδο όμως, η κρίση υπερχρέωσης της Ελλάδας οφείλεται στο συστηματικό έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών ,λόγω της πτώσης της ανταγωνιστικότητας μέσα στην Ευρωζώνη. Το έλλειμμα καλύφθηκε από ροή δανειστικού κεφαλαίου από το εξωτερικό , δηλαδή τη Γερμανία, την Γαλλία κ.λ.π.*». Συνεχίζοντας, επισημαίνουν, ότι οι εν λόγω υπέρογκες δαπάνες δεν έγιναν για την συντήρηση ενός τεράστιου δημόσιου τομέα διότι με βάση πανευρωπαϊκές μελέτες η χώρα μας απασχολεί λιγότερους δημοσίου υπαλλήλους και το μερίδιο των κοινωνικών δαπανών στο ΑΕΠ είναι πιο χαμηλά από το μέσο όρο της ΕΕ., αλλά από τις αιτίες οι οποίες προαναφέρονται. Παρατηρούμε, λοιπόν , ότι η έλλειψη ανταγωνιστικότητας και γενικά η «κακοδιαχείριση» αποτελούν συστηματικά και δομικά προβλήματα της χώρας μας με αποτέλεσμα να επισημαίνονται από το σύνολο των μελετητών.

Επίσης ,ο Αργεΐτης (2011) ⁹² υποστηρίζει ότι η τρέχουσα οικονομική και δημοσιονομική κρίση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αποτυχία του μοντέλου ανάπτυξης των προηγούμενων ετών- αναφερόμενος στην μεταπολεμική πορεία της χώρας , επικεντρώνοντας όμως στην μεταπολιτευτική περίοδο. Ειδικότερα τονίζει ότι το παλαιωμένο μοντέλο ανάπτυξης παρουσίαζε δομικά και αλληλεξαρτώμενα θεμελιακά χαρακτηριστικά, ήτοι α)«*την χαμηλή ροπή προς συσσώρευση κεφαλαίου και*

⁹¹Βλέπε: Κατερίνα Κιτίδη-Άρης Χατζηστεφάνου/ Επιστημονική επιμέλεια: Λεωνίδας Βανικιώτης, 2011,DEBTOCRACY –ΧΡΕΟΚΡΑΤΙΑ, Εκδόσεις Λιβάνη ,Αθήνα, σελ.100-101

⁹²Βλέπε: Επιστημονική εταιρεία, 2011, Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, σελ.182-183

τεχνολογικό εξοπλισμό». Αυτό έχει ως συνέπεια να περιορίζεται η ικανότητα της οικονομίας να δημιουργεί συνθήκες διατηρήσιμης και ανταγωνιστικής αύξησης της προσφοράς και απορρόφησης του εργατικού δυναμικού. Μη απορρόφησης του εργατικού δυναμικού με συνέπεια την αύξηση της ανεργίας. Επιπλέον: β) η «πολύ υψηλή ροπή προς εισαγωγές» σε συνδυασμό με την εξαγωγική ανεπάρκεια λόγω μειωμένης παραγωγικής δυνατότητας επέδρασε αρνητικά στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας. Τέλος, γ) η «κρατοκεντρική επιχειρηματικότητα»- αναπτυγμένη μέσα από τα πλοκάμια της διαφθοράς και της διαπλοκής – λειτούργησε ανασταλτικά προς την ανάπτυξη και στην παραγωγή πλούτου. Το εύκολο κέρδος και ο γρήγορος πλουτισμός είναι χαρακτηριστικά αποτελέσματα της παραοικονομίας , της φοροδιαφυγής , της εισφοροδιαφυγής , της μαύρης και ελαστικής εργασίας, της αφαίμαξης του κρατικού τομέα και της διανομής του εισοδήματος προς όφελος της επιχειρηματικής τάξης.

Επιπλέον, τεράστιες δαπάνες σε εξοπλιστικά προγράμματα που στην ουσία δεν εξυπηρετούσαν την εθνική άμυνα της χώρας αλλά τα σχέδια από πλευράς του NATO , η κακοδιαχείριση αποθεματικών ασφαλιστικών ταμείων , η κακοδιοίκηση δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών ,η αύξηση του εμπορικού ελλείμματος μαζί με την κρίση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης συνάμα με την στάση της ΕΕ συνθέτουν την δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας όπως επισημαίνει ο Τόλιος (2010)⁹³ .

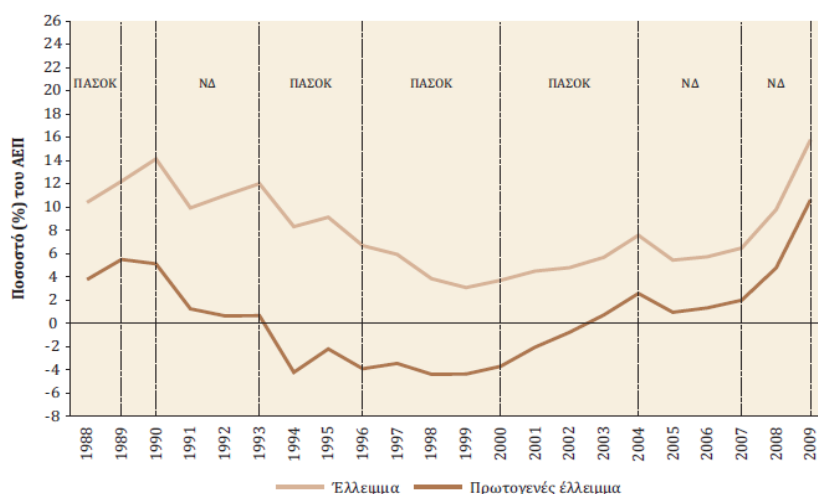
Συνεπώς, η έλλειψη ανταγωνιστικότητας της χώρας , η παθητική στάση προσέλκυσης νέων επενδύσεων λόγω του υπερτροφικού κράτους ,της γραφειοκρατίας και του «χρονοβόρου- μεταβαλλόμενου» φορολογικού συστήματος, η ακαμψία και ανελαστικότητα της εργασίας συνάδουν την αποστροφή των ιδιωτικών επιχειρήσεων για την περαιτέρω ανάπτυξη πλούτου και την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας προς «αντίδοτο» της ανεργίας.

Όλα ,λοιπόν, τα παραπάνω είναι δομικά αίτια που οδηγούν στην συσσώρευση δημόσιου χρέους μέσω της ανισορροπίας κρατικών εσόδων –εξόδων. Χαρακτηριστικό είναι ότι η Ελλάδα βρισκόταν σε κατάσταση δημοσιονομικής προσαρμογής κατά τα έτη 1985 έως 1987 και 1990 έως 1993 εφόσον εφαρμοστήκαν

⁹³Βλέπε: Τόλιος Ιωάννης ,2010, Ο χάρτης της κρίσης – Το τέλος της αυταπάτης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα, σελ.. 117

δύο κατά σειρά προγράμματα λιτότητας στην εν λόγω περίοδο. Μετά το 1994 είναι η μοναδική περίοδος κατά τα έτη 1974 έως 2008 που υπήρξε μια σχετική σταθερότητα ως προοπτική ένταξης της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση ,ικανοποιώντας τα κριτήρια σύγκλισης για την είσοδό της. Αμέσως παρακάτω παραθέτουμε την διαχρονική εξέλιξη του ελλείμματος- η οποία εξέλιξη είχε ως συνέπεια την αύξηση του χρέους- καθώς και τους κυβερνώντες στην κάθε χρονική περίοδο.

Διάγραμμα 6.5: Διαχρονική εξέλιξη του ελλείμματος της Ελλάδας σε σχέση με το ΑΕΠ(%),1988-2009

Πηγή: AMECO

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος/AMECO

Όπως επισημαίνει η ⁹⁴επιστημονική ομάδα Μακροοικονομικής ανάλυσης(2011), βάσει του διαγράμματος και την χρονική περίοδο 1988 έως 2009 στην οποία αναφέρεται, εκτός από το έτος 1996 τα έτη που είχαμε διεξαγωγή εκλογών είχε ως άμεση συνέπεια την αύξηση του ελλείμματος. Ειδικότερα-όπως επισημαίνεται- η μεγαλύτερη «διόγκωση» του ελλείμματος εμφανίζεται το 2009 όταν μέσα σε ένα έτος το έλλειμμα από 9,8% το 2008 εκτοξεύτηκε στο 15,8% το 2009. Επίσης, ως υψηλό ποσοστό εμφανίζεται το έλλειμμα –τα έτη 1989 και 1990. Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν την ισχυρή παρουσία του λεγόμενου δημοσιονομικού κύκλου στην χώρα μας.

⁹⁴ Βλέπε: Αργεΐτης Γεώργιος , Δαφέρμος Γιάννης , Νικολαΐδη Μαρία,2011,Επιστημονικές εκθέσεις /4: Κρίση δημόσιου χρέους στην Ελλάδα- Αιτίες και προοπτικές, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ,Αθήνα,σελ.12

Συνεπώς, η πολιτική και το πολιτικό σύστημα δεν έχουν άγνοια ευθυνών. Την πραγματικότητα την εκφράζει με γλαφυρό λόγο ο Πολίτης (2011) και για αυτόν τον λόγο θα ήθελα να παραθέσω αυτούσιο το κείμενο: ⁹⁵«Τα πολιτικά κόμματα, όπως διαμορφωθήκαν μετά το 1980, επηρεάστηκαν καθοριστικά από τις κοινωνικές αμφιθυμίες και ταλαντεύτηκαν ανάμεσα στην επιθυμία να ηγηθούν και την ανάγκη να επιβεβαιώνονται εκλογικά, αποφεύγοντας δράσεις που θα έπλητταν τη δημοτικότητα τους ή τις σχέσεις τους με οργανωμένες, ισχυρές ομάδες συμφερόντων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της τακτικής είναι η διακοπή προγραμμάτων σταθεροποίησης που επιχειρήθηκαν κατά καιρούς επειδή συνάντησαν βίαιες αντιδράσεις απ' αυτές ακριβώς τις ομάδες». Συνεπώς, οι κυβερνώντες δεν αναλάμβαναν το πολιτικό κόστος που τους αναλογούσε για μεταρρυθμίσεις, καινοτομίες και ότι άλλο αποσκοπούσε στην βελτίωση του ελληνικού κράτους. Αυτό που ιστορικά φαίνεται να υπερισχύει είναι η φιλολαϊκή πολιτική και η αποποίηση των ευθυνών τους για το μετέπειτα, εφόσον τυχόν αποτυχία τους βασίζεται στο μηδενιστικό επίπεδο της «καμένης γης».

Τέλος, μία τεράστια ανισορροπία ⁹⁶ «[...]όλα αυτά τα χρόνια προκλήθηκε από το γεγονός ότι, αν ο μέσος μισθός στον ιδιωτικό τομέα είναι σήμερα X , στην δημόσια διοίκηση, αυτό που λέμε «στενό κράτος», είναι $2X$, ενώ στη ΔΕΗ, στον ΟΤΕ και σε άλλες κρατικές υπηρεσίες, είναι $3X$. Αυτό μπορεί να φαίνεται κάτι απλό, δημιουργεί όμως μια τεράστια στρέβλωση στην ελληνική οικονομία». Όλα τα παραπάνω αποτελούν επιχειρήματα του καθηγητή Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών και τωρινό Υπουργό Οικονομικών της Ελλάδος (Απρίλιος 2013) Γιάννη Σουρνάρα. Δείχνουν όμως καθαρά τις μισθολογικές διαφορές μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, την αύξηση των δημοσίων δαπανών και γενικότερα την νοοτροπία που επικρατούσε στον δημόσιο τομέα. Επιπλέον, τονίζεται - ος' αναφορά την δημόσια διοίκηση- η δυσμενή κατάσταση η οποία επικρατούσε τα προηγούμενα έτη - έχοντας προ πυλών της κρίσης μία «άσχημη» δημοσιονομικά κατάσταση. Ειδικότερα, στην δημόσια διοίκηση όλα αυτά τα χρόνια επικράτησε:

i. Ισοπεδωτισμός,

⁹⁵ Βλέπε: Πολίτης Τάκης, 2011, Το ΙΟΒΕ και η Ελληνική οικονομία 1974-2010 : 35 χρόνια συμπόρευσης, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 68

⁹⁶ Βλέπε: Σουρνάρας Γιάννης-Βασίλης Βασιλικός, 2011, Η βαθιά Ελληνική κρίση- Με την ματιά ενός λογοτέχνη και ενός οικονομολόγου, Εκδόσεις Οδός Πανός, Αθήνα, σελ. 8-9

- ii. Αναξιοκρατία,
- iii. Έλλειψη κινήτρων,
- iv. Έλλειψη μέτρησης αποτελεσμάτων,
- v. Αλόγιστη επέκταση του κράτους

με αποτέλεσμα το σημερινό αδιέξοδο. Ο Στουρνάρας (2012) -στο ίδιο σύγγραμμα - επισημαίνει σχετικά με την φοροδιαφυγή ότι αποτελεί μείζον πρόβλημα.⁹⁷ «[...]αυτή η χώρα έχει πολύ πλούσιους ανθρώπους, που όμως δεν πληρώνουν ούτε ένα ευρώ φόρο. Το κράτος δυστυχώς δεν μπορεί να κάνει τίποτα, γιατί υπάρχει ένα σύστημα φορολογικής διοίκησης παντελώς αναποτελεσματικό. Έχουμε γύρω στις 250 ΔΟΥ, κι οι 210 είναι περίπου άχρηστες. Δεν χρειάζονται καθόλου, έγιναν μόνο και μόνο για να βολεντούν διευθυντές. Βέβαια το ίδιο συμβαίνει με το στρατό, το ίδιο συμβαίνει με τις μητροπόλεις. Έχουμε πολλούς στρατηγούς πολλούς μητροπολίτες. Γενικά, έχουμε πολλούς διευθυντές, πολλούς προέδρους οργανισμών». Τίποτε λοιπόν δεν είναι τυχαίο για την κατάσταση και τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό της χώρας. Από ότι φαίνεται από επιχειρήματα και δηλώσεις πολιτικών, συγγραφέων και οικονομολόγων όλοι γνώριζαν την προγενέστερη οικονομική κατάσταση της Ελλάδος. Όμως, από ότι φάνηκε τίποτε αποτελεσματικό δεν έγινε, ώστε να αποτραπεί αυτό. Πηγαίναμε, λοιπόν, ολοταχώς προς τον γκρεμό και το πιο θλιβερό ήταν και είναι ότι το γνωρίζαμε κιόλας. Όπως, δηλαδή, ρητά υποστηρίζουν ο Λιαργκόβας και Ρεπούσης(2011)⁹⁸ η έλλειψη αξιοπιστίας στην οικονομική πολιτική, ο εκτεταμένος κρατισμός, η ατολμία λήψης διαρθρωτικών μέτρων και η διαπλοκή, η ανομία και η αυθαιρεσία αποτελούν στοιχεία της «ιστορικής αποτυχίας του μεταπολιτευτικού μοντέλου ανάπτυξης».

6.3 «Δίδυμα ελλείμματα» και η διεθνής ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση είναι εκείνη που επιδείνωσε την άσχημη δημοσιονομική κατάσταση που επικρατούσε έως εκείνη την περίοδο στην χώρα μας. Όπως έχει επισημανθεί κατά περιόδους, τόσο από οικονομικές εκθέσεις της Τράπεζας της Ελλάδος όσο και από οικονομικούς αναλυτές που ως άνω περιγράψανε, η

⁹⁷Βλέπε: Στουρνάρας Γιάννης-Βασίλης Βασιλικός, 2011, Η βαθιά Ελληνική κρίση- Με την ματιά ενός λογοτέχνη και ενός οικονομολόγου, Εκδόσεις Οδός Πανός, Αθήνα, σελ. 16-17

⁹⁸Βλέπε: Λιαργκόβας Παναγιώτης –Σπύρος Ρεπούσης, 2011, Κρίση, δανεισμός και χρεοκοπία, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 9-14

έλλειψη ανταγωνιστικότητας είναι ένας από τους παράγοντες που επηρέασαν αλλά και συνεχίζουν να επηρεάζουν αρνητικά την οικονομία της χώρας. Η έλλειψη αυτή αυξάνει το δημόσιο έλλειμμα και συνάμα το εξωτερικό χρέος.

Τελικά, μια τεχνοκρατική ανάλυση της δυναμικής της ελληνικής οικονομίας δείχνει το διττό ελληνικό πρόβλημα. Αυτό εμφανίζεται με τη συνύπαρξη υψηλού δημοσιονομικού ελλείμματος και παράλληλα ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Σύμφωνα με τους Μαριόλη και Παπούλη (2011) , η χαμηλή αποταμίευση αφενός δεν επιτρέπει να χρηματοδοτηθεί από εγχώριες πηγές το δημόσιο χρέος, με αποτέλεσμα να διογκώνεται το εξωτερικό χρέος και να διευρύνεται το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Αυτή η συνύπαρξη των δύο ελλειμμάτων αναδεικνύεται ως η κύρια πηγή που τροφοδοτεί έναν επικίνδυνο φαύλο κύκλο.⁹⁹ «Ο κύκλος αυτός έχει ως μοναδική διέξοδο τη δραστική μείωση του ελλείμματος και του χρέους, την άμεση δηλαδή αντιστροφή της δυσμενούς τάσης» όπως ρητά επισημαίνεται. Οι συμπερασματικές παρατηρήσεις των δύο μελετητών ήταν οι ακόλουθες.¹⁰⁰

- i. Τα ελλείμματα των τρεχουσών συναλλαγών οδηγούν σε δημοσιονομικά ελλείμματα.
- ii. Η δυναμική του χρέους καθίσταται ανεξέλεγκτη τόσο άμεσα λόγω ακριβώς των ελλειμμάτων αλλά και έμμεσα διότι οι δανειστές ωθούν τα επιτόκια προς τα πάνω «λόγω των επακόλουθων αρνητικών προσδοκιών» με αποτέλεσμα την περαιτέρω αύξηση του δημοσίου χρέους.
- iii. Απαιτείται αναγκαστική μείωση των δημοσίων δαπανών από τις αρχές καθώς επίσης και μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα εργασίας στον ιδιωτικό τομέα.

6.4 1974 έως 2008: Αλλαγές στην αγορά εργασίας και ποσοστά ανεργίας

Η αλλαγή στην διάρθρωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος λόγω της επιταχυνόμενης μετάβασης από μία κατά βάση αγροτική οικονομία -όπως

⁹⁹ Βλέπε : Μαριόλης Θεόδωρος, Κώστας Παπούλης, , 2011, Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, σελ.163

¹⁰⁰ Βλέπε : Μαριόλης Θεόδωρος, Κώστας Παπούλης, , 2011, Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός, σελ.174

αποτελούσε η Ελλάδα μετά την μεταπολίτευση-σε μια οικονομία υπηρεσιών είχε ως συνέπεια να αλλάξει σημαντικά ο «χάρτης» της απασχόλησης στην νεότερη Ελλάδα.

Ειδικότερα, όπως επισημαίνει ο Πολίτης (2011)¹⁰¹ ο πρωτογενής τομέας, ήτοι η γεωργία, ως ποσοστό του ΑΕΠ περιορίστηκε ραγδαία σε αντίθεση με την συμβολή των υπηρεσιών στο σχηματισμό του ΑΕΠ οι οποίες αυξήθηκαν ραγδαία ,δηλαδή από 60% υπερβαίνουν πλέον το 76%.Ο ακόλουθος πίνακας (Πίνακας 6.3)δείχνει επακριβώς τις μεταβολές αυτές.

Πίνακας 6.3: Μεταβολές (%) του Πρωτογενή και Δευτερογενή Τομέα και της απασχόλησης στην Ελλάδα,1974-1978,2005-2009

Τομείς	1974- 1978		2005-2009	
	ΑΕΠ	Απασχ.	ΑΕΠ	Απασχ.
Πρωτογενής	17,2	32,8	4,5	11,8
Δευτερογενής	23,5	30,6	18,6	19,7
Τριτογενής	59,3	36,6	76,9	69,0

Μέσοι όροι 1974-1978 ,2005-2009

Πηγή: Απασχόληση :1974-1978 : EU KLEMS, 2005-2009:AMECO(Τάκης Πολίτης)

Όπως ο ίδιος υποστηρίζει και φαίνονται προφανώς στον άνω πίνακα, οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα από 33% του συνόλου των απασχολούμενων μειώθηκαν κάτω από 12% στις αντίστοιχες περιόδους. Οσ' αναφορά τον δευτερογενή τομέα παρατηρούμε μια μείωση από 30,6% την περίοδο 1974-1978 σε κάτω από 20% την περίοδο 2005-2009.Εν αντιθέσει οι απασχολούμενοι στον τριτογενή τομέα από 36% προσεγγίζουν το 2009 το 69 % του συνόλου των απασχολούμενων. Επιπλέον, αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός των εργατών-υπαλλήλων από 1,7 εκατομμύρια άτομα σε 3 εκατομμύρια άτομα.

Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat το ποσοστό ανεργίας από τα έτη 1974 μέχρι το 2008-πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης παρατίθενται στον κάτωθι πίνακα 6.4.

¹⁰¹Βλέπε: Πολίτης Τάκης, 2011, Το ΙΟΒΕ και η Ελληνική οικονομία 1974-2010 : 35 χρόνια συμπίρευσης, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 63

Πίνακας 6.4: Ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας, 1974-2008

1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
2,1	2,3	1,9	1,7	1,8	1,9	2,7	4	5,8	7,1
1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
7,2	7	6,6	6,7	6,8	6,7	6,4	7,1	7,9	8,6
1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
8,9	9,2	9,6	9,8	11,1	12	11,2	10,7	10,3	9,7
2004	2005	2006	2007	2008					
10,5	9,9	8,9	8,3	7,7					

Πηγή: AMECO¹⁰²

Παρατηρούμε, λοιπόν, μια ανοδική τάση του ποσοστού της ανεργίας η οποία από 2,1% το 1974 και 4% το 1981 διαμορφώθηκε στο 12% το 1999 και εν συνεχεία βλέπουμε μία αισθητή πτώση μέχρι το 2008 που έφτασε στο 7,7%. Με την έναρξη της οικονομικής κρίσεως θα δούμε ότι φτάσαμε στο εκρηκτικό σημερινό νούμερο 27%(Μάρτιος 2013) .

Όπως σημειώνει ο Στεργίου (2002) μέχρι το 2001 –το ποσοστό ανεργίας είχε φτάσει στο υψηλότερο σημείο του(το 1981 στο 12%): ¹⁰³«Η διαπίστωση αυτή γίνεται πικρότερη αν ληφθεί υπόψη ότι ο μέσος όρος της ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση , ενώ ήταν σχεδόν διπλάσιος του ελληνικού το 1981 , ύστερα από είκοσι χρόνια , δηλαδή το 2001 , διαμορφώθηκε σε επίπεδα που προσεγγίζουν σχεδόν το ελληνικό ποσοστό!». Η ανεργία από το 1981 έως το 1990 αυξανόταν στην χώρα κατά μέσο ετήσιο ρυθμό της τάξεως του 7% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην ΕΕ ήταν την περίοδο εκείνη κοντά στο 9%. Εν συνεχεία την επόμενη δεκαετία , ήτοι κατά τα έτη 1991 έως 2000 η ανεργία στην Ελλάδα αυξανόταν με ρυθμό της τάξεως του 10% σε σχέση με το ευρωπαϊκό μέσο όρο που κυμαίνονταν περί του 9,9%.Όπως υποστηρίζει ο ίδιος , «η

¹⁰²Βλέπε: http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/ResultSerie.cfm

¹⁰³Βλέπε: Στεργίου Δημήτρης, 2012, Η Μεγάλη «Φούσκα» της Οικονομίας 1981-2001, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.35

τραγική αυτή εξέλιξη στο μέτωπο της ανεργίας» παρατηρείται σε μια περίοδο στην οποία εκτιμούνταν ότι θα δημιουργούνταν περίπου 270.000 νέες θέσεις εργασίας λόγω του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

Επίσης, η οικονομία παρέμεινε κλειστή παρότι η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1981. Τα στοιχεία που το καθιστούν αυτό αδιαπραγμάτευτο, είναι ότι το άθροισμα εισαγωγών και εξαγωγών ως ποσοστό του ΑΕΠ δεν παρουσίασε διαχρονικά μεταβολή μέχρι το 2007 εφόσον κυμαίνεται σταθερά περί του 28%. Αυτό που κυριολεκτικά άλλαξε ήταν ο προσανατολισμός των εξαγωγών. Ειδικότερα, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 οι εξαγωγές ήταν κυρίως γεωργικά προϊόντα ενώ μέχρι τουλάχιστον το 2011 οι εξαγωγές κυμαίνονταν κυρίως από τον δευτερογενή τομέα και μάλιστα σε ποσοστό κοντά στο 77%. Επιπλέον, η ανταγωνιστικότητα της χώρας είχε πέσει αισθητά από το 1974 μέχρι και σήμερα ενώ σε αντίθεση με τις διεθνείς τάσεις οι εργαζόμενοι του Δημοσίου Τομέα αυξήθηκαν σημαντικά. Όπως τονίζει ο Πολίτης (2011):¹⁰⁴ «Μια πρώτη προσέγγιση για το 1980 δίνει ένα αριθμό 500 χιλιάδων περίπου ατόμων. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας τα επόμενα έτη η απασχόληση στον Δημόσιο Τομέα παρουσιάζει την ακόλουθη εξέλιξη : 1990: 786,2 χιλ., 1997: 841,4 χιλ., 2003: 919,9 χιλ., 2008: 1022,1 χιλ.». Σημαντικό είναι επίσης ότι οι δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης –κατά μέσο όρο- τα έτη 1974 έως 1979 έφτασαν να υπερβαίνουν 47% από 2003 έως το 2008.

Όσο αναφορά το ποσοστά ανεργίας –σε ένα συνοπτικό πίνακα δανειζόμενο από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία¹⁰⁵- βλέπουμε ότι πριν την έναρξη της παγκόσμιας κρίσης που τυπικά έπληξε την Ελλάδα το φθινόπωρο του 2009 το ποσοστό ανεργίας είχε αρχίσει να μειώνεται σταδιακά σε σχέση με τα προηγούμενα έτη (Πίνακας 6.5).

¹⁰⁴Βλέπε: Πολίτης Τάκης, 2011, Το ΙΟΒΕ και η Ελληνική οικονομία 1974-2010 : 35 χρόνια συμπόρευσης, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 63

¹⁰⁵Βλέπε: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Δεκέμβριος 2008, Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο, Τόμος 53-Νο 12, Πειραιάς, σελ 18

Πίνακας 6.5: Ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας κατά φύλο, 1985-2008

11. Εξέλιξη του ποσοστού των ανέργων, κατά φύλο⁽¹⁾
Evolution of the percentage of the unemployed, by sex⁽¹⁾

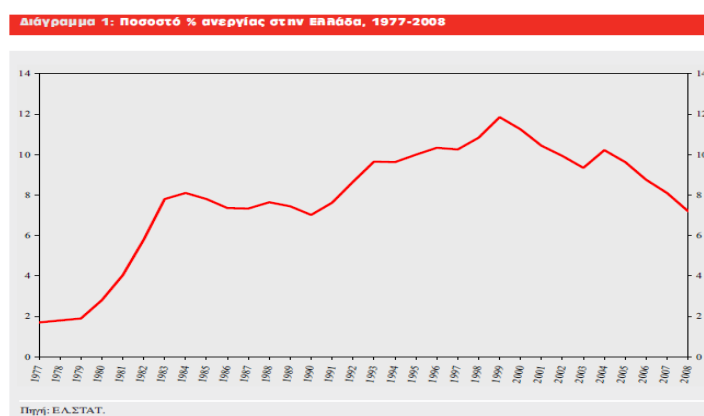
Έτος—Year	Σύνολο—Total	Άρρενες—Males	Θήλειες—Females
1985	7,8	5,7	11,7
1986	7,4	5,1	11,6
1987	7,4	5,1	11,4
1988	7,7	4,9	12,5
1989	7,5	4,6	12,4
1990	7,0	4,3	11,7
1991	7,7	4,8	12,8
1992	8,7	5,4	14,2
1993	9,7	6,4	15,2
1994	9,6	6,5	14,9
1995	10,0	6,7	15,3
1996	10,3	6,3	16,6
1997	9,6	6,2	14,9
1998	10,8	7,1	16,7
1999	11,9	7,7	18,2
2000	11,2	7,4	17,0
2001	10,4	6,9	15,9
2002	9,9	6,4	15,2
2003	9,3	6,0	14,3
2004	10,2	6,4	15,9
2005	9,6	5,8	15,2
2006	8,8	5,6	13,4
2007	8,1	5,0	12,6
2008	7,2	4,7	10,9

(1) Τα στοιχεία αναφέρονται στο Β' τρίμηνο κάθε έτους. (1) Data refer to the 2nd quarter of each year.

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος

Βέβαια, το ποσοστό της ανεργίας παρουσιάζει κάποιες αυξομειώσεις- ήτοι από το 1990 που ήταν 7,0%- φτάνοντας μετά από δεκαοχτώ έτη στο ποσοστό του 7,2% το 2008. Διαγραμματικά τα (%) ποσοστά ανεργίας από το 1977 έως το 2008 ¹⁰⁶στην χώρα μας απεικονίζονται στο διάγραμμα 6.6.

Διάγραμμα 6.6: Ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας, 1977-2008

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας/ΕΛΣΤΑΤ

¹⁰⁶Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδας, 22 Μαρτίου 2010, Ομιλίες Ημερίδας/Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις, Ευρωσύστημα, Αθήνα, σελ 58

6.5 2008 έως σήμερα: Παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας

6.5.1 Ένα βήμα πριν από την κρίση

Παρότι ,τους αυξανόμενους ρυθμούς ανάπτυξης από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, με αποτέλεσμα το εισόδημα των Ελλήνων πολιτών να αγγίζει το μέσο όρο των Ευρωπαίων -τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας συνεχίζουν να αποκλίνουν. Έτσι ένα βήμα πριν την κρίση ,το 2008¹⁰⁷, ο ευρύτερος δημόσιος τομέας απασχολεί πάνω από ένα εκατομμύριο άτομα, οι δημόσιες δαπάνες κυμαίνονται περί του 49,2% του ΑΕΠ, το χρέος πάνω από το 120% του ΑΕΠ , η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων είναι η χαμηλότερη στην ΕΕ και τέλος η ελληνική οικονομία παραμένει σχετικώς κλειστή και εξαρτάται από την εγχώρια ζήτηση. Δεν βρισκόμαστε λοιπόν –ως οικονομία- στην καλύτερη δημοσιονομική κατάσταση πριν μας «χτυπήσει» την πόρτα η κρίση.

Ειδικότερα, το σύνολο των απασχολούμενων κατά τον Ιανουάριο του 2008 εκτιμάται ότι ανήλθε σε 4.511.585 άτομα. Οι άνεργοι ανήλθαν σε 390.210 άτομα ενώ ο οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός κυμάνθηκε σε 4.318.462 άτομα. Το ποσοστό ανεργίας σταθεροποιήθηκε περί του 8,0% .Χαρακτηριστικά, ως βάση τον Ιανουάριο, παρατηρούμε μια μείωση του ποσοστού ανεργίας καπό 11,7% το έτος 2004 , σε 10,4%-9,6%-8,6 κατά τα έτη 2005-2006-2007 αντίστοιχα και τέλος 8,0% τον Ιανουάριο του 2008.Κατά τα ίδια επίπεδα μειώνεται και ο αριθμός των ανέργων. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι η ανεργία κυμαίνονταν σε σχετικά χαμηλά επίπεδα πριν πληγούμε από την κρίση.

Πίνακας 6.6: Αριθμός απασχολούμενων, ανέργων, οικονομικά μη ανέργων της Ελλάδας, ποσοστά ανεργίας 2004α-2008α

	Ιανουάριος				
	2004	2005	2006	2007	2008
Απασχολούμενοι	4.242.371	4.292.129	4.369.914	4.491.606	4.511.585
Άνεργοι	562.217	496.668	461.640	421.130	390.210
Οικονομικά μη ενεργοί	4.235.917	4.292.670	4.299.836	4.254.469	4.318.462
Ποσοστό ανεργίας	11,7	10,4	9,6	8,6	8,0

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

¹⁰⁷Βλέπε: AMECO(2008)

Αν εξετάσουμε το ποσοστό ανεργίας κατά περιφέρεια παρατηρούμε σταδιακά μειώσεις σε όλες τις περιφέρειες. Η πιο μεγάλη απόκλιση παρατηρείται στο Βόρειο Αιγαίο και την Κρήτη που από 11,2% και 12,4% τον Ιανουάριο 2004 έφτασε στο 4,1% και 5,6% τον Ιανουάριο του 2008 ήτοι πραγματοποιήθηκε μια μείωση του ποσοστού ανεργίας κατά 7,1% και 6,8%. Διόλου ,ακαταφρόνητα ποσοστά. Η μικρότερη μείωση επήλθε στην Δυτική Ελλάδα κατά 2,4%. Στον παρακάτω πίνακα παρατηρούνται όλες αυτές οι αποκλίσεις.

Πίνακας 6.7: Ποσοστά ανεργίας ανά Περιφέρεια στην Ελλάδα, Ιανουάριος 2004-2008

Περιφέρεια	Πίνακας 2. Ποσοστό ανεργίας κατά Περιφέρεια: Ιανουάριος 2004 – 2008				
	Ιανουάριος				
	2004	2005	2006	2007	2008
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	15,3	12,5	12,6	9,4	8,2
Κεντρική Μακεδονία	12,0	12,1	10,8	9,0	8,7
Δυτική Μακεδονία	17,6	18,2	12,5	13,7	13,3
Ήπειρος	10,7	11,2	8,8	11,6	9,8
Θεσσαλία	11,4	9,9	7,3	6,3	7,6
Ιόνιοι Νήσοι	20,7	8,8	17,9	9,5	13,8
Δυτική Ελλάς	11,2	9,7	10,1	9,3	8,8
Στερεά Ελλάς	15,2	11,4	10,0	11,7	9,2
Αττική	9,7	8,9	8,1	7,7	6,7
Πελοπόννησος	10,7	7,9	8,4	6,6	8,0
Βόρειο Αιγαίο	11,2	10,9	7,0	5,0	4,1
Νότιο Αιγαίο	15,6	14,7	14,4	14,9	12,1
Κρήτη	12,4	10,2	10,2	7,3	5,6
Σύνολο Χώρας	11,7	10,4	9,6	8,6	8,0

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Όπως φαίνεται και από τον κάτωθι πίνακα 6.8 το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στις γυναίκες αγγίζοντας -με μειούμενο βέβαια ρυθμό σε σχέση με τα προηγούμενα έτη – το 12,1% τον Ιανουάριο του 2008. Το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών κυμαίνεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα.

Πίνακας 6.8: Ποσοστά ανεργίας κατά φύλο στην Ελλάδα ,Ιανουάριος 2004-2008

Φύλο	Πίνακας 3. Ποσοστό ανεργίας κατά φύλο: Ιανουάριος 2004 - 2008				
	Ιανουάριος				
	2004	2005	2006	2007	2008
Άρρενες	7,8	6,7	6,5	5,0	5,1
Θήλειες	17,5	15,8	14,1	13,6	12,1
Σύνολο	11,7	10,4	9,6	8,6	8,0

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Την μεγαλύτερη ανεργία αντιμετωπίζουν οι νέοι ηλικίας 15 έως 24 ετών με ποσοστό αρκετά υψηλό δηλαδή 20,6% το 2008. Παρατηρούμε δηλαδή ότι η νεανική ανεργία

αποτελεί ένα σύγχρονο αλλά και διαχρονικό πρόβλημα, βεβαίως, μειούμενη από το 2004 έως το 2008 ήτοι 29,2%-25,9%- 23,9%-23,7% και τέλος 20,6% όπως επισημάνθηκε για το έτος 2008. Ο παρακάτω πίνακας το αποδεικνύει αυτό.

Πίνακας 6.9: Ποσοστά ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα στην Ελλάδα, Ιανουάριος 2004-2008

Πίνακας 4. Ποσοστό ανεργίας κατά ομάδες ηλικιών: Ιανουάριος 2004 - 2008					
Ομάδες ηλικιών	Ιανουάριος				
	2004	2005	2006	2007	2008
15-24 ετών	29,2	25,9	23,9	23,7	20,6
25-34 »	13,9	13,2	13,1	12,1	11,3
35-44 »	9,9	7,5	6,7	7,0	6,4
45-54 »	6,5	7,0	5,7	4,3	4,5
55-64 »	5,2	4,1	4,6	3,2	4,0
65-74 »	2,2	1,2	1,7	2,4	1,5
Σύνολο	11,7	10,4	9,6	8,6	8,0

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Επιπλέον, η εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας και του εργατικού δυναμικού κατά το πρώτο τρίμηνο του 2008-συμφωνά με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας ανήλθε σε 8,3%. Παρατηρούμε ,λοιπόν , μία αύξηση της ανεργίας όσο προχωράμε προς την περίοδο της κρίσεως. Όσο αναφορά το επίπεδο εκπαίδευσης, το ποσοστό ανεργίας είναι υψηλότερο σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (12,2%), στους απόφοιτους ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης (10,5%), καθώς και σε όσους έχουν απολυτήριο τριτάξιας μέσης εκπαίδευσης (9,2%) και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (9,1%). Τέλος, το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους κατόχους διδακτορικού ή μεταπτυχιακού και στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήτοι στο ποσοστό 5,4%. Όλα αυτά επισημαίνονται στον κάτωθι πίνακα. 6.10.

Πίνακας 6.10: Ποσοστά ανεργίας ανά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης στην Ελλάδα, 2008α- 2009α

Πίνακας 3. Ανεργία (%) κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης: Α' τρίμηνο 2007 και 2008						
Επίπεδο εκπαίδευσης	Α' τρίμηνο					
	2007			2008		
	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σύνολο	5,7	13,9	9,1	5,5	12,3	8,3
Διδακτορικό ή μεταπτυχιακό	3,9	8,0	5,9	4,6	6,6	5,4
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	7,3	16,0	11,5	3,8	7,1	5,4
Πτυχίο Ανώτερης Τεχνολογικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης	5,9	17,0	10,2	6,7	14,5	10,5
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	5,4	18,1	9,3	6,1	13,9	9,1
Απολυτήριο Τριτάξιας Μέσης Εκπαίδευσης	5,8	11,6	7,9	5,4	17,6	9,2
Απολυτήριο Δημοτικού	3,8	7,9	5,6	5,0	10,6	7,1
Μερικές τάξεις Δημοτικού	14,2	18,6	16,4	5,4	9,5	7,0
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	11,5	7,3	9,7	6,7	19,4	12,2

Πίνακας 1. Ποσοστό Ανεργίας (%): Δ' τρίμηνο 1998 – 2008

Έτος	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Ανεργία (%) Δ' Τριμήνου	11,4	12,7	11,0	11,2	10,2	9,9	10,4	9,7	8,8	8,1	7,9

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Τέλος, κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2008 το ποσοστό ανεργίας ανήλθε σε 7,9% ήτοι μικρότερο από το 2007 το οποίο βρισκόταν στο 8,1%. Όπως θα αναλύσουμε παρακάτω - το εν λόγω ποσοστό- αποτελεί το μικρότερο ποσοστό ανεργίας πριν την έναρξη της κρίσεως. Όμως, τα ποσοστά αυτά ανεργίας κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα λόγω ακριβώς του εύκολου δανεισμού, την πιστοληπτική δυνατότητα των τραπεζών και την οικονομία να «ισορροπεί»- χωρίς όμως να εκτροχιάζεται -σε ψεύτικες βάσεις. Η πιστωτική «ασφυξία» της κρίσης και ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός της χώρας μας θα αλλάξουν άρδην τα εν λόγω ποσοστά.

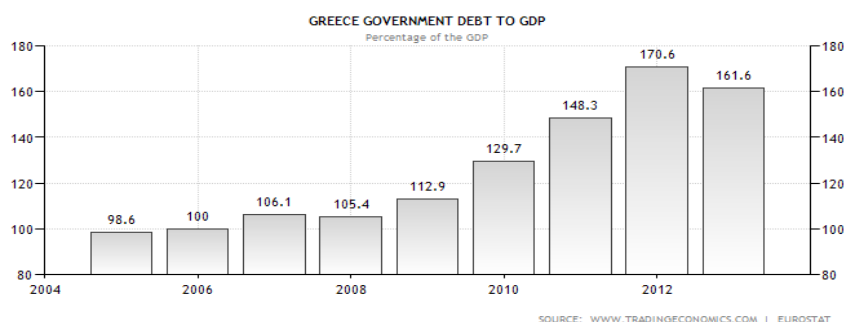
6.5.2 Η έναρξη της κρίσης του 2009

Όπως τονίζει ο Τομπάζος (2010)¹⁰⁸ με την κρίση τελείωσε η χρονική περίοδος του εύκολου δανεισμού των νοικοκυριών. Η οικονομική κρίση επέδρασε σε σημαντικό βαθμό στα δημοσιονομικά οικονομικά. Απόρροια όλων αυτών ήταν να προκληθούν σημαντικά και σοβαρά δημοσιονομικά ελλείμματα στην Ευρωζώνη αλλά ακόμη περισσότερο στην Νότια Ευρώπη. Χαρακτηριστικά επισημαίνει ότι το 2009 - το δημοσιονομικό έλλειμμα της ζώνης του ευρώ των δώδεκα κρατών- έφτασε σχεδόν στο 6,4% του ΑΕΠ και ειδικότερα στην Ελλάδα στο 12,7%. Παρατηρούμε λοιπόν μια διαχρονική αύξηση του ελλείμματος -που έχει ως συνέπεια την άμεση αύξηση του χρέους-τόσο της Ευρωζώνης όσο και της Ελλάδας. Η αύξηση του χρέους¹⁰⁹ σε σχέση με το ΑΕΠ κυμαίνεται από 105,4% το 2008 σε 112,9% -129,7%-148,3%-170,6% για τα έτη 2009 έως το 2012 αντίστοιχα. Τέλος, μέχρι το Μάρτιο του 2013 το χρέος σε σχέση με το ΑΕΠ έφτασε στο 161,6%. Δηλαδή από το 2008 έχουμε μια ποσοστιαία αύξηση του χρέους κατά 56,2% σε σχέση με το ΑΕΠ της χώρας μας. Η αύξηση αυτή του χρέους απεικονίζεται στο ακόλουθο διάγραμμα 6.7.

¹⁰⁸Βλέπε: Τομπάζος Σταύρος, 2010, Φυγόκεντροι καιροί-Η παγκόσμια οικονομική κρίση 2007,2008,2009....,Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 205

¹⁰⁹Βλέπε: Eurostat (2013)

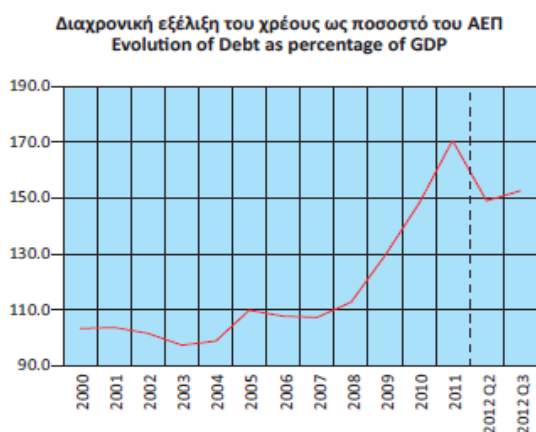
Διάγραμμα 6.7: Δημόσιο χρέος(%) της Ελλάδας σε σχέση με το ΑΕΠ ,2005-2013α

Πηγή: [www. Tradingeconomics.com/](http://www.Tradingeconomics.com/) Eurostat

Η διαχρονική αύξηση του χρέους – φαίνεται καθαρά από το 2000 έως το 2008- αλλά και η μείωση που επήλθε στου πρώτους μήνες του 2013. Συνεπώς:

Διάγραμμα 6.8: Διαχρονική εξέλιξη του χρέους της Ελλάδας 2000-2012γ

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας¹¹⁰

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ήθελα να υπογραμμίσω το εξωτερικό χρέος της χώρας ως ποσοστό του συνολικού χρέους. Σε σχετική ημερίδα της Τράπεζας της Ελλάδας¹¹¹ τονίζεται χαρακτηριστικά ότι το έτος 2010 το 78,8% του ελληνικού δημόσιου χρέους κατείχαν ξένοι επενδυτές δηλαδή τράπεζες, ασφαλιστικά ταμεία κ.α έναντι 51% το 2002. Αυτό δηλώνει την υψηλή εξάρτηση από τις εισροές ξένων κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση μεγάλου μέρους του χρέους. Επιπλέον, η Ελλάδα

¹¹⁰ Βλέπε: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2013, Έκθεση για την Ελληνική Οικονομία, Πειραιάς, σελ 18

¹¹¹ Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος, 22 Μαρτίου 2010, Ομιλίες Ημερίδας/Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις, Ευρωσύστημα, Αθήνα, σελ 17

χαρακτηρίζεται από υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, ήτοι το από 14,7% του ΑΕΠ το έτος 2007 έφτασε στο 13,1% το 2009.

Όπως ρητά επισημαίνει ο Αργεΐτης (2012):¹¹² «*Η εύκολη και φθηνή πρόσβαση της χώρας στη ρευστότητα των διεθνών και των κερδοσκοπικών αγορών*» είχε ως άμεσο αποτέλεσμα να συσκοτιστεί η πραγματική αναπτυξιακή και δημοσιονομική κατάστασή της. Οι προαναφερόμενες μεταβολές στην σύνθεση του χρέους θα μπορούσαν να έχουν θετική επίδραση μόνο στην περίπτωση που υπήρχε κάποια στρατηγική που θα έθετε ως βάση την παραγωγική ανασυγκρότηση και θα δημιουργούσε πόρους για την αποπληρωμή του χρέους. Κάτι τέτοιο για να γίνει απαιτείται αλλά και απαιτούνταν «*[...]επενδυτική αξιοποίηση του νέου δανεισμού ,ορθολογική αξιολόγηση των μελλοντικών οικονομικών συνθηκών και εκτίμηση της διάψευσης των προσδοκιών*».

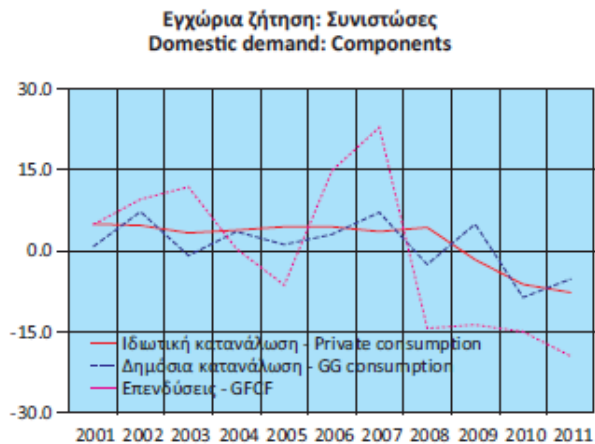
Επίσης ,το χρέος του ιδιωτικού τομέα προς το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα αυξήθηκε κατά πολύ και μάλιστα ταχύτατα. Ειδικότερα, το χρέος του ιδιωτικού τομέα¹¹³, από 42 δισ. € από τις επιχειρήσεις και 17 δισ. από τα νοικοκυριά το 2000 έφθασε στα 134 δισ. € για τις επιχειρήσεις και 120δισ. € για τα νοικοκυριά το 2009 -σημειώνοντας αύξηση κατά 330%.Ως ποσοστιαία μεταβολή-το χρέος των νοικοκυριών- αυξήθηκε κατά 606%. Παρατηρούμε δηλαδή την εξάρτηση του ιδιωτικού τομέα και την μόχλευση του από τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Επίσης, η πτωτική τάση τόσο του εξωτερικού ισοζυγίου της Ελλάδας- όπως αυτό φαίνεται από τους παραπάνω πίνακες που παρουσιάσαμε το ΑΕΠ της χώρας – όσο και της εγχώριας κατανάλωσης επισημαίνονται από τα κάτωθι διαγράμματα. Ως γνωστό και το ισοζύγιο της χώρας αλλά και η κατανάλωση «παίζουν» σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της απασχόλησης μέσω της ζήτησης και ως επακόλουθο της προσφοράς από τις επιχειρήσεις.

¹¹²Βλέπε: Αργεΐτης Γιώργος,2012, Χρεοκοπία και οικονομική κρίση –Αποτυχία και κατάρρευση του ελληνικού μοντέλου καπιταλισμού, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, σελ.104 και 108

¹¹³Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος,22 Μαρτίου 2010, Ομιλίες Ημερίδας/Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις, Ευρωσύστημα, Αθήνα, σελ 18

Διάγραμμα 6.9: Ιδιωτική και Δημόσια κατανάλωση- Επενδύσεις της Ελλάδας, 2001-2011

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

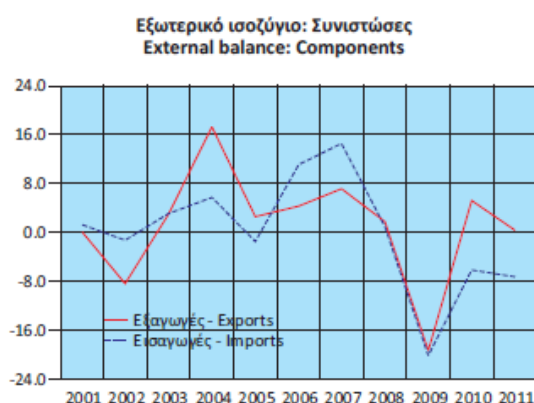
Παρατηρούμε ,λοιπόν, ότι η ιδιωτική κατανάλωση μειώνεται αργά αλλά σταδιακά με αποκορύφωμα την απότομη καμπή της -στα μέσα του 2008 – με την «είσοδο» της κρίσης (αρνητική ποσοστιαία μεταβολή) ενώ η δημόσια κατανάλωση έχει απότομες διακυμάνσεις τόσο την περίοδο της σύγκλισης -που βεβαίως έχει πτωτική τάση- όσο και από το 2005 έως τα μέσα του 2007 που όπως φαίνεται έχουμε μια ραγδαία αύξηση της. Εν συνεχεία, μετά το 2007 εμφανίζεται μια απότομη μείωση της και τέλος μία σταθεροποίηση (σε αρνητικό ποσοστό) και περαιτέρω μείωση της με την επίδραση της οικονομικής κρίσεως.

Η υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, προφανώς αποδίδεται στη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, λόγω της μείωσης των μισθών καθώς επίσης και της διόλου ασήμαντης μείωσης του αριθμού των απασχολουμένων λόγω μείωσης του εργατικού δυναμικού. Επίσης, η συνεχώς αυξανόμενη φορολογία και σχεδόν ο μηδενικός πιστωτικός χαρακτήρας των τραπεζικών ιδρυμάτων και η γενικότερη ανισορροπία και αβεβαιότητα που επικρατεί επιδεινώνει συνεχώς την όλη κατάσταση. Ειδικότερα, σύμφωνα με τους τριμηνιαίους-μη χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας κατά την χρονική περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2012, το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών και των μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν νοικοκυριά (ΜΚΙΕΝ) μειώθηκε κατά 9,6% συγκρινόμενη με την αντίστοιχη περίοδο του έτους 2011. Που

οφείλεται όμως αυτό; ¹¹⁴Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στη μείωση κατά 12,2% των αποδοχών των εργαζομένων, κατά 6,5% των κοινωνικών παροχών που εισπράττουν τα νοικοκυριά και κατά 1,5% του εισοδήματος από περιουσία. Επίσης αυξήθηκαν κατά 18,5% οι φόροι στο εισόδημα και την περιουσία με συνέπεια να πλήττονται περαιτέρω τα νοικοκυριά.

Το 2012, η δημόσια κατανάλωση υποχώρησε κατά 4,0% έναντι του αντίστοιχου διαστήματος του 2011. Η υποχώρηση της κατανάλωσης και των επενδύσεων είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω μείωση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες το τρίτο τρίμηνο του 2012 ήταν κατά 17,4% χαμηλότερες από την αντίστοιχη περίοδο του 2011. Οι επιπτώσεις της κρίσης τόσο στις εισαγωγές όσο και στις εξαγωγές είναι εμφανέστατες. Επιπλέον, οι εισαγωγές και οι εξαγωγές της χώρας παρουσιάζουν και αυτές διακυμάνσεις ανάλογα με την εξεταζόμενη περίοδο (Διάγραμμα 6.10)

Διάγραμμα 6.10: Διαχρονικές μεταβολές των εξαγωγών –εισαγωγών της Ελλάδας, 2001-2011

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Προφανές αποτελεί, από το παραπάνω διάγραμμα, ότι εξαγωγές της χώρας μειώθηκαν κατά πολύ με την κρίση, φτάνοντας στο κατώτερο ποσοστό στα μέσα του 2009 και εμφανίζοντας μία μικρή θετική μεταβολή στα μέσα του 2010. Τέλος, μέχρι τα μέσα του 2011 εμφανίζεται μία πτωτική τάση σε αυτές. Κατά το 2008, η πτώση της επενδυτικής προσπάθειας είναι θεαματική για όλους τους δείκτες.

¹¹⁴ Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος, Φεβρουάριος 2013, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012, Ευρωσύστημα, σελ. 58

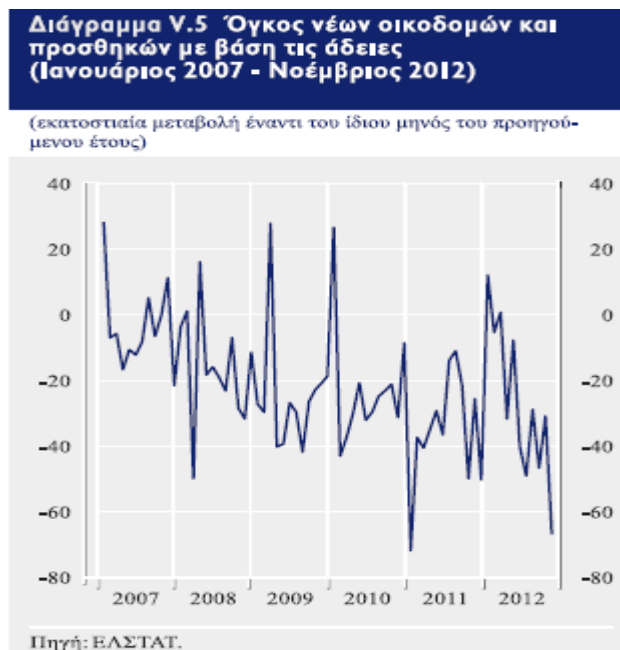
Όπως επισημαίνει, η ετήσια οικονομική έκθεση του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ(2009)¹¹⁵- δείχνοντας τις μεταβολές των ιδιωτικών επενδύσεων παγίου κεφαλαίου- διαπιστώνουμε ότι οι τελευταίες μειώθηκαν σε τρέχουσες τιμές κατά 10%. Αυτό το γεγονός σηματοδοτεί την αναβολή της υλοποίησης των επενδυτικών σχεδίων του ιδιωτικού τομέα λόγω της μείωσης της ζήτησης που χαρακτηρίζει την οικονομική κρίση. Ειδικότερα ,οι επενδύσεις των επιχειρήσεων σε εξοπλισμό , παρουσίασαν κάμψη, εξαιτίας των δυσμενών επιχειρηματικών προσδοκιών που διαμορφώνονται λόγω της εξασθένησης της ζήτησης και τις δυσκολίες πρόσβασης που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις στον δανεισμό. Όλα τα παραπάνω παρατίθενται για να δείξουμε διαχρονικά τις μεταβολές αυτές πριν και μετά κρίσεως.

Επιπλέον, ρητά υπογραμμίζεται από τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας(2012) ¹¹⁶η συνεχής αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης της ακίνητης περιουσίας. Τα τελευταία έτη, συνάμα με τις υποχρεωτικές επιβαρύνσεις για την μεταβίβαση των ακινήτων καθώς επίσης και την «αστάθεια» που επικρατεί στο φορολογικό σύστημα είχε ως συνέπεια την παρεμπόδιση της ανάκαμψης της ελληνικής κτηματαγοράς και γενικότερα της ελληνικής οικονομίας. Άλλοι παράγοντες που επηρέασαν αρνητικά την ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων και την παρατεταμένη ύφεση του κατασκευαστικού κλάδου είναι το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον , η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και η μείωση της πιστοληπτικής ικανότητας των Τραπεζών. Στατιστικά, η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία του κλάδου υποχώρησε κατά 15,1% τον Φεβρουάριο του 2013 σε σχέση με τους τελευταίους εννέα μήνες και σε ύφεση βρίσκεται τα τελευταία έξι έτη. Το επίπεδο της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας κυμάνθηκε περί του ένα τέταρτου της αντίστοιχης του έτους 2006 στο οποίο υπήρξε μεγιστοποίηση αυτής. Παρατίθεται σχετικό διάγραμμα του όγκου νέων οικοδομών για την χρονική περίοδο από τον Ιανουάριο του 2007 έως το Νοέμβριο του 2012.

¹¹⁵Βλέπε: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ,2009,Ετήσια Έκθεση/Η Ελληνική οικονομία και η απασχόληση, , Αθήνα, σελ.66 και 75

¹¹⁶Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος , Φεβρουάριος 2013, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012, Ευρωσύστημα ,Αθήνα, σελ. 64

Διάγραμμα 6.11: Όγκος νέων οικοδομών της Ελλάδας, 2007-2012

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος/ΕΛΣΤΑΤ

Έτσι, λοιπόν, η συνεχής μείωση των οικοδομικών αδειών –με ετήσιο ρυθμό 30,5% το ενδεκάμηνο του 2012- είχε ως αποτέλεσμα την ύφεση στον κλάδο ήτοι την συνεχιζόμενη πολύ μεγάλη μείωση του όγκου της ιδιωτικής οικοδόμησης. Επομένως, τα τελευταία χρόνια ο κατασκευαστικός κλάδος χαρακτηρίζεται από στασιμότητα αλλά και υπερβάλλουσα προσφορά λόγω των ετών προ κρίσεως δηλαδή εμφανίζεται «απόθεμα» ακινήτων προς πώληση αλλά χαμηλή ζήτηση.

Τέλος, οι διάλυτοι διαμέσου των οποίων η οικονομική κρίση διαχύθηκε στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας είναι οι κάτωθι αναφερόμενοι :

- i. Οι προσδοκίες των νοικοκυριών που έχουν επιδεινωθεί δραματικά ος' αναφορά τις αγορές κατοικιών αλλά και διαρκών καταναλωτικών αγαθών.
- ii. Οι προσδοκίες των επιχειρήσεων που έχουν επίσης επιδεινωθεί με συνέπεια την υποχώρηση των επιχειρηματικών επενδύσεων.
- iii. Η δραματική μείωση της πιστοληπτικής ικανότητας των τραπεζών με αποτέλεσμα την φειδωλή χορήγηση δανείων τόσο προς τις επιχειρήσεις όσο και προς τα νοικοκυριά.

- iv. Η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας στις χώρες προορισμού των ελληνικών εξαγωγών με συνέπεια την μείωση των ελληνικών εξαγωγών σε αγαθά προς τις χώρες αυτές.
- v. Η οικονομική πολιτική αφαιρεί πόρους από την οικονομία διαμέσου της φορολογίας -προάγοντας την ύφεση.
- vi. Η μείωση της ζήτησης καταναλωτικών αγαθών λόγω των μειούμενων εισοδημάτων έχει ως συνέπεια την αύξηση της ανεργίας.

Συμπερασματικά, η ελληνική οικονομία συνέχισε να βρίσκεται σε βαθιά ύφεση μέχρι την στιγμή αυτή. Το 2012 το ΑΕΠ- σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία -υποχώρησε με μέσο ρυθμό της τάξεως του 6,4%.Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που συνέβαλαν-το έτος αυτό- στην ραγδαία μείωση και στην ύφεση ,ήταν η μείωση της εγχώριας ζήτησης. Ειδικότερα, της ιδιωτικής-δημόσιας κατανάλωσης και των επενδύσεων. Επιπλέον, η ύφεση στην Ευρωζώνη είχε ως συνέπεια να περιοριστεί το διεθνές εμπόριο. Η εξασθένηση όμως του διεθνούς εμπορίου με την σειρά του είχε ως αποτέλεσμα την δραματική μείωση των εξαγωγών. Επικεντρώνοντας στο ΑΕΠ ,κατά τα έτη 2008 έως 2013 , διαπιστώνουμε ότι υπήρξε μία μείωση περί του 20%.Όπως ρητά επισημαίνει η Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2012 :¹¹⁷«*Η ελληνική οικονομία βρίσκεται τώρα σε "έθραυστο" σημείο καμπής και η σημαντική πρόκληση για τα επόμενα έτη είναι να ενεργοποιηθούν πηγές ανάπτυξης ,διότι μεταξύ άλλων σε αντίθετη περίπτωση τα φορολογικά έσοδα δεν θα επαρκούν για να καλύψουν τις δημόσιες δαπάνες*».

6.5.3 Απασχόληση, ανεργία και ευέλικτες μορφές εργασίας με το ξέσπασμα της κρίσης στην Ελλάδα

Με το ξέσπασμα της κρίσης, όπως αναλύσαμε αμέσως παραπάνω, η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας δεν ήταν και στην καλύτερή της φάση. Ειδικότερα, η Ελλάδα εισήλθε στην ύφεση με ήδη υψηλό δημόσιο έλλειμμα δηλαδή ¹¹⁸«[...]12,7% του ΑΕΠ το 2009 και όχι 6% όπως είχε προαναφέρει η προηγούμενη κυβέρνηση ,ούτε στο 3,7% όπως είχε υποσχεθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις αρχές του 2009».Ένα από τα πολλά προβλήματα και αδυναμίες της χώρας –όπως

¹¹⁷Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος, Φεβρουάριος 2013, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012, Ευρωσύστημα ,σελ. 57

¹¹⁸Βλέπε: Buitter H. Willem- Rahbari ,2011,Από την διεθνή κρίση ,στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, σελ.425

πολλαπλώς επισημάνθηκε από πολλούς οικονομικούς αναλυτές-είναι και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας μεγάλου βαθμού της βιομηχανίας που σε συνδυασμό με την παγκόσμια οικονομική κρίση ώθησαν την Ελλάδα προς την ύφεση, το κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων και την αύξηση της ανεργίας.

Οι απασχολούμενοι ,από το 2009 που φαίνονται τα πρώτα σημάδια της κρίσεως και μετέπειτα ,κυμαίνονται στα εξής επίπεδα –με πεδίο αναφοράς το τέταρτο τρίμηνο κάθε έτους και με εκτιμήσεις της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Έτσι:

- i. Ο αριθμός των απασχολουμένων το τέταρτο τρίμηνο του 2009 εκτιμήθηκε στα 4.476.806 άτομα. Την ίδια χρονική περίοδο βρήκαν απασχόληση 92.614 άτομα τα οποία ήταν άνεργα πριν από ένα έτος. Παράλληλα 66.873 άτομα μετακινήθηκαν από τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό σε θέσεις απασχόλησης.
- ii. Κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2010 ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε σε 4.299.045 άτομα.. Η απασχόληση μειώθηκε κατά 2,4% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 4,0% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2009. Κατά την ίδια χρονική περίοδο βρήκαν απασχόληση 94.843 άτομα τα οποία ήταν άνεργα πριν από ένα έτος. Παράλληλα, 56.511 άτομα μετακινήθηκαν από τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό σε θέσεις απασχόλησης.
- iii. Κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2011 ο αριθμός των απασχολούμενων κυμάνθηκε σε 3.932.790 άτομα. Η απασχόληση μειώθηκε κατά 3,6% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 8,5% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2010. Την ίδια χρονική περίοδο βρήκαν απασχόληση 81.587 άτομα τα οποία ήταν άνεργα πριν από ένα έτος. Παράλληλα, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, 37.631 άτομα μετακινήθηκαν από τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό σε θέσεις απασχόλησης.
- iv. Το τέταρτο τρίμηνο του 2012 ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε σε 3.681.926 άτομα. Η απασχόληση μειώθηκε κατά 1,5% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 6,4% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2011. Επιπλέον, βρήκαν απασχόληση 107.201 άτομα, τα οποία ήταν άνεργα πριν από ένα έτος. Παράλληλα, κατά το ίδιο χρονικό διάστημα, 35.626 άτομα

μετακινήθηκαν από τον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό σε θέσεις απασχόλησης.

Παρατηρούμε ,λοιπόν, μια διαχρονική μείωση των απασχολουμένων λόγω της ύφεσης που προκάλεσε η οικονομική κρίση όπως ακριβώς περιγράφηκε ποσοστιαία και αριθμητικά προηγουμένως. Βεβαίως, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι πολλοί εργαζόμενοι βλέποντας το ασταθές οικονομικό περιβάλλον στράφηκαν προς την πρόωρη συνταξιοδότηση μειώνοντας τον στατιστικό αριθμό των απασχολουμένων ο οποίος συνάμα με την μη επαναπρόσληψη νέων εργαζομένων είχε μια καθοδική τάση. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ο αριθμός των απασχολουμένων και η διαχρονική σταδιακή μείωση αυτών στα προαναφερόμενα έτη που αναλύσαμε.

Πίνακας 6.11: Απασχολούμενοι και ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας, 2005-2012

Πίνακας 14. ΕΛΛΑΣ: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 15 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ, ΚΑΤΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ, 2005 - 2012

Σε χιλιάδες

Περίοδος αναφοράς	Γενικό σύνολο (1) Grand total	Σύνολο Total	Ποσοστό επί του πληθυσμού Percent of population	Εργατικό δυναμικό		
				Απασχολούμενοι Employed	Ποσοστό επί του εργατικού δυναμικού Percent of labour force	Άνεργοι Unemployed
2005 Δ' Τρίμηνο	9,122.3	4,854.3	53.2	4,383.4	90.3	470.9
2006 Α' Τρίμηνο	9,136.0	4,873.1	53.3	4,400.0	90.3	473.1
Β' »	9,150.1	4,880.2	53.3	4,452.8	91.2	427.4
Γ' »	9,164.2	4,902.5	53.5	4,494.2	91.7	408.3
Δ' Τρίμηνο	9,179.1	4,891.2	53.3	4,462.1	91.2	429.1
2007 Α' Τρίμηνο	9,195.4	4,906.9	53.4	4,461.2	90.9	445.7
Β' »	9,206.7	4,917.9	53.4	4,519.9	91.9	398.0
Γ' »	9,211.3	4,926.8	53.5	4,539.3	92.1	387.5
Δ' Τρίμηνο	9,216.0	4,915.6	53.3	4,519.1	91.9	396.5
2008 Α' Τρίμηνο	9,222.7	4,918.2	53.3	4,511.6	91.7	406.5
Β' »	9,230.1	4,939.7	53.5	4,582.5	92.8	357.1
Γ' »	9,237.8	4,944.9	53.5	4,589.8	92.8	355.1
Δ' Τρίμηνο	9,245.8	4,946.3	53.5	4,553.6	92.1	392.7
2009 Α' Τρίμηνο	9,252.7	4,948.1	53.5	4,485.8	90.7	462.3
Β' »	9,262.4	4,974.5	53.7	4,531.9	91.1	442.6
Γ' »	9,272.3	5,005.3	54.0	4,540.1	90.7	465.1
Δ' Τρίμηνο	9,282.4	4,991.2	53.8	4,476.8	89.7	514.4
2010 Α' Τρίμηνο	9,292.2	5,012.4	53.9	4,425.6	88.3	586.8
Β' »	9,301.5	5,021.0	54.0	4,427.0	88.2	594.0
Γ' »	9,311.0	5,024.9	54.0	4,402.9	87.6	621.9
Δ' Τρίμηνο	9,320.6	5,011.1	53.8	4,299.0	85.8	712.1
2011 Α' Τρίμηνο	9,329.4	4,987.0	53.5	4,194.4	84.1	792.6
Β' »	9,337.6	4,967.2	53.2	4,156.3	83.7	810.8
Γ' »	9,346.0	4,957.6	53.0	4,079.3	82.3	878.3
Δ' Τρίμηνο	9,354.5	4,958.7	53.0	3,932.8	79.3	1,025.9
2012 Α' Τρίμηνο	9,362.3	4,958.0	53.0	3,837.9	77.4	1,120.1
Β' »	9,369.7	4,961.9	53.0	3,793.1	76.4	1,168.8
Γ' »	9,377.2	4,969.9	53.0	3,739.0	75.2	1,230.9

Πηγή: Διεύθυνση Στατιστικών Πληθυσμού και Αγοράς Εργασίας ΕΛΣΤΑΤ.
(1) Συνολικός πληθυσμός ατόμων που διαμένουν σε ιδιωτικά νοικοκυριά, ηλικίας 15 ετών και άνω, όπως εκτιμάται με βάση τα αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού 2001.

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας¹¹⁹

Στην μείωση των απασχολουμένων μεταξύ του αντίστοιχου εννεαμήνου του έτους 2011 και 2012 συνέβαλε η ραγδαία υποχώρηση των μισθωτών στον ιδιωτικό τομέα κατά 9,7%¹²⁰, μιλάμε δηλαδή για 165,2 χιλιάδες άτομα. Διόλου ακαταφρόνητος αριθμός εργαζομένων. Επίσης, ο μέσος αριθμός των

¹¹⁹ Βλέπε: Εθνική Στατιστική Αρχή, 8 Μαρτίου 2013, Η Ελληνική Οικονομία, Πειραιάς, σελ. 32

¹²⁰ Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος, Φεβρουάριος 2013, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012, Ευρωσύστημα, Αθήνα, σελ. 76-77

απασχολούμενων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα – το συγκεκριμένο διάστημα- υποχώρησε κατά 8,4% το 2012 με αποτέλεσμα την μείωση κατά 1,9% της συνολικής απασχόλησης σε σχέση με αντίστοιχο διάστημα του 2011. Οι μειώσεις των απασχολούμενων συνέβησαν –οσ’ αναφορά το Δημόσιο -για τους παρακάτω λόγους:

α) Μειώθηκαν δραστικά οι προσλήψεις,

β) Αυξήθηκε ο αριθμός όσων αποχωρούν (λόγω συντάξεως ή εν γένει λόγω λήξης της σύμβασης ορισμένου χρόνου) χωρίς όμως να υπάρχει αντικατάσταση.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να επισημάνω ότι οι εργαζόμενοι στο δημόσιο οι οποίοι έχουν τριάντα έτη αποτελούν το 7% των συνολικών εργαζομένων στο Δημόσιο. Τούτο , καταδεικνύει ότι τα προσεχή έτη οι υποχωρήσεις των απασχολούμενων θα συνεχίζονται. Χαρακτηριστικό αποτελεί ότι οι μειώσεις του προσωπικού στις Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμούς (ΔΕΚΟ) είναι σημαντικές δεδομένου ότι η Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες – μέλη του ΟΟΣΑ κατείχε την πρωτιά στους εν λόγω οργανισμούς τα προηγούμενα έτη.

Από την άλλη πλευρά οι απασχολούμενοι στον ιδιωτικό τομέα μειώθηκαν και αυτοί με την σειρά τους κατά πολύ. Εκείνοι οι οποίοι επλήγησαν όμως άλλο πρώτοι ήταν όσοι είχαν υπογράψει συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Πληθαίνουν όμως οι καταγγελίες συμβάσεων έναντι των εργοδοτών και η μη επανατοποθέτηση ατόμων στις κενές θέσεις οι οποίες δημιουργούνται. Όλο αυτό έχει ως συνέπεια να αυξάνεται δραματικά το ποσοστό μείωσης των απασχολούμενων.

Οσ’ αναφορά τον αριθμό των ανέργων και τα ποσοστά ανεργίας έχουμε τις παρακάτω μεταβολές από το 2009 έως τον το Δεκέμβριο του 2012.

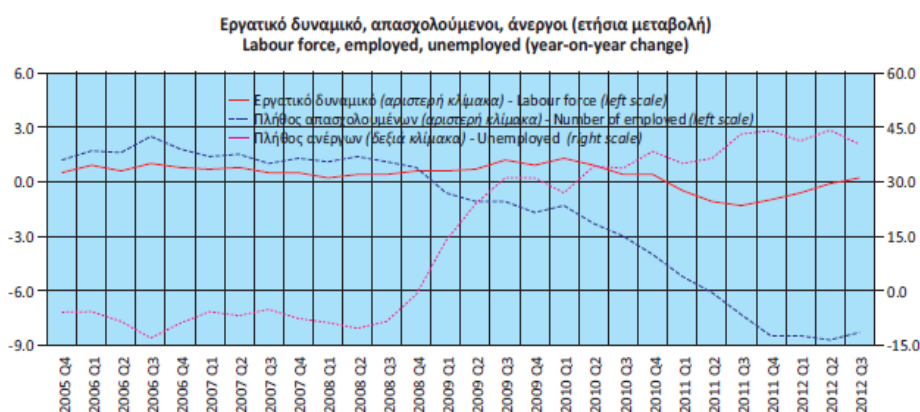
- i. Κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2009 το ποσοστό ανεργίας ανήλθε σε 10,3%. Το αντίστοιχο τρίμηνο του 2008 ανερχόταν στο 7,9%.
- ii. Το τέταρτο τρίμηνο του 2010 -το ποσοστό ανεργίας- ήταν 14,2%, έναντι 12,4% του προηγούμενου τριμήνου. Ο αριθμός των ανέργων κυμάνθηκε σε

712.065 άτομα ήτοι αυξήθηκε κατά 14,5% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 38,4% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2009.

- iii. Το ποσοστό ανεργίας- το τέταρτο τρίμηνο του 2011- ήταν 20,7%, έναντι 17,7% του προηγούμενου τριμήνου. Ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 16,8% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 44,1% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2010 ήτοι σε 1.025.877 άτομα.
- iv. Το ποσοστό ανεργίας –το τέταρτο τρίμηνο του 2012-ήταν 26,0% έναντι 24,8% του προηγούμενου τριμήνου. Ο αριθμός των ανέργων κυμάνθηκε σε 1.295.535 άτομα ήτοι αυξήθηκε κατά 5,2% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 26,3% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2011.

Παρατηρούμε λοιπόν μία αύξηση της ανεργίας φτάνοντας στο υψηλότερο ποσοστό της Ευρωζώνης δηλαδή στο 26%(το Μάρτιο του 2013 σύμφωνα με την Eurostat) αλλά και ο αριθμός των ανέργων να «χτυπάει» κόκκινο με 1.295.535 άτομα να βρίσκονται στο κυριολεκτικά στο δρόμο ψάχνοντας απεγνωσμένα εργασία. Πιο ανησυχητικό είναι το πρόβλημα εάν ο εν λόγω αριθμός συγκριθεί με το ενεργό δυναμικό της χώρας σε μια χώρα έντεκα εκατομμυρίων όπως είναι η χώρα μας. Το εργατικό δυναμικό, οι απασχολούμενοι και οι άνεργοι επισημαίνονται με τα αντίστοιχα «χρώματα» στο παρακάτω διάγραμμα 6.12.

Διάγραμμα 6.12: Ετήσια μεταβολή εργατικού δυναμικού, απασχολούμενων και ανέργων της Ελλάδας, 2005δ-2012γ

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Επιπλέον, σύμφωνα με έρευνα του εργατικού δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ ,για το τέταρτο τρίμηνο του 2012 ,παρατηρούνται τα εξής ακόλουθα:

1. Ποσοστό ανέργων που αναζητούν πλήρη απασχόληση:

α) το 42,5% αναζητά αποκλειστικά πλήρη απασχόληση,

β) 47,9% αναζητά πλήρη απασχόληση αλλά στην ανάγκη είναι διατεθειμένο να εργαστεί και με μερική απασχόληση.

2. Ποσοστό ανέργων που αναζητούν μερική απασχόληση:

Αποτελεί το 9,6% του ποσοστού των ανέργων. Μέσα σε αυτό το ποσοστό περιλαμβάνονται και οι άνεργοι που ίσως δεν ενδιαφέρονται αν θα βρουν μερική ή πλήρη απασχόληση.

3. Ποσοστό των ανέργων που δεν έχουν εργαστεί ποτέ στο παρελθόν:

Το ποσοστό των «νέων ανέργων» ανέρχεται στο 24,0% του συνόλου των ανέργων.

4. Ποσοστό των μακροχρόνιων ανέργων(ως μακροχρόνιοι άνεργοι ορίζονται εκείνοι οι οποίοι αναζητούν πάνω από ένα χρόνο εργασία):

Το ποσοστό των μακροχρόνιων ανέργων αποτελεί το 65,3% του συνόλου των ανέργων.

5. Ποσοστό ανέργων που απέρριψε κάποια πρόταση ανάληψης εργασίας

Αποτελεί το 4,7% του συνόλου των ανέργων. Οι λόγοι απόρριψης της εργασίας μπορεί να είναι είτε λόγω μη εξυπηρέτησης του τύπου εργασίας ή του ωραρίου είτε λόγω μη ικανοποιητικών αποδοχών.

Παρατηρούμε ,λοιπόν ,ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των μακροχρόνιων ανέργων (65,3%) δηλαδή εκείνων οι οποίοι ψάχνουν για εργασία πάνω από ένα έτος αλλά και ένα αρκετά υψηλό ποσοστό νέων οι οποίοι επιθυμούν να μπουν στον στίβο της εργασίας αλλά δυστυχώς δεν μπορούν(24%).Ανησυχητικό επίσης αποτελεί το γεγονός της συνεχόμενης αύξησης των ανέργων από 15 έως 24 ετών όπως θα

αναλύσουμε διεξοδικά σε επόμενη ενότητα. Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και υπολογισμούς του συγγραφέα παρατίθεται ο ακόλουθος πίνακας 6.12

Πίνακας 6.12: Ευέλικτες μορφές εργασίας(%) στην Ελλάδα, 2009-2012

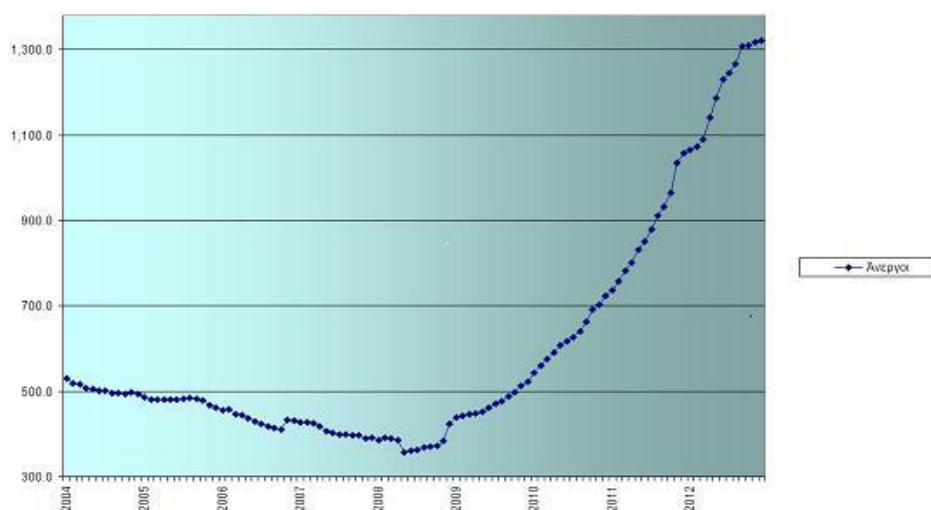
ΑΝΕΡΓΟΙ	2009	2010	2011	2012	2009δ- 2012δ	2011δ- 2012δ
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%Διαφορά)	(%Διαφορά)
Μακροχρόνιοι	43,3	47,7	54,6	65,3	22	10,7
«Νέοι»	25,8	23,5	24,0	24,0	-1,8	0
Απόρριψη πρότασης	9,9	4,7	6,1	4,7	-5,2	-1,4
Πλήρη απασχόληση	49,3 (40,9)	52,8 (38,4)	46,8 (46,4)	42,5 (47,9)	-6,8 (7)	-4,3 (1,5)
Μερική απασχόληση	9,8	8,8	6,8	9,6	0,2	2,8

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, υπολογισμοί συγγραφέα της διπλωματικής εργασίας

Έτσι ,λοιπόν, ος' αναφορά το ποσοστό των ανέργων οι οποίοι αναζητούν από 12 μήνες και άνω εργασία (μακροχρόνιοι άνεργοι) αυξάνεται συνεχώς φτάνοντας στο δραματικό ποσοστό του 65,3% στο τέλος του 2012 σε σχέση με 43,3%, 47,7% και 54,6% για τα έτη 2009-2010 και 2011 αντίστοιχα. Ειδικότερα, παρατηρείται μια αύξηση του ποσοστού τους από το 2009 -έτος που έπληξε την χώρα μας η κρίση- μέχρι το 2012 κατά 22%. Προφανώς, αποτελεί πολύ υψηλό ποσοστό αλλά «δικαιολογείται» λόγω ακριβώς των υφιστάμενων συνεπειών της κρίσης. Επίσης η ετήσια μεταβολή των μακροχρόνιων ανέργων, το τέταρτο τρίμηνο των δύο τελευταίων ετών, είναι αρκετά υψηλή ήτοι 10,7%. Ας ελπίσουμε ότι θα σταματήσει εδώ ,εφόσον οι μακροχρόνιοι άνεργοι αποτελούν «δείκτη» ανάπτυξης ή ύφεσης της οικονομίας. Σημαντικό κομμάτι αποτελούν και οι άνεργοι οι οποίοι δεν απορρίπτουν κάποια πρόταση εργασίας που τους έχει δοθεί. Όπως βλέπουμε όλο και λιγότεροι απορρίπτουν μία θετική πρόταση δηλαδή από το 2009 έχουμε μια ποσοστιαία μείωση

κατά 5,2% ενώ η ετήσια (2011δ-2012δ) αγγίζει και αυτή το -1,4%. Επιπλέον εκείνοι οι οποίοι στρέφονται προς την μερική απασχόληση είναι ολοένα και περισσότεροι αντανακλώντας την κατάσταση της πραγματικής οικονομίας και την αυξημένη ανάγκη των ανέργων για ανεύρεση εργασίας ήτοι η ετήσια μεταβολή 2011-2012 αγγίζει το 2,8%. Τέλος, η κατανομή των «νέων ανέργων», δηλαδή όσων εισέρχονται για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας αναζητώντας απασχόληση αγγίζει υψηλά ποσοστά τα οποία δεν λένε να πέσουν από έτος σε έτος. Τέλος, ο συνολικός αριθμός των ανέργων και γενικότερα η ραγδαία και παράλληλα δραματική αύξησή τους είναι προφανής από το 2009 με το ξέσπασμα της κρίσης στην χώρα μας-όπως φαίνεται στο ακόλουθο διάγραμμα.

Διάγραμμα 6.13: Διαχρονική τάση της ανεργίας της Ελλάδας, 2004-2013α

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Επιπλέον, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία του ΟΑΕΔ για τον Φεβρουάριο 2013¹²¹, σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα και τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους (Φεβρουάριο 2012) καταγράφηκαν συνοπτικά οι εξής παρακάτω παρατηρήσεις:

- ▶ Αύξηση των εγγεγραμμένων ανέργων τον Φεβρουάριο του 2013 σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα κατά 25.499 άτομα, με ποσοστιαία μεταβολή 3,07% και επιπλέον αύξηση κατά 84.917 άτομα με ποσοστιαία μεταβολή 11,02% σε σχέση με τον Φεβρουάριο του 2012. Παρατηρούμε δηλαδή ότι η ύφεση καλά κρατεί με την με την αύξηση των εγγεγραμμένων ανέργων να αγγίζει ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό.

¹²¹ Βλέπε: Συνοπτική Έκθεση Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού- Εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΟΑΕΔ, Φεβρουάριος 2013, Αθήνα, σελ. 10-14

- ▶ Αύξηση των μακροχρόνια ανέργων τον Φεβρουάριο του 2013 σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα κατά 5.940 άτομα με ποσοστιαία μεταβολή 1,69% και επιπλέον αύξηση κατά 49.248 άτομα με ποσοστιαία μεταβολή 15,97% σε σχέση με τον Φεβρουάριο του 2012. Οι μακροχρόνιοι άνεργοι αγγίζουν ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του συνόλου των εγγεγραμμένων ανέργων δείχνοντας καθαρά ότι η επιχειρηματική και γενικότερα η οικονομική κατάσταση της χώρας δεν βρίσκεται και στην καλύτερη κατάσταση.

Επίσης, σύμφωνα με έκθεση του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας(Σ.ΕΠ.Ε) για την εξέλιξη των συμβάσεων εργασίας το έτος 2012¹²², καταδεικνύονται τα εξής σε σχέση με το προηγούμενο έτος :

- i. 5,88 % *λιγότερες* επιχειρήσεις προχώρησαν στη σύναψη νέων συμβάσεων(οποιασδήποτε μορφής). Βλέπουμε, λοιπόν, την επίδραση της κρίσης στην αγορά εργασίας με συνέπεια την μείωση των απασχολούμενων και συνεπώς την αύξηση της ανεργίας.
- ii. Επέρχεται κατά 18,42 % μείωση των συμβάσεων πλήρους απασχόλησης.
- iii. Το ποσοστό των συμβάσεων μερικής απασχόλησης αυξήθηκε κατά 3,61%.
- iv. Μειώθηκε κατά 3,93 % η εκ περιτροπής απασχόληση.

Χαρακτηριστικό, επίσης, αποτελεί το γεγονός ότι από το 2010 έως το τέλος του 2012 οι συμβάσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης μειώθηκαν -σε σχέση με το σύνολο των νέων συμβάσεων- κατά τον εξής τρόπο σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ.

- **2010:** Αντιπροσώπευαν το 66,9 % των νέων συμβάσεων
- **2011:** Αντιπροσώπευαν το 59,7 % των νέων συμβάσεων
- **2012:** Αντιπροσώπευαν το 55 % των νέων συμβάσεων.

Από την άλλη πλευρά, η αναλογία των συμβάσεων μερικής απασχόλησης στο σύνολο των νέων συμβάσεων αυξήθηκε από 26,5 % το 2010, σε 32 % για το έτος 2011 και σε 35,4 % το 2012. Τέλος, οι συμβάσεις εκ περιτροπής εργασίας αντιπροσώπευαν το 6,6 % του συνόλου των νέων συμβάσεων το 2010, το 8,1 % των νέων συμβάσεων εργασίας κατά το έτος 2011 και για το έτος 2012 σε 9,6 % .

¹²²Βλέπε: Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας -Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας ,12 Μαρτίου 2013, Η εξέλιξη των συμβάσεων εργασίας και η ελεγκτική δράση του σώματος Επιθεώρησης εργασίας για το έτος 2012, Αθήνα, σελ. 1-6(<http://www.ypakp.gr/>)

Τέλος, η αλλαγή των συμβάσεων πλήρους απασχόλησης των προηγούμενων ετών που μετατράπηκαν στη διάρκεια του έτους 2012 είναι αυξημένες κατά 53,12% όσον αφορά τη μερική απασχόληση, 12,29 % για την εκ περιτροπής απασχόληση, κατόπιν συμφωνίας με τους εργαζομένους και 80,36% για την εκ περιτροπής απασχόληση με μονομερή απόφαση του εργοδότη σε σχέση με τις αντίστοιχες του 2011. Οι εργοδότες λοιπόν, κάνουν οτιδήποτε μπορούν για την μείωση του μισθολογικού κόστους στρεφόμενοι προς την εκ περιτροπή απασχόληση ή στην καλύτερη περίπτωση προς την μερική απασχόληση ζημιώνοντας όμως από την άλλη πλευρά την πολιτεία με τις λιγότερες ασφαλιστικές εισφορές προς αυτή.

Συμπερασματικά, όλα τα άνω παρατιθέμενα στοιχεία καταδεικνύουν εμφανώς την μετατροπή ολοένα και περισσότερων συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε συμβάσεις μερικής ή εκ περιτροπής εργασίας. Ειδικότερα, το 2011 μετατράπηκαν 58.962 συμβάσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης σε άλλες μορφές ευέλικτων μορφών εργασίας ήτοι αυξήθηκαν κατά 124,5 % σε σχέση με το έτος 2010. Επιπλέον, το έτος 2012 μετατράπηκαν 84.490 συμβάσεις εργασίας πλήρους απασχόλησης σε άλλες μορφές ευέλικτων συμβάσεων εργασίας, δηλαδή ο αριθμός αυτός είναι κατά 43,3% αυξημένος σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Για την καλύτερη κατανόηση παρατίθεται ο κάτωθι συγκεντρωτικός πίνακας 6.13.

Πίνακας 6.13: Συγκεντρωτικός πίνακας νέων συμβάσεων εργασίας και μετατροπές συμβάσεων εργασίας της Ελλάδας ,2010-2012

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.13: ΣΥΓΚΡΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΝΕΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΤΡΟΠΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΤΗ 2012 - 2011-2010

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	ΝΕΕΣ ΠΡΟΣΛΗΨΕΙΣ - ΕΙΔΟΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ			ΑΛΛΑΓΗ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΠΛΗΡΟΥΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΕ		
		ΠΛΗΡΗΣ	ΜΕΡΙΚΗ	ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ	ΜΕΡΙΚΗ	ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ ΜΕ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥ - ΕΡΓΟΔΟΤΗ	ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ ΜΕ ΜΟΝΟΜΕΡΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΔΟΤΗ
2012	325.231	375.843	241.985	65.615	49.640	21.478	13.372
2011	345.552	460.706	233.558	68.300	32.420	19.128	7.414
2010	360.713	586.281	228.994	60.677	18.713	6.527	1.013
ΑΠΟΚΛΙΣΗ Α' ΕΤΩΝ 2012-2011	-20321	-84863	8427	-2685	17220	2350	5958
ΑΠΟΚΛΙΣΗ Α' ΕΤΩΝ 2012-2011 %	-5,88	-18,42	3,61	-3,93	53,12	12,29	80,36
ΑΠΟΚΛΙΣΗ Α' ΕΤΩΝ 2012-2010	-35482	-210438	12991	4938	30927	14951	12359
ΑΠΟΚΛΙΣΗ Α' ΕΤΩΝ 2012-2010 %	-9,84	-35,89	5,67	8,14	165,27	229,06	1220,04
ΑΠΟΚΛΙΣΗ Α' ΕΤΩΝ 2011-2010	-15161	-125575	4564	7623	13707	12601	6401
ΑΠΟΚΛΙΣΗ Α' ΕΤΩΝ 2011-2010 %	-4,2	-21,4	2,0	13	73,2	193,1	632

Πηγή: Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας(Σ.ΕΠ.Ε)

6.5.4 Νέοι και αγορά εργασίας

Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να προσδιορίσουμε την ηλικία στην οποία κάποιος ή κάποια μπαίνει στην αγορά εργασία στην χώρα μας. Έτσι ,σύμφωνα με ειδική έρευνα που διεξήχθη από την Ελληνική Στατιστική Αρχή από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 2009 (η πιο πρόσφατη) ,η πρώτη επαφή με την αγορά εργασίας γίνεται σε σχετικά μεγάλη ηλικία. Ειδικότερα, μέχρι την ηλικία των 22 ετών το ποσοστό των ατόμων που έχουν μια εργασιακή εμπειρία δεν ξεπερνά το ποσοστό του 50%, ενώ στην ηλικία των 25 ετών, το 20% των ατόμων δεν έχει αποκτήσει καμία εργασιακή εμπειρία. Τα νούμερα αυτά αποδεικνύουν την «αργοπορία» των νέων στον στίβο της εργασίας.

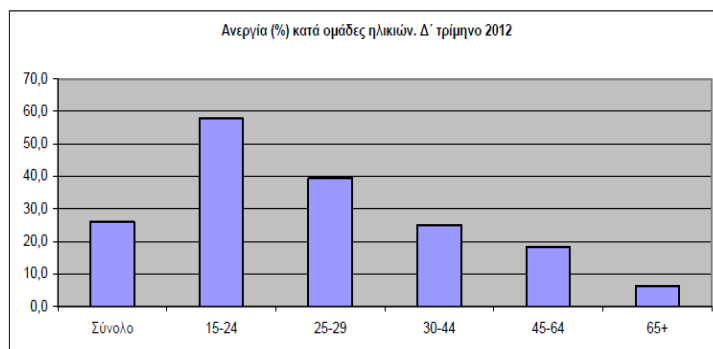
Οσ' αναφορά, τα στοιχεία της ανεργίας για τους νέους ηλικίας από 15 έως 29 ετών -για το τέταρτο τρίμηνο κάθε έτους -από το 2009 έως το 2012 ¹²³είναι τα εξής:

- i. **2009:** Από την κατά ομάδες ηλικιών διάρθρωση της ανεργίας προκύπτει ότι το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-29 ετών, ήτοι 20,4%. Από αυτό, το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν οι γυναίκες με 26,2% έναντι των ανδρών με 15,7%. Το αντίστοιχο ποσοστό από 30-44 ετών κατεβαίνει κατά πολύ ,ήτοι στο 9,3%.
- ii. **2010:** Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-29 ετών, ήτοι 28,0%. Από αυτό, πάλι υψηλότερο ποσοστό κατέχουν οι γυναίκες με 33% ενώ το αντίστοιχο των ανδρών κυμαίνεται στο 23,9%. Από 33-44 ετών το ποσοστό ανέβηκε αρκετά- σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους -ήτοι φτάνει στο 13,2%.
- iii. **2011:** Πάλι, το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-29 ετών , ήτοι 39,5%. Από αυτό, το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν οι γυναίκες με 44,9% έναντι των ανδρών με 35%. Από 33-44 ετών το ποσοστό συνεχώς ανεβαίνει φθάνοντας στο 19,1%.
- iv. **2012:** Και σε αυτό το έτος, το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-24 ετών, ήτοι στο 57,8%. Από αυτό, το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν οι γυναίκες με 65% έναντι των ανδρών με 51,7%. Από 33-44 ετών το ποσοστό συνεχώς ανεβαίνει φθάνοντας στο 25%. Στο κάτωθεν

¹²³ Βλέπε: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Φεβρουάριος 2013, Οικονομικές Εξελίξεις /Τεύχος 20, Αθήνα, σελ 27-28

διάγραμμα παρατηρούμε την υψηλότερη ανεργία των νέων 15- 24 ετών κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012.

Διάγραμμα 6.14: Ανεργία(%) ανά ηλικιακή ομάδα στην Ελλάδα, 2012δ

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Η ανησυχητική αύξηση του ποσοστού της νεανικής ανεργίας ,μη ξέροντας εν τέλει εάν υπάρχει ένα άνω φράγμα σε αυτήν, αποτυπώνεται διαχρονικά από την ΕΛΣΤΑΤ. Αναλυτικότερα, τα προαναφερόμενα στοιχεία κατά ηλικιακή ομάδα και φύλο παρατίθενται στον πίνακα 6.14.

Πίνακας 6.14: Ποσοστά ανεργίας κατά φύλο και ομάδες ηλικιών 2009δ- 2012δ

Πίνακας 1. Ανεργία (%), κατά φύλο και ομάδες ηλικιών

Ηλικία	Δ' τρίμηνο					
	2009			2010		
	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σύνολο	7,7	14,0	10,3	11,5	17,9	14,2
15-29	15,7	26,2	20,4	23,9	33,0	28,0
30-44	6,5	13,1	9,3	10,0	17,4	13,2
45-64	5,3	8,0	6,3	7,8	10,1	8,7
65+	1,1	0,6	1,0	1,6	1,6	1,6

Πίνακας 1. Ανεργία (%), κατά φύλο και ομάδες ηλικιών

Ηλικία	Δ' τρίμηνο					
	2011			2012		
	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σύνολο	17,8	24,5	20,7	23,3	29,7	26,0
15-24	43,9	56,8	49,9	51,7	65,0	57,8
25-29	30,4	38,4	34,0	38,2	41,0	39,4
30-44	15,8	23,2	19,1	21,6	29,2	25,0
45-64	12,7	14,8	13,5	16,9	19,9	18,1
65+	2,3	5,9	3,5	6,8	5,2	6,3

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Τέλος, το πρώτο τρίμηνο του 2013 σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, ο αριθμός των απασχολούμενων ανήλθε σε 3.595.921 άτομα και των ανέργων σε 1.355.237. Το ποσοστό ανεργίας ήταν 27,4%, έναντι 26,0% του προηγούμενου τριμήνου και 22,6% του αντίστοιχου τριμήνου του 2012. Η απασχόληση μειώθηκε κατά 2,3% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 6,3% σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2012. Ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 4,6% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 21,0% σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2012. Χαρακτηριστικά, το ποσοστό ανεργίας των γυναικών (31,0%) είναι σημαντικά υψηλότερο από των ανδρών (24,7%). Σημαντικό συμπέρασμα είναι, ακόμη, ότι το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-24 ετών (60,0%), το οποίο στις νέες γυναίκες φθάνει στο 66,3%.

Επιπλέον, σύμφωνα με την Έκθεση του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) για τον Φεβρουάριο του 2013¹²⁴, από το σύνολο των ανέργων αναζητούντων εργασία ανά ηλικιακή ομάδα, 222.047 άτομα ήτοι 25,96% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα κάτω των 30 ετών. Στους εγγεγραμμένους ανέργους αναζητούντες εργασία για χρονικό διάστημα μεγαλύτερου ή ίσου των 12 μηνών οι άνεργοι κάτω των 30 ετών ανέρχονται σε 67.951 άτομα. Τέλος, οι εγγεγραμμένοι άνεργοι αναζητούντες εργασία για χρονικό διάστημα μικρότερο των 12 μηνών -κάτω των 30 ετών- ανέρχονται σε 154.096 άτομα. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι και με τα στοιχεία του ΟΑΕΔ πάλι ο αριθμός των νέων ανέργων είναι αρκετά υψηλός και η νεανική ανεργία να αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα πλήγματα της σύγχρονης ελληνικής οικονομίας. Ο παρακάτω πίνακας 6.15 είναι αποκαλυπτικός καταδεικνύοντας την σοβαρότητα του προβλήματος της νεανικής ανεργίας αλλά και την ανάγκη έγκαιρης αντιμετώπισης του μέσω αναπτυξιακών πολιτικών.

¹²⁴Βλέπε: ΟΑΕΔ, Φεβρουάριος 2013, Συνοπτική Έκθεση Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού- Εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΟΑΕΔ, Αθήνα, σελ.22

Πίνακας 6.15: Εγγεγραμμένοι άνεργοι αναζητούντες εργασία στην Ελλάδα, Φεβρουάριος 2013

9. Εγγεγραμμένοι άνεργοι αναζητούντες εργασία ανά Ηλικιακή Ομάδα και διάρκεια ανεργίας

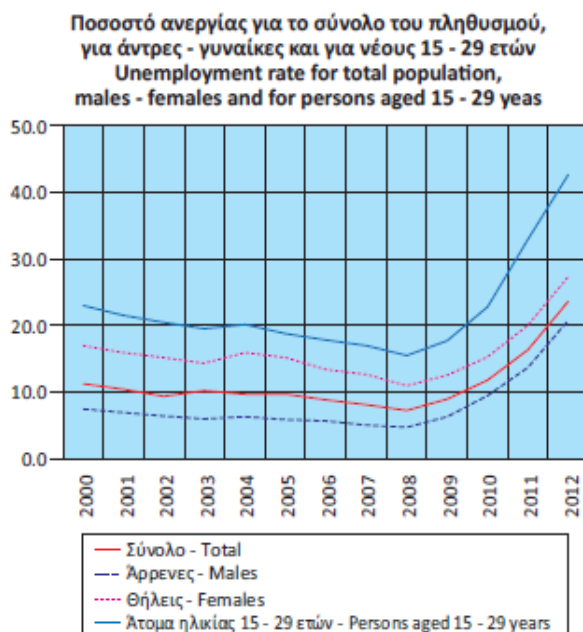
	Εγγεγραμμένοι >= 12 Μήνες	Εγγεγραμμένοι < 12 Μήνες	Σύνολο	Ποσοστό %
Κάτω των 30 ετών	67.951	154.096	222.047	25,96%
Από 30-54 ετών	238.016	306.864	544.880	63,71%
55 ετών και άνω	51.594	36.765	88.359	10,33%
Σύνολο	357.561	497.725	855.286	100,00%

Πίνακας 9: Εγγεγραμμένοι άνεργοι αναζητούντες εργασία ανά Ηλικιακή Ομάδα και διάρκεια ανεργίας: Φεβρουάριος 2013

Πηγή: *ΟΑΕΔ*

Τέλος, οι διαχρονικές διακυμάνσεις της ανεργίας στους νέους από 15-29 ετών, φαίνονται στο διάγραμμα 6.15. Η ανοδική τάση είναι εκείνη που χαρακτηρίζει την χρονική διάρκεια από το 2008 έως σήμερα, τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών. Η κρίση, λοιπόν, επέφερε πολλαπλά χτυπήματα στην αγορά εργασίας πλήττοντας βάνουσα κυρίως τους νέους.

Διάγραμμα 6.15: Διαχρονική ανεργία (%) νέων 15-29 ετών στην Ελλάδα, 2000-2012

Πηγή: *Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας*¹²⁵

¹²⁵Βλέπε: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 8 Μαρτίου 2013, Η Ελληνική Οικονομία, Πειραιάς, σελ. 35

6.5.5 Ανεργία και επίπεδο εκπαίδευσης

Το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα και σε αυτήν την περίπτωση θα είναι τα έτη 2009 έως τέλη του 2012, ήτοι θα εξετάσουμε την ανεργία σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης όταν η κρίση είχε χτυπήσει για τα καλά την «πόρτα» της χώρας μας. Ειδικότερα, το τέταρτο τρίμηνο κάθε έτους παρουσιάζονται οι εξής διακυμάνσεις στα ποσοστά τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες.

- i. **2009:** Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (14,4%), στους απόφοιτους ανώτερης τεχνολογικής επαγγελματικής εκπαίδευσης (12,1%) και σε όσους έχουν απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης (11,7%). Το χαμηλότερο ποσοστό (6,7%) παρατηρείται στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε όσους έχουν διδακτορικό ή μεταπτυχιακό (7,6%)
- ii. **2010:** Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο δηλαδή 23%. Ακολουθούν οι απόφοιτοι ανώτερης τεχνολογικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και οι απόφοιτοι τριτάξιας μέσης εκπαίδευσης με ποσοστά 16,5% και 16,4% αντίστοιχα. Τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται σε όσους έχουν διδακτορικό ή μεταπτυχιακό και στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήτοι τα ποσοστά τους κυμαίνονται περί του 8,3% και 9,7% αντίστοιχα.
- iii. **2011:** Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (30,9%). Ακολουθούν τα άτομα που έχουν τελειώσει μερικές τάξεις δημοτικού (28,0%) και οι απόφοιτοι ανώτερης Τεχνολογικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης ήτοι 23,1%. Τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται σε όσους έχουν διδακτορικό ή μεταπτυχιακό και στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δηλαδή 11,9% και 14,8% αντίστοιχα.
- iv. **2012:** Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (41,9%) ενώ ακολουθούν τα άτομα που έχουν απολυτήριο Τριτάξιας Μέσης Εκπαίδευσης (30,9%). Τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται σε όσους έχουν διδακτορικό ή μεταπτυχιακό (14,3%) και στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (16,6%).

Οι μεταβολές και τα ποσοστά ανεργίας ανά εκπαιδευτική βαθμίδα - για τα δύο τελευταία έτη - παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 6.16: Ποσοστά ανεργίας κατά φύλο και εκπαιδευτική βαθμίδα στην Ελλάδα, 2011δ-2012δ

Πίνακας 2. Ανεργία (%) κατά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης

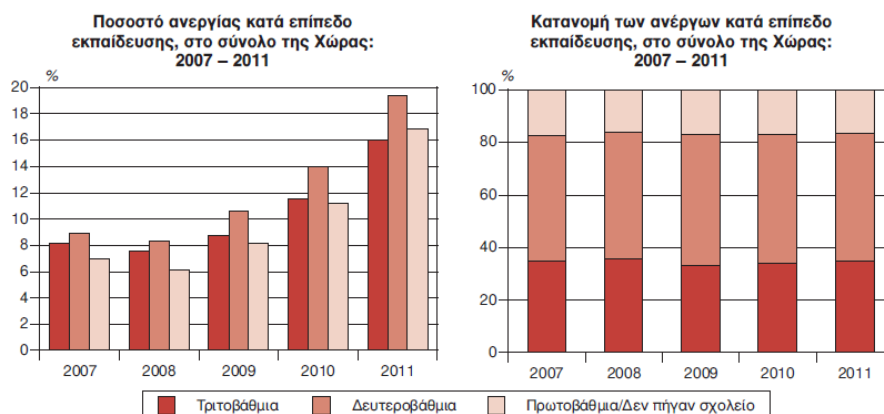
Επίπεδο εκπαίδευσης	Δ' τρίμηνο					
	2011			2012		
	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Σύνολο	17,8	24,5	20,7	23,3	29,7	26,0
Διδακτορικό ή μεταπτυχιακό	12,2	11,6	11,9	13,3	15,7	14,3
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	10,7	18,8	14,8	12,7	20,3	16,6
Πτυχίο Ανώτερης Τεχνολογικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης	18,7	27,9	23,1	23,4	35,3	29,1
Απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης	18,9	28,5	22,8	24,4	33,7	28,1
Απολυτήριο Τριτάξιας Μέσης Εκπαίδευσης	19,6	27,9	22,4	28,5	35,4	30,9
Απολυτήριο Δημοτικού	20,0	19,2	19,7	28,0	25,2	27,0
Μερικές τάξεις Δημοτικού	28,1	28,0	28,0	27,0	23,6	25,7
Δεν πήγε καθόλου σχολείο	32,3	28,9	30,9	37,1	47,9	41,9

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Τέλος, η κατανομή της ανεργίας το πρώτο τρίμηνο του 2013 (ΕΛΣΤΑΤ) λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο εκπαίδευσης, έχει ως εξής: το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (42,9%) ενώ ακολουθούν τα άτομα που έχουν απολυτήριο τριτάξιας Μέσης Εκπαίδευσης (33,4%). Τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται σε όσους έχουν διδακτορικό ή μεταπτυχιακό (15,3%) και στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (17,6%).

Συμπερασματικά, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρούνται σε άτομα με μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο και εν συνεχεία σε αυτούς που κατέχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας σε αυτήν την κατηγορία κατέχουν όσοι δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο. Η εξειδίκευση, λοιπόν, παίζει σημαντικό ρόλο στην εξεύρεση εργασίας. Βέβαια, παρατηρούμε -όπως είναι φυσικό- μία άνοδο και σε αυτά τα επίπεδα γραμματειακών γνώσεων λόγω ακριβώς της ύφεσης που επικρατεί και εν γένει την επιπλέον αρνητική επίδραση της οικονομίας λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως. Σημαντικό, είναι επίσης ότι οι γυναίκες δεν κατέχουν την πρωτιά στην εν λόγω εκπαιδευτική βαθμίδα- όπως ισχύει γενικά στο σύνολο της ανεργίας -αλλά παρατηρείται μια κατανομή από έτος σε έτος.

Διάγραμμα 6.16: Ανεργία(%) και κατανομή ανέργων ανά εκπαιδευτική βαθμίδα στην Ελλάδα, 2007-2011

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας¹²⁶

Τα ίδια περίπου συμπεράσματα –κατηγοριοποιημένα- παρατηρούνται σύμφωνα με στοιχεία του ¹²⁷ΟΑΕΔ(Φεβρουάριος 2013). Αναλυτικότερα, από το σύνολο των ανέργων αναζητούντων εργασία ανά εκπαιδευτικό επίπεδο, 9.563 άτομα ανήκουν στο εκπαιδευτικό επίπεδο χωρίς εκπαίδευση, 304.994 ανήκουν στο εκπαιδευτικό επίπεδο Υποχρεωτικής εκπαίδευσης ,409.602 ανήκουν στο εκπαιδευτικό επίπεδο Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και 131.127 ανήκουν στο εκπαιδευτικό επίπεδο Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Πίνακας 6.17: Σύνολο ανέργων αναζητούντων εργασία ανά εκπαιδευτικό επίπεδο στην Ελλάδα, Φεβρουάριος 2013

	Εγγεγραμμένοι >= 12 Μήνες	Εγγεγραμμένοι < 12 Μήνες	Σύνολο	Ποσοστό %
Χωρίς εκπαίδευση	4.509	5.054	9.563	1,12%
Υποχρεωτική εκπαίδευση (έως 3 ^η Γυμνασίου)	133.257	171.737	304.994	35,66%
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	168.895	240.707	409.602	47,89%
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	50.900	80.227	131.127	15,33%
Σύνολο	357.561	497.725	855.286	100,00%

Πίνακας 10: Εγγεγραμμένοι άνεργοι αναζητούντες εργασία ανά Εκπαιδευτικό Επίπεδο και διάρκεια ανεργίας: Φεβρουάριος 2013

Πηγή :ΟΑΕΔ

¹²⁶Βλέπε: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2012, Ειδική ενημερωτική έκθεση- Στατιστικές εργατικού δυναμικού(απασχολούμενοι – άνεργοι – οικονομικά μη ενεργοί) ,Πειραιάς, σελ .9

¹²⁷ Βλέπε: ΟΑΕΔ ,Φεβρουάριος 2013, Συνοπτική Έκθεση Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού-Εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΟΑΕΔ ,Αθήνα, σελ.23-24

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι οι άνεργοι που ανήκουν στο εκπαιδευτικό επίπεδο χωρίς εκπαίδευση, κατέχουν το μικρότερο ποσοστό ήτοι 1,12%. Αυτή αποτελεί και η μεγαλύτερη απόκλιση σε σχέση με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, όπου εκεί το ποσοστό είναι 41,9% το τελευταίο τρίμηνο του 2012. Ωστόσο, όλες οι αποκλίσεις αλλά και η απόκλιση αυτή είναι δικαιολογημένη λόγω του ότι –οσ’ αναφορά τα στοιχεία του ΟΑΕΔ-αναφέρονται σε εγγεγραμμένους άνεργους στα βιβλία του συγκεκριμένου οργανισμού.

6.5.6 Η ανεργία της χώρας κατά Περιφέρεια

Όπως- προκύπτει από στοιχεία του ΟΑΕΔ¹²⁸- παρατηρείται αύξηση των ανέργων αναζητούντων εργασία τον Φεβρουάριο 2013- με διάρκεια ανεργίας μεγαλύτερη ή ίση των 12 μηνών (μακροχρόνιοι άνεργοι) σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα κατά 5.940 άτομα ήτοι ποσοστιαία μεταβολή της τάξεως του 1,69%. Η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση μεταξύ των Περιφερειών στους άνεργους αναζητούντες εργασία με διάρκεια ανεργίας μεγαλύτερη ή ίση των 12 μηνών -σε σχέση με τον Φεβρουάριο 2013- εμφανίζεται στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (7,28%), στην Περιφέρεια Κρήτης (4,07%) και στην Περιφέρεια Πελοποννήσου (3,29%).

Επιπλέον, η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση μεταξύ των Περιφερειών στους άνεργους με διάρκεια ανεργίας μεγαλύτερη ή ίση των 12 μηνών από τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους εμφανίζεται στην Περιφέρεια Αττικής (29,06%), στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (22,78%) και στην Περιφέρεια Κρήτης (21,55%). Ποσοστιαία μείωση εμφανίζει η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (-6,10%). Αναλυτικότερα, όλα τα παραπάνω εμφανίζονται στον κάτωθι πίνακα 6.18.

¹²⁸Βλέπε: ΟΑΕΔ, Φεβρουάριος 2013, Συνοπτική Έκθεση Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού-Εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΟΑΕΔ, Αθήνα, σελ.10 -13

Πίνακας 6.18:Μακροχρόνιοι άνεργοι αναζητούντες εργασία ανά Περιφέρεια στην Ελλάδα, Φεβρουάριος 2012-2013

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΑΝΕΡΓΩΝ ΑΝΑΖΗΤΟΥΝΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ>=12 ΜΗΝΩΝ [ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΑΝΕΡΓΟΙ] ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012 –ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2013				
	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2012	ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2013	ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ	ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ	23.495	22.062	-1.433	-6,10%
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	69.391	76.652	7.261	10,46%
ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	12.355	12.613	258	2,09%
ΗΠΕΙΡΟΣ	10.879	11.671	792	7,28%
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	22.842	24.770	1.928	8,44%
ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	2.704	3.089	385	14,24%
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	23.358	26.310	2.952	12,64%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	14.641	17.976	3.335	22,78%
ΑΤΤΙΚΗ	100.508	129.711	29.203	29,06%
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	10.607	12.197	1.590	14,99%
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3.678	3.968	290	7,88%
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	3.424	3.863	439	12,82%
ΚΡΗΤΗ	10.431	12.679	2.248	21,55%
ΣΥΝΟΛΟ	308.313	357.561	49.248	15,97%

Πηγή: ΟΑΕΔ

Επιπλέον, οι συνολικοί άνεργοι οι οποίοι αναζητούν εργασία κατά περιφέρεια το έτος 2012¹²⁹ (στατιστικά στοιχεία ΟΑΕΔ), παρουσιάζουν από μήνα σε μήνα μία διαχρονική αύξηση ήτοι από 761.769 τον Ιανουάριο του 2012 σε 797.578 τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Ο αντίστοιχος μήνα του προηγούμενου έτους (Ιανουάριος του 2011) εμφάνιζε συνολικούς άνεργους αναζητούντες εργασία 689.558. Η αύξηση των ανέργων -από τις αρχές του Ιανουαρίου 2011 έως τον Δεκέμβριο 2012 –αγγίζει περίπου τους 80.000. Δίολου ακαταφρόνητος αριθμός εάν σκεφτούμε και τον αριθμό των μη εγγεγραμμένων ανέργων.

Διαχρονικά, η ανεργία στις περιφέρειες από το 2008 –λίγο πριν ξεσπάσει η παγκόσμια οικονομική κρίση – μέχρι το 2012 έχει ως εξής, σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία:

- i. **2008:** Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στη Δυτική Μακεδονία με 12,6%. Εν συνεχεία, ακολουθεί η Ήπειρος με 10,5% και η Δυτική Ελλάδα με 9,8%. Στον αντίποδα, το μικρότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στο Βόρειο Αιγαίο με 4,6% και την Αττική με 6,8%.
- ii. **2009:** Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στο Νότιο Αιγαίο με 13,2%. Ακολουθεί η Ανατολική Μακεδονία και η Θράκη με το ίδιο ποσοστό ήτοι 12,2%. Στον αντίποδα, το μικρότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στο Βόρειο Αιγαίο με 5,3% και στη Δυτική Ελλάδα και Πελοπόννησο με 8,7%.

¹²⁹ Βλέπε: ΟΑΕΔ, 2013, Συγκεντρωτικοί Στατιστικοί πίνακες 2010-2011-2012, Αθήνα, σελ. 78

- iii. **2010:** Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στις Ιόνιους Νήσους με 18,1%. Ακολουθεί η Δυτική Μακεδονία με 17,4%. Στον αντίποδα, το μικρότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στην Πελοπόννησο με 10,7% και στο Βόρειο Αιγαίο με 10,5%.
- iv. **2011:** Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στη Δυτική Μακεδονία με 25,0% και στη Στερεά Ελλάδα με 23,8%. Ακολουθούν, με το μικρότερο ποσοστό ανεργίας το Νότιο Αιγαίο με 11,9% και οι Ιόνιοι Νήσοι με 13,9%.
- v. **2012:** Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στη Δυτική Μακεδονία με 30,1% και στη Στερεά Ελλάδα με 28,6%. Στον αντίποδα, το μικρότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στο Νότιο Αιγαίο με 18,0% και στις Ιόνιους Νήσους με 17,2%.

Πίνακας 6.19: Ποσοστά ανεργία κατά Περιφέρεια στην χώρα μας ,2011δ-2012δ

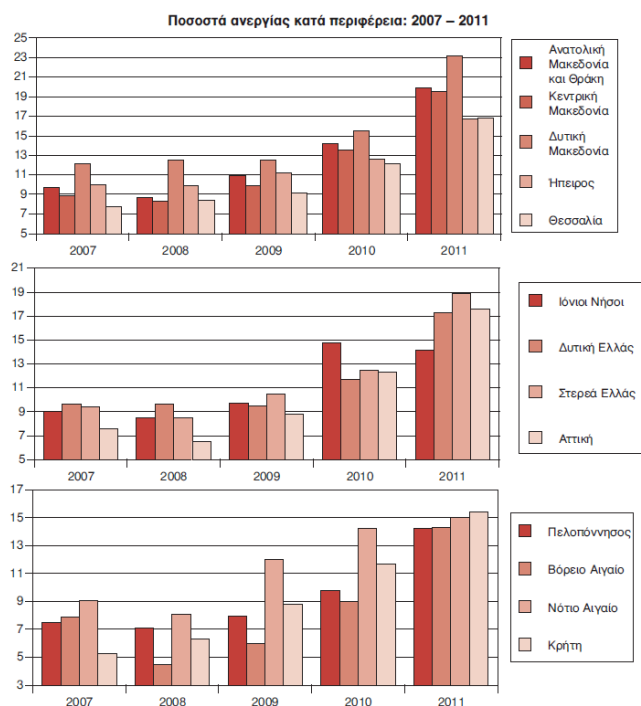
Περιφέρειες	Δ' Τρίμηνο	
	2011	2012
Σύνολο Χώρας	20,7	26,0
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	21,1	22,0
Κεντρική Μακεδονία	22,8	27,9
Δυτική Μακεδονία	25,0	30,1
Ήπειρος	19,2	25,5
Θεσσαλία	19,4	24,4
Ιόνιοι Νήσοι	13,9	17,2
Δυτική Ελλάδα	19,6	27,2
Στερεά Ελλάδα	23,8	28,6
Αττική	21,7	27,8
Πελοπόννησος	16,8	20,4
Βόρειο Αιγαίο	16,8	21,5
Νότιο Αιγαίο	11,9	18,0
Κρήτη	17,8	23,0

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Παρατηρούμε ,λοιπόν, από το ξέσπασμα της κρίσης στην χώρας μας και μετέπειτα, ένα αυξανόμενο ρυθμό ανεργίας σε όλες τις περιφέρειες. Γενικά, υπάρχει μία κατανομή του ποσοστού της ανεργίας η οποία αλλάζει από περιφέρεια σε περιφέρεια κάθε έτος. Τα δύο τελευταία έτη -2011 και 2012- τα «σκήπτρα» κατέχει η Δυτική Μακεδονία με ποσοστά ανεργίας 25% και 30,1% αντίστοιχα. Η αμέσως επόμενη περιφέρεια , τα εν λόγω έτη, με την υψηλότερη ανεργία κατέχει η Στερεά Ελλάδα με 23,8% και 28,6% αντίστοιχα. Χαρακτηριστικό αποτελεί ότι ενώ η Αττική είχε από τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας μέχρι και το 2009 ήτοι 6,8% -10,2% (2008 και 2009 αντίστοιχα..) με την κρίση άρχισαν να αυξάνονται ραγδαίως φτάνοντας στο

14,1% το 2010 (υψηλό ποσοστό την περίοδο εκείνη) , 21,7% το 2011 και 27,8% το 2012. Παρατηρούμε δηλαδή μια αύξηση της τάξεως περί του 7% τα δύο τελευταία έτη. Περαιτέρω, τα ποσοστά ανεργίας κυμαίνονται ανά περιφέρεια όπως περιγράφηκαν πιο πάνω από τους σχετικούς πίνακες. Οι αναλογίες των περιφερειών μεταξύ τους παρουσιάζονται στα κάτωθι διαγράμματα, δείχνοντας καθαρά την αύξηση των ποσοστών ανεργίας με την επίδραση της κρίσης. Τέλος, το πρώτο τρίμηνο του 2013 (ΕΛΣΤΑΤ) σε επίπεδο Περιφέρειας το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στη Δυτική Μακεδονία με 32,3% και ακολουθεί η Κεντρική Μακεδονία με 29,6%. Στον αντίποδα, το μικρότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στη Πελοπόννησο 21,1% και στις Ιόνιους Νήσους με 23,2%

Διάγραμμα 6.17: Ποσοστά ανεργίας κατά περιφέρεια στο σύνολο της χώρας, 2007-2011

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας¹³⁰

¹³⁰ Βλέπε: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2012, Ειδική ενημερωτική έκθεση- Στατιστικές εργατικού δυναμικού(απασχολούμενοι – άνεργοι – οικονομικά μη ενεργοί) ,Πειραιάς, σελ 11

6.5.7 Η αδήλωτη ή ανασφάλιστη εργασία

Η αδήλωτη εργασία ή ανασφάλιστη εργασία («μαύρη» εργασία) αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Πρώτα από όλα οι εισφορές μέσω της ασφάλισης των εργαζομένων δεν αποδίδονται στην πολιτεία. Όλο αυτό έχει ως συνέπεια το κράτος να εισπράττει λιγότερα. Από την άλλη πλευρά η χάραξη της δημοσιονομικής πολιτικής δεν είναι η πρέπουσα, εφόσον τα στατιστικά δεδομένα δεν απεικονίζουν την πραγματικότητα. Το πρόβλημα, όμως, διογκώνεται ακόμη περισσότερο ανάλογα με το ύψος της αδήλωτης εργασίας. Όπως ρητά επισημαίνει ο ειδικός σύμβουλος της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Κανελλόπουλος(2012):¹³¹ *«Υψηλά ποσοστά ανασφάλιστης, και άρα απροστάτευτης, εργασίας, πέραν του ότι συνεπάγονται απώλεια εσόδων για τα ασφαλιστικά ταμεία και άνισους όρους ανταγωνισμού των επιχειρήσεων, αποτελούν και σημαντικό εμπόδιο στη χάραξη και άσκηση αποτελεσματικής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, επειδή βασικοί οικονομικοί δείκτες που χρησιμοποιούνται για τη διαμόρφωση αυτής της πολιτικής δεν αποτυπώνουν επαρκώς την πραγματικότητα, αλλά δίνουν παραπλανητική εικόνα. Προφανώς, άλλες προτεραιότητες και άλλα μέτρα απαιτούνται σε πολλά επίπεδα εάν υπάρχει μεγάλη και αυξανόμενη ανασφάλιστη ή αδήλωτη εργασία και άλλα εάν αυτή αποτελεί μικρό και δύσκολα ελεγχόμενο τμήμα της συνολικής απασχόλησης»*. Συνεπώς, το μέγεθος της ανασφάλιστης εργασίας παίζει καίριο ρόλο και προφανώς με προληπτικούς ή κατασταλτικούς μηχανισμούς θα πρέπει να κρατείται σε χαμηλά επίπεδα.

Τι όμως αποτελεί αδήλωτη (ανασφάλιστη ή «μαύρη») εργασία; Ένας ορισμός της θα μπορούσε να είναι ο ακόλουθος. Ανασφάλιστη εργασία αποτελεί ο αριθμός των απασχολούμενων σε νόμιμες οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίοι ωστόσο δεν έχουν υπαχθεί στην κάλυψη της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης με αποτέλεσμα να μην καταβάλλονται για αυτούς εισφορές κοινωνικής ασφάλισης ούτε επιπλέον να ωφελούνται από τις παροχές της. Επίσης, ¹³² *«η αδήλωτη (ή μαύρη) εργασία εντοπίζεται στα άτομα (ημεδαπούς ή νόμιμους μετανάστες) που εργάζονται ανασφάλιστοι και δεν εμφανίζονται σε καμία συναλλαγή του εργοδότη με τις αρμόδιες Αρχές (πχ ΙΚΑ), όπως και σε αλλοδαπούς που βρίσκονται παράνομα στη χώρα.»*

¹³¹ Βλέπε: Τράπεζα της Ελλάδος, Δεκέμβριος 2012, Οικονομικό δελτίο/Τεύχος 37, Ευρωσύστημα, Αθήνα, σελ. 25

¹³² Βλέπε: IOBE, Δεκέμβριος 2012, Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της, Αθήνα, σελ. 5

Συνεπώς, πρόκειται για εργαζομένους που δεν εμφανίζονται στις λίστες των υπηρεσιών κοινωνικής ασφάλισης και ελέγχου (ΙΚΑ, ΟΑΕΔ, ΣΕΠΕ) και επομένως στερούνται της προστασίας της εργατικής νομοθεσίας.

Επιπλέον, η ανασφάλιστη εργασία, στην χώρα μας καταγράφεται πιο έντονα συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες με συνέπεια την ανάπτυξη μιας δευτερεύουσας αγοράς εργασίας. Η δευτερεύουσα αυτή αγορά εργασίας ενώ από την μία πλευρά παρουσιάζει όμοια χαρακτηριστικά όπως εκείνης της επίσημης από την άλλη διαφοροποιείται ως προς το φαινόμενο της αδήλωτης απασχόλησης. Όπως επισημαίνεται από σχετική μελέτη του IOBE:¹³³ *«Η ύφεση και η ανεργία σε συνδυασμό με το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα, ευνοεί επίσης την ανάπτυξη της αδήλωτης εργασίας, της αμειβόμενης δηλαδή δραστηριότητας που είναι νόμιμη ως προς τη φύση της, αλλά δεν δηλώνεται στις δημόσιες αρχές με συνέπεια την αποφυγή της φορολογίας και των αντίστοιχων εισφορών κοινωνικής ασφάλισης».*

Ορισμένα, από τα δυσμενή αποτελέσματα , τα οποία δημιουργεί η ανασφάλιστη (αδήλωτη) εργασία είναι τα ακόλουθα:

- i. Αποτυχία της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής ,
- ii. Μείωση των κρατικών εσόδων μέσω αποφυγής πληρωμών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης (μερικώς ή πλήρως) και φόρων (εισφοροδιαφυγή),
- iii. Μείωση υπηρεσιών από το κράτος,
- iv. Ανάπτυξη της παραοικονομίας ,
- v. Ανάπτυξη αθέμιτου ανταγωνισμού στην επιχειρηματικότητα μέσω των οικονομικών μονάδων οι οποίες εφαρμόζουν την εργατική νομοθεσία και δυσκολεύονται να επεκταθούν ή και να διατηρήσουν ακόμη την οικονομική δραστηριότητά τους και εκείνων που χρησιμοποιούν τακτικές προάγοντας την «μαύρη» εργασία και περαιτέρω την παραοικονομία.
- vi. Μεγαλύτερες εισφορές προς την πολιτεία -από τους ήδη υπάρχοντες ασφαλισμένους -δημιουργώντας επιπλέον με την σειρά τους μεγαλύτερη εισφοροδιαφυγή .
- vii. Αποθάρρυνση της συνεχής εξέλιξης των εργαζομένων μέσω παρακολούθησης προγραμμάτων-σεμιναρίων κατάρτισης καθώς επίσης και αναβάθμισης των προσόντων τους,

¹³³Βλέπε: IOBE, Δεκέμβριος 2012, Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της, Αθήνα, σελ. 4

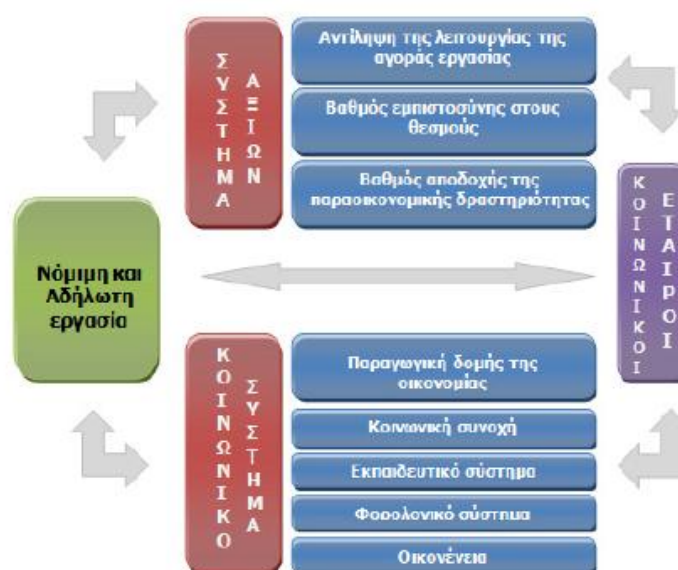
- viii. Αρνητική επιρροή ως' αναφορά τις συνθήκες εργασίας και την παραγωγικότητα των εργαζομένων.
- ix. Δημιουργία φραγμών σε διόδους πρόσβασης παροχών υγείας ή/ και συντάξεων από πλευράς των αδήλωτων εργαζομένων

Ποιοι είναι όμως εκείνοι οι παράγοντες που δημιουργούν το φαινόμενο της αδήλωτης (ανασφάλιστης) εργασίας; Θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε εκείνες τις αιτίες οι οποίες προκαλούν τις άνω δυσάρεστες συνέπειες. Ειδικότερα:

- i. Χαμηλή εμπιστοσύνη στην οργάνωση του κράτους και στο πολιτικό σύστημα.
- ii. Ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί και η θετικά προσκείμενη συμπεριφορά προς την ανασφάλιστη εργασία..
- iii. Ανεπαρκές κοινωνικό κράτος (πχ χαμηλά κοινωνικά επιδόματα).
- iv. Το ύψος της φορολογίας και των ασφαλιστικών εισφορών.
- v. Η παραγωγική δομή της οικονομίας και το μέγεθος της παραοικονομίας.
- vi. Υψηλή ανεργία, μεγάλος αριθμός αυτοαπασχολούμενων και σημαντικές μεταναστευτικές ροές.

Δηλαδή το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας είναι πολυσύνθετο και επηρεάζεται από ένα ευρύτερο φάσμα οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και θεσμικών παραγόντων.

Διάγραμμα 6.18: «Μαύρη εργασία» στην Ελλάδα

Πηγή : IOBE

Για τον περιορισμό του εύρους της αδήλωτης εργασίας –η εξάλειψη προφανώς είναι ακατόρθωτη- απαιτείται ένας έγκυρος, αποτελεσματικός και ανόθευτος μηχανισμός πρόληψης και καταστολής της. Σε μια περίοδο, που οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης έχουν γίνει έντονες, αν όχι δραματικές στην αγορά εργασίας, η ανάγκη ύπαρξης ενός υγιούς και δυναμικού ελεγκτικού σώματος είναι περισσότερο από ποτέ επιτακτική. Προς την κατεύθυνση αυτή στρέφεται το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ) του Υπουργείου Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας καθώς επίσης και υπάλληλοι της Ειδικής Υπηρεσίας Ελέγχου Ασφάλισης (ΕΥΠΕΑ) του Ι.Κ.Α. και του Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος (ΣΔΟΕ).

Οι σχετικές διατάξεις και οι ποινές περί αδήλωτης εργασίας παρουσιάζονται στο άρθρο 151 του Ν. 3655/2008 και στο άρθρο 31 του Ν.3996/2011. Έτσι λοιπόν για το έτος 2012 διενεργήθηκαν έλεγχοι σε 19.083 επιχειρήσεις όπου εργάζονταν 60.796 άτομα¹³⁴. Ειδικότερα :

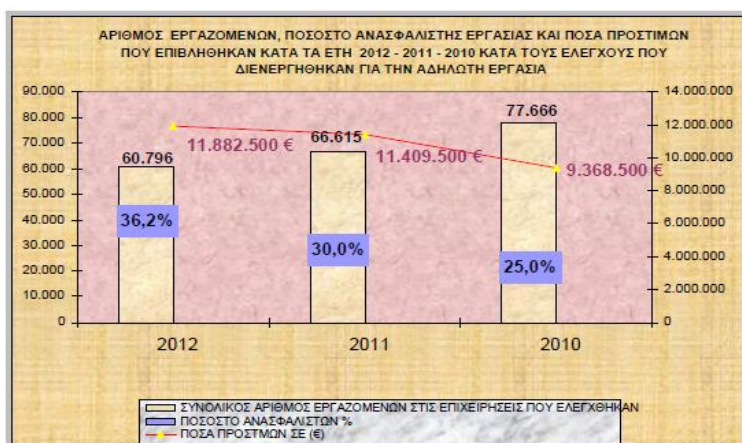
- i. Ο αριθμός των ανασφάλιστων εργαζομένων που προκύπτει είναι 22.006.
- ii. Οι 9.345 είναι αλλοδαποί, ήτοι το 46,9% σε σχέση με το συνολικό αριθμό των αλλοδαπών εργαζομένων στις επιχειρήσεις που ελέγχθηκαν. Ο αριθμός των επιχειρήσεων όπου εργάζονταν οι ανασφάλιστοι αλλοδαποί ανέρχεται στους 19.920.
- iii. Οι ημεδαποί ανασφάλιστοι είναι 12.661, ήτοι ποσοστό 31% των 40.876 συνολικά ημεδαπών εργαζομένων στις επιχειρήσεις που ελέγχθηκαν.
- iv. Επιπλέον, με απόφαση της ηγεσίας του Υπουργείου Εργασίας επιβλήθηκε ως κύρωση η προσωρινή διακοπή διάρκειας πέντε έως δέκα ημερών σε είκοσι τρεις επιχειρήσεις, στις οποίες διαπιστώθηκε η παράνομη απασχόληση αλλοδαπών.

Παρατηρούμε λοιπόν ,ένα αρκετά υψηλό ποσοστό ανασφάλιστης εργασίας , που στους αλλοδαπούς τείνει να είναι υψηλότερο από ότι στους ημεδαπούς και μάλιστα στους πρώτους προσεγγίζει το 50% των αλλοδαπών εργαζομένων που ελέγχθησαν. Πιστεύω ότι είναι ένα αρκετά υψηλό ποσοστό τόσο για τους ανασφάλιστους αλλοδαπούς όσο και για τους ημεδαπούς αντίστοιχα .Συνεπώς, εάν συγκρίνουμε τα έτη 2010 και 2012- παρατηρείται μια καθαρή αύξηση της ανασφάλιστης εργασίας, εφόσον ο αριθμός των εργαζομένων που ελέγχθησαν το 2010 ήταν πολύ μεγαλύτερος έναντι του 2012 -ήτοι 77.666 και 60.796 άτομα αντίστοιχα- ενώ ο αριθμός των

¹³⁴Βλέπε: Σ.ΕΠ.Ε, Μάρτιος 2013, Δελτίο Τύπου –Δραστηριότητα Σ.ΕΠ.Ε 2012, Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Αθήνα, σελ. 18-20

ανασφάλιστων το 2012 ήταν πολύ μεγαλύτερος -ήτοι 36,2% το 2012 και 25% το 2010. Βέβαια, και το ποσοστό των ανασφάλιστων ατόμων το 2012 είναι μεγαλύτερο από το 2011- ήτοι 36,2% και 30% αντίστοιχα-όμως ο αριθμός των ελεγχθέντων εργαζομένων είναι μικρότερος -60.796 άτομα 2012 και 66.915 άτομα το 2011. Στο διάγραμμα 6.19 φαίνεται καθαρά η τάση των ανασφάλιστων ατόμων.

Διάγραμμα 6.19:Αυξητική τάση της «μαύρης» εργασίας στην Ελλάδα

Πηγή: Σ.ΕΠ.Ε

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΩΝ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΣ ΑΛΛΑ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΛΙΜΑ

7.1 Έρευνα της εταιρείας Manpower για τις προοπτικές απασχόλησης παγκοσμίως

Η έρευνα της Manpower για τις Προοπτικές Απασχόλησης¹³⁵ διεξάγεται κάθε τρίμηνο και καταγράφει τις προθέσεις των εργοδοτών να αυξήσουν ή να μειώσουν τον αριθμό των ατόμων που απασχολούν στην επιχείρησή τους, κατά το προσεχές κάθε φορά τρίμηνο. Η έρευνα διεξάγεται για περισσότερο από πενήντα χρόνια και είναι μία από τις πιο έγκυρες και αξιόπιστες έρευνες για την απασχόληση στον κόσμο. Συνεπώς, τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας συνοπτικά έχουν ως εξής:

¹³⁵Βλέπε: Manpower, Έρευνες για τις προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα Q2 /2013, Αθήνα, σελ.1-13 (<https://candidate.manpower.com/wps/wcm/connect/GRMPNet/f34e54a1-39d6-484d-8f5c-ec5d5b769097/Greece+MEOS+Q2+2013.pdf?MOD=AJPERES>)

- i. **Βραζιλία -Ταϊβάν-Τουρκία και Ινδία:** Οι χώρες αυτές παρουσιάζουν τις ισχυρότερες προσδοκίες προσλήψεων. Ειδικότερα στην Ινδία οι ευκαιρίες απασχόλησης εντείνονται ιδιαίτερα στον τομέα των Μεταφορών & Επικοινωνιών.
- ii. **Ελλάδα -Ιταλία- Ισπανία και Ολλανδία.:** *Οι εν λόγω χώρες εμφανίζουν τις λιγότερες ευκαιρίες για εύρεση εργασίας.*
- iii. **Ιταλία-Ισπανία:** Οι εργοδότες επισημαίνουν την απαισιοδοξία τους -ως προς τις προσλήψεις -το άμεσο χρονικό διάστημα.
- iv. **Ευρώπη, Μέση Ανατολή και Αφρική (EMEA):**Οι χώρες με τις ασθενέστερες προσδοκίες προσλήψεων είναι εκείνες από την περιφέρεια Ευρώπης, Μέσης Ανατολής και Αφρικής (EMEA), όπου οι εργοδότες σε εννέα από τις 24 χώρες αναφέρουν αρνητικές Συνολικές Προοπτικές Απασχόλησης.
- v. **Ηνωμένο Βασίλειο:** Οι εργοδότες παραμένουν επιφυλακτικά αισιόδοξοι - υπάρχει ένα ενθαρρυντικό κλίμα στην αγορά εργασίας έως και το τέλος Ιουνίου.
- vi. **Νορβηγία:** Η αυξημένη δραστηριότητα, που σημειώνεται στην πετρελαϊκή βιομηχανία της χώρας, έχει ως συνέπεια την αύξηση των προσλήψεων σε όλους τους τομείς.
- vii. **Γερμανία:** Οι Προοπτικές Απασχόλησης της χώρας παραμένουν θετικές, αλλά τα σχέδια προσλήψεων των εργοδοτών εμφανίζονται ελαφρώς αποδυναμωμένα σε σχέση τόσο με το προηγούμενο τρίμηνο όσο και με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους.
- viii. **Περιφέρεια της Ασίας-Ωκεανίας:** Οι προθέσεις προσλήψεων των εργοδοτών είναι θετικές, αλλά διαφέρουν από χώρα σε χώρα..
- ix. **Κίνα:** Επικρατούν ευνοϊκές συνθήκες απασχόλησης.
- x. **Ιαπωνία:** Αναμένεται αύξηση του αριθμού των εργαζομένων η οποία ,βέβαια, συνεχίζεται για πέμπτο τρίμηνο.
- xi. **Αυστραλία:** Οι Συνολικές Προοπτικές Απασχόλησης διαμορφώνονται στα χαμηλότερα επίπεδα ξεκινώντας από το Γ' Τρίμηνο του 2009.
- xii. **Αμερικανική ήπειρος:** Αναμένονται θετικές Προοπτικές Απασχόλησης για το Β' Τρίμηνο του τρέχοντος έτους. Οι χώρες με τις ισχυρότερες προσδοκίες προσλήψεων είναι η Βραζιλία και ο Παναμάς. Οι ΗΠΑ αναμένουν σταθερή αύξηση της απασχόλησης (το ίδιο και ο Καναδάς).

Συμπερασματικά, αυτό που άγει ως αποτέλεσμα από την συγκεκριμένη έρευνα, είναι ότι υπάρχει μια αβεβαιότητα από την πλευρά της προσφοράς ως προς την πρόσληψη εργαζόμενων. Γενικά, όπως έχουμε περιγράψει σε προηγούμενη ενότητα, αυτό που χαρακτηρίζει την παγκόσμια οικονομία είναι η μείωση του παγκόσμιου ΑΕΠ. Ειδικότερα, ο ρυθμός ανάπτυξης του παγκόσμιου ΑΕΠ εκτιμάται ότι επιβραδύνθηκε στο 3,2% το 2012, από 3,9% το 2011. Στις ΗΠΑ το δημοσιονομικό έλλειμμα υποχώρησε στο 8,5% του ΑΕΠ το 2012 από 10,2% το 2011 και το ακαθάριστο δημόσιο χρέος αυξήθηκε περαιτέρω το 2012 στο 109,8%. Όλα τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα την «αρνητικότητα» από πλευράς εργοδοτών- ως προς την πρόσληψη νέων εργαζομένων στις χώρες που περιγράψαμε. Γεγονός πάντως αποτελεί ότι οι εργοδότες σε περισσότερο από τα τρία τέταρτα των χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα καταγράφουν θετικά σχέδια προσλήψεων για το Β' τρίμηνο του 2013. Η χώρα μας, δυστυχώς και σε αυτήν την έρευνα, κατατάσσεται σε εκείνη την κατηγορία των χωρών όπου εμφανίζονται οι λιγότερες ευκαιρίες για ανεύρεση εργασίας. Πράγμα λυπηρό και το οποίο θα πρέπει να προβληματίσει τους κυβερνώντες τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Με περισσότερες λεπτομέρειες θα αναφερθούμε στην επόμενη ενότητα. Τέλος, όπως ρητά αναφέρεται στην έρευνα αυτή:¹³⁶ *«Πολλά στελέχη διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού αναμένουν μια πιο σαφή λύση στην κρίση δημόσιου χρέους στην Ευρώπη, καθώς και ενδείξεις σταθεροποίησης της παγκόσμιας οικονομίας».*

7.2. Συνολικές προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα

Η έρευνα – της εταιρείας Manpower os' αναφορά την απασχόληση και την αγορά εργασίας στην χώρα μας παρατίθεται ως ακολούθως. Ειδικότερα, η συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιεί τον όρο «*Συνολικές Προοπτικές Απασχόλησης*». Ο δείκτης -αυτός- όπως τονίζεται:¹³⁷ *«[...]προκύπτει όταν από το ποσοστό των εργοδοτών που αναμένουν αύξηση της απασχόλησης αφαιρεθεί το ποσοστό των εργοδοτών που αναμένουν μείωση της απασχόλησης, στην περιοχή ευθύνης τους, κατά το ερχόμενο τρίμηνο».* Συγκεκριμένα, η έρευνα προσπαθεί να δείξει το τι γίνεται με το

¹³⁶ Βλέπε: Manpower, Έρευνες για τις προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα Q2 /2013, Αθήνα, σελ.8

¹³⁷ Βλέπε: Manpower, Έρευνες για τις προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα Q2 /2013, Αθήνα, σελ.2 (<https://candidate.manpower.com/wps/wcm/connect/GRMPNet/f34e54a1-39d6-484d-8f5c-ec5d5b769097/Greece+MEOS+Q2+2013.pdf?MOD=AJPERES>)

ποσοστό και τον αριθμό των απασχολουμένων σε μελλοντικό χρόνο. Εάν δηλαδή υπάρχει προοπτική αύξησης της απασχόλησης ή μείωσης αυτής.

Τα αποτελέσματα της εταιρείας Manpower –οσ’ αναφορά την απασχόληση στην χώρα μας -είναι τα εξής παρακάτω:

- i. Το 13% των εργοδοτών αναμένει αύξηση των ατόμων που απασχολούν,
- ii. Το 16% των εργοδοτών αναμένει μείωση των ατόμων που απασχολούν ,
- iii. Το 69% δεν προβλέπει μεταβολή των ατόμων που απασχολούν,
- iv. Τέλος, οι Συνολικές Προοπτικές Απασχόλησης διαμορφώνονται στο -3%.

Ειδικότερα, οι Έλληνες εργοδότες εμφανίζονται επιφυλακτικοί για τις προσλήψεις του δεύτερου τριμήνου του 2013, όπως επισημαίνει ρητά η συγκεκριμένη έρευνα. Ένα μεγάλο ποσοστό εργοδοτών, λοιπόν, δεν έχει στα άμεσα σχέδια του την πρόσληψη εργαζομένων, προφανώς επηρεαζόμενο από την υφεσιακή κατάσταση η οποία επικρατεί στην χώρα μας ήτοι την μειωμένη ζήτηση αγαθών , την υψηλή φορολόγηση και τέλος μη βλέποντας στο άμεσο μέλλον «φως» στο τούνελ. Μόνο ένα μικρό σχετικά ποσοστό της τάξεως του 13% αναμένει αύξηση των ατόμων που απασχολεί. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει καθαρά αυτήν την επιφυλακτικότητα ,την οποία σας περιέγραψα.

Πίνακας 7.1: Προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα, Β' Τρίμηνο 2013

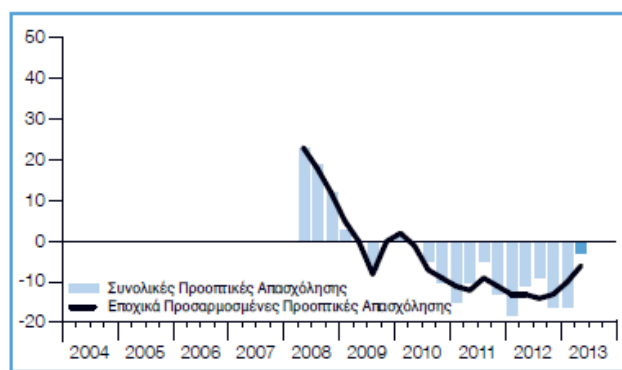
	Αύξηση	Μείωση	Δεν θα υπάρξει αλλαγή	Δεν ξέρω	Συνολικές Προοπτικές Απασχόλησης	Εποχικά Προσαρμοσμένες Προοπτικές Απασχόλησης
	%	%	%	%	%	%
Β' Τρίμηνο 2013	13	16	69	2	-3	-6
Α' Τρίμηνο 2013	9	25	66	0	-16	-10
Δ' Τρίμηνο 2012	9	25	65	1	-16	-13

Πηγή: Manpower(2013)

Συνεπώς, στο κοντινό παρελθόν, παρατηρείτε μία αρνητικότητα τα τρία τελευταία τρίμηνα –οσ’ αναφορά την πρόσληψη ατόμων- λόγω ακριβώς του αρνητικού κλίματος το οποίο επικρατεί. Ειδικότερα, το τέταρτο εξάμηνο του 2012 οι εργοδότες υπογραμμίζουν ότι δεν θα υπάρξει καμία αλλαγή στην πρόσληψη ατόμων και

περίπου το ίδιο επίπεδο κυμαίνεται τόσο στο πρώτο τρίμηνο του 2013 όσο και στο δεύτερο τρίμηνο του 2013 ήτοι στο ποσοστό του 66% και 69% αντίστοιχα. Βέβαια, σύμφωνα με τις συγκεκριμένες προβλέψεις παρατηρείται ότι ποσοστό των εργοδοτών που αναμένουν μείωση της απασχόλησης, στην περιοχή ευθύνης τους, κατά το ερχόμενο τρίμηνο θα παρουσιάσει μία μικρή μείωση της τάξης του 9% ήτοι φθάνοντας στο ποσοστό του 16% το δεύτερο τρίμηνο του 2013 από 25% τα δύο προηγούμενα τρίμηνα. Διαγραμματικά, οι εν λόγω διακυμάνσεις παρουσιάζονται αμέσως παρακάτω.

Διάγραμμα 7.1: Διαχρονικές Προοπτικές Απασχόλησης στην Ελλάδα, 2007γ-2013γ

Η Ελλάδα συμμετείχε στην Έρευνα για πρώτη φορά το Β' Τρίμηνο 2008.
Η έλλειψη γραφήματος, σημαίνει ότι οι Συνολικές Προοπτικές Απασχόλησης είναι μηδενικές.

Πηγή: Manpower(2013)

Το διάγραμμα αυτό δείχνει καθαρά την τάση των εργοδοτών για την μη μελλοντική πρόσληψη ατόμων- λόγω της ύφεσης η οποία επικρατεί στην χώρα μας- επηρεάζοντας αρνητικά όλους τους τομείς της οικονομίας. Επομένως, η μακροχρόνια ανεργία καλά κρατεί χωρίς άμεσα και ορατά αποτελέσματα το προσεχή χρονικό διάστημα.

7.3 Οι προβλέψεις του υποδείγματος SURE για τις βραχυχρόνιες προοπτικές της ανεργίας και του πληθωρισμού

Σύμφωνα με προβλέψεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Φεβρουάριος 2013) ¹³⁸ αναμένεται μία αύξηση του ποσοστού ανεργίας και του πληθωρισμού. Η ομάδα οικονομικών προβλέψεων χρησιμοποιεί το υπόδειγμα

¹³⁸ Βλέπε: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Φεβρουάριος 2013, Οικονομικές εξελίξεις / Τετραμηνιαία Έκδοση –Τεύχος 20, Αθήνα, σελ.22-23

SURE για τις βραχυχρόνιες προοπτικές της ανεργίας στην χώρα μας. Δανειζόμενοι, λοιπόν, τις εξισώσεις με την μεθοδολογία SURE (Seemingly Unrelated Regression Equations), θα παρατεθούν τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης πρόβλεψης. Ειδικότερα οι εκτιμήσεις του συστήματος- μέσω της παλινδρόμησης- είναι οι εξής:

Πίνακας 7.2: Εκτιμήσεις προβλέψεων μέσω παλινδρόμησης

$$\Delta U_t = a_{11} + a_{12} \times \Delta U_{t-1} + a_{13} \times INF_{t-1} + a_{14} \times TDY_{t-1} + a_{15} \times GDP_{t-1}$$

a_{11}	a_{12}	a_{13}	a_{14}	a_{15}
1,84	0,78	-0,07	-0,09	-0,07
(1, 06)*	(9,32)	(-0,87)	(-0,97)	(-2,04)

$$INF_t = a_{21} + a_{22} \times INF_{t-1} + a_{23} \times INFOIL_{t-1} + a_{24} \times EONIA_{t-1} + a_{25} \times \Delta U_{t-1}$$

a_{21}	a_{22}	a_{23}	a_{24}	a_{25}
1,06	0,09	-0,003	-0,11	-0,39
(3,87)	(0,57)	(-0,53)	(-1,25)	(-2,27)

Πηγή: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)

Η πρώτη εξίσωση συσχετίζεται με τη την ανεργία (U) ενώ η δεύτερη με την μεταβολή του εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (INF). Επίσης όπου TDY εκφράζονται οι άμεσοι φόροι (ως ποσοστό του ΑΕΠ), INFOIL ο ρυθμός μεταβολής των διεθνών τιμών του πετρελαίου brent και EONIA το διατραπεζικό επιτόκιο στην Ευρωζώνη.

Συνεπώς ,οι προβλέψεις που έγιναν σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του συστήματος- «τρέχοντας» την παλινδρόμηση -είναι τα ακόλουθα:

- i. Το ύψος της ανεργίας αναμένεται να ανέλθει περαιτέρω, αγγίζοντας το 30% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας.
- ii. Μέσω του ρυθμού μεταβολής των τιμών, εκτιμάται ότι ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός θα φτάσει το 1,6% (βάσει του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή – ΕνΔΤΚ).

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τις μεταβολές -τόσο της ανεργίας όσο και του εναρμονισμένου πληθωρισμού- του έτους 2012 και της πρόβλεψης (μέσω της παλινδρόμησης) για το έτος 2013. Ειδικότερα:

Πίνακας 7.3: Προβλέψεις για τον πληθωρισμό, ανεργία και Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών για την Ελλάδα, 2013

	2012	2013
Εναρμονισμένος πληθωρισμός	1,1% ^a	1,6%
Ανεργία	24,6% ^b	30,1%
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-2,7% ^c	-0,7%

Πηγή: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)

Συμπερασματικά, η πρόβλεψη της ανεργίας φαίνεται να είναι σύμφωνη με την οικονομική κατάσταση της χώρας, εφόσον η Ελλάδα βρίσκεται ακόμη σε ύφεση και ενώ περιμένουμε –όπως αμέσως παρακάτω θα περιγράψουμε- μία μικρή άνοδο σε ορισμένους τομείς της οικονομίας αυτή δεν είναι ικανή να πούμε ότι η χώρα μας μπήκε σε μία ραγδαία τροχιά ανάπτυξης. Οσ’ αναφορά για τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή – ο οποίος είναι στενά συνδεδεμένος με τον πληθωρισμό- εκτιμάται ότι από 1,1% το 2012 ότι θα φτάσει στο 1,6% το 2013. Αρχικά ,σύμφωνα με το ΚΕΠΕ, αυτό δημιουργεί ερωτηματικά. Όμως μπορεί να δικαιολογηθεί στην βάση των αυξητικών επιδράσεων τόσο των τιμών της ενέργειας και των διεθνών τιμών ειδών διατροφής όσο και των έμμεσων φόρων. Διαφορετικά κανείς θα περίμενε μία μείωση του πληθωρισμού λόγω της συνεχιζόμενης συμπίεσης του εργατικού κόστους, της μειωμένης ζήτησης και γενικότερα της συνεχιζόμενης ύφεσης.

7.4 Ανάκαμψη του οικονομικού κλίματος σε Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωζώνη και ειδικότερα στην Ελλάδα

Το οικονομικό κλίμα- τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ευρωζώνη και ειδικότερα στην χώρα μας- δείχνει να βελτιώνεται σε ορισμένους τομείς. Σύμφωνα με έρευνα Οικονομικής συγκυρίας του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών

(IOBE) για τον Ιανουάριο του 2013 ¹³⁹ φαίνεται ότι το οικονομικό κλίμα βελτιώνεται ελαφρά και μάλιστα για τρίτο συνεχόμενο μήνα.

Συγκεκριμένα, τόσο στην ΕΕ, όσο και στην Ευρωζώνη, ο σχετικός δείκτης «κερδίζει» 1,6 και 1,2 μονάδες, φθάνοντας στις 91,1 και 92,0 μονάδες αντίστοιχα. Η βελτίωση του κλίματος επιτυγχάνεται κυρίως από τις Υπηρεσίες και την Βιομηχανία, εάν και ακόμη βρίσκονται σε «αρνητικούς» ρυθμούς. Επιπλέον, φαίνεται μία μικρή άνοδος της καταναλωτικής εμπιστοσύνης ενώ στις Κατασκευές και το Λιανικό Εμπόριο, οι σχετικοί δείκτες υποχωρούν ελαφρά, τόσο στην ΕΕ, όσο και στην Ευρωζώνη. Ας δούμε όμως περιληπτικά τους δείκτες αυτούς. Ειδικότερα:

- i. Βιομηχανία:** Οι δείκτες επιχειρηματικών προσδοκιών βελτιώνεται στις +2,2 μονάδες και στις +2,6 μονάδες για την ΕΕ και Ευρωζώνη αντίστοιχα
- ii. Υπηρεσίες:** Οι δείκτες προσδοκιών ανακάμπτουν ελαφρά, στις -6,9 μονάδες στην ΕΕ και στις -5,4 μονάδες στην Ευρωζώνη.
- iii. Λιανικό Εμπόριο:** Οι σχετικοί δείκτες κινούνται στις -10,2 και -16 μονάδες αντίστοιχα σε ΕΕ και Ευρωζώνη.
- iv. Κατασκευές:** Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών στην ΕΕ κινείται στις -30,3 μονάδες και στις -29,8 μονάδες στην Ευρωζώνη.
- v. Δείκτης Καταναλωτικής Εμπιστοσύνης:** Διαμορφώνεται στις -21,6 και -23,6 μονάδες αντίστοιχα σε ΕΕ και Ευρωζώνη.
- vi. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες:** Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών αυξάνεται περισσότερο στην ΕΕ (+5,9 από +4,5 μονάδες) και λιγότερο στην Ευρωζώνη (-2,4 από -3,2 μονάδες).

Συγκεκριμένα για την Ελλάδα διαφαίνεται μια σχετική βελτίωση του οικονομικού κλίματος -μέσω των δεικτών που το διαμορφώνουν. Συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο – ο εν λόγω δείκτης- κυμαίνεται στις 86,9 μονάδες από 85,8 μονάδες που ήταν τον προηγούμενο μήνα. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός ότι αυτό το επίπεδο ,αν και παραμένει σχετικά χαμηλό, είναι το υψηλότερο της τελευταίας διετίας. Βελτίωση των επιχειρηματικών προσδοκιών καταγράφεται σε όλους τους επιμέρους τομείς, εκτός του Λιανικού Εμπορίου. Σταθερός ,αν και χαμηλός, καταγράφεται επίσης και ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης. Ωστόσο, ο προβληματισμός της αυξανόμενης

¹³⁹Βλέπε: Ιδρύμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 6 Μαρτίου 2013, Αποτελέσματα Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας ,Αθήνα ,σελ. 3-19

μακροχρόνιας ανεργίας (όπως αναλύσαμε στην προηγούμενη ενότητα) παραμένει έντονος και ενισχύει την αβεβαιότητα σε υψηλά επίπεδα. Σας παραθέτω τα σχετικά στοιχεία:

- i. **Βιομηχανία:** Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών παραμένει στα ίδια σχεδόν επίπεδα στις 84,4 μονάδες από 83,7 μονάδες του προηγούμενου μήνα και σε υψηλότερο επίπεδο έναντι της αντίστοιχης περυσινής τιμής του ήτοι 71,6 μονάδες.
- ii. **Υπηρεσίες:** Κινήθηκε ανοδικά τον Φεβρουάριο φθάνοντας στις 62,3 μονάδες υψηλότερος από 58,9 του προηγούμενου μήνα και 53,4 μονάδες που είχε τον αντίστοιχο μήνα το προηγούμενο έτος.

Διάγραμμα 7.2: Διακυμάνσεις συνόλου Υπηρεσιών της Ελλάδος, Φεβρουάριος 2002-2013

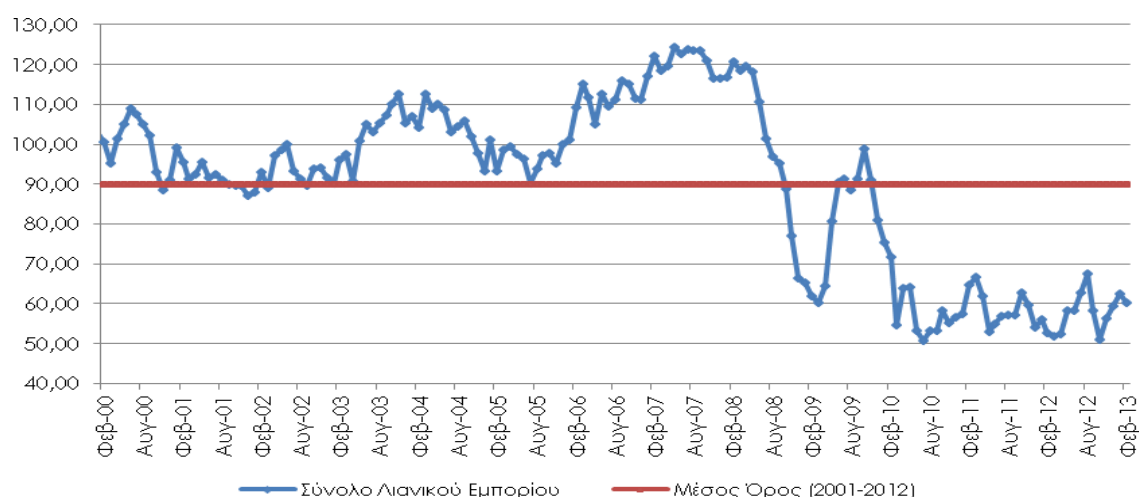

Πηγή: IOBE¹⁴⁰

- iii. **Λιανικό Εμπόριο :** Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών ανακόπτει την ανοδική τάση του προηγούμενου τριμήνου και διαμορφώνεται στις 60,3 μονάδες έναντι της αντίστοιχης περυσινής ήτοι 52,7 μονάδες.

¹⁴⁰ Βλέπε: http://www.iobe.gr/media/oik_syg/Feb_2013.pdf

Διάγραμμα 7.3: Διακυμάνσεις του συνόλου του Λιανικού εμπορίου της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2000-201

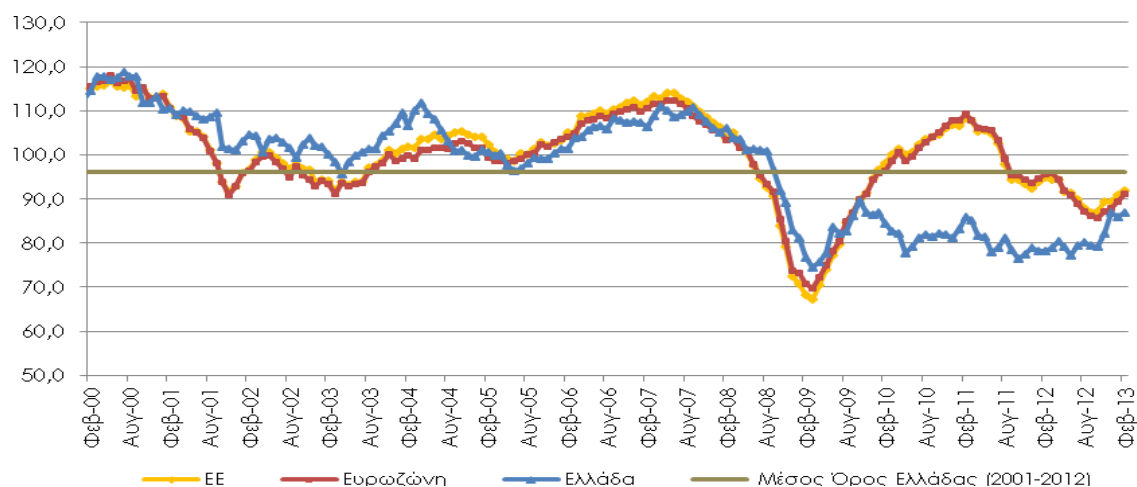
Πηγή: IOBE

Φυσικά, η έντονη πτωτική τάση του λιανικού εμπορίου με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα φαίνονται καθαρά στο παραπάνω διάγραμμα.

- iv. **Κατασκευές:** Ο δείκτης επιχειρηματικών προσδοκιών κινείται έντονα ανοδικά τον Φεβρουάριο 2013 και διαμορφώνεται στις 55 μονάδες από 38,5 μονάδες που ήταν τον προηγούμενο μήνα και σε 43,4 μονάδες που ήταν τον αντίστοιχο μήνα το προηγούμενο μήνα.
- v. **Καταναλωτική Εμπιστοσύνη:** Ελαφρά πτωτικός σε σχέση με τον Ιανουάριο 2013 ήτοι στις -71,4 μονάδες από -71,9. Όπως ρητά επισημαίνεται η σταθεροποίηση αυτή είναι θετική, καθώς οι πολίτες προσπαθούν να προσαρμοστούν στα δεδομένα «που δημιουργεί η εφαρμογή και υλοποίηση των νέων μέτρων που ψηφίστηκαν τον Οκτώβριο».

Γενικότερα, για το οικονομικό κλίμα, τόσο στην Ευρωζώνη όσο και στην Ευρώπη και ειδικότερα στην χώρα μας -διαγραμματικά -έχουμε:

Διάγραμμα 7.4: Διακυμάνσεις Οικονομικού κλίματος στην ΕΕ-Ευρωζώνη και στην Ελλάδα, Φεβρουάριος 2000-2013

Πηγή : Ευρωπαϊκή Επιτροπή, DG Ecfm ¹⁴¹

Σε όλους τους παραπάνω τομείς της οικονομίας ένας είναι ο κοινός τόπος-ότι με το «ξεκίνημα» της κρίσεως πλήγηκαν σε έντονο βαθμό όλοι οι τομείς της οικονομίας. Αυτό είχε ως συνέπεια την αύξηση της ανεργίας και πλήθος πολιτών να αναζητεί εργασία. Βέβαια, διαφαίνεται, μια σχετική σταδιακή βελτίωση -με ανοδικές και καθοδικές τάσεις- αλλά πάντως βελτιούμενες. Δείχνει μια οικονομία η οποία παλεύει να σταθεί στα πόδια της. Όμως ακόμη αυτό δεν έχει επιτευχθεί αρκετά ώστε να μπορέσουμε να πούμε ότι έχουμε ξεφύγει από το στάδιο της υφέσεως.

B. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

8.1 Εισαγωγή

Η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει μια μεγάλης έντασης οικονομική κρίση- όπως προαναφέρθηκε- η οποία αν και εκδηλώθηκε αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ,με επίκεντρο τις τραπεζικές επισφάλειες και ειδικότερα την αδυναμία εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων, σύντομα έλαβε διαστάσεις επιδημίας. Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε ταχύτατα στις αναπτυγμένες χώρες και στη

¹⁴¹Βλέπε: Ιδρύμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 6 Μαρτίου 2013, Αποτελέσματα Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας ,Αθήνα ,σελ. 4

συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα και τις επιχειρήσεις. Σύμφωνα με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ¹⁴²η κρίση «μεταφέρθηκε» με σφοδρότητα στην πραγματική οικονομία, με αποτέλεσμα την ύφεση και την πτώση της απασχόλησης.

Μία λοιπόν από τις σημαντικότερες επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία ήταν η μείωση της απασχόλησης δηλαδή ειδικότερα η αύξηση της ανεργίας σε όλους τους τομείς . Μια μείωση της απασχόλησης που σε άλλους τομείς επήλθε άμεσα και τους επηρέασε περισσότερο και σε άλλους σταδιακά με αυξανόμενο ρυθμό. Τι είναι όμως απασχόληση και τι ανεργία; Ποιες θεωρίες την προσέγγισαν αλλά και την προσεγγίζουν σε βάθος χρόνου; Πώς ταξινομείται η τελευταία και με ποιους τρόπους επηρέασε την αγορά εργασίας; Υπάρχει Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την απασχόληση και την ενίσχυση της αγοράς εργασίας; Αμέσως παρακάτω θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τα θέματα αυτά.

8.2 Αγορά εργασίας και απασχόληση

Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να δώσω ένα εμπεριστατωμένο ορισμό της αγοράς εργασίας και εν συνεχεία της απασχόλησης. Έτσι: ¹⁴³«[...]αγορά εργασίας θεωρείται ο χώρος στον οποίο συναντώνται οι πωλητές και οι αγοραστές εργατικής δύναμης και κατανέμεται η εργασία στις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες». Από την άλλη πλευρά απασχόληση είναι η επίσημη ονομασία της μισθωτής εργασίας ,αποτελεί δηλαδή σύμβαση μεταξύ δύο μερών, του εργοδότη και του εργαζόμενου. Οι σχέσεις μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων, τα δικαιώματα και υποχρεώσεις τους, οι κανόνες υγιεινής και ασφαλείας, το καθεστώς συνδικαλιστικών οργανώσεων και ελευθεριών τους και γενικά οι κανόνες που εφαρμόζονται στην παροχή εξαρτημένης εργασίας, ρυθμίζονται από το εργατικό δίκαιο. Το ποσοστό απασχόλησης είναι ο αριθμός των απασχολούμενων διαιρούμενος με το σύνολο του εργατικού δυναμικού της χώρας.

Τι αποτελεί ,όμως, εργατικό δυναμικό; ¹⁴⁴ «*Εργατικό δυναμικό είναι το σύνολο των ατόμων πάνω από δεκατεσσάρων ετών που είναι ικανά και επιθυμούν να εργαστούν για*

¹⁴²Βλέπε: Birdsall N., 2009, How to unlock the \$1 trillion that developing countries urgently need to cope with the crisis, Center for Global development, σελ. 1-5

¹⁴³Βλέπε: Πετρινώτη Ξ.,1989, Αγορές εργασίας/ Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα,σελ.41

¹⁴⁴Βλέπε: Πετρινώτη Ξ.,1989, Αγορές εργασίας/ Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα,σελ.52

την παραγωγή εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών με το μισθό που επικρατεί στην αγορά». Σκόπιμο είναι να οριστεί σε αντιδιαστολή με το εργατικό δυναμικό της χώρας, τι δεν αποτελεί εργατικό δυναμικό. Ειδικότερα το μη-εργατικό δυναμικό είναι το μέρος του ενήλικου πληθυσμού που:

1. ασχολείται με τα οικιακά ,
2. είναι συνταξιούχοι,
3. ασθενούν σοβαρά ώστε απέχουν από την εργασία ,
4. δεν ψάχνουν για εργασία,
5. είναι μικρά παιδιά,
6. υπηρετούν την πατρίδα.

8.3 Ταξινομήσεις της ανεργίας

Καταρχήν, θα ήθελα να προσεγγίσουμε τις ταξινομήσεις αλλά και τα είδη της ανεργίας δίνοντας έναν ορισμό της έννοιας της ανεργίας. Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα με τον Γιαννέλη (2006) : ¹⁴⁵«Ανεργία είναι μία κατάσταση κατά την οποία υπάρχουν εργάτες χωρίς δουλειά , οι οποίοι αναζητούν απασχόληση στον τρέχοντα μισθό». Βεβαίως, μεγαλύτερη εμβάθυνση και ανάλυση της έννοια αυτής, θα γίνει σε επόμενη ενότητα διαχωρίζοντας τα είδη της. Η θεωρητική ανάλυση καθώς επίσης και η εμπειρική έρευνα κατατάσσει και ταξινομεί την ανεργία σε τέσσερις κατηγορίες. Ειδικότερα¹⁴⁶:

- i. Ανάλογα με τα αίτια που την προκαλούν,
- ii. Τις πολιτικές που την αντιμετωπίζουν,
- iii. Το χρόνο που διαρκεί,
- iv. Την ομάδα στην οποία ανήκει ο άνεργος.

Βεβαίως, η κύρια μορφή ταξινόμησης και το βασικό ή κυρίαρχο κριτήριο- αποτελούν τα αίτια που προκαλούν την ανεργία – ενώ οι επόμενες τρεις κατηγορίες είναι δευτερεύοντες ή συμπληρωματικές.

Σύμφωνα ,λοιπόν με την πρώτη κατηγορία ταξινόμησης, μπορούμε να διακρίνουμε την ανεργία σε δύο περεταίρω υποκατηγορίες ήτοι της ηθελημένης ή

¹⁴⁵Βλέπε: Γιαννέλης Δημήτριος, 2006, Εισαγωγή στην Μακροοικονομική Θεωρία, 2^η Έκδοση, Αθήνα, σελ.194

¹⁴⁶Βλέπε: Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004, Η κρίση στην αγορά εργασίας /Ρύθμιση –Ευελιξίες- Απορρύθμιση/ Τόμος Πρώτος –θεωρίες της Ανεργίας, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, σελ. 57

εκούσιας και της αθέλητης ή ακούσιας ανεργίας. Η πρώτη υποκατηγορία- όπως προφανώς και η ίδια η λέξη το αποκαλύπτει-κάποιος ή κάποια παραμένει ηθελημένα εκτός εργασίας δεν παύει όμως να εγγράφεται κανονικά στο μητρώο των ανέργων. Συνεπώς, εάν λάβουμε υπόψην αυτό ως δεδομένο, η εγγεγραμμένη στατιστικά ανεργία υπερεκτιμά (εφόσον συμπεριλαμβάνει και την εκούσια) την πραγματική ανεργία. Η δεύτερη υποκατηγορία- ήτοι η αθέλητη ή ακούσια ανεργία – έγκειται στο πλαίσιο ότι το άτομο επιθυμεί την εύρεση ανεργίας αλλά δυστυχώς δεν υπάρχει κοινώς «δουλειά». Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να επισημάνω ότι μεταξύ των αιτιών που προκαλούν την ανεργία και των πολιτικών αντιμετώπισης υπήρχαν δύο διαφορετικές απόψεις με τους αμερικανούς να δίνουν περισσότερο σημασία στην πρώτη ταξινόμηση ενώ οι Βρετανοί στην δεύτερη.

Η δεύτερη ταξινόμηση – ος' αναφορά τις πολιτικές αντιμετώπισης της ανεργίας – έφερε σε αντιπαράθεση τους «κεϋνσιανούς» και «διαρθρωτικούς» οικονομολόγους των ΗΠΑ. Οι μεν πρώτοι υποστήριξαν για την καταπολέμηση της ανεργίας- την αύξηση της συνολικής ζήτησης μέσω των δημόσιων δαπανών ενώ οι δεύτεροι υποστήριξαν ακριβώς το αντίθετο, ότι η αύξηση των δημοσίων δαπανών θα οδηγούσε σε αύξηση της πληθωρισμού χωρίς το ποσοστό της ανεργίας να πέσει σε ικανοποιητικά επίπεδα.

Η ταξινόμηση της ανεργίας –ανάλογα με την διάρκεια της- όπως υποστήριξαν και οι Bowers και Harkess (1979) ¹⁴⁷ μετριέται καλύτερα με την διάρκειά της ήτοι της βραχυχρόνιας , μεσαίας ή μακροχρόνιας ανεργίας και όχι με τον όγκο σε κάθε κατηγορία του εργατικού δυναμικού. Από πολλές διακυμάνσεις από τις οποίες πέρασε η χρονική διάρκεια ταξινόμησης της ανεργίας, ο Δεδουσόπουλος (2004)¹⁴⁸ κατέληξε σε αυτή της βραχυχρόνιας (άνεργοι έως έξι μήνες) και μακροχρόνιας (άνω των δώδεκα μηνών) και πολλές φορές μεσαίας διάρκειας ανεργία (από έξι έως δώδεκα μήνες) ή και μεγάλης μακροχρόνιας ανεργία ήτοι άνω των εικοσιτεσσάρων μηνών.

¹⁴⁷Βλέπε: Bowers J.K. and Harkess,1979, Duration and of Unemployment by Age and Sex, *Economica/ The London School of Economics and Political Science*, σελ. 239

¹⁴⁸Βλέπε: Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004, Η κρίση στην αγορά εργασίας /Ρύθμιση –Ευελιξίες- Απορρύθμιση/ Τόμος Πρώτος –θεωρίες της Ανεργίας, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, σελ. 79

Η ταξινόμηση της ανεργίας- ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο αυτή επιμερίζεται μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων –έχει διακριθεί σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Ειδικότερα ανάλογα¹⁴⁹:

- i. Με τα προσωπικά χαρακτηριστικά κάθε ατόμου (φύλο ,φυλή, εθνικότητα, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, επίπεδο απασχόλησης κ.α.),
- ii. Με τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά του εργασιακού περιβάλλοντος ή της περιοχής κατοικίας των ανέργων(αστικά κέντρα, περιφέρειες, ανεργία συγκεκριμένων κλάδων ή επαγγελμάτων κ.α.).

8.4 Είδη της ανεργίας

Έντονο πρόβλημα ανεργίας , ιστορικά, εμφανίστηκε¹⁵⁰ την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα σε ορισμένες χώρες και ακόμα οξύτερο μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Επιπλέον, στο σύνολο των χωρών της Βόρειας Αμερικής και της Ευρώπης το πρόβλημα ήταν εντονότερο κατά την διάρκεια της διεθνούς οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1930.Μόνο ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έδωσε τέλος στο πρόβλημα της μαζικής ανεργίας. Ωστόσο, εκείνη την εποχή γεννήθηκε μια νέα σχολή οικονομικής σκέψης –ο κεϋνσιανισμός.

Ποια όμως είδη ανεργίας ¹⁵¹ ¹⁵²κατακλύζουν αλλά και διαχρονικά κατέκλυζαν αλλά και κατακλύζουν τον πληθυσμό μιας χώρας; Ειδικότερα, τα ειδή της ανεργίας τα οποία είναι αποδεκτά από όλες τις σχολές σκέψης ,είναι τα εξής :

α) Ανεργία τριβής

Η ανεργία τριβής οφείλεται κυρίως στην αθέλητη αλλαγή απασχόλησης του εργατικού δυναμικού που οδηγούν στην δημιουργία ενός χρονικού διαστήματος μεταξύ παραίτησης από μία εργασία και της απασχόλησης σε κάποια άλλη. Ο

¹⁴⁹Βλέπε: Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004, Η κρίση στην αγορά εργασίας /Ρύθμιση –Ευελιξίες- Απορρύθμιση/ Τόμος Πρώτος –θεωρίες της Ανεργίας, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, σελ. 80-82

¹⁵⁰Βλέπε: Καραμεσίνη Μαρία, Κουζής Γιάννης, 2005, Πολιτική Απασχόλησης/Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής/Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης, Αθήνα, σελ 32-33

¹⁵¹Βλέπε: Καραμεσίνη Μαρία,2006, Σημειώσεις /Ανεργία και πολιτικές απασχόλησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, σελ.19-22

¹⁵²Βλέπε: Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004, Η κρίση στην αγορά εργασίας /Ρύθμιση –Ευελιξίες- Απορρύθμιση/ Τόμος Πρώτος –θεωρίες της Ανεργίας, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, σελ. 60-73

Γιαννέλης (2006) επισημαίνει ότι :¹⁵³ «*Η ανεργία που προκύπτει από τη φυσιολογική μετακίνηση του εργατικού δυναμικού καλείται ανεργία τριβής*». Έτσι ,λοιπόν, η ανεργία τριβής είναι αναπόφευκτη ¹⁵⁴λόγω της οικονομικής δραστηριότητας η οποία μπορεί να συνυπάρξει με άλλες μορφές ανεργίας, με αποτέλεσμα τη δύσκολη καταμέτρησή της. Η διαφορά που παρουσιάζει η ανεργία τριβής από τα άλλα είδη ανεργίας είναι η διάρκειά της ,εφόσον συνήθως είναι βραχυχρόνια. Αυτό το είδος της ανεργίας αφορά περισσότερο τους νέους γιατί όχι μόνο αλλάζουν ευκολότερα εργασίας (τουλάχιστον τα έτη προ κρίσεως) αλλά και γιατί ένα μέρος τους «τώρα» μπαίνει στην αγορά εργασίας. Δεν συνεπάγεται ότι η ανεργία σε αυτήν την περίπτωση είναι μηδέν. Αντιθέτως και σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει ένα ποσοστό ανεργίας διότι άλλα άτομα μετακινούνται από μία εργασία στην άλλη , άλλα ηθελημένα αφήνουν την εργασία τους και προφανώς ολοένα και νέα άτομα εισέρχονται στην παραγωγική διαδικασία. Ακόμη και στην πλήρη απασχόληση υπάρχει ένα ποσοστό ανεργίας .Παρόλο, που αρχικά αυτό φαίνεται αντιφατικό δεν είναι. Θα ήταν ουτοπικό να πούμε ότι υπάρχει μηδενικό ποσοστό ανεργίας και ότι η ανεργία έχει επαλειφθεί πλήρως. Σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη οικονομία από την μία πλευρά δημιουργούνται θέσεις εργασίας και από την άλλη χάνονται. Έτσι, λοιπόν, εκείνο το ποσοστό ανεργίας που υπάρχει και αντιστοιχεί στην πλήρη απασχόληση λέγεται φυσικό ποσοστό ανεργίας και είναι στενά συνδυσμένο με την ανεργία τριβής. Ειδικότερα, ¹⁵⁵«[...]το φυσικό ποσοστό ανεργίας είναι το ποσοστό εκείνο στο οποίο οι ροές προς την ανεργία και από την ανεργία είναι ισοδύναμες». Ιστορικά , μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου η πολιτική απασχόλησης αναδεικνύει την πλήρη απασχόληση. Όμως, και σε εκείνη την περίπτωση- ¹⁵⁶σύμφωνα με την έκθεση Beveridge(1944) στην Μεγάλη Βρετανία και της έκθεσης της Επιτροπής για την Οικονομική ανάπτυξη (1947) στις ΗΠΑ- καθορίζεται το μέγιστο ποσοστό ανεργίας τριβής στο 3% και στο 4% αντίστοιχα.. Συνεπώς, η ανεργία τριβής εμφανίζεται συνεπεία της μη άμεσης προσαρμογής της αγοράς εργασίας και ειδικότερα της έλλειψης αυτόματης κινητικότητας της εργασίας.

¹⁵³ Βλέπε: Γιαννέλης Δημήτριος, 2006, Εισαγωγή στην Μακροοικονομική Θεωρία, 2^η Έκδοση, Αθήνα, σελ.199

¹⁵⁴Βλέπε: Πετρινώτη Ξ.,1989, Αγορές εργασίας/ Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα,σελ.286-287

¹⁵⁵Βλέπε: Γιαννέλης Δημήτριος, 2006, Εισαγωγή στην Μακροοικονομική Θεωρία, 2^η Έκδοση, Αθήνα, σελ.203

¹⁵⁶Βλέπε: Καραμεσίνη Μαρία, Κοζής Γιάννης, 2005, Πολιτική Απασχόλησης/Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής/Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης, Αθήνα, σελ 34 (Υποσημείωση 6)

β) Διαρθρωτική ανεργία

Η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται στη διαρκή μεταβολή των προτύπων ζήτησης της αγοράς εργασίας και οφείλεται στην αναντιστοιχία που δημιουργείται μεταξύ¹⁵⁷ των προσόντων, γνώσεων και δεξιοτήτων των εργαζομένων με τα προσόντα και τις δεξιότητες που οι εργοδότες απαιτούν για τις κενές θέσεις εργασίας οι οποίες έχουν δημιουργηθεί. Το είδος αυτό της ανεργίας έχει σχέση με την έννοια της δυναμικής οικονομίας, η οποία δεν προσαρμόζεται άμεσα σε νέα δεδομένα τα οποία δημιουργούνται είτε από τη διαθεσιμότητα παραγωγικών συντελεστών είτε από την εισαγωγή νέων τεχνολογικών καινοτομιών. Συμπερασματικά διαρθρωτική ανεργία υπάρχει όταν οι διαθέσιμες θέσεις εργασίας δεν μπορούν να καλυφθούν επειδή *οι άνεργοι δε διαθέτουν τα απαιτούμενα προσόντα* ή δε βρίσκονται στις γεωγραφικές περιοχές στις οποίες προσφέρονται οι προαναφερθείσες θέσεις (βρίσκονται δηλαδή σε άλλη αγορά εργασίας).

γ) Εποχική ανεργία

Η Εποχική ανεργία οφείλεται σε εποχικές μεταβολές της ζήτησης εργασίας. Χαρακτηριστικοί κλάδοι στην χώρα μας ,όπου εμφανίζεται εποχική ανεργία, είναι η γεωργία και ο τουρισμός. Το φαινόμενο της εποχικής ανεργίας εντάσσεται συνήθως στην ανεργία τριβής διότι υπάρχει το ενδεχόμενο οι εποχικά άνεργοι να βρουν προσωρινή απασχόληση κάπου αλλού.

δ) Κυκλική ανεργία (ή Ανεργία ελλιπούς ζήτησης)

Η κυκλική ανεργία δημιουργείται λόγω της μη εύρεσης απασχόλησης λόγω κενών θέσεων που δημιουργούνται συνεπεία της μειωμένης ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες. Ειδικότερα,¹⁵⁸ «η ανεργία η οποία οφείλεται στην επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας ή στην ύφεση, καλείται κυκλική ανεργία». Έχει συνδεθεί με την κεϋνσιανή θεωρία για την μακροοικονομική ισορροπία στην βραχυχρόνια περίοδο. Μια τέτοια μείωση στη ζήτηση αγαθών αναπόφευκτα συνεπάγεται μείωση

¹⁵⁷Βλέπε: Πετρινώτη Ε.,1989, Αγορές εργασίας/ Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα,σελ.289

¹⁵⁸Βλέπε: Γιαννέλης Δημήτριος, 2006, Εισαγωγή στην Μακροοικονομική Θεωρία, 2^η Έκδοση, Αθήνα, σελ.201

της ζήτησης των παραγωγικών συντελεστών, ιδιαίτερα εργασίας, από τον κλάδο παραγωγής της οικονομίας.

ε) Ανεργία ως αποτέλεσμα των μικρών ρυθμών μεγέθυνσης¹⁵⁹

Η ανεργία αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι ο δυναμικός ρυθμός αύξησης της παραγωγής ήτοι το αναπτυξιακό δυναμικό της οικονομίας (τεχνολογία ,μέγεθος εργατικού δυναμικού, συσσώρευση του κεφαλαίου κ.α.) είναι μεγαλύτερος του ρυθμού αύξησης που πραγματοποιείται.

στ) Τεχνολογική ανεργία

Είναι η ανεργία η οποία δημιουργείται από την άμεση αντικατάσταση της ανθρώπινης εργασίας από μηχανές. Θα πρέπει να επισημανθεί, ότι το σύνολο των οικονομολόγων, ισχυρίζεται ότι η ανεργία αυτού του είδους δεν υπάρχει μόνη της ήτοι σε καθαρή μορφή –συνοδεύεται πάντοτε με τις άλλες μορφές ανεργίας που περιγράψαμε παραπάνω. Όπως ρητά επισημαίνει η Λυμπεράκη (2005):¹⁶⁰ «[...] καθώς εξελίσσονται και διαχέονται η τεχνολογία και ο εξοπλισμός (που στηρίζονται στον ηλεκτρονικό υπολογιστή), μετατρέπεται σταδιακά και ο ρόλος των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία , με αποτέλεσμα η τεχνική πρόοδος να αυξάνει το μερίδιο των εργαζομένων με υψηλά μορφωτικά εφόδια και να περιορίζει το ρόλο (και συνεπακόλουθα τις αμοιβές) των ανειδίκευτων».Αποτέλεσμα –όπως συνεχίζει-είναι η ανισορροπία («αποτυχημένος γάμος») μεταξύ προσφοράς και ζήτησης για εργασία και το ποσοστό της ανεργίας να παγιώνεται σε υψηλά ποσοστά. Επιπλέον-όπως υποστηρίξε ο καθηγητής Chris Freeman(2000) , ιδρυτής και πρώτος διευθυντής του Science Policy Research Unit (SPRU ,ένα από τα πρωτοπόρα ερευνητικά κέντρα της επιστημονικής και τεχνολογικής πολιτικής)- η τεχνολογική ανεργία αποτελεί σημαντικό και μακροχρόνιο πρόβλημα. Ειδικότερα, αναφέρει:¹⁶¹«Σε περιόδους οικονομικής ύφεσης , οι νέες τεχνολογίες είναι εκείνες που συνήθως κατηγορούνται για την ανεργία. Αυτό συνέβη στις δεκαετίες του 1820 και 1830 , στην δεκαετία του 1880,

¹⁵⁹Βλέπε: Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004, Η κρίση στην αγορά εργασίας /Ρύθμιση –Ευελιξίες- Απορρύθμιση/ Τόμος Πρώτος –θεωρίες της Ανεργίας, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα, σελ. 70-71

¹⁶⁰Βλέπε: Λυμπεράκη Αντιγόνη,2005,Το μέλλον της εργασίας /Σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές αναλύσεις /Επιμέλεια: Χάρης Ναζάκης , Μιχάλης Χλέτσος / Σειρα Επιστήμη και Κοινωνία, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, σελ.134

¹⁶¹Βλέπε: Freeman Chris , 2000, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία; Ο ρόλος της πληροφορικής στην τεχνολογική αλλαγή σο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα,σελ.64

στην δεκαετία του 1930 και ξανά στην δεκαετία του 1980. Λόγω της ευρείας διάδοσης σε κάθε τράπεζα, εργοστάσιο και γραφείο των εφαρμογών των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), η κριτική σήμερα συχνά εστιάζεται σε αυτές». Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η ανεργία αυτού του είδους απασχολούσε αλλά και απασχολεί διαχρονικώς την παγκόσμια οικονομία.

8.5 Οικονομικές θεωρίες ερμηνείας της ανεργίας

8.5.1 Εισαγωγή-Προκλασικές θεωρήσεις της ανεργίας

Η αγορά εργασίας και ειδικότερα η ανεργία έχει τις ρίζες της ήδη από τον δέκατο όγδοο αιώνα –ακόμη και από τις απαρχές του δέκατου έκτου αιώνα-παρόλο που οι οικονομολόγοι το παρουσιάζουν ως έντονο πρόβλημα από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και μετέπειτα, όπου η έξαρση του προβλήματος ήταν εντονότερη.

Βεβαίως, οι πρόδρομοι των οικονομικών- οι λεγόμενοι «μερκαντιλιστές»- ασχολήθηκαν με θέματα εξωτερικού εμπορίου και νομίσματος, ωστόσο η αύξηση της ανεργίας και οι διαμάχες που προέκυπταν από την εκβιομηχάνιση και ειδικότερα από τις τεχνολογικές αλλαγές ήταν στο προσκήνιο πριν τα οικονομικά αναδειχτούν ως επιστήμη με την έκδοση του βιβλίου του Adam Smith το 1776 με τίτλο τα «Αίτια του Πλούτου των Εθνών». Όπως επισημαίνουν, οι Chris Freeman –Luc Soette(1994)¹⁶², ο όρος ο οποίος επικρατούσε εκείνη την περίοδο (αρχές 16^{ου} αιώνα) για τις επονομαζόμενες τεχνολογικές αλλαγές και ο οποίος είχε προκαλέσει πλήθος διαμαχών ήταν ο όρος «Διευκολύνσεις των Τεχνών» (“*Facilitation of Arts*”). Ο εκτοπισμός, λοιπόν, εργαζομένων από μηχανές είχε ως αποτέλεσμα ακόμη και στην διαμόρφωση νομοθεσιών με κείμενο περί απαγόρευσης των μηχανών λόγω ακριβώς των αντιμαχόμενων πλευρών και την μείωση του αριθμού των εργαζομένων. Οι μερκαντιλιστές -οι οποίοι είχαν αντιληφθεί την χρησιμότητα των μηχανών στην παραγωγικότητα, στο κόστος και στις ώρες εργασίας -έρχονταν σε αντιπαράθεση με τον κοινωνικό ιστό ο οποίος ήταν κάθετα αντίθετος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διάλυση και το σπάσιμο κυριολεκτικά μηχανών κατά την Βιομηχανική Επανάσταση. Ο μερκαντιλιστής James Stuart (1767) εξήγησε ότι η εκμηχάνιση μπορεί προσωρινά να δημιουργήσει ανεργία η οποία, βεβαίως, θα μειωθεί από την

¹⁶²Βλέπε: Freeman Chris- Soete Luc, 2000, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία /Ο ρόλος της πληροφορικής στην τεχνολογική αλλαγή στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 84-86

αύξηση της απασχόλησης στους κλάδους κατασκευής μηχανών όσο και από τις μειώσεις των τιμών λόγω της αύξησης της ζήτησης.

Ο Ευστράτογλου (2000) υποστηρίζει ότι από τον δέκατο όγδοο αιώνα ¹⁶³« [...]η μισθωτή απασχόληση κυριαρχεί στην παραγωγική διαδικασία των περισσότερο αναπτυγμένων χωρών και η αγορά εργασίας εμπεδώνεται ως κοινωνικός θεσμός». Εν συνεχεία, η απασχόληση και ειδικότερα το φαινόμενο της ανεργίας εμφανίζεται στο προσκήνιο σε περιόδους όπου παρουσιάζεται έντονη αύξησή της –έξαρση- και το ενδιαφέρον παρουσιάζεται περιορισμένο στην περίπτωση της μείωση αυτής ήτοι σε περιόδους όπου η απασχόληση αυξάνεται και η ανεργία αμβλύνεται. Βεβαίως, από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και μετά, το ενδιαφέρον είναι πιο συστηματικό με τις θεωρητικές προσεγγίσεις να διαδέχεται η μία την άλλη. Η πολύπλοκη αυτή ενασχόληση των οικονομολόγων με ζητήματα που άπτονται της αγοράς εργασίας οδήγησαν στην θεωρητική αλλά και εμπειρική διερεύνηση από την πλευρά τους – αλλά και από την σκοπιά άλλων επιστημόνων-με συνέπεια την δημιουργία πλήθους προσεγγίσεών της.

Ο Δεδουσόπουλος(2004) -πάνω στο θέμα της προσέγγισης της αγοράς εργασίας – επισημαίνει και αυτός με την σειρά του ,ότι ανεργία δεν εμφανίζεται για πρώτη φορά ως ιδιαίτερο κοινωνικό φαινόμενο στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα αλλά τονίζει ότι είναι φαινόμενο παρατηρούμενο ήδη από τον δέκατο όγδοο αιώνα και πιθανώς και νωρίτερα. Βεβαίως , την εν λόγω περίοδο ¹⁶⁴« [...] τα προβλήματα που δημιουργεί η ανεργία δεν αναγνωρίζονται παρά ως ειδική περίπτωση της απόλυτης φτώχειας και της εξαθλίωσης του μεγαλύτερου τμήματος του πληθυσμού , ιδιαίτερα όσων ήταν μισθωτοί , έχοντας χάσει την προκαπιταλιστική σχέση τους με τα μέσα παραγωγής». Οι εν λόγω προσεγγίσεις αφορούν τις λεγόμενες προκλασικές αντιλήψεις της ανεργίας. Εν συνεχεία, θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε συνοπτικά την ανεργία στις κύριες εκδοχές που στηρίζεται ,ήτοι, στην κλασική οικονομική σκέψη και την κεϋνσιανή σε αντίθεση με την νεοκλασική θεώρηση. Τέλος ,θα αναλύσουμε τις σκέψεις του Marx ος' αναφορά την αγορά εργασίας και την ανεργία.

¹⁶³Βλέπε: Ευστράτογλου Ι. Άγγελος, 2000,Θεωρίες των αγορών εργασίας/Τετράδια εργασίας, Πάντειο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, σελ.2

¹⁶⁴Βλέπε : Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004. Θεωρίες της Ανεργίας, Τόμος Α, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, σελ: 138-139

8.5.2 Η φιλελεύθερη θεώρηση: Κλασική ανεργία

Η καθιέρωση της κλασικής οικονομικής σκέψης τον δέκατο ένατο αιώνα αποτυπώνει την επικράτηση του οικονομικού φιλελευθερισμού και ειδικότερα του ατομικισμού. Προφανώς, η εννοιολογική προσέγγιση του φιλελευθερισμού, μας οδηγεί στην πεποίθηση ότι δεν υπάρχει «ίχνος» κρατικού παρεμβατισμού. Ο φιλελευθερισμός στην οικονομική θεωρία εστιάζεται, αρχικά, από τους φυσιοκράτες στην Γαλλία. Ονόματα που έρχονται στο μυαλό μας είναι οι Adam Smith, David Hume, David Ricardo, John Stuart Mill, Knut Wicksell, Irving Fisher, και ο ¹⁶⁵Keynes στην διατριβή του επί του χρήματος. Μακροοικονομικά, οι κλασικοί οικονομολόγοι χαρακτηρίζονται από την ποσοτική θεωρία του χρήματος.

Για να προσεγγίσουμε όμως την κλασική θεώρηση θα πρέπει να αποτυπώσουμε ιστορικά την κατάσταση η οποία επικρατούσε κοντά στο δεύτερο μισό του δέκατου όγδοου αιώνα. Κατάσταση η οποία κατεύθυνε και προσανατόλισε τις σκέψεις ος' αναφορά την αγορά εργασίας και την απασχόληση.

Όπως επισημαίνει ο Δεδουσόπουλος (2004) τα χαρακτηριστικά εκείνης της εποχής ήταν τα ακόλουθα¹⁶⁶:

- i. Επικρατούσε μια μεγάλη δημογραφική μεταβολή ήτοι μια ταχέως αυξανόμενη τάση του πληθυσμού με αποτέλεσμα την περαιτέρω αύξηση του πληθυσμού της Ευρώπης,
- ii. Η μεταβολή της σύνθεσης της απασχόλησης λόγω τόσο της επιταχυνόμενης εκμηχάνισης της παραγωγής όσο και των τεχνολογικών καινοτομιών είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανεργίας.
- iii. Η σχέση παραγωγού και καταναλωτή έχασε την αμεσότητά της λόγω ακριβώς της εκμηχάνισης αλλά και της παρεμβολής του εμπόρου με συνέπεια συντονιστής/ρυθμιστής της προσφοράς και της ζήτησης να είναι πλέον ο «απρόσωπος μηχανισμός της αγοράς». Οι μαζικές απολύσεις από την μία, αλλά και οι προσλήψεις από την άλλη, δημιούργησαν κλίμα εργατικής αστάθειας.

Ειδικότερα, η αγορά εργασίας και η απασχόληση στο κλασικό υπόδειγμα, περιγράφεται από τις δύο παρακάτω τάσεις:

¹⁶⁵Βλέπε: Heijdra J.En./ Frederick Van Der Ploeg, Foundations of Modern Macroeconomics, 2002, Oxford University Press, New York, page 18

¹⁶⁶Βλέπε: Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004. Θεωρίες της Ανεργίας, Τόμος Α, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, σελ: 148-152

α) Περιστασιακή –προσωρινή ανεργία: Οι ρυθμοί συσσώρευσης του κεφαλαίου απορροφούν τον αυξανόμενο πληθυσμό που ως άνω περιγράψαμε.

β) Αυξανόμενη ανεργία: Οι ρυθμοί συσσώρευσης του κεφαλαίου δεν επαρκούν για να απορροφήσουν τον αυξανόμενο πληθυσμό. Η ανεργία αποτελεί τον μηχανισμό όπου ο πληθυσμός θα προσαρμοστεί στους ρυθμούς συσσώρευσης.

Επιπλέον, σύμφωνα με τα κλασικά οικονομικά,¹⁶⁷ η τεχνολογική ανεργία ήταν αποτέλεσμα ότι η αγορά αδυνατούσε να απορροφήσει πλήρως την αυξανόμενη παραγωγή λόγω ακριβώς των τεχνολογικών μεταβολών και αφετέρου η προσφορά κεφαλαίου δεν επαρκούσε να απορροφήσει το εκτοπιζόμενο εργατικό δυναμικό. Ειδικότερα, ος' αναφορά τον μισθό, οι κλασικοί ανέπτυξαν την θεωρία των φυσιοκρατών ή διαφορετικά την επονομαζόμενη «*Θεωρία του μισθού επιβίωσης*» (“*Subsistence theory of wages*”). Η εν λόγω θεωρία στηριζόταν στην άποψη ότι το ύψος του μισθού θα κυμαίνονταν μακροχρόνια στο ελάχιστο επίπεδο επιβίωσης του εργαζομένου και της οικογένειάς του. Η Πετρινώτη (1989) αναλύει την θεωρία αυτή σε σχέση με το ύψος του μισθού. Ειδικότερα¹⁶⁸:

- i. Κάθε απόκλιση, πάνω από το όριο επιβίωσης, θα είχε αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των παιδιών των εργαζομένων, περαιτέρω σε αύξηση του εργατικού δυναμικού και τέλος μείωσης του μισθού λόγω ακριβώς της αύξησης της προσφοράς.
- ii. Κάθε απόκλιση, κάτω από το όριο επιβίωσης, θα είχε αποτέλεσμα την δημοσιονομική συρρίκνωση ήτοι μετατόπιση της ηλικίας γάμου προς τα πάνω, μείωση των γεννήσεων, αυξημένη βρεφική θνησιμότητα και τέλος αύξηση του μισθού λόγω ακριβώς της μελλοντικής μείωσης της προσφοράς εργασίας

Αυτή αποτελούσε την βασική θέση των φυσιοκρατών για την ανταμοιβή του εργαζόμενου.

Από τη άλλη πλευρά ο Adam Smith έδειξε ότι η δύναμη διαπραγμάτευσης του εργοδότη, ήταν πολύ μεγαλύτερη από εκείνη του εργαζομένου, εφόσον ο πρώτος - κάτοχος των μέσων παραγωγής- ήταν εκείνος ο οποίος θα μπορούσε να κρατήσει τον μισθό του εργαζομένου σε χαμηλά επίπεδα. Στην ουσία έδειξε ότι ο μηχανισμός δημογραφικής εξισορρόπησης δεν ήταν απαραίτητος. Ο εργαζόμενος -μη μπορώντας

¹⁶⁷ Βλέπε: Freeman Chris- Soete Luc, 2000, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία /Ο ρόλος της πληροφορικής στην τεχνολογική αλλαγή στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 94

¹⁶⁸ Βλέπε: Πετρινώτη Ξ., 1998, Αγορές εργασίας /Οικονομικές θεωρίες και έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.233-234

να κάνει διαφορετικά- για την συντήρηση του εαυτού του και της οικογενείας του θα υπέκυπτε στην μείωση του μισθού την οποία θα επέβαλε ο εργοδότης του.

Γενικά ,οι κλασικοί οικονομολόγοι είχαν περιορισμένες φιλοδοξίες – οσ’ αναφορά κάποιες μεταβλητές- και ιδιαίτερα για τον πραγματικό μισθό ισχυρίζονταν και τον θεωρούσαν εξωγενώς δεδομένο. Αναλυτικότερα, αποδέχονταν πως όλες οι αξίες δεν ήταν αναλυτικά ισοδύναμες και πως δεν μπορούσαν να εξηγηθούν ταυτόχρονα μέσα από τον ίδιο μηχανισμό οικονομικής ανάλυσης ήτοι καθορίζονταν από μηχανισμούς εκτός του οικονομικού συστήματος. Για παράδειγμα η προσέγγιση των συναλλαγών του Fisher για την ποσοτική θεωρία του χρήματος¹⁶⁹ ($M \cdot V = P \cdot T$, όπου M η κυκλοφορία του χρήματος , V η κυκλοφοριακή ταχύτητα του χρήματος, P το επίπεδο των τιμών και T ο όγκος των συναλλαγών) ο όγκος των συναλλαγών, η κυκλοφοριακή ταχύτητα του χρήματος στην βραχυχρόνια περίοδο και τέλος η ποσότητα του χρήματος λαμβάνονται εξωγενώς δεδομένοι.

Τέλος, οι ισχυρισμοί των κλασσικών οικονομολόγων για την λειτουργία της αγοράς εργασίας αποτυπώνονται ακριβώς στην θεωρία εξέλιξης του καπιταλιστικού συστήματος, όπως ρητά υπογραμμίζει Ευστράτογλου (2000), ήτοι :¹⁷⁰ «*Η εξέλιξη του καπιταλισμού βασίζεται στην αυξανόμενη αποτελεσματικότητα του καταμερισμού της εργασίας και στην αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων ,μέσα από την πρόοδο της τεχνολογίας. Η εργασία , ως παραγωγικός συντελεστής , υποτίθεται ότι είναι ομοιογενής και υπάρχει ελεύθερη και χωρίς κόστος, πληροφόρηση και κινητικότητα στην αγορά. Για την συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία , οι εργαζόμενοι αμείβονται με τον μισθό και οι καπιταλιστές με τα κέρδη της επιχείρησης*».

8.5.3 Νεοκλασική versus Κεϋνσιανής Θεώρησης

Η μεγάλη κρίση της δεκαετίας του 1930, η οποία στην ουσία τερματίστηκε με την έναρξη του Β’ Παγκόσμιου Πολέμου, είχε ως αποτέλεσμα την εκτίναξη της ανεργίας στα ύψη και την τελευταία στο επίκεντρο ενδιαφέροντος και της πολιτικής διαμάχης. Πολιτική διαμάχη με πολλές αντιφάσεις και πλήθος διαφορετικών θεωριών ως προς την αντιμετώπισή της καθώς επίσης και των «εργαλείων» /μέσων τα οποία θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν για την εκρίζων πάταξή της. Επιπλέον , η ανεργία δεν

¹⁶⁹Βλέπε: Γκότσης Χαράλαμπος, 2007, Νομισματική /Θεωρία του χρήματος ,Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα,σελ.103-104

¹⁷⁰Βλέπε: Ευστράτογλου Ι. Άγγελος, 2000,Θεωρίες των αγορών εργασίας/Τετράδια εργασίας, Πάντειο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, σελ.6

εμφανίστηκε μόνη της αλλά «συμπαρέσυρε» μαζί της και τα κέρδη αλλά μαζί με αυτά και τις επενδύσεις. Η κυρίαρχη θεωρία της εποχής εκείνης ήταν εκείνη της νεοκλασικής.¹⁷¹ «[...] σύμφωνα με αυτήν η πλήρης απασχόληση και η εξουδετέρωση της ανεργίας προϋποθέτουν την δυνατότητα των χρηματικών μισθών να μειωθούν». Όμως, παράγοντας του ότι η ανεργία δεν μειώνονταν, ήταν συνέπεια ύπαρξης θεσμικών εμποδίων που παρεμπόδισαν ουσιαστικά την λειτουργία της αγοράς εργασίας. Ειδικότερα, το εν λόγω πρόβλημα το είχε τονίσει και ο Ρίγου στο βιβλίο του: «*The Theory of Unemployment*». Βέβαια, η κύρια διάκριση της νεοκλασικής και της κεϋνσιανής προσέγγισης ήταν ότι η τελευταία απορρίπτει το επιχείρημα ότι η ισορροπία συνεπάγεται –αναγκαστικά– πλήρη απασχόληση. Παρότι ο Νόμος του Say –μεταξύ προσφοράς και ζήτησης– ισχύει πράγματι στην πλήρη απασχόληση δεν ισχύει σε κάθε σημείο ισορροπίας της με υπο-απασχόληση.

Όπως επισημαίνουν οι Freeman και Soete (1994) για την εν λόγω περίοδο :¹⁷² «Ο Keynes ήταν σοκαρισμένος από την μακάρια, όπως ο ίδιος πίστευε, στάση των συναδέλφων του οικονομολόγων απέναντι στο πρόβλημα της ανεργίας στη Βρετανία του Μεσοπολέμου. Η ανεργία σπάνια έπεφτε κάτω από το 10% του εργατικού δυναμικού». Ο Keynes –το 1939– είχε επισημάνει ότι παρόλο που η ανεργία βρισκόταν σε σχετικά υψηλά επίπεδα υπήρχε περίπτωση τα επόμενα έτη να δημιουργηθούν έντονα προβλήματα αυξανόμενου πληθωρισμού. Προφανώς, μελετώντας, τις οικονομικές συνέπειες που είχε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, με τον πληθωρισμό κυριολεκτικά να «καλπάζει» κατά την διάρκεια του πολέμου, ο Keynes προσπάθησε να το προλάβει και τα κατάφερε. Η ζήτηση στρατιωτικού υλικού εξαιτίας του τεράστιου μεγέθους της –¹⁷³ τελικά λόγω της έγκαιρης παρέμβασης και της εξαιρετικής ευρηματικότητας του Keynes – δεν κατάφερε να εκτινάξει τον πληθωρισμό στα ύψη και κατά την περίοδο 1939 έως 1945. Η Βρετανία κατάφερε να συγκρατήσει τον πληθωρισμό της σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από εκείνα της περιόδου του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Παράγοντας καθοριστικός –που εκφράζει επακριβώς την αντίληψη του Keynes για την αγορά εργασίας– αποτελεί το 1936 η δημοσίευση του βιβλίου του με τίτλο: «*Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Επιτοκίου και του Χρήματος*» (“General Theory

¹⁷¹Βλέπε : Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004. Θεωρίες της Ανεργίας, Τόμος Α, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, σελ: 245-246

¹⁷²Βλέπε: Freeman Chris- Soete Luc, 2000, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία /Ο ρόλος της πληροφορικής στην τεχνολογική αλλαγή στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 98

¹⁷³Βλέπε: Freeman Chris- Soete Luc, 2000, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία /Ο ρόλος της πληροφορικής στην τεχνολογική αλλαγή στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 99

of Employment , Interest and Money”). Ο Keynes υποστήριξε ότι η αντιμετώπιση της κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο με την αποκατάσταση της κερδοφορίας του κεφαλαίου και συνεπώς με την αύξηση του όγκου των επενδύσεων. Πώς ,όμως , θα μπορούσε να συμβεί αυτό; Επισήμανε, λοιπόν, ότι η αύξηση των τιμών των εμπορευμάτων –σε αντίθεση με την πτώση αυτών όπως υποστήριζε η νεοκλασική θεώρηση- και η μείωση του επιτοκίου θα είχε ως συνέπεια την αντιμετώπιση της ύφεσης. Με λίγα λόγια , η ενίσχυση της ενεργούς ζήτησης ήταν ο κύριος παράγοντας ενίσχυσης της οικονομικής δραστηριότητας – σύμφωνα με τον Keynes.

Ο Keynes ξεκινώντας την *Γενική Θεωρία* του επισημαίνει δύο βασικά αξιώματα. Ειδικότερα:

- i. Ο μισθός είναι ίσος με την οριακή αξία του προϊόντος της εργασίας ήτοι προκύπτει από την θεωρία της οριακής παραγωγικότητας της εργασίας την βραχυχρόνια περίοδο,
- ii. Η προσφορά εργασίας είναι συνέπεια της οριακής «δυσαρέσκειας» που προκαλεί η εργασία ήτοι ο μισθός σε πραγματικούς όρους είναι αρκετός για να αντισταθμίσει και εν γένει να εξισορροπήσει την δυσαρέσκεια που προκαλεί η προσφορά της εργασίας.

Όπως υπογραμμίζει ο Δεδουσόπουλος (2000), η διαφορετικότητα και ειδικότερα η «ρήξη» της *Γενικής Θεωρίας* με την νεοκλασική αντίληψη επισημαίνονται στα τρία παρακάτω σημεία:¹⁷⁴

- i. Σε πλήρη αντίθεση με την «Θεωρία του Say», ο Keynes εισάγει την ενεργό ζήτηση στην Θεωρία του,
- ii. Οι νεοκλασικοί θεωρούν την εκούσια ανεργία στα υποδείγματά τους σε αντίθεση με τους κείνσιανούς όπου η ακούσια ανεργία είναι εκείνη που τους χαρακτηρίζει,
- iii. Ο Keynes επικεντρώνεται στο ρόλο των χρηματικών μισθών σε αντίθεση με την νεοκλασική θεώρηση όπου επικεντρώνεται στα πραγματικά μεγέθη.

Αναλυτικότερα, η νεοκλασική οικονομική σκέψη θεωρούν την ανεργία «εκούσια» ήτοι ηθελημένη. Ηθελημένη με την προοπτική ότι οι εργαζόμενοι αρνούνται να αρνηθούν μία μείωση του πραγματικού τους μισθού. Από την άλλη πλευρά, η

¹⁷⁴ Βλέπε : Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004. Θεωρίες της Ανεργίας, Τόμος Α, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, σελ: 252 και 259-260

κεϋνσιανή οικονομική σκέψη ισχυρίζεται ότι οι εργαζόμενοι είναι ακούσια άνεργοι ήτοι - όντας δίχως εργασία- θα ήταν πρόθυμοι να εργαστούν και με μικρότερο πραγματικό μισθό.

Οσ' αναφορά για τον χρηματικό μισθό που διέπει τον Keynes , εστιάζεται στην λεγόμενη ψευδαίσθηση του χρήματος (money illusion). Σύμφωνα με αυτήν την θεώρηση του Keynes , *συνεπάγεται ότι οι συλλογικές συμβάσεις προσδιορίζονται από τον χρηματικό και όχι από πραγματικό μισθό με συνέπεια οι εργαζόμενοι να «πάσχουν» από την ψευδαίσθηση του χρήματος ήτοι να προσδιορίζουν την συμπεριφορά τους βάσει του χρηματικού μισθού και όχι από την αγοραστική δύναμη αυτού του ποσού. Με λίγα λόγια ,οι εργαζόμενοι αδυνατούν να μετατρέψουν τα χρηματικά μεγέθη σε πραγματικά με αποτέλεσμα να ενδιαφέρονται περισσότερο για τον χρηματικό παρά για τον πραγματικό μισθό. Συνεπώς, δεν αντιλαμβάνονται πλήρως την αγοραστική δύναμη του χρήματος δηλαδή τις ποσότητες των αγαθών που μπορούν να αγοράσουν δαπανώντας τον χρηματικό μισθό.*

8.5.4 Μαρξιστική προσέγγιση της αγοράς εργασίας

Ξεκινώντας την προσέγγιση της αγοράς εργασίας θα ήθελα να επισημάνω κάποιες έννοιες στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης. Όπως ρητά επισημαίνει η Πετρινώτη(1985), ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής είναι εκείνος ο οποίος καθορίζει την μορφή εργασίας η οποία είναι μισθωτή. Μισθωτή εργασία διότι οι εργάτες είναι «ελεύθεροι» με δύο επισημάνσεις. Πρώτα απ' όλα με την φυσική έννοια ότι δεν τελούν σε καθεστώς δουλείας άρα είναι ελεύθεροι να πουλήσουν την ικανότητά τους για εργασία σε όποιον επιθυμούν και δεύτερον είναι ελεύθεροι από τα μέσα παραγωγής. Συνεπώς , για να επιζήσουν πουλούν την εργασιακή τους δύναμη έναντι αμοιβής (μισθού). ¹⁷⁵*«Έτσι η ικανότητα για εργασία μετατρέπεται σε εμπόρευμα του οποίου ο αγοραστής , καταβάλλοντας ένα μέρος του κεφαλαίου του στον αγοραστή (το μισθό) , αποκτά το δικαίωμα να το χρησιμοποιεί για ένα χρονικό διάστημα παραγωγικά , συνδυάζοντας το με εργαλεία και πρώτες ύλες των οποίων είναι κάτοχος».*

Σκοπός κάθε επιχειρηματία είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους. Από πού όμως πηγάζει αυτό το κέρδος; Σύμφωνα με την μαρξιστική προσέγγιση , η πηγή κέρδους είναι η χρησιμοποίηση της εργατικής δύναμης η οποία δημιουργεί υπεραξία ήτοι

¹⁷⁵Βλέπε: Πετρινώτη Ξ. ,1985, Κράτος και Εργασιακές σχέσεις/Η πολιτική οικονομία των εργασιακών σχέσεων ,Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.21-22

αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα του σταδίου της παραγωγής που παράγει περισσότερη αξία από την αξία των εμπορευμάτων. Προφανώς, η συμβολή των κεφαλαιοκρατών στο τελικό προϊόν, για την οποία αμείβονται με ένα μερίδιο- την οποία επέφερε η πώλησή του- δεν είναι καμία. Ειδικότερα, δεν υπάρχει καμία πρόσθετη αξία εκτός βεβαίως από εκείνη που ξόδεψαν για την αγορά των μέσων παραγωγής. Η χρησιμοποίηση της εργασιακής δύναμης είναι εκείνη η οποία δημιουργεί την υπεραξία.

Ο Karl Marx (1867) περιγράφει με γλαφυρό τρόπο την παραγωγή και την εκμετάλλευση των εργαζομένων από τους κεφαλαιοκράτες: ¹⁷⁶« Όπως η κατανάλωση κάθε άλλου εμπορεύματος , έτσι και η κατανάλωση εργατικής δύναμης συντελείται έξω από την αγορά ή έξω από την σφαίρα κυκλοφορίας .Γι' αυτό εγκαταλείπουμε αυτήν τη θορυβική σφαίρα που βρίσκεται στην επιφάνεια και είναι προσιτή σ' όλα τα μάτια , την εγκαταλείπουμε μαζί με τον κάτοχο του χρήματος και τον κάτοχο της εργατικής δύναμης για να ακολουθήσουμε και τους δύο στον απόκρυφο τόπο της παραγωγής που στο κατώφλι του είναι γραμμένο: Απαγορεύεται η είσοδος εις τους μη έχοντες εργασίαν. Εδώ θα δούμε μόνο πώς το κεφάλαιο παράγει , μα και το πώς το παράγουν το ίδιο , δηλαδή το κεφάλαιο. Πρέπει επιτέλους ν' αποκαλυφθεί το μυστικό πώς βγαίνει το κέρδος ».Αποτυπώνεται ,λοιπόν, καθαρά στο μαρξιστικό οικοδόμημα η παραγωγή της υπεραξίας μέσω της εκμετάλλευσης του εργάτη από τον κεφαλαιοκράτη.

Ο Marx, αναλύοντας επιστημονικά την ανάπτυξη του καπιταλισμού, απέδειξε, ότι η ανεργία έχει τη ρίζα της στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής, στην ύπαρξη και δράση του οικονομικού νόμου της καπιταλιστικής συσσώρευσης, ότι είναι ένας αναπόφευκτος και μόνιμος συνοδοιπόρος του καπιταλισμού που το μέγεθός της επηρεάζει άμεσα την κατάσταση της εργατικής τάξης. Το ύψος της ανεργίας είναι, μαζί μ' άλλους παράγοντες, χαρακτηριστικό για το μέγεθος της εξαθλίωσης της εργατικής τάξης. Η σχετική και η απόλυτη εξαθλίωση της εργατικής τάξης καθορίζεται τόσο από τη δράση του βασικού οικονομικού νόμου του μονοπωλιακού καπιταλισμού όσο και από τη δράση του γενικού νόμου της καπιταλιστικής συσσώρευσης.

¹⁷⁶ Βλέπε: Karl Marx (Μετάφραση Μαυρομμάτη Παναγιώτη), 1996, Το Κεφάλαιο ,Τόμος 1^{ος} /Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας/Το προτσές παραγωγής του κεφαλαίου, Εκδόσεις Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, σελ.188

Όπως, επισημαίνει ο Κατσορίδας (1998):¹⁷⁷ «Οι συνέπειες της κρίσης υπερσυσσώρευσης είναι οι εξής: στασιμότητα ή περιορισμός της παραγωγής, καταστροφή του πλεονάζοντος κεφαλαίου, ανεργία. Έτσι, δημιουργούνται οι συνθήκες (στη βάση της καταστροφής του πλεονάζοντος κεφαλαίου), μέσα από τις οποίες θα αποκτήσει ξανά το ποσοστό κέρδους ένα ικανοποιητικό επίπεδο. Η ανεργία, λοιπόν, είναι συνέπεια της κρίσης υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου». Ειδικότερα, οι επιχειρήσεις παράγουν πολλά περισσότερα από αυτά που η αγορά μπορεί να καταναλώσει. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει η μείωση των επενδύσεων, απότομη πτώση της διαδικασίας παραγωγής και απαξίωση κεφαλαίου, με συνέπεια την αύξηση της ανεργίας.

Ο Marx, μελετώντας και αναλύοντας το προτσές (ήτοι την πορεία ανάπτυξης) της καπιταλιστικής συσσώρευσης, αποκάλυψε τις αιτίες εμφάνισης της ανεργίας. Κατέδειξε ότι η ανεργία προκαλείται ακριβώς από το προτσές της καπιταλιστικής συσσώρευσης, που συνοδεύεται από αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου, και ότι η αύξηση του πλούτου που ιδιοποιείται το κεφάλαιο δεν οδηγεί στη μείωση της ανεργίας αλλά αντίθετα στην αύξησή της, δηλαδή σε αύξηση του βιομηχανικού εφεδρικού στρατού.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Karl Marx, τρεις είναι οι αιτίες αύξησης ή μείωσης της ανεργίας¹⁷⁸ ήτοι οι εξής ακόλουθες:

- i. Ο ρυθμός εκμηχάνισης ήτοι η ταχύτητα με την οποία η εργασία υποκαθίσταται από τις λειτουργίες των μηχανών,
- ii. Ο ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου ήτοι η ταχύτητα με την οποία πραγματοποιούνται οι επενδύσεις και τέλος
- iii. Ο βαθμός χρησιμοποίησης του παραγωγικού δυναμικού.

Ειδικότερα, η σύνθεση του κεφαλαίου, χωριζόμενη στο σταθερό και μεταβλητό μέρος, έχει ως αποτέλεσμα το σταθερό μέρος να αυξάνεται πιο γρήγορα από το μεταβλητό ήτοι από τους εργάτες και συνεπώς ένα μέρος των εργατών να γίνεται αυτομάτως εφεδρικός στρατός. Βέβαια, αυτό προκύπτει από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής όπου ο ανταγωνισμός αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα μεγιστοποίησης

¹⁷⁷ Βλέπε: Κατσορίδας Δημήτρης, 1998, Οι αιτίες της ανεργίας και η ανάγκη δημιουργίας Κινήματος ανέργων, Περιοδικό Θέσεις Τεύχος 62, περίοδος: Ιανουάριος - Μάρτιος 1998, Αθήνα, σελ.4 (http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=612&Itemid=29)

¹⁷⁸ Βλέπε: Karl Marx (Μετάφραση Μαυρομμάτη Παναγιώτη), 1996, Το Κεφάλαιο, Τόμος 1^{ος} /Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας/Το προτσές παραγωγής του κεφαλαίου, Εκδόσεις Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, σελ. 651

του κέρδους ήτοι :¹⁷⁹ « [...] κάθε καπιταλιστής προσπαθεί να παράγει την μεγαλύτερη ποσότητα εμπορευμάτων με τη μικρότερη αξία και χρησιμοποιεί γι' αυτόν τον σκοπό την αύξηση και τελειοποίηση των μηχανικών μέσων [...] για την λειτουργία των οποίων χρειάζονται πολλοί λιγότεροι εργάτες και που αντικαθιστούν συνεπώς πολλούς εργάτες[.]». Η κεφαλαιοκρατική συσσώρευση παράγει – όπως θα έλεγε και ο Marx – ένα «περίσσειον ή πρόσθετον εργατικό πληθυσμό».

Επιπλέον, ο ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου, που ανακάλυψε ο Marx διατυπώνεται από τον ίδιο ως εξής: ¹⁸⁰ «Όσο μεγαλύτερος είναι ο κοινωνικός πλούτος, το κεφάλαιο που λειτουργεί, η έκταση και η ένταση της αύξησής του, επομένως και το απόλυτο μέγεθος του προλεταριάτου και η παραγωγική δύναμη της εργασίας του, τόσο μεγαλύτερος είναι ο βιομηχανικός εφεδρικός στρατός. Η αύξηση της διαθέσιμης εργατικής δύναμης προκαλείται από τις ίδιες αιτίες που προκαλούν την αύξηση της επεκτατικής δύναμης του κεφαλαίου. Επομένως, το σχετικό μέγεθος του βιομηχανικού εφεδρικού στρατού αυξάνει μαζί με τις δυνάμεις του πλούτου. Όσο μεγαλύτερος όμως είναι αυτός ο εφεδρικός στρατός σε σχέση με τον εν ενεργεία εργατικό στρατό, τόσο μαζικότερος είναι ο σταθεροποιημένος υπερπληθυσμός, που η φτώχεια του είναι αντίστροφος ανάλογη προς τα βάσανα της δουλειάς του. Τέλος, όσο πιο μεγάλο είναι το εξαθλιωμένο στρώμα της εργατικής τάξης και ο βιομηχανικός εφεδρικός στρατός, τόσο πιο μεγάλος είναι ο επίσημος παουπερισμός. Αυτός είναι ο απόλυτος, γενικός νόμος της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Όπως όλοι οι άλλοι νόμοι, έτσι κι αυτός τροποποιείται από πολλαπλά περιστατικά, που η ανάλυσή τους δεν μπορεί να γίνει εδώ». Αμέσως παρακάτω θα σας παραθέσω σχετική ανάλυση του καθηγητή Οικονομικών του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Μαριόλη ως προς αναφορά τις προϋποθέσεις αλλά και την ισχύ του μέσου ποσοστού κέρδους στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής και την αύξηση της ανεργίας που ο τελευταίος δημιουργεί.

Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα με τον Μαριόλη (2013) το ποσοστό κέρδους (r) αποτελεί την κεντρική μεταβλητή του κεφαλαιοκρατικού συστήματος για τους εξής τρεις λόγους. Πρώτον, δείχνει το βαθμό αξιοποίησης του επενδεδυμένου κεφαλαίου, δεύτερον, καθορίζει τον πραγματοποιηθέντα ποσοστιαίο ρυθμό μεταβολής του επενδεδυμένου κεφαλαίου και τέλος αποτελεί για τους κεφαλαιοκράτες τον βασικό

¹⁷⁹ Βλέπε: Βρανίτσκι Πρεντραγκ, Ιστορία του Μαρξισμού /Τόμος Α' /Από τον Μαρξ στον Λένιν (Μετάφραση Μυρσίνη Ζορμπά), Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, σελ.192-193

¹⁸⁰ Βλέπε: Karl Marx (Μετάφραση Μαυρομάτη Παναγιώτη), 1996, Το Κεφάλαιο ,Τόμος 1^{ος} /Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας/Το προτσές παραγωγής του κεφαλαίου, Εκδόσεις Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, σελ. 667

προσδιοριστικό παράγοντα των επιθυμητών επενδύσεων. Όπως ρητά επισημαίνει ο Μαριόλης(2013):¹⁸¹ «[...] κατά την θεώρηση του Marx , ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής χαρακτηρίζεται, μακροχρονίως, από τη μείωση του μέσου ποσοστού κέρδους, δηλαδή από τον “νόμο της πτωτικής τάσης του μέσου ποσοστού κέρδους”, και, την επακόλουθη, αύξηση του ποσοστού ανεργίας. Άρα, πρόκειται για τρόπο παραγωγής, ο οποίος – μέσω της αυτο-ανάπτυξής του – έρχεται, από τη μία πλευρά, σε αντίθεση με τον ίδιο τον εαυτό του και, από την άλλη πλευρά, σε αντίθεση με το ταξικό συμφέρον των εργαζομένων. Έτσι, οδηγείται, τόσο αντικειμενικά όσο υποκειμενικά (ή, αλλιώς, τόσο μέσω κρίσεων αποτελεσματικότητας-βιωσιμότητας όσο και κρίσεων «νομιμοποίησης») στην αυτο-αναίρεσή του. Πρόκειται, επομένως, για ιστορικά πεπερασμένο και μεταβατικό τρόπο παραγωγής». Επιπλέον, ο εν λόγω νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους υποστηρίχτηκε τόσο από τους κλασσικούς όσο και από τους νεοκλασσικούς οικονομολόγους.

Ειδικότερα, οι κλασσικοί θεμελιώνουν -τον νόμο της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους -βάσει της φθίνουσας παραγωγικότητας της εργασίας και ενός αμετάβλητου πραγματικού ωρομισθίου ενώ οι νεοκλασσικοί τον θεμελιώνουν βάσει ενός αυξανόμενου πραγματικού ωρομισθίου, της επακόλουθης υποκατάστασης της εργασίας με κεφάλαιο και της φθίνουσας παραγωγικότητας του κεφαλαίου.

Συνεπώς , κατά την θεώρηση του Marx , ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής , χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά –μακροχρονίως¹⁸²:

- i. Αύξηση του πραγματικού ωρομισθίου,
- ii. Αύξηση του ποσοστού υπεραξίας(ή ισοδυνάμως του μεριδίου των κερδών στο προϊόν),
- iii. Αύξηση της τεχνικής σύνθεσης του κεφαλαίου (ή ισοδυνάμως της έντασης κεφαλαίου) και τέλος
- iv. Μείωση του ποσοστού κέρδους

Η οικονομική ανάλυση της μακροχρονίως πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους όπως διατυπώνεται από τον Μαριόλη (2006) είναι η ακόλουθη: ¹⁸³«Οι

¹⁸¹Βλέπε : Μαριόλης Θεόδωρος, 2013 ,Σημειώσεις Παραδόσεων στο πλαίσιο του ΠΜΣ του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης με κατεύθυνση Οικονομική Επιστήμη του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών/Η Μαρξική Θεώρηση των Μακροχρόνιων Τάσεων και των Βραχυχρόνιων Κρίσεων του Κεφαλαιοκρατικού Συστήματος, Αθήνα, σελ 1-5

¹⁸²Βλέπε : Μαριόλης Θεόδωρος, 2011, Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική κρίση, Εκδόσεις matura, Αθήνα, σελ. 67-70

κεφαλαιοκράτες επιδιώκουν τη συνεχή αύξηση του ποσοστού κέρδους . Η συνεχή αύξηση του ποσοστού κέρδους προϋποθέτει τη συστηματική αύξηση του ποσοστού υπεραξίας (m) , η οποία προϋποθέτει με την σειρά της , τη συστηματική αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας. Όμως, η συνεχή αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας συμβαδίζει με την συνεχή μείωση της παραγωγικότητας του κεφαλαίου, μείωση η οποία οδηγεί μακροχρονίως σε ένα τείνον προς το μηδέν ποσοστό κέρδους».

Όσον αφορά την πλευρά των εργαζομένων ο εν λόγω νόμος έχει μία ιδιαίτερα σημαντική ιδιότητα.¹⁸⁴ Συνεπώς, για την ποσότητα της απασχολούμενης εργασίας μπορούμε να γράψουμε :

$$L = (L / K^*) (K^* / K) K = (1 / k^*) u K$$

από την οποία έπεται ότι:

$$\hat{L} = -\hat{k}^* + \hat{u} + \hat{K}$$

και λαμβάνοντας υπόψη ότι $g \equiv \hat{K} = I^d / K = s r$ και $r < \pi_c$ έχουμε:

$$\hat{L} \leq -\hat{k}^* + \hat{u} + \pi_c$$

Εφόσον, κατά τον Marx, η ένταση κεφαλαίου (k^*) αυξάνεται συνεχώς ήτοι $\hat{k}^* > 0$ και το π_c μειώνεται συνεχώς συνεπάγεται ότι από μία χρονική στιγμή και μετά, το \hat{L} ήτοι η απασχολούμενη ποσότητα εργασίας θα καθίσταται αρνητική εφόσον, ακριβώς, το L μειώνεται. Επομένως, εάν ο ποσοστιαίος ρυθμός μεταβολής του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού δεν είναι αρνητικός, τότε το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται συνεχώς. Είναι ο λεγόμενος «εφεδρικός στρατός» που έχει επισημάνει πολλαπλώς, ο Marx, στα συγγράμματά του.

Συμπερασματικά, η αύξηση της ανεργίας και το υψηλό ποσοστό της είναι για τους κεφαλαιοκράτες ένα απαραίτητο «μέσο» για τη συσσώρευση πλούτου και επιπλέον για την επιτάχυνση της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Ο Karl Marx επισημαίνει: ¹⁸⁵ « [...] η υπερβολική εργασία του απασχολημένου μέρους της εργατικής τάξης πληθαίνει τις γραμμές της εφεδρείας της, ενώ αντίθετα η αυξημένη πίεση, που η εφεδρεία ασκεί με το συναγωνισμό της στους απασχολημένους εργάτες, τους υποχρεώνει να εργάζονται

¹⁸³ Βλέπε: Μαριόλης Θεόδωρος, 2006, Εισαγωγή στην Θεωρία των ενδογενών οικονομικών διακυμάνσεων, Εκδόσεις Τυποθήτω/ Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα, σελ. 133

¹⁸⁴ Βλέπε : Μαριόλης Θεόδωρος, 2013 ,Σημειώσεις Παραδόσεων στο πλαίσιο του ΠΜΣ του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης με κατεύθυνση Οικονομική Επιστήμη του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών/Η Μαρξική Θεώρηση των Μακροχρόνιων Τάσεων και των Βραχυχρόνιων Κρίσεων του Κεφαλαιοκρατικού Συστήματος, Αθήνα, σελ 6

¹⁸⁵ Βλέπε: Karl Marx (Μετάφραση Μαυρομάτη Παναγιώτη), 1996, Το Κεφάλαιο ,Τόμος 1^{ος} /Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας/Το προτσές παραγωγής του κεφαλαίου, Εκδόσεις Σύγχρονη εποχή, Αθήνα, σελ. 659

υπερβολικά και να υποτάσσονται στις προσαγωγές του κεφαλαίου. Η καταδίκη ενός μέρους της εργατικής τάξης σε αναγκαστική αργία εξαιτίας της υπερβολικής εργασίας του άλλου μέρους, και αντίστροφα, μετατρέπεται σε μέσο πλουτισμού του ξεχωριστού κεφαλαιοκράτη και επιταχύνει ταυτόχρονα τη δημιουργία του βιομηχανικού εφεδρικού στρατού σε κλίμακα που ν' ανταποκρίνεται στην πρόοδο της κοινωνικής συσσώρευσης».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

9.1 Γενικά

Η απασχόληση και η εν γένει μείωση της ανεργίας αποτελούν πρωταρχικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παράλληλα της Ευρωζώνης. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που πλήττουν τα κράτη –μέλη λόγω, τόσο της δημοσιονομικής κατάστασης της κάθε χώρας όσο και της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την απασχόληση, έχει ως συνέπεια η ανεργία να καταστεί διαθρωτικό και μακροχρόνιο πρόβλημα. Σύμφωνα με την Eurostat – όπως έχουμε αναλύσει διεξοδικά σε προηγούμενη ενότητα- 26.217 εκατομμύρια άντρες και γυναίκες -οι οποίοι βρίσκονται ως ενεργό εργατικό δυναμικό εντός της Ευρώπης εκ των οποίων τα 18.998 εκατομμύρια βρίσκονται εντός της Ευρωζώνης, ήταν άνεργοι τον Ιανουάριο του 2013. Επιπλέον, τον Ιανουάριο 2013 το ποσοστό ανεργίας των νέων ήταν 23,6% στην ΕΕ και 24,2% στην Ευρωζώνη. Παρατηρούμε δηλαδή μια σταδιακή αύξηση του ποσοστού της ανεργίας καταστρώντας την μακροχρόνιο διαχρονικό πρόβλημα τόσο της ΕΕ όσο και των χωρών που απαρτίζουν την Ευρωζώνη.

Επιπλέον, συνέπεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της κρίσης χρέους στην Ε.Ε., το ευρωπαϊκό μοντέλο απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας βρίσκεται σε έντονη αμφισβήτηση. Στοιχεία της Eurostat αποδεικνύουν ότι από το 2008 έως σήμερα έχουν χαθεί 5,6 εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Διόλου ακαταφρόνητος αριθμός. Έτσι, λοιπόν, για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή κεντρικός στόχος και μέσο αντιμετώπισης αυτής της κρίσης είναι η υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης με την δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας και την ταυτόχρονη καταπολέμηση της φτώχειας, των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού. Αμέσως παρακάτω θα αναλύσουμε την στρατηγική αυτή και τους στόχους που έχει θέσει η Ευρώπη για την αγορά εργασίας και την απασχολησιμότητα.

9.2 Ιστορική αναδρομή στις προοπτικές απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Λευκή Βίβλος

Ως γνωστό, με την Συνθήκη της Ρώμης το 1957, ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή και Οικονομική Κοινότητα(ΕΟΚ). Η Συνθήκη αυτή στηρίχτηκε σε έναν κύριο πολιτικό συμβιβασμό με δύο παρακλάδια. Ειδικότερα, οι κοινοτικές αρμοδιότητες θα περιορίζονταν στην οικονομική σφαίρα και η κοινωνική σφαίρα θα προσδιορίζονταν από τα κράτη –μέλη. Επιπλέον ,όπως ρητά τονίζει η Καραμεσίνη (2005):¹⁸⁶ *«Η κοινοτική παρέμβαση στα θέματα της απασχόλησης –που βρίσκεται στο πεδίο τομής των δύο σφαιρών –περιορίστηκε λοιπόν στην διευκόλυνση της ελεύθερης μετακίνησης των εργαζομένων εντός της εσωτερικής αγοράς, στην εξάλειψη του αθέμιτου ανταγωνισμού μέσω κοινοτικού ντάμπινγκ¹⁸⁷ και στην διόρθωση ορισμένων κοινωνικών ανισορροπιών που δημιούργησε η διαδικασία δημιουργίας της ενιαίας αγοράς».*

Εν συνεχεία, με τις απολύσεις εργαζομένων στην ύφεση του 1974, τέθηκε επί τάπητος η αντιμετώπιση της ανεργίας. Οι πολιτικές απασχόλησης –οσ’ αναφορά την ΕΕ – εφαρμόστηκαν μέσω Ευρωπαϊκών Οδηγιών. Ειδικότερα, το 1975 εφαρμόστηκε Ευρωπαϊκή Οδηγία σχετικά με τις ομαδικές απολύσεις , το 1977 για την μεταφορά επιχειρήσεων και το 1980 σχετικά με την προστασία των εργαζομένων. Ήδη από το 1970 το Ευρωπαϊκό Κεντρικό Ταμείο χρηματοδοτούσε ενεργητικά προγράμματα απασχόλησης.

Το 1989, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, εγκρίνει την *«κοινοτική Χάρτα των θεμελιωδών δικαιωμάτων των εργαζομένων»*. Σε αυτή την Χάρτα επαναπροσδιορίζεται η αρχή ότι κάθε εργαζόμενος της ΕΕ *«πρέπει να έχει πρόσβαση σε επαγγελματική εκπαίδευση καθ’ όλη την διάρκεια του ενεργού του βίου»*.

Με την άνοδο της ανεργίας πάνω από 11% το 1994 και την πολιτική απόφαση για το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα , δημιουργείται μια κοινή στρατηγική για την απασχόληση. Αυτό ξεκίνησε από το Essex το Δεκέμβριο του 1994 και συνεχίστηκε στο Luxemburg το 1997. Το έτος 1995 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προσδιορίζει την στρατηγική της ΕΕ για την πλήρη απασχόληση με την Λευκή Βίβλο. Σε αυτήν

¹⁸⁶ Βλέπε: Καραμεσίνη Μαρία, Κουζής Γιάννης, 2005, Πολιτική Απασχόλησης/Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής/Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης, Αθήνα, σελ 72-73

¹⁸⁷ Ετυμολογική σημασία: Η κοινοτική νομοθεσία ορίζει το ντάμπινγκ (dumping) ως τις πωλήσεις ενός προϊόντος στην κοινοτική αγορά σε τιμή χαμηλότερη από την "κανονική αξία" του (εγχώριες τιμές).

προσδιορίζονται τα ακόλουθα-μέσω πέντε γενικών στόχων και μέτρων υποστήριξης:¹⁸⁸

- i. Ενθάρρυνση απόκτησης νέων γνώσεων,
- ii. Προσέγγιση σχολείου και επιχείρησης,
- iii. Καταπολέμηση του αποκλεισμού,
- iv. Γνώση τριών κοινοτικών γλωσσών σε βάθος,
- v. Ισότιμη αντιμετώπιση των υλικών και άυλων επενδύσεων .

Η Λευκή Βίβλος, λοιπόν, υπήρξε η ιδεολογικό ,πολιτικό και αναλυτικό πλαίσιο πάνω στην οποία στηρίχθηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση. Ειδικότερα¹⁸⁹ «[...]αντιμετώπισε το πρόβλημα της ανεργίας ως ένα διαρθρωτικό πρόβλημα τεχνολογικής υστέρησης , μειωμένης ανταγωνιστικότητας και ακαμμιών της αγοράς εργασίας (Σακελλαρόπουλος (2001)).Για την καταπολέμησή του συνδύασε προτάσεις και διαρθρωτικά μέτρα , από την πλευρά της προσφοράς , με κεϋνσιανά μέτρα αύξηση της ζήτησης (χρηματοδότησης μέσω διευρωπαϊκών δικτύων)».

Η συνθήκη του Amsterdam (1997) επισήμανε την κοινή προοπτική σε ζητήματα απασχόλησης από την ΕΕ και την ενσωμάτωση του τίτλου για την Απασχόληση, που θεσμοθέτησε την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση (ΕΣΑ).Οι τέσσερις πυλώνες της ΕΣΑ είναι οι ακόλουθοι:

- i. *Ενίσχυση της Απασχολησιμότητας* του εργατικού δυναμικού.
- ii. *Ενθάρρυνση της Επιχειρηματικότητας*.
- iii. *Προώθηση της Προσαρμοστικότητας*, με την έννοια του εκσυγχρονισμού του τρόπου οργάνωσης της εργασίας, ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες ανάγκες των εργαζομένων και τις σύγχρονες απαιτήσεις των επιχειρήσεων σε ένα περιβάλλον ταχύρυθμων μεταβολών.
- iv. *Ενίσχυση της Ισότητας Ευκαιριών ανδρών και γυναικών* , η οποία αποσκοπούσε στην αύξηση της προσφοράς εργασίας των γυναικών και την ισότιμη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στην αμειβόμενη εργασία.

¹⁸⁸Βλέπε: Τσομπάνογλου Ο.Γ., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι.,2005, Κοινωνικός αποκλεισμός και Πολιτικές ενσωμάτωσης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ.355-356

¹⁸⁹Βλέπε: Καραμεσίνη Μαρία, Κουζής Γιάννης, 2005, Πολιτική Απασχόλησης/Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής/Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης, Αθήνα, σελ 75

9.3 Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για την αγορά εργασίας και την απασχόληση

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή- η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης -έχει ως στόχο τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας σε όλη την Ένωση. Βασίζεται δε στην *αναπτυξιακή στρατηγική «Ευρώπη 2020»*. Η «Ευρώπη 2020» θέτει ως προτεραιότητες την απασχόληση, την καινοτομία, την εκπαίδευση, την κοινωνική ένταξη και το κλίμα/την ενέργεια. Όμως ,οι τρεις εμβληματικές πρωτοβουλίες της εν λόγω στρατηγικής στους τομείς της απασχόλησης, των κοινωνικών υποθέσεων και της κοινωνικής ένταξης είναι οι ακόλουθοι –όπως διατυπώνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή:

- **Νεολαία σε κίνηση:** Βελτίωση της ποιότητας και ελκυστικότητας της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης στην Ευρώπη μέσω της πρωτοβουλίας που κύριο στόχο έχει να βελτιώσει τις προοπτικές των νέων στην αγορά εργασίας.
- **Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας:** Πρωτοβουλία για την απόκτηση κατάλληλων δεξιοτήτων και γενικά μελλοντικών επαγγελματικών απαιτήσεων στους πολίτες των κρατών –μελών ,δημιουργώντας παράλληλα νέες θέσεις εργασίας αλλά και αναθεωρώντας σε νέα βάση τη νομοθεσία της ΕΕ σε θέματα απασχόλησης.
- **Η ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού:** Πρωτοβουλία που στοχεύει στην επιτυχία του συμφωνηθέντος στόχου της ΕΕ ήτοι μείωση κατά είκοσι εκατομμύρια τουλάχιστον των ατόμων που πλήττονται από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό μέχρι το τέλος του 2020.

Για την αξιολόγηση της προόδου υλοποίησης της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», συμφωνήθηκαν πέντε πρωταρχικοί στόχοι για όλη την ΕΕ. Αυτοί οι στόχοι σε επίπεδο ΕΕ μετατρέπονται στη συνέχεια σε εθνικούς στόχους για κάθε κράτος μέλος, αντικατοπτρίζοντας τις διαφορετικές καταστάσεις και συνθήκες κάθε χώρας. Αμέσως παρακάτω σας παραθέτω τους πέντε στόχους, ήτοι:

- i. Απασχόληση: 75% της ηλικιακής κατηγορίας 20-64 ετών
- ii. Έρευνα και Ανάπτυξη :3% του ΑΕΠ της ΕΕ πρέπει να επενδύεται στην Έρευνα και την Ανάπτυξη

- iii. Κλιματική αλλαγή και ενεργειακή βιωσιμότητα: Μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% (ή και 30%, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν) σε σχέση με το 1990 ,εξασφάλιση του 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ,αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης.
- iv. Εκπαίδευση : Μείωση των ποσοστών πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου κάτω από 10%,ολοκλήρωση τριτοβάθμιων σπουδών τουλάχιστον για το 40% της ηλικιακής κατηγορίας 30-34 ετών
- v. Καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού: Μείωση τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια των ατόμων που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η απασχόληση αποτελεί πρωταρχικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θέτοντας ως προτεραιότητα την αύξηση της απασχόλησης φθάνοντας στο 75% του συνόλου. Ειδικότερα, οι ανωτέρω στόχοι απεικονίζουν την πρόοδο που θα πρέπει να σημειώσει η ΕΕ σε κύριους τομείς μέχρι το 2020. Επιπλέον, μετατρέπονται σε εθνικούς στόχους έτσι ώστε κάθε κράτος μέλος να μπορεί να ελέγχει τη δική του πρόοδο και δεν προϋποθέτουν καταμερισμό των υποχρεώσεων – καθώς είναι κοινοί στόχοι που υλοποιούνται με συνδυασμό εθνικής δράσης και δράσης σε επίπεδο ΕΕ. Το χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι ότι είναι αλληλένδετοι εφόσον οι βελτιώσεις στην εκπαίδευση συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης και τη μείωση της φτώχειας. Επιπλέον, η προώθηση της Έρευνας και Ανάπτυξης στην οικονομία αυξάνει την ανταγωνιστικότητα και δημιουργεί θέσεις εργασίας και τέλος η επένδυση σε καθαρότερες τεχνολογίες καταπολεμά την κλιματική αλλαγή και ταυτόχρονα δημιουργεί νέες ευκαιρίες επιχειρηματικότητας και απασχόλησης. Παρατηρούμε, λοιπόν, πως οι στόχοι αυτοί επικεντρώνονται άμεσα στην προώθηση της απασχολησιμότητας και την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ο πίνακας 9.1 δανειζόμενος από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δείχνει καθαρά τους εθνικούς στόχους της χώρας μας- και οσ' αναφορά την απασχόληση -βλέπουμε ότι ο στόχος αυτός οριοθετείται στο 70%.

Πίνακας 9.1 :Στόχοι για την απασχόληση στο πλαίσιο της «Ευρώπης 2020»¹

Στόχοι της «Ευρώπης 2020»¹

Στόχοι ΕΕ/ κρατών μελών	Επίπεδο απασχόλησης (σε %)	E&A (ως ποσοστό % του ΑΕΠ)	Στόχοι μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου ²	Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	Ενεργειακή απόδοση – μείωση της κατανάλωσης ενέργειας (σε Mtoe)	Πρόωρη εγκατάληψη της σχολικής εκπαίδευσης (σε ποσοστό %)	Τριτοβάθμια εκπαίδευση (σε ποσοστό %)	Μείωση του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (σε αριθμό ατόμων)
Γενικός στόχος της ΕΕ	75 %	3 %	-20 % (σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990)	20 %	αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης ίση με 368 Mtoe	10 %	40 %	20 000 000
Εκτίμηση για το σύνολο της ΕΕ ³	73,70-74 %	2,65-2,72 %	-20 % (σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990)	20 %	206,9 Mtoe	10,30-10,50 %	37,50-38,0 %	Το αποτέλεσμα δεν μπορεί να υπολογιστεί λόγω διαφορών στις εθνικές μεθοδολογίες
AT	77-78 %	3,76 %	-16 %	34 %	7,16	9,5 %	38 %	235 000
BE	73,2 %	3,0 %	-15 %	13 %	9,80	9,5 %	47 %	380 000
BG	76 %	1,5 %	20 %	16 %	3,20	11 %	36 %	260 000
CY	75-77 %	0,5 %	-5 %	13 %	0,46	10 %	46 %	27 000
CZ	75 %	1 % (μόνο δημόσιος τομέας)	9 %	13 %	μ.δ.σ.	5,5 %	32 %	Διατήρηση του αριθμού των ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στο επίπεδο του 2008 (15,3 % του συνολικού πληθυσμού) με προσδόκιμες μειώσεις του κατά 30 000
DE	77 %	3 %	-14 %	18 %	38,30	<10 %	42 %	330 000 (άνεργοι μακράς διάρκειας)
DK	80 %	3 %	-20 %	30 %	0,83	<10 %	Τουλάχιστον 40 %	22 000 (νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας)
EE	76 %	3 %	11 %	25 %	0,71	9,5 %	40 %	Μείωση του ποσοστού του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας (μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις) σε 15 % (από 17,5 % το 2010)
EL	70 %	πρόκειται να αναθεωρηθεί	-4 %	18 %	2,70	9,7 %	32 %	450 000
ES	74 %	3 %	-10 %	20 %	25,20	15 %	44 %	1 400 000-1 500 000
FI	78 %	4 %	-16 %	38 %	4,21	8 %	42 % (στενός εθνικός ορισμός)	150 000

¹ Όπως ορίστηκαν από τα κράτη μέλη στα εθνικά προγράμματα μεταρρυθμίσεων τον Απρίλιο του 2011.

² Οι εθνικοί στόχοι μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που προβλέπονται στην απόφαση 2009/406/ΕΚ (επιτόσημο επιμερισμού των προσπάθειών) αφορούν τις εκπομπές που δεν καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών. Οι εκπομπές που καλύπτονται από το σύστημα αυτό θα μειωθούν κατά 21% έναντι των επιπέδων του 2005. Η αντίστοιχη συνολική μείωση εκπομπών θα είναι -20% έναντι των επιπέδων του 1990.

³ Προσέτιθη εθνικών στόχων

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Για την επίτευξη των στόχων της η ΕΕ προσπαθεί να αξιοποιήσει αποτελεσματικότερα το σύνολο των πολιτικών και μηχανισμών που διαθέτει, όπως είναι την ενιαία αγορά, το ταμείο περιφερειακής ανάπτυξης, το κοινωνικό ταμείο και το ταμείο συνοχής καθώς επίσης και μέσα εξωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα για την ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, απαιτούνται εύρωστες και διασυνδεδεμένες αγορές, στις οποίες ο ανταγωνισμός και η πρόσβαση των καταναλωτών θα τονώνουν την επιχειρηματική δραστηριότητα και την καινοτομία. Όμως υπάρχουν πολλά εμπόδια που πρέπει να εξαλειφθούν. Ειδικότερα, στη διασυνοριακή δραστηριότητα υπάρχει ανεπαρκής διασύνδεση δικτύων, νομοθετική πολυπλοκότητα δεδομένου ότι για μερικές πράξεις υπάρχουν έως και είκοσι επτά διαφορετικά κανονιστικά πλαίσια. Επιπλέον, τίθεται ως στόχος η βελτίωση της πρόσβασης στην ενιαία αγορά για τις μικρές επιχειρήσεις και γενικά την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας διαμέσου της απλούστευσης του εταιρικού δικαίου (διαδικασίες πτώχευσης, καταστατικό ιδιωτικής εταιρείας, κ.λ.π.). Όλα τα παραπάνω

έχουν ως αποτέλεσμα την ελεύθερη –χωρίς εμπόδια- είσοδο νέων επιχειρήσεων καθώς και επέκταση των ήδη υαρχουσών. Από την άλλη πλευρά- εάν στραφούμε προς του καταναλωτές- θα πρέπει να είναι σε θέση να αγοράζουν αγαθά και υπηρεσίες από άλλες χώρες της ΕΕ ευκολότερα και με μεγαλύτερη εμπιστοσύνη και βεβαιότητα (κυρίως ηλεκτρονικά δηλαδή μέσω διαδικτύου).

Ειδικότερα, η πολιτική της απασχόλησης ενισχύεται με διάφορα χρηματοδοτικά μέσα:

- Το πρόγραμμα PROGRESS 2007-2013 που στόχο έχει τη χρηματοδοτική βοήθεια για την υλοποίηση των στόχων της Ένωσης στον τομέα της απασχόλησης και των κοινωνικών υποθέσεων,
- Τις προτεραιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου που εντάσσονται στους στόχους της ΕΣΑ
- Το πρόγραμμα για την αμοιβαία μάθηση, το οποίο ξεκίνησε το 2005, στο πλαίσιο των κινήτρων για την απασχόληση. Ο κύριος στόχος του είναι η αξιοποίηση της διάδοσης των αποτελεσματικότερων πολιτικών στους βασικούς τομείς της ΕΣΑ.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα κύρια όργανα στον τομέα της απασχόλησης είναι:

- Το ευρωπαϊκό παρατηρητήριο για την απασχόληση ήτοι ένα σύστημα πληροφοριών για τις πολιτικές απασχόλησης που θεσπίστηκε το 1982 από την Επιτροπή σε συνεργασία με τις εθνικές κυβερνήσεις και
- το δίκτυο EURES το οποίο συμβάλλει στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας .Ειδικότερα, τίθεται ως πρωταρχικός στόχος η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής αγοράς εργασίας μέσω της διεθνικής, διαπεριφερειακής και διασυνοριακής ανταλλαγής προσφοράς και ζήτησης εργασίας καθώς και μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών για τις συνθήκες διαβίωσης και την απόκτηση των τίτλων σπουδών για όλους τους πολίτες των κρατών-μελών.

Επίσης , η αύξηση της απασχόλησης και συνεπώς η μείωση της ανεργίας θα πρέπει να στηριχθεί στις επενδύσεις. Ως γνωστό -η χρηματοπιστωτική κρίση- επηρέασε σημαντικά την ικανότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων και κυβερνήσεων να χρηματοδοτούν επενδυτικά και καινοτόμα σχέδια. Η ΕΕ μέσω μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών προτεραιοτήτων , οι οποίες έχουν περιληφθεί στις προτάσεις της Επιτροπής για το επόμενο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο της ΕΕ (2014-2020), στηρίζει την επιχειρηματικότητα και την απασχόληση. Τα εργαλεία της Ένωσης - ος' αναφορά τις χρηματοδοτήσεις- δηλαδή το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής

Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής συμβάλλουν στην αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων για τη στήριξη της έξυπνης, διατηρήσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Έτσι επιτυγχάνονται περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας, ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, έξυπνες υποδομές μεταφορών και ενέργειας, ενεργειακή απόδοση και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, επιχειρηματική ανάπτυξη με αποτέλεσμα την μείωση της ανεργίας.

Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας το 2000 έθεσε σε εφαρμογή μια σειρά από μεταρρυθμίσεις. Οι εν λόγω μεταρρυθμίσεις ενεργοποιήθηκαν ώστε να καταστεί η Ε.Ε.¹⁹⁰ «[...]η δυναμικότερη και ανταγωνιστικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή έως το 2010». Όμως, δυστυχώς δεν υπήρξε ταχεία εφαρμογή αλλά αντιθέτως υστέρηση σε πολλούς τομείς της Στρατηγικής της Λισσαβόνας. Επίσης, η έλλειψη συντονισμού είχε ως αποτέλεσμα - την άνοιξη του 2005 –την υιοθέτηση από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Αναθεωρημένης Στρατηγικής της Λισσαβόνας για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση. Ειδικότερα, την 12 Ιουλίου 2005 (2005/600/EC) υιοθετήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο οι Ολοκληρωμένες Κατευθυντήριες Γραμμές για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση, ήτοι κατευθύνσεις μακροοικονομικού, μικροοικονομικού χαρακτήρα και τέλος κατευθύνσεις ενίσχυσης της απασχόλησης. Οι κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση παρατίθενται αμέσως παρακάτω:

Πίνακας 9.2: Κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη και την απασχόληση

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ
Κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση
17) Να εφαρμοστούν πολιτικές απασχόλησης που θα στοχεύουν στην πλήρη απασχόληση, στη βελτίωση της ποιότητας και της παραγωγικότητας στην εργασία και στην ενίσχυση της κοινωνικής και εδαφικής συνοχής
18) Να προωθηθεί προσέγγιση της εργασίας βασισμένη στον κύκλο ζωής
19) Να δημιουργηθούν αγορές εργασίας χωρίς αποκλεισμούς, να ενισχυθεί η ελκυστικότητα της εργασίας και να καταστεί αυτή αποδοτική για όσους αναζητούν εργασία, συμπεριλαμβανομένων των μειονεκτούντων ατόμων και των άεργων
20) Να βελτιωθεί η κάλυψη των αναγκών της αγοράς εργασίας
21) Να προωθηθεί η ευελιξία σε συνδυασμό με την ασφάλεια της απασχόλησης και να μειωθεί ο κατακερματισμός της αγοράς εργασίας
22) Να εξασφαλιστεί ευνοϊκή προς την απασχόληση εξέλιξη των μισθών και άλλων στοιχείων κόστους που συνδέονται με την εργασία
23) Να αυξηθούν και να βελτιωθούν οι επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο
24) Να προσαρμοστούν τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης στις νέες απαιτήσεις ως προς τις δεξιότητες

Πηγή: Υπουργείο Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας

¹⁹⁰Βλέπε: Υπουργείο Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, Οκτώβριος 2007, Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Προγραμματική περίοδος 2007-2013/ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, Αθήνα, σελ.35 (http://www.espa.gr/elibrary/Episimo_Keimeno_EP_Anartyxi_Anthrop_Dynamikou.pdf)

Συνεχίζοντας, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «*Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού*» για την Προγραμματική Περίοδο 2007-2013 στοχεύει από την μία πλευρά στην αξιοποίηση του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού ως κινητήριας δύναμης για την ανάπτυξη της χώρας και από την άλλη πλευρά στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Όσ' αναφορά την απασχόληση και την κοινωνική συνοχή το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013- το οποίο υλοποιείται με συγχρηματοδότηση με το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο (ΕΚΤ)- έχει ως γενικούς στόχους:¹⁹¹

- 1. Ενίσχυση της προσαρμοστικότητας των εργαζόμενων και των επιχειρήσεων,*
- 2. Διευκόλυνση της πρόσβασης στην απασχόληση, ιδίως των νέων,*
- 3. Προώθηση της Κοινωνικής Ενσωμάτωσης,*
- 4. Δημιουργία ενός αποδοτικού και οικονομικά βιώσιμου συστήματος Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης*
- 5. Ανάδειξη του οικονομικού, κοινωνικού και αναπτυξιακού χαρακτήρα των θεμάτων ισότητας των φύλων, με την άμεση σύνδεσή τους με τις κυρίαρχες εθνικές πολιτικές προτεραιότητες (ανάπτυξη – απασχόληση - κοινωνική συνοχή)».*

Οι παραπάνω στόχοι είχαν διατυπωθεί κατ' αντιστοιχία με τις τέσσερις πρώτες προτεραιότητες του Κανονισμού ΕΚΤ (1081/2006). Παρατηρούμε, λοιπόν, την έντονη σημασία που δίδεται για την απασχόληση τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να σας παραθέσω ένα μέρος της εισήγησης του Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο – σχετικά σε πρόσφατη ημερομηνία ήτοι στις 18 και 19 Οκτωβρίου 2012- τονίζοντας την σημασία που δίδεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο οσ' αναφορά την απασχόληση. Ειδικότερα επισημαίνεται:¹⁹² «*Τα κράτη μέλη πρέπει να συνεχίσουν τις προσπάθειες που καταβάλλουν για να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις λόγω της υψηλής ανεργίας και των δημογραφικών αλλαγών. Το πλαίσιο προόδου έχει δημιουργηθεί – το ζήτημα τώρα είναι η εφαρμογή του. Η Επιτροπή δρομολόγησε μια φιλόδοξη δέσμη μέτρων για την απασχόληση, στην οποία προσδιορίζει τα βασικά μέτρα για τη στήριξη της δημιουργίας θέσεων εργασίας, για την αποκατάσταση της δυναμικής*

¹⁹¹Βλέπε: Υπουργείο Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, Οκτώβριος 2007, Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Προγραμματική περίοδος 2007-2013/ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, Αθήνα, σελ.1

¹⁹²Βλέπε: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012, Εφαρμογή του Συμφώνου για την ανάπτυξη και την απασχόληση/Εκθεση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 18^{ης} - 19^{ης} Οκτωβρίου 2012, Βρυξέλλες, σελ.3-4 (http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/growth_report_el.pdf)

της αγοράς εργασίας και για την ενίσχυση της διακυβέρνησης της ΕΕ, και συνιστά την επιτάχυνση των εργασιών σχετικά με τη δυνατότητα μεταφοράς των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έχει δρομολογηθεί η μεταρρύθμιση του EURES ώστε το σύστημα αυτό να μετατραπεί σε μια πραγματική πλατφόρμα προσλήψεων και εξεύρεσης εργασίας, και η Επιτροπή θα εκδώσει σύντομα ανακοίνωση με θέμα τον ανασχεδιασμό της εκπαίδευσης και δέσμη μέτρων για την απασχόληση των νέων, η οποία θα στηρίζεται στην πρωτοβουλία “Ευκαιρίες για τους νέους” και θα περιλαμβάνει προτάσεις για μια “Εγγύηση για τη νεολαία”. Οι εργασίες σχετικά με την πρόταση της Επιτροπής για τα δικαιώματα των αποσπασμένων εργαζομένων θα πρέπει να επιταχυνθούν». Φαίνονται, λοιπόν, καθαρά και επισημαίνονται οι προϋποθέσεις και οι ενέργειες ως προς την ενίσχυση της απασχολησιμότητας και αντίστοιχα την μείωση της ανεργίας.

Επιπλέον, σύμφωνα με την τριμηνιαία επισκόπηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία αναλύει την απασχόληση και την κοινωνική κατάσταση στην ΕΕ επισημαίνεται ότι η απασχόληση και η κοινωνική κατάσταση στην ΕΕ παρέμειναν κρίσιμες κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012, καθώς η απασχόληση μειώθηκε γενικά και η ανεργία δεν έπαυσε να αυξάνεται, ενώ η οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών παρέμεινε σοβαρή. Επίσης, στην ίδια επισκόπηση ο κ. László Andor, ευρωπαίος επίτροπος αρμόδιος για την απασχόληση, τις κοινωνικές υποθέσεις και την ένταξη, δήλωσε: ¹⁹³ «Η κοινωνική κρίση στην Ευρώπη εξακολουθεί να επιδεινώνεται και σε ορισμένα κράτη μέλη δεν προβλέπεται αισθητή βελτίωση της κατάστασης. Οι φτωχότεροι είναι πολύ συχνά αυτοί που πλήττονται περισσότερο. Οι κυβερνήσεις πρέπει να πραγματοποιήσουν επενδύσεις για να επιτύχουν την ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς και να δώσουν στα άτομα μια πραγματική ευκαιρία ώστε να εξασφαλίσουν μια αξιοπρεπή διαβίωση· η Επιτροπή, στο πλαίσιο της πρόσφατης δέσμης της για τις κοινωνικές επενδύσεις, υποδεικνύει τρόπους για τον σκοπό αυτό. Αλλά πάνω απ’ όλα χρειάζεται περισσότερη αλληλεγγύη: τόσο στο εσωτερικό των επιμέρους κρατών όσο και μεταξύ τους. Μόνον αν μείνουμε ενωμένοι θα μπορέσουμε να ξεπεράσουμε αυτή την κρίση». Παρατηρούμε, λοιπόν, την δυσχερή θέση της ΕΕ για την αντιμετώπιση αυτού του σημαντικού διαχρονικού, έντονου και διαρθρωτικού προβλήματος αλλά και την επιτακτική και αναγκαία βοήθεια από όλους για την αντιμετώπισή του.

¹⁹³Βλέπε: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 26 Μάρτιου 2013, Δελτίο Τύπου/Απασχόληση και κοινωνική κατάσταση στην ΕΕ: Τριμηνιαία επισκόπηση αναλύει την επιδείνωση της κοινωνικής κρίσης, Βρυξέλλες, σελ12 (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-282_el.htm?locale=en)

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Μαρτίου του 2013 επιβεβαίωσε ότι η αντιμετώπιση της ανεργίας και των κοινωνικών συνεπειών της κρίσης παραμένει βασική προτεραιότητα των πολιτικών της ΕΕ και των εθνικών πολιτικών. Τον Φεβρουάριο του 2013, η Επιτροπή πρότεινε μια δέσμη κοινωνικών επενδύσεων (Social Investment Package) η οποία παρέχει στα κράτη μέλη καθοδήγηση για την εκπόνηση πιο αποδοτικών και πιο αποτελεσματικών κοινωνικών πολιτικών που να ανταποκρίνονται στις σημαντικές προκλήσεις που αυτά αντιμετωπίζουν (IP/13/125, MEMO/13/117, MEMO/13/118 και SPEECH/13/141). Με τη δέσμη υπογραμμίζεται ότι οι δημόσιες επενδύσεις όπως η παιδική μέριμνα, η εκπαίδευση ή η υποστήριξη για την ενεργό και υγιή γήρανση πρέπει να διατηρηθούν ή να ενισχυθούν ακόμη και όταν οι εθνικοί προϋπολογισμοί είναι περιορισμένοι, διότι χωρίς τέτοιες επενδύσεις πολλοί άνθρωποι δεν είναι σε θέση να συμμετάσχουν στην κοινωνική ζωή ούτε να αναπτύξουν το οικονομικό δυναμικό τους.

Συμπερασματικά, από την έναρξη ισχύος της συνθήκης του Άμστερνταμ (Μάιος 1999), με την οποία προστέθηκε ένας νέος τίτλος VIII για την «απασχόληση» στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η προώθηση ενός υψηλού επιπέδου απασχόλησης συγκαταλέγεται μεταξύ των στόχων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η απασχόληση είναι μια συμπληρωματική αρμοδιότητα των κρατών μελών που αποσκοπεί κυρίως στην εκπόνηση μιας Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (ΕΣΑ). Η ΕΣΑ σχεδιάστηκε με στόχο να αποτελέσει το κύριο μέσο καθοδήγησης και να εξασφαλίσει το συντονισμό των προτεραιοτήτων της πολιτικής για την απασχόληση, τις οποίες ακολουθούν τα κράτη μέλη σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

9.4 Ευελιξία στην αγορά εργασίας

Η αρχική σύλληψη της έννοιας της ευελιξίας στην αγορά εργασίας-ως μια νέα φιλοσοφία άσκησης πολιτικής για την απασχόληση και τις εργασιακές σχέσεις-εισηγήθηκε τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ,από Οργανισμό για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ), συνεπεία του ξεσπάσματος των πρώτων πετρελαϊκών κρίσεων. Τα αποτελέσματα και οι συνέπειες των κρίσεων αυτών, ήταν να αρχίζουν να επιδεινώνονται ,τόσο ο πληθωρισμός όσο και η ανεργία.. Έτσι, λοιπόν, το 1973 πραγματοποιείται το πρώτο συμπόσιο για την αναγκαιότητα αλλαγής του πλαισίου ρύθμισης της εργασίας με στόχο την τόνωση της ανταγωνιστικότητας των εθνικών οικονομιών. Στο κείμενο των πρακτικών του συμποσίου τονίζεται η

ευελιξία στην αγορά εργασίας -με την έννοια της άρσης αρκετών προστατευτικών της ρυθμίσεων και τον πολλαπλασιασμό των μη τυπικών συμβάσεων εργασίας -ως μόνη οδό στην τόνωση της ανταγωνιστικότητας των οικονομικών μονάδων και γενικότερα των εγχώριων οικονομιών στο διεθνή στερέωμα.

Ειδικότερα, η ευελιξία στην αγορά εργασίας αποτελεί ένα σημαντικό ζήτημα το οποίο κατά περιόδους δέχτηκε κριτικές αλλά και πολλοί ορισμοί δόθηκαν κατά την διάρκεια του χρόνου. Χαρακτηριστικό αποτελεί το επιχείρημα του Υπουργού Εργασίας των ΗΠΑ Robert Reich – ος’ αναφορά τον όρο *ευελιξία στην αγορά εργασίας*. Ειδικότερα, τόνισε ότι:¹⁹⁴ «[...]σπάνια στον διεθνή διάλογο ένας όρος πέρασε τόσο άμεσα από την αφάνεια στην έλλειψη νοήματος χωρίς να μεσολαβήσει μία περίοδος εσωτερικής συνοχής». Επιπλέον, ο Ben Fine (1998) θεωρεί ότι η ευελιξία στην αγορά εργασίας ¹⁹⁵«[...]είναι μία έννοια που είναι εντελώς ανεπαρκής στο θεωρητικό και εμπειρικό περιεχόμενό της να χειριστεί τα ζητήματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη». Χαρακτηριστικές, βέβαια, αποτελούν και οι δηλώσεις του Robert Solow (1998) σχετικά με την έννοια της ακαμψίας της αγοράς: «[...]δεν ορίζεται με ακρίβεια ή άμεσα, αλλά μόνο με την απαρίθμηση ενδεικτικών συμπτωμάτων[...]. Είναι φανερό ότι όσοι υποδεικνύουν την ακαμψία της αγοράς εργασίας ως πηγή της ανεργίας έχουν στο μυαλό τους κάτι διαφορετικό από την ονομαστική ή την πραγματική ακαμψία των μισθών». Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι η ορολογία της εξεταζόμενης έννοιας διαφέρει από αναλυτή σε αναλυτή δίνοντας ο καθένας την χροιά που επιθυμεί.

Όπως ρητά υπογραμμίζεται από το Κέντρο Μελετών και Έρευνας του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθήνας (Φεβρουάριος 2012)¹⁹⁶ ο όρος ευελιξία της αγοράς εργασίας ακούγεται συχνά με την αγγλική του ορολογία ήτοι «*flexicurity*». Ο όρος λοιπόν αυτός όπως τονίζεται : «[...]εκφράζει αρκετά παραστατικά την εκάστοτε εφικτή ισορροπία – λιγότερο ή περισσότερο σταθερή – στην οποία οδηγεί διαχρονικά η “πάλη των τάξεων”, η “σύγκρουση” ανάμεσα στην εργασία και την εργοδοσία, για την κατανομή του παραγόμενου προϊόντος. Είναι ένας συμβιβασμός που διαφέρει, από εποχή σε εποχή, από ήπειρο σε ήπειρο, από κράτος σε κράτος και αποτελεί, πάντοτε,

¹⁹⁴Βλέπε: Θεοχαράκης Νίκος, 2000, Η ευελιξία στην αγορά εργασίας και η σχέση της με την ανεργία, IOBE, Αθήνα, σελ.8

¹⁹⁵Βλέπε: Θεοχαράκης Νίκος, 2000, Η ευελιξία στην αγορά εργασίας και η σχέση της με την ανεργία, IOBE, Αθήνα, σελ.8 (Υποσημείωση 9)

¹⁹⁶Βλέπε: Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Φεβρουάριος 2012, Flexibility και Ευρωπαϊκή Ένωση /Ευελιξία με ασφάλεια, , Κέντρο Μελετών και Έρευνας, Αθήνα, σελ.3 (<http://www.acci.gr/acci/Portals/0/Departments/keme/national/FLEXICURITYandEuropeFeb2012.doc>)

μια σύνθεση ανάμεσα στην ευελιξία των εργασιακών σχέσεων, πάγιο αίτημα της εργοδοσίας με στόχο τη μείωση του εργατικού κόστους και την αύξηση των κερδών της και την ασφάλεια, πάγιο αίτημα των εργαζόμενων με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών απασχόλησης και της ποιότητας της ζωής τους». Παρατηρούμε, λοιπόν, ος' αναφορά τις εργασιακές σχέσεις την εννοιολογική σημασία αυτού του όρου.

Ιστορικά, η έννοια της ευελιξίας της αγοράς πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και εντονότερα στην δεκαετία του 1980 όταν η ανεργία άρχισε να αυξάνεται. Η αυξανόμενη ,λοιπόν, ανεργία και η χαμηλή αποδοτικότητα της Ευρωπαϊκής οικονομίας υποστηριζόταν ότι ήταν αποτέλεσμα της ακαμψίας της αγοράς εργασίας. Πολλές φορές υπήρχε παραλληλισμός μεταξύ της Αμερικανικής και της Ευρωπαϊκής οικονομίας όπου η πρώτη χαρακτηριζόταν από ευελιξία και χαμηλά ποσοστά ανεργίας ενώ η δεύτερη είχε ακριβώς το αντίθετο. Ο όρος «ευρωσκληρυνση» -τονίζοντας τις άκαμπτες και αναποτελεσματικές αγορές - ακούγονταν συχνά στους διαλόγους της εποχής εκείνης.

Επιπλέον, ο Beatson (1995)¹⁹⁷ ξεχωρίζει την ευελιξία στην αγορά εργασίας σε δύο επιμέρους προσεγγίσεις. Την μακροοικονομική και την μικροοικονομική προσέγγιση. Αναφερόμενος στον όρο ευελιξία ουσιαστικά αναφέρεται στο πως η οικονομία μιας χώρας- ο ίδιος βέβαια στην μελέτη του εστιαζόταν στο Ηνωμένο Βασίλειο – ανταποκρίνεται αλλά και προσαρμόζεται στις συχνά και περιοδικά μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες. Ειδικότερα, στο μικροοικονομικό όσο και στο μακροοικονομικό επίπεδο επισημαίνει κυρίως την ευελιξία στην αγορά εργασίας μέσω των μισθών (τιμών) και μέσω των απασχολούμενων ωρών εργασίας (ευελιξία μέσω ποσοτήτων). Στην πρώτη κατηγορία του μικροοικονομικού επιπέδου αναφερόμενος στους μικροοικονομικούς δείκτες της ευελιξίας μέσω των μισθών προσδιορίζει την ευελιξία των μισθών σε σχέση με τον κλάδο, το ανθρώπινο δυναμικό και το γεωγραφικό περιβάλλον. Στην ίδια κατηγορία- ως μακροοικονομικούς δείκτες –τονίζει αυτούς της αυτοαπασχόλησης, της μερικής και προσωρινής απασχόλησης κ.ο.κ. Από την άλλη πλευρά –ος' αναφορά την ευελιξία μέσω ποσοτήτων επισημαίνει την ευελιξία στο εκτατικό και εντατικό όριο ήτοι στην δυνατότητα της οικονομικής μονάδας να μεταβάλλει τον αριθμό των απασχολούμενων και στην δυνατότητά της να μεταβάλλει την ποσότητα εργασίας της

¹⁹⁷ Βλέπε: Beatson M, 1995, Labour –Market Flexibility ,Employment Department, United Kingdom, σελ. 14-15

χωρίς όμως να αναζητεί εργαζομένους από την «εξωτερική» αγορά εργασίας αντίστοιχα. Αυτό σύμφωνα με τον Beatson (1995) αποτελεί το μικροοικονομικό περιβάλλον. Εν αντιθέσει, ως μακροοικονομικοί δείκτες της ευελιξίας μέσω ποσοτήτων, αναφέρονται η συνολική απασχόληση και οι συνολικές ώρες εργασίας.

Ο Freeman (1994)¹⁹⁸, αναφερόμενος στις διάφορες μορφές ευελιξίας, τονίζει ότι « [...] η ευελιξία είναι απαραίτητη προκειμένου να ξεπεραστεί η διαρθρωτική ανεργία, αυτό όμως σημαίνει διαφορετικά πράγματα για διαφορετικούς ανθρώπους. Παραδοσιακά, η κλασική και νέο-κλασική οικονομική θεωρία έδινε κύρια έμφαση στην ευελιξία των αμοιβών και στην κινητικότητα της εργασίας». Επίσης, εξίσου σημαντικοί τύποι ευελιξίας-σύμφωνα με τον ίδιο- είναι οι τρόποι με τους οποίους οργανώνεται η εργασία και οι τρόποι με τους οποίους οι εργαζόμενοι αποκτούν νέες τεχνικές αλλά και δεξιότητες.

Η Πετρινώτη (1989)¹⁹⁹ εξετάζοντας την ευελιξία των μισθών και ειδικότερα τις μισθολογικές διαφορές μεταξύ επαγγελματιών, μεταξύ εργαζομένων στο ίδιο επάγγελμα, μεταξύ των ίδιων επαγγελματιών που ασκούνται σε διαφορετικούς κλάδους οικονομικής δραστηριότητας ή σε διαφορετικές γεωγραφικά αγορές εργασίας, καταλήγει ότι «οι διαφορές δικαιολογούνται μόνο για δύο λόγους: την ανομοιογένεια του εργατικού δυναμικού από άποψη φυσικών και επίκτητων ικανοτήτων και την ανομοιογένεια των εργασιών». Οτιδήποτε άλλο-επισημαίνει- οφείλεται σε ατέλειες της αγοράς και παρεμποδίζουν την κινητικότητα των εργαζομένων.

Τέλος, ο Κουζής (2005)²⁰⁰, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των εργασιακών σχέσεων, καταγράφει τρεις βασικούς άξονες ανάπτυξης της ευελιξίας της αγοράς εργασίας ήτοι την ευελιξία της απασχόλησης, την ευελιξία του εργάσιμου χρόνου και την ευελιξία των αποδοχών. Αναλυτικότερα:

- i. **Ευελιξία της απασχόλησης**: Η εν λόγω μορφή ευελιξίας χωρίζεται σε δύο επιμέρους εκφάνσεις. Ειδικότερα στην:

¹⁹⁸Βλέπε: Freeman Chris, 2000, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία/ Ο ρόλος της πληροφόρησης στην τεχνολογική αλλαγή του 21^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.197-198

¹⁹⁹Βλέπε: Πετρινώτη Ξ.,1989, Αγορές εργασίας/ Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα,σελ.198-199

²⁰⁰Βλέπε : Κουζής Γιάννης, 2005, Πολιτική Απασχόλησης/Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής/Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης, Αθήνα, σελ.173-175

α) *Ευελιξία του μεγέθους της απασχόλησης* με κυριότερη παράμετρο την απελευθέρωση του συστήματος των απολύσεων μέσω «της άμβλυνσης των προϋποθέσεων απόλυσης, την μείωση του κόστους των καταγγελιών συμβάσεων εργασίας αλλά και την αύξηση του ορίου των ομαδικών απολύσεων.

β) *Ευελιξία του περιεχομένου της απασχόλησης*. Εδώ βέβαια ο Κουζής (2005) αναφέρεται στις γνωστές ευέλικτες μορφές απασχόλησης οι οποίες προφανώς διαφέρουν από το καθεστώς σταθερής απασχόλησης πλήρους ωραρίου. Αναλυτικότερα αναφέρεται στην προσωρινή απασχόληση, την μερική απασχόληση, τον δανεισμό προσωπικού, την εργασία τύπου «φασόν» και stages, την τηλε-εργασία κ.α.. Ός' αναφορά την απασχόληση με σύστημα φασόν η Λυμπεράκη – Δενδρινός (2004) ορίζουν ότι ²⁰¹«είναι η μορφή εργασίας, στην οποία μέρος ή το σύνολο του προϊόντος παράγεται εκτός των εγκαταστάσεων της εργοδότης εταιρείας και, ειδικά, στο χώρο του εργολάβου αυτοαπασχολούμενου».

- ii. **Ευελιξία του εργάσιμου χρόνου:** Ανάπτυξη ελαστικών ωραρίων –εν αντιθέσει με την πληρωμή υπερωριών από τον εργοδότη.
- iii. **Ευελιξία των αποδοχών:** Η εν λόγω μορφή ευελιξίας εκδηλώνεται με την διάβρωση του κατώτατου μισθού, την απορρύθμιση του συστήματος των συλλογικών συμβάσεων κ.ο.κ.

Οι εν λόγω μορφές ευελιξίας –εάν λειτουργήσουν σωστά και δεν καταστρατηγήσουν τα δικαιώματα των εργαζομένων-προάγουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων διεθνώς, μέσω της μείωσης του εργατικού κόστους. Επιπλέον, λόγω της συνεχώς αναπτυσσόμενου οικονομικού και τεχνολογικού περιβάλλοντος οδήγησαν στην δημιουργία νέων μορφών ευέλικτων μορφών εργασίας.²⁰² «Χαρακτηριστικά στοιχεία της νέας οργάνωσης της εργασίας είναι η επιδίωξη της συνεργασίας μεταξύ διοίκησης και εργαζομένων, οι χαμηλότερες πυραμίδες διοικητικής ιεραρχίας, η αυξημένη χρήση της εργασίας κατά ομάδες, η σύνδεση των αμοιβών με την αποδοτικότητα ή την κερδοφορία της επιχείρησης και η ευέλικτη διαχείριση του χρόνου εργασίας». Ακόμη, ανάλογα με την μορφή ή την στρατηγική ευελιξίας που επιδιώκουν οι επιχειρήσεις και παρουσιάζει η αγορά εργασίας διακρίνεται η αριθμητική ή ποσοτική και η

²⁰¹Βλέπε: Λυμπεράκη Αντιγόνη, Δενδρινός Γιάννη, 2004, Ευέλικτη εργασία: νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης, Εκδόσεις Κέρκυρα, Αθήνα, σελ.52

²⁰²Βλέπε: Λυμπεράκη Αντιγόνη, Δενδρινός Γιάννη, 2004, Ευέλικτη εργασία: νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης, Εκδόσεις Κέρκυρα, Αθήνα, σελ.46-48

λειτουργική ή ποιοτική ευελιξία εργασίας. Ειδικότερα, η πρώτη αναφέρεται στην ικανότητα ρύθμισης της ποσότητας εργασίας ανάλογα με τις διακυμάνσεις της ζήτησης και η δεύτερη στην προσαρμοστικότητα που επιτυγχάνεται με την διαρκή κατάρτιση και αναβάθμιση των δεξιοτήτων του προσωπικού, η μείωση των επιπέδων ιεραρχίας στην διοικητική δομή, η μείωση των διαχωριστικών γραμμών μεταξύ διοικητικών και εκτελεστικών αρμοδιοτήτων κ.α.

Γ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10ο: ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

10.1 Εισαγωγή

Θα ήθελα να επισημάνω εξ αρχής ότι το πρόγραμμα που θα χρησιμοποιηθεί για την εκτίμηση της παλινδρόμησης είναι το στατιστικό πρόγραμμα SPSS (Statistical Package for Social Sciences) και πιο συγκεκριμένα η βελτιούμενη έκδοσή του 20 ήτοι S.P.S.S. 20. Οι κάτωθι μεταβλητές, οι οποίες θα περιγραφούν αναλυτικά, καθώς επίσης και οι αντίστοιχες τιμές αυτών, είναι δανεισμένες από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (ΕΛΣΤΑΤ) ύστερα από γραπτή αίτηση του συγγραφέα της παρούσας διπλωματικής εργασίας και έγκριση από το Διοικητικό Συμβούλιο αυτής. Επιπλέον, η επιλογή των ανεξάρτητων μεταβλητών στην παρούσα διενέργεια παλινδρόμησης σε σχέση με την εξαρτημένη μεταβλητή *Χρόνος αναζήτησης εργασίας* πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο συσχέτισης του Pearson (Pearson Correlation) σε όλο το πλήθος των δοθέντων μεταβλητών εξασφαλίζοντας την υψηλή συσχέτιση της εξαρτημένης με εκείνων των ανεξάρτητων μεταβλητών. Περαιτέρω, η ανάλυση των μεταβλητών τόσο των επιλεγμένων ανεξάρτητων όσο και της εξαρτημένης μεταβλητής *χρόνος αναζήτησης εργασίας* ($E 72$) –το τι δηλαδή εκφράζει η καθεμία- θα πραγματοποιηθεί διεξοδικά στην επόμενη ενότητα.

10.2 Περιγραφή των επιλεγμένων μεταβλητών της παρούσας παλινδρόμησης

Οι μεταβλητές οι οποίες έχουν δανειστεί από το αρχείο δεδομένων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού για τα έτη 2011-2012 –το οποίο είναι κτήμα της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας- θα αναλυθούν στο τι καθεμία πρεσβεύει ξεκινώντας από την εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* και συνεχίζοντας σε εκείνες των ανεξάρτητων μεταβλητών.

Ειδικότερα, η εξαρτημένη μεταβλητή στο μοντέλο μας η οποία εκφράζεται από τον κωδικό *E 72* είναι μία ποιοτική μεταβλητή (qualitative variable) ήτοι μεταβάλλεται από την άποψη της ποιότητας και κατατάσσεται στις ακόλουθες κατηγορίες σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία:

Πίνακας 10.1 : Μεταβλητή Χρόνου αναζήτησης εργασίας (E 72)

E72	Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	0	<i>Τώρα θα αρχίσει να αναζητά εργασία</i>
		1	<i>Λιγότερο από 1 μήνα</i>
		2	<i>1-2 μήνες</i>
		3	<i>3-5 μήνες</i>
		4	<i>6-11 μήνες</i>
		5	<i>12-17 μήνες</i>
		6	<i>18-23 μήνες</i>
		7	<i>24-47 μήνες</i>
		8	<i>4 χρόνια και πάνω</i>

Πηγή : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

Αναλυτικότερα, η εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας (E72)* κατηγοριοποιείται χρονικά εκφραζόμενη με την έναρξή της στο σημείο μηδέν (0) με τον όρο *Τώρα θα αρχίσει να αναζητά εργασία* και συνεχίζοντας με τους κωδικούς (1) έως οχτώ (8) με τις κατηγορίες *Λιγότερο από 1 μήνα* , *1 έως 2 μήνες* , *3 έως 5 μήνες* , *6 έως 11 μήνες* , *18 έως 23 μήνες* , *4 χρόνια και πάνω* , *24 έως 47 μήνες* και *12 έως 17 μήνες* αντίστοιχα.

Εν συνεχεία, στο μοντέλο μας εμφανίζονται οι ακόλουθες ανεξάρτητες μεταβλητές:

- 1) *ΦΥΛΟ (A 07)* διαχωρίζοντας τις γυναίκες (1) από τους άνδρες (2).
- 2) *ΗΛΙΚΙΑ* εκφράζοντας την ηλικία όλων των ερωτώμενων.
- 3) *Οικογενειακή κατάσταση (a11_r)* κατατάσσοντας τους άγαμους με τον κωδικό ένα (1), τους έγγαμους με το δύο (2) και τους διαζευγμένους με το τρία (3).

- 4) *Χώρα γέννησης (a13 _r eu)* ταξινομώντας εκείνους οι οποίοι έχουν γεννηθεί στην χώρα μας με κωδικό ένα (1) ,εκείνους οι οποίοι έχουν γεννηθεί σε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης με δύο (2) ενώ οι ερωτώμενοι οι οποίοι έχουν γεννηθεί σε άλλες χώρες με τρία (3).
- 5) *Διψήφιος κλάδος τελευταίας εργασίας /NACE Rev.2 (E 52)* κατηγοριοποιώντας όλους τους κλάδους εργασίας και κατανέμοντας τους ερωτώμενους με την συγκεκριμένη διεθνή διαφοροποίηση *NACE Rev.2*.Βλέπε τον *Πίνακα Α* (σελ.273) στο παράρτημα της εμπειρικής διερεύνησης.
- 6) *Διψήφιο επάγγελμα τελευταίας εργασίας ISCO-08 (e 53_2)* κατηγοριοποιώντας όλα τα επαγγέλματα και κατανέμοντας τους ερωτώμενους με την συγκεκριμένη διεθνή διαφοροποίηση *ISCO-08*. Βλέπε παράρτημα.(*Πίνακας Β*, σελ.276).
- 7) *Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας (E 54)* ταξινομώντας τους ερωτώμενους σε αυτοαπασχολούμενους με προσωπικό (1), σε αυτοαπασχολούμενους χωρίς προσωπικό (2) ,σε μισθωτούς (3) και τέλος σε βοηθούς στην οικογενειακή επιχείρηση (4).
- 8) *Ήρθε σε επαφή με Δημόσιο γραφείο ευρέσεως εργασίας (E 59)* κατατάσσοντας τους ερωτώμενους που ήρθαν σε επαφή με αυτούς που δεν ήρθαν με ένα ναι (1) ή όχι (2).
- 9) *Περιμένει αποτελέσματα διαγωνισμού για Δημόσια Υπηρεσία (E 61)* ταξινομώντας τους ερωτώμενους που περιμένουν αποτελέσματα διαγωνισμού για δημόσια υπηρεσία με αυτούς που δεν περιμένουν με ένα ναι (1) ή όχι (2).
- 10) *Περιμένει αποτελέσματα αίτησης για πρόσληψη σε υπηρεσία(E 63)* ταξινομώντας τους ερωτώμενους που περιμένουν αποτελέσματα αίτησης για πρόσληψη σε υπηρεσία με αυτούς που δεν περιμένουν με ένα ναι (1) ή όχι (2).
- 11) *Απευθύνθηκε σε εργοδότες (E 64)* κατατάσσοντας τους ερωτώμενους που απευθύνθηκαν και αναζήτησαν εργασία σε εργοδότες με εκείνους οι οποίοι δεν απευθύνθηκαν με ένα ναι (1) ή ένα όχι (2).
- 12) *Ρώτησε φίλους, συγγενείς κτλ (E 65)* ταξινομώντας τους ερωτώμενους οι οποίοι αναζήτησαν εργασία ρωτώντας φίλους, συγγενικά πρόσωπα από αυτούς/ες που δεν ενήργησαν καθ' αυτό τον τρόπο με ένα ναι (1)ή ένα όχι (2).
- 13) *Δημοσίευσε ή απάντησε σε αγγελίες(E 66)* ταξινομώντας τους ερωτώμενους που απευθύνθηκαν και αναζήτησαν εργασία δημοσιεύοντας ή απαντώντας σε αγγελίες με εκείνους οι οποίοι δεν απευθύνθηκαν με ένα ναι (1) ή ένα όχι(2).

- 14)** Έψαξε σε αγγελίες(E 67) κατατάσσοντας τα άτομα τα οποία έψαξαν σε αγγελίες σε κάθε λογής έντυπο ή ηλεκτρονικό μέσο με εκείνα τα οποία δεν διενήργησαν με τον εν λόγω τρόπο με ένα ναι (1) ή ένα όχι (2).
- 15)** Έδωσε εξετάσεις συνεντεύξεις κτλ (E 68) ταξινομώντας τους ερωτώμενους που έδωσαν συνεντεύξεις με εκείνους που δεν έδωσαν με ένα ναι (1) ή ένα όχι(2).
- 16)** Αναζήτηση πλήρους ή μερικής απασχόλησης (E 73a) κατηγοριοποιώντας τους ερωτώμενους σε εκείνους /ες που αναζητούν εργασία μόνο με πλήρη απασχόληση με τον κωδικό ένα (1) , εκείνους/ες οι οποίοι αναζητούν εργασία με πλήρη απασχόληση αλλά στην ανάγκη θα εργάζονταν και με μερική απασχόληση(2), αυτούς/ες που αναζητούν εργασία με μερική απασχόληση αλλά στην ανάγκη θα εργάζονταν με πλήρη απασχόληση(3), εκείνους/ες που αναζητούν εργασία μόνο με μερική απασχόληση (4) και τέλος σε αυτούς/ες που δεν καθόρισαν εάν η εργασία που ζητάνε θα είναι πλήρους ή μερικής απασχόλησης (5).
- 17)** Ποια ασχολία είχε πριν αρχίσει να αναζητά εργασία (E 75) κατηγοριοποιώντας τα άτομα που εργάζονταν με τον κωδικό ένα (1), εκείνα τα οποία ήταν μαθητές ή σπουδαστές (2), τους στρατευμένους (3), εκείνα που ασχολιόταν με οικιακά(4), λοιπές περιπτώσεις π.χ. συνταξιούχος κτλ (5), σε εκείνα που έχουν εργασία και ζητάνε άλλη εργασία (6) και τέλος σε εκείνους/ες που δεν απαντήσανε (7).
- 18)** Εγγραφή σε Δημόσιο Γραφείο ευρέσεως εργασίας(E 78) κατηγοριοποιώντας τα άτομα που είναι εγγεγραμμένα σε Δημόσιο Γραφείο ευρέσεως εργασίας και παίρνουν επίδομα ή βοήθημα με τον κωδικό (1), σε εκείνα τα οποία είναι εγγεγραμμένα αλλά δεν παίρνουν επίδομα ή βοήθημα (2)και τέλος σε αυτά που δεν έχουν εγγραφεί σε τέτοιου είδους γραφείο(3).
- 19)** Επίπεδο εκπαίδευσης (E 80) ταξινομώντας όλες τις υπάρχουσες βαθμίδες εκπαίδευσης. Βλέπε τον Πίνακα Γ (σελ.277) στο παράρτημα εμπειρικής διερεύνησης.
- 20)** Τι πρόγραμμα ακολουθεί (E 84)εκφράζοντας τις βαθμίδες από το δημοτικό με τον κωδικό ένα (1), γυμνάσιο(2), επαγγελματική σχολή –ΕΠΑΣ (3), επαγγελματικό λύκειο-ΕΠΑΛ (4), ενιαίο λύκειο (5), σε δημόσιο ή ιδιωτικό ινστιτούτο επαγγελματικής εκπαίδευσης (6), σε σχολή μεταλυκειακής επαγγελματικής κατάρτισης(7) ,σε σχολή ανώτερης εκπαίδευσης (8),σε σχολή

ανώτατης εκπαίδευσης (9), ως φοιτητής (-τρια) μεταπτυχιακού (10) και τέλος εκείνα τα άτομα τα οποία εκπονούν διδακτορική διατριβή (11).

21) Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E 100):

Η συγκεκριμένη μεταβλητή αποτελεί προϊόν του συγγραφέα μετασχηματίζοντας την μεταβλητή Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά (E 50 a) η οποία υπάρχει στο αρχείο που δανειστήκαμε από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία – με την βοήθεια του S.P.S.S.- στο τρέχον έτος(2013). Ο συγκεκριμένος μετασχηματισμός πραγματοποιήθηκε μέσω της αφαίρεσης της E 50 a από το έτος αναφοράς 2013 (2013 – E 50a). Η νέα μεταβλητή ονομάζεται Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013 και συμβολίζεται με τον κωδικό E 100. Η εν λόγω μεταβλητή εκφράζει ακριβώς την ονομασία της ήτοι το έτος που εργάστηκαν για πρώτη φορά τα ερωτώμενα άτομα σε σχέση με το τρέχον έτος 2013.

22) Ποιο έτος ολοκλήρωσε τις σπουδές του αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E

101): Η συγκεκριμένη μεταβλητή αποτελεί προϊόν του συγγραφέα μετασχηματίζοντας την μεταβλητή Ποιο έτος ολοκλήρωσε τις σπουδές του (E 82) η οποία υπάρχει στο αρχείο που δανειστήκαμε από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία – με την βοήθεια του SPSS- στο τρέχον έτος(2013). Ο συγκεκριμένος μετασχηματισμός πραγματοποιήθηκε μέσω της αφαίρεσης της E 82 από το έτος αναφοράς 2013(2013 – E 82). Η νέα μεταβλητή ονομάζεται Ποιο έτος ολοκλήρωσε τις σπουδές του αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013 και συμβολίζεται με τον κωδικό E 101. Η εν λόγω μεταβλητή εκφράζει ακριβώς την ονομασία της ήτοι το έτος που ολοκλήρωσαν τις σπουδές τα ερωτώμενα άτομα σε σχέση με το τρέχον έτος 2013.

10.3 Ανάλυση περιγραφικής στατιστικής (Descriptive Statistics)

Η εφαρμογή της παλινδρόμησης δεν είναι σχεδόν ποτέ το πρώτο βήμα της ανάλυσης. Αρχικά θα περιγράψουμε τα ποσοτικά δεδομένα μας και εν συνεχεία θα αναφερθούμε στις ποιοτικές μας μεταβλητές. Στην ανάλυση, ο καλύτερος τρόπος περιγραφής των ποσοτικών δεδομένων, είναι ο υπολογισμός των περιγραφικών στατιστικών μέτρων τους. Έτσι, λοιπόν, για τον υπολογισμό των περιγραφικών στατιστικών μέτρων επιλέγουμε τις ποσοτικές μεταβλητές που θα εισάγουμε στο παλινδρομικό μας μοντέλο ήτοι στην περίπτωση μας την εξαρτημένη μεταβλητή η E

72 και τις εξαρτημένες μεταβλητές ΗΛΙΚΙΑ, E 100 και E 101.Ειδικότερα, στον πίνακα της περιγραφικής στατιστικής (Descriptive Statistics) καταγράφονται τα εξής αποτελέσματα.

Πίνακας 10.2:Ανάλυση περιγραφικής στατιστικής (Descriptive Statistics)

		Mean	Std. Deviation	N
1	Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας (E 72)	5,07	1,818	17317
2	ΗΛΙΚΙΑ	29,73	6,393	17317
3	E100	3,0465	1,46554	17317
4	E101	10,4861	6,55231	17317

Πηγή: SPSS

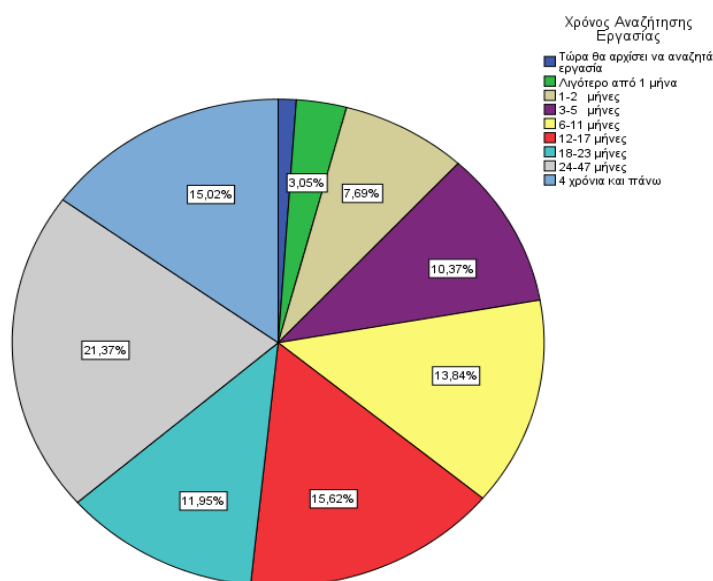
Ο μέσος όρος (ή μέση τιμή) δείχνει το επίπεδο τιμών στο οποίο κυμαίνονται τα δεδομένα, ενώ η ελάχιστη τιμή, η μέγιστη τιμή και η τυπική απόκλιση περιγράφουν τον τρόπο εξάπλωσης των δεδομένων γύρω από τον μέσο όρο. Ειδικότερα:

- **Αριθμός των παρατηρήσεων(N):** Το μέγεθος του δείγματος εκφράζεται στον άνω περιγραφόμενο πίνακα με το σύμβολο N και αριθμεί 17317 παρατηρήσεις (N = 17317).
- **Η μέση τιμή (mean)** των παρατηρήσεων του δείγματος είναι το άθροισμα όλων των παρατηρήσεων διαιρεμένο δια του συνολικού αριθμού τους ήτοι στον πίνακά μας εκφράζεται στην δεύτερη στήλη προσδιορίζοντας την μέση τιμή τόσο της εξαρτημένης μεταβλητής *Χρόνος αναζήτησης εργασίας* όσο και των ανεξάρτητων μεταβλητών που ως άνω περιγράψαμε. Αναλυτικότερα, η χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας (E 72) έχει μέση τιμή 5,07 ήτοι τα άτομα που δηλώσανε κατά μέσο όρο ότι η χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας κυμάνθηκε από δώδεκα (12) έως δεκαεπτά (17) μήνες περίπου ενώ οι ανεξάρτητες μεταβλητές της *Ηλικίας (ΗΛΙΚΙΑ)*, *Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E 100)* και τέλος *Ποιο έτος ολοκλήρωσε τις σπουδές του αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E 101)* έχουν αντίστοιχα τιμές 2.73 , 3.0465 και 10.4861 όπως αναλυτικά αναφέρονται στην δεύτερη στήλη του εν λόγω πίνακα. Έτσι , λοιπόν, η μέση ηλικία των ερωτημένων κυμαίνεται κοντά στα τριάντα έτη, το μέσο έτος που κάποιος /α

εργάστηκε για πρώτη φορά είναι στα τρία έτη ενώ το έτος που κάποιος /α ολοκλήρωσε τις σπουδές είναι περίπου στα 10 έτη.

Στην ποσοτική ανεξάρτητη μεταβλητή χρόνος αναζήτησης εργασίας (E 72), χάρη της μοναδικότητάς της, θα παραθέσουμε το ακόλουθο διάγραμμα στο οποίο καταγράφεται ποσοστιαία η χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας στις ταξινομήσεις που περιγράψαμε στο σύνολο των παρατηρήσεών μας.

Διάγραμμα 10.1 :Κατανομή του χρόνου αναζήτησης εργασίας

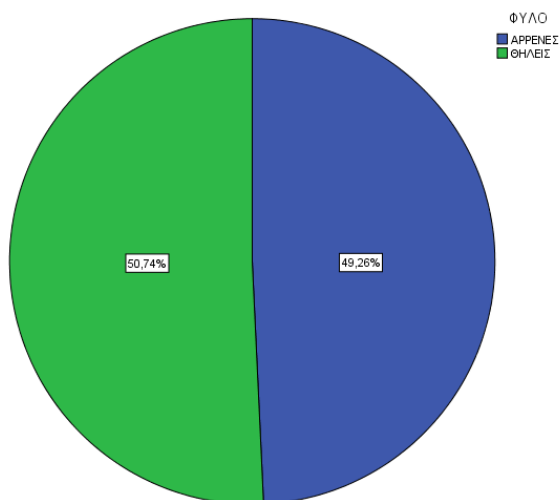

Πηγή : SPSS

Αναλυτικότερα, παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό στην διάρκεια αναζήτησης εργασίας κατέχει εκείνοι με εικοσι-τέσσερις (24) έως σαραντα-επτά (47) μήνες ήτοι 21,37% (αρκετά μεγάλο ποσοστό εκφράζοντας τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στην χώρα μας) ενώ ακολουθούν τα άτομα με δώδεκα (12) έως δεκαοχτώ (18) μήνες (15,62%). Τέλος, οι ερωτώμενοι οι οποίοι αναζητούν εργασία πάνω από τέσσερα (4) χρόνια στο σύνολο του δείγματος μας αγγίζουν το ποσοστό του 15,02%.

Οσ' αναφορά στις ποιοτικές μεταβλητές, οι οποίες εκφράζονται από τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές, θα δώσουμε χαρακτηριστικά διαγράμματα δείχνοντας την κατανομή τους. Για παράδειγμα στην ποιοτική ανεξάρτητη μεταβλητή Φύλο παρατηρούμε οι γυναίκες κατέχουν οριακά την πρωτιά στο συνολικό αριθμό των παρατηρήσεων μας με ποσοστό 50,74% και οι άντρες ακολουθούν με ποσοστό 49,26%. Βλέπε το ακόλουθο κυκλικό διάγραμμα.

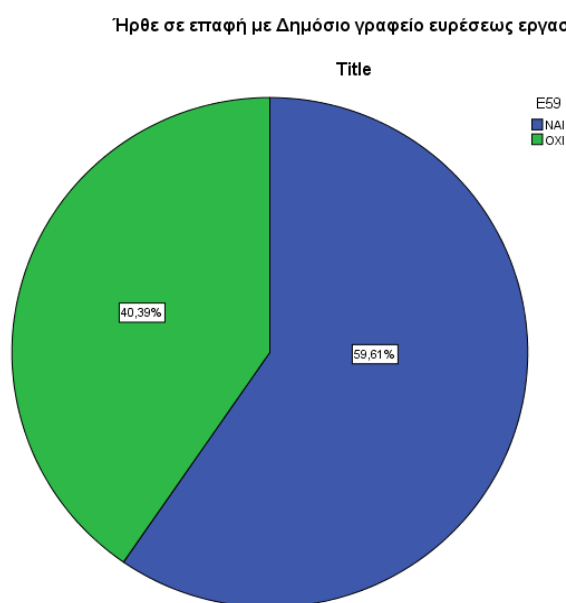
Διάγραμμα 10.2:Κατανομή της ανεξάρτητης μεταβλητής Φύλο στο σύνολο των παρατηρήσεών μας

Πηγή: SPSS

Οσ' αναφορά τα άτομα που ήρθαν σε επαφή με δημόσιο γραφείο ευρέσεως εργασίας κατέχουν μεγαλύτερο ποσοστό ήτοι 59,61% σε σχέση με εκείνα τα οποία δεν αναζήτησαν εργασία μέσω του Δημόσιο γραφείου ανευρέσεως εργασίας (40,39%). Βλέπε ακόλουθο διάγραμμα.

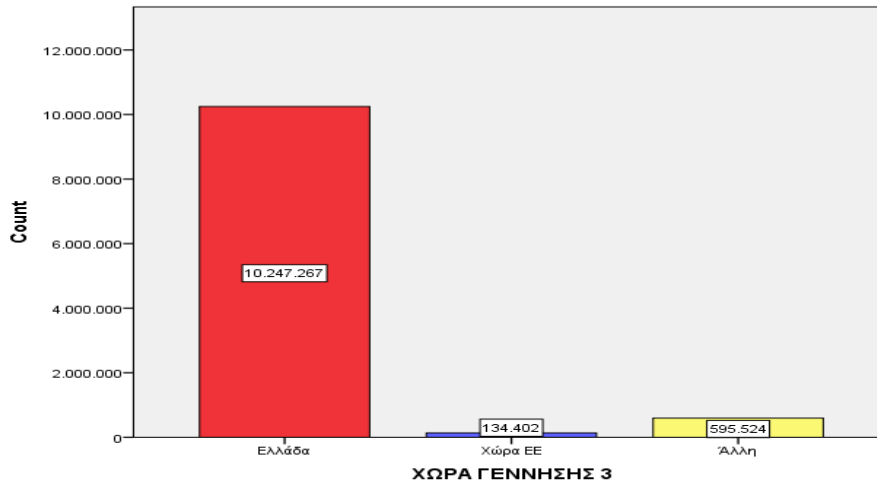
Διάγραμμα 10.3:Κατανομή ερωτώμενων που ήρθαν σε επαφή με Δημόσιο γραφείο ευρέσεως εργασίας

Πηγή : SPSS

Επιπλέον, η κατανομή των ερωτώμενων ανάλογα με την χώρα γέννησής τους καταγράφεται στο ακόλουθο διάγραμμα.

Διάγραμμα 10.4:Κατανομή των ερωτώμενων ανάλογα με την χώρας γέννησής τους (a13_reu)

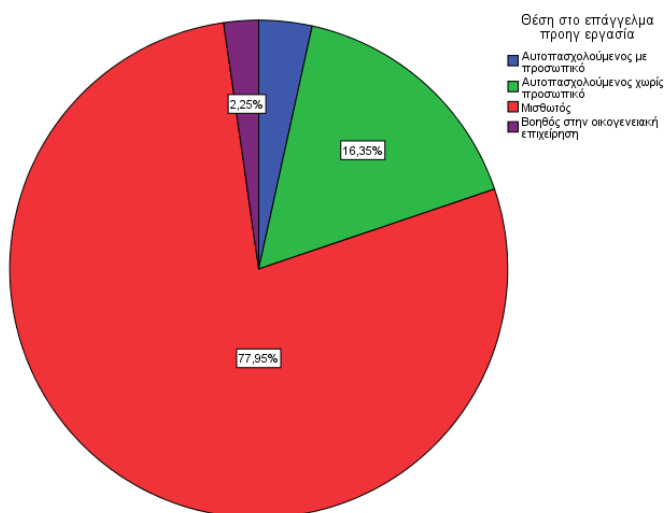

Πηγή: SPSS

Συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των ατόμων έχουν γεννηθεί στην χώρα μας (10.247.267) ενώ ακολουθούν εκείνοι που έχουν γεννηθεί εκτός Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης (595.524). Επιπλέον, τα άτομα τα οποία έχουν γεννηθεί σε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκονται στην τελευταία κατηγορία αγγίζοντας τα 134.500 περίπου.

Τέλος, στην ανεξάρτητη ποιοτική μεταβλητή *Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας (E 54)* παρατηρούμε ότι οι μισθωτοί κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό (77,95%) ενώ ακολουθούν κατά σειρά προτεραιότητας *οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό*(16,35%) , *οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό* (3,45%) και τέλος *οι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση* (2,25%). Βλέπε το ακόλουθο διάγραμμα 10.5.

Διάγραμμα 10.5:Κατανομή των ερωτώμενων ανάλογα με την θέση τους στο επάγγελμα προηγούμενης εργασίας (E 54)

Πηγή: SPSS

Ανάλογα διαγράμματα μπορούν να παρατεθούν και για τις υπόλοιπες ποιοτικές μας μεταβλητές.

10.4 Κατασκευή του μοντέλου πολλαπλής παλινδρόμησης με την μέθοδο Enter

Μετά τον έλεγχο της κανονικότητας και γραμμικότητας της εξαρτημένης μεταβλητής και την διερεύνηση των σχέσεων που συνδέουν τις μεταβλητές που θα συμμετέχουν στην ανάλυση μπορούμε να εφαρμόσουμε την τεχνική της γραμμικής παλινδρόμησης. Μπορούμε, δηλαδή, να εντοπίσουμε τις στατιστικά σημαντικές μεταβλητές για το εξαρτημένο μέγεθος και να προσδιορίσουμε το μοντέλο που περιγράφει τον τρόπο σύνδεσης των μεταβλητών. Έτσι ,λοιπόν, εμφανίζεται στο στατιστικό μας πρόγραμμα ο πίνακας ο οποίος μας πιστοποιεί την μέθοδο Enter και αποβάλλει μεταβλητές οι οποίες θα πρέπει να απομακρυνθούν από το παλινδρομικό μας μοντέλο. Στο μοντέλο μας παρατηρούμε ότι δεν «μετακινήθηκε» καμία.

Πίνακας 10.3: Μέθοδος Enter

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	E75, E84, E68, E61, ΦΥΛΟ, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασία, E64, E73a, E67, Επίπεδο εκπαίδευσης, E100, E78, ΗΛΙΚΙΑ, E66, E63, 2ψηφιος κλάδας προηγ εργασία, Οικογενειακή κατάσταση 2, 2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασία, E65, E59, E101 ^b		<i>Enter</i>

a. Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης
Εργασίας

b. All requested variables entered.

Πηγή: SPSS

Οι πίνακες που εμφανίζονται με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS που χρησιμοποιούμε κατά σειρά προτεραιότητας και θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε είναι οι ακόλουθοι:

i. Πίνακας Model Summary

Ο πρώτος παραγόμενος πίνακας (Model Summary) παρέχει πληροφορίες για τους τρεις δείκτες καλής προσαρμογής (Goodness of fit) ήτοι τον R , R square και $adjusted$ R square.

Πίνακας 10.4 :Συνοπτικός πίνακας (Model Summary) με την μέθοδο Enter

Model Summary ^b									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	0,806 ^a	0,650	0,650	1,076	0,650	1460,292	22	17294	0,000

a. Predictors: (Constant), E75, E84, E68, E61, ΦΥΛΟ, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασία, E64, E73a, E67, Επίπεδο εκπαίδευσης, E100, E78, ΗΛΙΚΙΑ, E66, E63, 2ψηφιος κλάδος προηγ. εργασία, Οικογενειακή κατάσταση 2, 2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας, E65, E59, E101

b. Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας

Πηγή : SPSS

Ειδικότερα:

- Ο συντελεστής συσχέτισης R , ο οποίος στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι 0.806, δηλώνει μια υψηλή συσχέτιση ανάμεσα στην χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας και των ανεξάρτητων μεταβλητών δηλαδή 80,6% .
- Ο συντελεστής συσχέτισης υπολογισμένος στη δεύτερη δύναμη (τετράγωνο), ορίζει τον “συντελεστή προσδιορισμού” (R Square) και εξηγεί το ποσοστό της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής που οφείλεται στην επίδραση της ανεξάρτητης. Γενικά, ο συντελεστής προσδιορισμού εκφράζει το ποσοστό της συνολικής μεταβλητότητας των Y_i (εξαρτημένων μεταβλητών) που οφείλεται στην παλινδρόμηση .Είναι ένα μέτρο καλής προσαρμογής του μοντέλου (model fit). Στο παλινδρομικό μας μοντέλο έχει τιμή 0,650 και μας πληροφορεί ότι το ποσοστό της μεταβλητότητας της εξαρτημένης μεταβλητής το οποίο εξηγείται από τις διαφορές που υπάρχουν στις ανεξάρτητες μεταβλητές είναι 65%. Ο δείκτης R Square μας πληροφορεί για το εάν και κατά πόσο , το παλινδρομικό μας μοντέλο , προσαρμόζεται στα δεδομένα μας. Εδώ παρατηρούμε ότι έχουμε αρκετά καλό βαθμό προσαρμογής .Διαφορετικά, ο R Square αποτελεί

ένα δείκτη καλής προσαρμογής στο παλινδρομικό μας μοντέλο (Goodness of fit).

- Ο δείκτης *Adjusted R Square* ήτοι ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού αποτελεί έναν δείκτη ο οποίος προσπαθεί να διορθώσει τον συντελεστή προσδιορισμού *R Square* ο οποίος είναι μεροληπτικός. Ουσιαστικά, ο εν λόγω δείκτης προσπαθεί να διορθώσει και να αντισταθμίσει την μεροληψία του *R Square* και κατά πολλούς συγγραφείς εκφράζει την προβλεπτική δύναμη του παλινδρομικού μας μοντέλου πάνω σε άλλο δείγμα δεδομένων αλλά το οποίο θα προέρχονταν από τον ίδιο πληθυσμό. Στην περίπτωση μας παρατηρούμε ότι ο δείκτης *Adjusted R Square* είναι ίδιος με τον *R Square* και ίσως με 65% πράγμα που δείχνει ότι το μοντέλο μας έχει αρκετά καλή προβλεπτική δύναμη και μπορεί η παλινδρομική εξίσωση η οποία παράχθηκε από το δείγμα μας να προβλέψει ικανοποιητικά πάνω σε άλλα δείγματα του ίδιου πληθυσμού.
- Το τυπικό σφάλμα εκτίμησης, Std. Error of the Estimate= 1,076, μας πληροφορεί κατά πόσο τα κατάλοιπα(residuals) ή αλλιώς «λάθη» (errors) είναι διασκορπισμένα γύρω από την γραμμή προσαρμογής του παλινδρομικού μας μοντέλου.
- Ο *R Square Change* μας δείχνει την μεταβολή του *R Square* με την εισαγωγή των μεταβλητών στο μοντέλο μας. Προφανώς, με την μέθοδο Enter δεν υπάρχει καμμία μεταβολή. Με την μέθοδο Stepwise θα υπήρχε μεταβολή με την εισαγωγή καθεμιάς μεταβλητής στο σύστημά ώσπου να φτάσουμε στο τελικό μας μοντέλο. Αυτή η διαφορά θα εκφράζονταν με τον *R Square Change*.
- Η τελευταία στήλη του πίνακα με τίτλο *sig .F change* εκφράζει τα επίπεδα σημαντικότητας που αντιστοιχούν στις τιμές της στατιστικής *F change*. Με λίγα λόγια δείχνει την στατιστική σημαντικότητα των μεταβλητών μας στο παλινδρομικό μας μοντέλο. Επειδή, στην περίπτωση μας, *sig .F change*=0,000 η είσοδος των μεταβλητών στο μοντέλο κρίνεται σημαντική.

ii. Ο πίνακας της Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA)

Ο πίνακας της Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA) απεικονίζει ένα συνολικό έλεγχο για την σημαντικότητα του μοντέλου της παλινδρόμησης. Αναλυτικότερα, ο πίνακας ANOVA βασίζεται στην συνάρτηση F.

Πίνακας 10.5: Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA) με την μέθοδο Enter

ANOVA ^a					
Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	37215,929	22	1691,633	1460,292	0,000 ^b
Residual	20033,765	17294	1,158		
Total	57249,693	17316			

a. Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας

b. Predictors: (Constant), E75, E84, E68, E61, ΦΥΛΟ, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E64, E73a, E67, Επίπεδο εκπαίδευσης, E100, E78, ΗΛΙΚΙΑ, E66, E63, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία, Οικογενειακή κατάσταση 2, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E65, E59, E101

Πηγή: SPSS

Η F στατιστική, λοιπόν, χρησιμοποιείται για να δοκιμάσει δύο ισοδύναμες μηδενικές υποθέσεις ήτοι:

- H_0 : Δεν υπάρχει γραμμική σχέση ανάμεσα στην εξαρτημένη και στις ανεξάρτητες μεταβλητές ή
- H_0 : Η κλίση της ευθείας της παλινδρόμησης είναι μηδενική.

Ειδικότερα:

- Στο παλινδρομικό μας μοντέλο θα εστιάσουμε στην πρώτη μηδενική υπόθεση. Ειδικότερα, εφόσον το παρατηρούμενο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι $\text{sign.} = 0,00 < 0,05$ απορρίπτουμε την μηδενική αυτή υπόθεση δηλαδή υπάρχει γραμμική συσχέτιση ανάμεσα στην εξαρτημένη και στις ανεξάρτητες μεταβλητές. Έτσι, φαίνεται να ικανοποιείται η παραδοχή της γραμμικότητας.
- Το σύνολο της διακύμανσης του δείγματος $\text{Total} = 57249,693$ είναι το άθροισμα της διακύμανσης της παλινδρόμησης ($\text{Regression} = 37215,929$) και της διακύμανσης του λάθους ($\text{Residual} = 20033,765$). Όσο καλύτερο είναι το

μοντέλο της παλινδρόμησης τόσο μεγαλύτερο μέρος της συνολικής διακύμανσης του δείγματος αυτή επεξηγεί.

iii. Ο πίνακας των συντελεστών με την μέθοδο Enter (Coefficients)

Πίνακας 10.6: Συντελεστές (Coefficients) με την μέθοδο Enter

Coefficients ^a					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	22,338	0,250		89,206	0,000
ΦΥΛΟ	-0,745	0,021	-0,201	-35,363	0,000
ΗΛΙΚΙΑ	-0,052	0,003	-0,182	-20,065	0,000
Οικογενειακή κατάσταση 2	0,436	0,027	0,134	16,348	0,000
ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3	-0,370	0,026	-0,095	-14,501	0,000
Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασία	-2,705	0,045	-0,331	-60,092	0,000
E64	0,611	0,047	0,092	13,104	0,000
E65	-1,328	0,043	-0,228	-30,549	0,000
E66	0,325	0,022	0,086	14,788	0,000
E67	0,729	0,033	0,119	22,141	0,000
E68	-1,056	0,029	-0,252	-37,038	0,000
E84	-0,056	0,005	-0,059	-10,162	0,000
E78	0,140	0,022	0,054	6,361	0,000
E100	0,547	0,007	0,441	80,561	0,000
E101	-0,020	0,003	-0,072	-6,937	0,000
E63	0,796	0,028	0,165	27,998	0,000
E61	-2,342	0,065	-0,191	-35,812	0,000
E59	-0,072	0,029	-0,020	-2,509	0,012
Επίπεδο εκπαίδευσης	-0,002	0,000	-0,167	-30,728	0,000
E73a	-0,528	0,007	-0,391	-76,286	0,000
2ψηφιος κλαδος προηγ	-0,010	0,001	-0,117	-17,003	0,000

εργασίας					
2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας	-0,007	0,001	-0,090	-12,359	0,000
E75	-0,725	0,018	-0,230	-40,558	0,000

a. Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας

Πηγή: SPSS

Ο παραπάνω πίνακας συντελεστών (Coefficients) είναι στην ουσία είναι ο πίνακας εκτίμησης των παραμέτρων του μοντέλου αλλά και ελέγχου στατιστικής σημαντικότητας καθεμίας μεταβλητής. Για τον έλεγχο στατιστικής σημαντικότητας των μεταβλητών χρησιμοποιείται ο έλεγχος t-test με:

- H_0 : η μεταβλητή δεν είναι στατιστικά σημαντική
- H_1 : η μεταβλητή είναι στατιστικά σημαντική

Η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται όταν $p\text{-value} < 0.05$. ήτοι θέλουμε να έχουμε όσο το δυνατόν μικρά p-value, επομένως μεγάλες τιμές του t-statistic. Αν κάποια μεταβλητή έχει μεγάλο p-value τότε κρίνεται ακατάλληλη για το μοντέλο μας. Στο παλινδρομικό μας μοντέλο ισχύουν και οι δύο ανωτέρω παραδοχές και η στατιστική σημαντικότητα όλων των ανεξάρτητων μεταβλητών εφόσον $\text{Sig.} < 0,05$ και μάλιστα όλες οι μεταβλητές έχουν $\text{Sig.} = 0,000$ εκτός από την μεταβλητή *Ήρθε σε επαφή με Δημόσιο γραφείο ευρέσεως εργασίας (E 59)* η οποία έχει επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\text{Sig.} = 0,012 < 0,05$, άρα είναι στατιστικά σημαντική.

Ειδικότερα, από τον πίνακα έχουμε τις απαραίτητες πληροφορίες για να οικοδομήσουμε την εξίσωση παλινδρόμησης εφόσον ο σταθερός όρος (constant) είναι $\alpha = 22,338$ και είναι ,επίσης, γνωστοί οι υπόλοιποι παράμετροι των ανεξάρτητων μεταβλητών. Η παλινδρομική εξίσωση, λοιπόν, είναι η εξής:

Εξίσωση παλινδρόμησης:

Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας(E 72) = 22,338-0,745 ΦΥΛΟ (A 07) -0,052 Ηλικία (ΗΛΙΚΙΑ)+0,436 Οικογενειακή κατάσταση (a11_r) -0,370 Χώρα γέννησης (a13_reu) -0,010 Διψήφιος κλάδος τελευταίας εργασίας /NACE Rev.2 (E 52) -0,007 Διψήφιο επάγγελμα τελευταίας εργασίας ISCO-08 (e 53_2) -2,705 Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας (E 54) -0,072 Ήρθε σε επαφή με Δημόσιο γραφείο ευρέσεως εργασίας (E 59) -2,342 Περιμένει αποτελέσματα διαγωνισμού για Δημόσια Υπηρεσία (E 61) +0,796 Περιμένει αποτελέσματα αίτησης για πρόσληψη σε υπηρεσία(E 63) +0,611 Απευθύνθηκε σε εργοδότες (E 64) -1,328 Ρώτησε φίλους, συγγενείς κτλ (E 65)+ 0,325 Δημοσίευσε ή απάντησε σε αγγελίες(E 66)+ 0,729 Έμαξε σε αγγελίες(E 67) -1,056 Έδωσε εξετάσεις συνεντεύξεις κτλ (E 68) -0,528 Αναζήτηση πλήρους ή μερικής απασχόλησης (E 73a) -0,725 Ποια ασχολία είχε πριν αρχίσει να αναζητά εργασία (E 75) +0,140 Δημόσιο Γραφείο ευρέσεως εργασίας(E 78) -0,002 Επίπεδο εκπαίδευσης (E 80) -0,056Τι πρόγραμμα ακολουθεί (E 84) +0,547 Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E 100) -0,020 Ποιο έτος ολοκλήρωσε τις σπουδές του αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E 101)

Επιπλέον, από τον πίνακα Coefficients εντοπίζουμε δύο στατιστικά τεστ που αναφέρονται στη χρήση του t-test. Έχουμε ήδη επισημάνει ότι ένα στατιστικό τεστ θα πρέπει να εξετάζει μια συγκεκριμένη ερευνητική υπόθεση (μηδενική και εναλλακτική). Το πρώτο τεστ αξιολογεί τις παρακάτω υποθέσεις αναλογικά με την παράμετρο της σταθεράς (constant, α στην εξίσωση), η οποία αναφέρεται στην πρόβλεψη της τιμής του χρόνου αναζήτησης εργασίας όταν η τιμή όλων των ανεξάρτητων μεταβλητών είναι μηδέν. Οι υποθέσεις λοιπόν που αξιολογούνται έχουν ως εξής:

- H_0 : Η τιμή της σταθεράς είναι ίση με το μηδέν
- H_1 : Η τιμή της σταθεράς είναι διαφορετική από το μηδέν

Επί τις ουσίας αξιολογείται το αν η τιμή 22,338 είναι ίση με το μηδέν. Από την αξιολόγηση της πιθανότητας, η οποία είναι 0% (Sig.0) φαίνεται ότι δεν πρέπει να δεχτούμε τη μηδενική υπόθεση (η πιθανότητα είναι μικρότερη από 5%), η οποία μας λέει ότι η σταθερά είναι στατιστικώς σημαντικά διαφορετική από το μηδέν.

Επίσης, η κλίση b για κάθε μεταβλητή μας πληροφορεί για το είδος της σχέσης μεταξύ των μεταβλητών. Οι κλίσεις δίνονται από τη στήλη B του πίνακα μετά τη σταθερά. Επομένως το δεύτερο τεστ αναφέρεται στις εξής υποθέσεις:

- H_0 : Η κλίση b είναι ίση με το μηδέν
- H_e : Η κλίση b είναι στατιστικώς σημαντικά διαφορετική από το μηδέν.

Συμπερασματικά, από την αξιολόγηση της πιθανότητας, η οποία είναι 0% (Sig.0) φαίνεται ότι δεν πρέπει να δεχτούμε τη μηδενική υπόθεση (η πιθανότητα είναι μικρότερη από 5%).

10.5 Κατασκευή του μοντέλου πολλαπλής παλινδρόμησης με την μέθοδο Stepwise

Η διαφορά με την προηγούμενη παλινδρόμηση είναι ότι σε αυτήν την περίπτωση θα χρησιμοποιήσουμε την μέθοδο *Stepwise* στο αντίστοιχο εικονίδιο του στατιστικού προγράμματος S.P.S.S. Τι είναι όμως η μέθοδος *Stepwise*; Η εν λόγω μέθοδος αποτελεί την λεγόμενη βηματική επιλογή μεταβλητής (*Stepwise variable selection*). Είναι ίδια με την επιλογή προς τα εμπρός (*Forward selection*) με την διαφορά αφού προστίθεται μια μεταβλητή στο μοντέλο, απαλείφεται κάθε υπάρχουσα μεταβλητή που δεν είναι πλέον σημαντικός παράγοντας πρόβλεψης. Ειδικότερα, οι μεταβλητές των οποίων η σπουδαιότητα μειώνεται απαλείφονται καθώς προστίθενται και άλλοι παράγοντες πρόβλεψης. Θα λέγαμε ότι η βηματική επιλογή μεταβλητής είναι ένας συνδυασμός της επιλογής προς τα εμπρός και της επιλογής προς τα πίσω. Το πινακάκι που «πιστοποιεί» την εισαγωγή της μεθόδου *Stepwise* είναι το ακόλουθο.

Πίνακας 10.7: Μέθοδος Stepwise

Variables Entered/Removed^a			
Model	Variables	Variables Entered	Method
1	E100	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
2	E73a	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
3	Θέση στο επάγγελμα προηγούμενης εργασία	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
4	E84	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
5	ΦΥΛΟ	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
6	E61	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
7	Επίπεδο εκπαίδευσης	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
8	2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-

			remove >= ,100).
9	E75	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
10	ΗΛΙΚΙΑ	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
11	E68	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
12	E63	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
13	E67	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
14	E65	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
15	ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
16	E64	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= ,050, Probability-of-F-to-remove >= ,100).
17	Οικογενειακή κατάσταση 2	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-

			enter <= ,050, Probability-of-F-to- remove >= ,100).
18	E66	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to- enter <= ,050, Probability-of-F-to- remove >= ,100).
19	2ψηφιος κλάδος προηγ. εργασίας	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to- enter <= ,050, Probability-of-F-to- remove >= ,100).
20	E101	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to- enter <= ,050, Probability-of-F-to- remove >= ,100).
21	E78	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to- enter <= ,050, Probability-of-F-to- remove >= ,100).
22	E59	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to- enter <= ,050, Probability-of-F-to- remove >= ,100).

a. Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας

Πηγή: SPSS

Ο εν λόγω πίνακας της μεθόδου Stepwise μας πληροφορεί για ποιες από τις ανεξάρτητες μεταβλητές εισήχθησαν και ποιες αποβλήθηκαν από το μοντέλο μας. Επιπλέον, καταδεικνύει σε ποια χρονική φάση εισήχθησαν και γνωστοποιεί τα κριτήρια εισαγωγής τους. Τα συμπεράσματα, λοιπόν, είναι τα εξής:

- Όλες οι μεταβλητές κατάφεραν να εισαχθούν στο μοντέλο μας.
- Η σειρά με την οποία εισάγονται στο παλινδρομικό μας μοντέλο είναι πρώτη η ανεξάρτητη μεταβλητή E100 και ακολουθούν με σειρά προτεραιότητας οι E73a, E54, E84, A07, E61, E 84, E53_2 E75, ΗΛΙΚΙΑ κοκ- όπως φαίνονται

στον πρώτη κα δεύτερη στήλη του εν λόγω πίνακα -και τελευταίες κατά σειρά οι ανεξάρτητες μεταβλητές E101, E78 και E59.

- Παρατηρούμε ότι παρόλο που την μεταβλητή E100 την είχαμε εισάγει από τις τελευταίες στην ανάλυσή μας παρατηρούμε ότι στο παλινδρομικό μας μοντέλο εισήχθη πρώτη. Μια εξήγηση σε αυτό είναι ότι έχει τον μεγαλύτερο βαθμό συσχέτισης με την εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* ήτοι $r = 0,515$ ή 51,5%. Σημειωτέο ότι ο πίνακας των συσχετίσεων (Correlations) είναι όμοιος με εκείνον της μεθόδου Enter.

Οι πίνακες που εμφανίζονται-με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS που χρησιμοποιούμε- κατά σειρά προτεραιότητας είναι οι ακόλουθοι:

i. Πίνακας Model Summary

Ο πρώτος παραγόμενος πίνακας (Model Summary) παρέχει πληροφορίες για τους τρεις δείκτες καλής προσαρμογής (Goodness of fit) ήτοι τον *R*, *R square* και *adjusted R square* όπως είχαμε αναφέρει και στην μέθοδο Enter με διαφορά ότι με την μέθοδο Stepwise το παλινδρομικό μας μοντέλο εξελίχθηκε σε περισσότερες φάσεις μέχρι να καταλήξει στο τελικό και στις εν λόγω φάσεις εξελίχθησαν και τα ανάλογα μοντέλα. Ειδικότερα:

Πίνακας 10.8: Συνοπτικός πίνακας (Model Summary) με την μέθοδο Stepwise

Model Summary ^w									
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	0,515 ^a	0,265	0,265	1,559	0,265	6253,986	1	17315	0,000
2	0,640 ^b	0,410	0,410	1,397	0,145	4246,708	1	17314	0,000
3	0,685 ^c	0,469	0,469	1,325	0,059	1919,865	1	17313	0,000
4	0,701 ^d	0,492	0,492	1,296	0,023	780,872	1	17312	0,000
5	0,712 ^e	0,508	0,507	1,276	0,016	549,854	1	17311	0,000
6	0,724 ^f	0,525	0,524	1,254	0,017	621,150	1	17310	0,000
7	0,733 ^g	0,537	0,537	1,237	0,013	474,383	1	17309	0,000
8	0,746 ^h	0,556	0,556	1,211	0,019	746,387	1	17308	0,000
9	0,756 ⁱ	0,571	0,571	1,191	0,015	596,407	1	17307	0,000

10	0,768 ^j	0,590	0,590	1,165	0,019	788,112	1	17306	0,000
11	0,775 ^k	0,601	0,600	1,150	0,011	462,282	1	17305	0,000
12	0,781 ^l	0,610	0,609	1,136	0,009	403,271	1	17304	0,000
13	0,784 ^m	0,615	0,614	1,129	0,005	221,063	1	17303	0,000
14	0,788 ⁿ	0,621	0,621	1,120	0,007	301,731	1	17302	0,000
15	0,792 ^o	0,628	0,627	1,110	0,006	297,991	1	17301	0,000
16	0,797 ^p	0,635	0,634	1,100	0,007	335,557	1	17300	0,000
17	0,800 ^q	0,640	0,640	1,091	0,005	261,306	1	17299	0,000
18	0,802 ^r	0,643	0,643	1,087	0,003	148,137	1	17298	0,000
19	0,805 ^s	0,647	0,647	1,080	0,004	206,059	1	17297	0,000
20	0,806 ^t	0,649	0,649	1,078	0,002	87,273	1	17296	0,000
21	0,806 ^u	0,650	0,650	1,076	0,001	41,221	1	17295	0,000
22	0,806 ^v	0,650	0,650	1,076	0,000	6,296	1	17294	0,012

a. Predictors: (Constant), E100

b. Predictors: (Constant), E100, E73a

c. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία

d. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84

e. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ

f. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61

g. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης

h. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία

i. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75

j. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ

k. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68

l. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63

m. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67

n. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65

o. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3

p. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64

q. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση

2

r. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66

s. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία

t. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία, E101

u. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία, E101, E78

v. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία, E101, E78, E59

w. Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας

Πηγή: SPSS

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε μια σύνοψη των δεδομένων και των δεικτών του παλινδρομικού μας μοντέλου με την μέθοδο *Stepwise*. Τα συμπεράσματα τα οποία εξάγονται είναι τα ακόλουθα:

- Η εν λόγω μέθοδος εξελίχθηκε σε είκοσι-δύο (22) φάσεις όσο και το μέγεθος των ανεξάρτητων μεταβλητών.
- Σε κάθε φάση δημιουργήθηκε και ένα νέο μοντέλο ήτοι στο σύνολο είκοσι-δύο (22) μοντέλα(model 1, model 2 [...] model 22)
- Το αρχικό μοντέλο το οποίο δημιουργήθηκε με μόνη την ανεξάρτητη μεταβλητή *E 100* μπορεί να εξηγήσει το 26,5% της διασποράς εφόσον ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R Square = 0,265$.
- Το μοντέλο 2 (model 2), με την προσθήκη της ανεξάρτητης μεταβλητής *E 73a*, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της διασποράς σε 14,5% εφόσον ο νέος συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R Square = 0,410$.
- Το μοντέλο 3(model 3), με την προσθήκη και της ανεξάρτητης μεταβλητής *E54*, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της εξηγούμενης διασποράς σε 5,9% εφόσον ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R Square = 0,469$. Ειδικότερα, στο παλινδρομικό μας μοντέλο έχουμε αυτήν την στιγμή τρεις predictors(*E100*, *E 73 a* και *E54*).

- Το μοντέλο 4(model 4), με την προσθήκη και της ανεξάρτητης μεταβλητής E84, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της διασποράς σε 2,3% εφόσον ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R^2 = 0,492$. Ειδικότερα, στο παλινδρομικό μας μοντέλο έχουμε αυτήν την στιγμή τέσσερις predictors (E100, E 73 α, E54 και E84). Η εν λόγω διαδικασία συνεχίζεται μέχρι την εικοσι-δεύτερη (22^η) ανεξάρτητη μεταβλητή.
- Τελικά το μοντέλο 22 (model 22), με την προσθήκη και της ανεξάρτητης μεταβλητής E59 είναι σε θέση να εξηγήσει το 65% της συνολικής διασποράς στην εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας*. Ειδικότερα, στο παλινδρομικό μας μοντέλο έχουμε αυτήν την στιγμή είκοσι-δύο (22) predictors όσες ακριβώς και οι ανεξάρτητες μεταβλητές μας.

Από εδώ και πέρα θα εξηγήσουμε μόνο το τελευταίο μοντέλο, δηλαδή το εικοστό – δεύτερο (22^ο), και ειδικότερα τους δείκτες που περιλαμβάνει. Αναλυτικότερα:

- **Δείκτης συσχέτισης R:** Καταρχήν, ο δείκτης συσχέτισης R δεν δείχνει γενικά κατά πόσο ποσοστό υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της εξαρτημένης μεταβλητής Y και της ανεξάρτητης X (όπως στην απλή παλινδρόμηση) αλλά δείχνει την συσχέτιση ανάμεσα στις παρατηρούμενες και στις προβλεπόμενες τιμές της εξαρτημένης μεταβλητής (εφόσον μιλάμε για πολλαπλή παλινδρόμηση). Στο μοντέλο μας ο δείκτης συσχέτισης είναι $R = 80,6\%$.
- **Δείκτης πολλαπλού προσδιορισμού R Square:** Ο εν λόγω δείκτης στο παλινδρομικό μας μοντέλο είναι ίσος με 0,65 ήτοι 65%. Τι δείχνει όμως αυτός ο δείκτης; Ο δείκτης πολλαπλού προσδιορισμού δείχνει το ποσοστό της διασποράς που πιστώνεται στην εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* από όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές (και τις είκοσι-δύο). Η τιμή αυτή θεωρητικά αποτελεί μία αρκετά καλή τιμή στο μοντέλο μας ήτοι δείχνει ότι το τελευταίο έχει αρκετά καλή προσαρμογή στα δεδομένα μας. Γενικά, ο δείκτης πολλαπλού προσδιορισμού R Square- όπως έχουμε ήδη επισημάνει- αποτελεί έναν δείκτη καλής προσαρμογής στο μοντέλο μας (Goodness of Fit).
- **Προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού (Adjusted R Square):** Ο εν λόγω συντελεστής αποτελεί την διόρθωση του δείκτη πολλαπλού προσδιορισμού R Square εφόσον ο σκοπός του είναι να αντισταθμίσει την μεροληψία του R Square. Στην περίπτωσή μας είναι ο ίδιος με τον R Square ήτοι 0,65 ή 65%. Όπως έχουμε ήδη υπογραμμίσει, ο εν λόγω δείκτης, εκφράζει την προβλεπτική δύναμη του παλινδρομικού μας μοντέλου πάνω σε

άλλο δείγμα δεδομένων αλλά το οποίο θα προέρχονταν από τον ίδιο πληθυσμό. Στην περίπτωση μας παρατηρούμε ότι ο δείκτης *Adjusted R Square* δείχνει ότι το μοντέλο μας έχει αρκετά καλή προβλεπτική δύναμη και μπορεί η παλινδρομική εξίσωση η οποία παράχθηκε από το δείγμα μας να προβλέψει ικανοποιητικά πάνω σε άλλα δείγματα του ίδιου πληθυσμού.

- **R Square Change:** Παρατηρούμε ότι όταν εισήλθε παλινδρομικό μας μοντέλο η ανεξάρτητη μεταβλητή E100 το R Square ήταν ίσο με 0,265 ή 26,5%. Εν συνεχεία η δεύτερη μεταβλητή που εισήχθη στο μοντέλο μας ήτοι E 73a μετέβαλλε τον συντελεστή πολλαπλού προσδιορισμού κατά 0,145. Τέλος, η εισαγωγή της τελευταίας μεταβλητής ήτοι της 22^{ης} που είναι η E59 δεν μετέβαλλε καθόλου τον συντελεστή πολλαπλού προσδιορισμού (R Square Change= 0,000). Όπως παρατηρείται είχε φτάσει στο ανώτερο σημείο του R Square=65% ήτοι από την προτελευταία ανεξάρτητη μεταβλητή E78.
- **Sig. F Change:** Η εν λόγω στήλη δείχνει τα επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας που αντιστοιχούν στις τιμές της στατιστικής F Change. Ειδικότερα, εάν θέλουμε να δούμε κατά πόσο η εισαγωγή μιας ανεξάρτητης μεταβλητής στο παλινδρομικό μας μοντέλο είναι σημαντική ή όχι πηγαίνουμε στην συγκεκριμένη στήλη. Συνεπώς, η είσοδος των προαναφερόμενων μεταβλητών είναι στατιστικά σημαντικές εφόσον Sig. F Change= 0,00 < 0,05. Ακόμη και η μεταβλητή E59 η οποία εισήχθη τελευταία στο παλινδρομικό μας μοντέλο έχει Sig. F Change= 0,012 < 0,05. Άρα, οι είσοδοι των μεταβλητών που προαναφέρθηκαν και με την σειρά που εισήχθησαν στο παλινδρομικό μας μοντέλο είναι όλες στατιστικά σημαντικές.

ii. Ο πίνακας της Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA)

Ο πίνακας της Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA) απεικονίζει ένα συνολικό έλεγχο για την σημαντικότητα του μοντέλου της παλινδρόμησης. Αναλυτικότερα, ο πίνακας ANOVA βασίζεται στην συνάρτηση F και βεβαίως εστιάζουμε στο τελευταίο στάδιο (Model 22).

Πίνακας 10.9: Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA) με την μέθοδο Stepwise

ANOVA ^a						
	Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	15191,082	1	15191,082	6253,986	0,000 ^b
	Residual	42058,612	17315	2,429		
	Total	57249,693	17316			
2	Regression	23475,152	2	11737,576	6017,097	0,000 ^c
	Residual	33774,542	17314	1,951		
	Total	57249,693	17316			
3	Regression	26846,592	3	8948,864	5095,925	0,000 ^d
	Residual	30403,101	17313	1,756		
	Total	57249,693	17316			
4	Regression	28158,761	4	7039,690	4189,323	0,000 ^e
	Residual	29090,933	17312	1,680		
	Total	57249,693	17316			
5	Regression	29054,335	5	5810,867	3567,682	0,000 ^f
	Residual	28195,358	17311	1,629		
	Total	57249,693	17316			
6	Regression	30031,045	6	5005,174	3183,101	0,000 ^g
	Residual	27218,649	17310	1,572		
	Total	57249,693	17316			
7	Regression	30757,119	7	4393,874	2870,755	0,000 ^h
	Residual	26492,574	17309	1,531		
	Total	57249,693	17316			
8	Regression	31852,348	8	3981,544	2713,381	0,000 ⁱ
	Residual	25397,345	17308	1,467		
	Total	57249,693	17316			
9	Regression	32698,396	9	3633,155	2561,132	0,000 ^j
	Residual	24551,298	17307	1,419		
	Total	57249,693	17316			
10	Regression	33767,757	10	3376,776	2488,661	0,000 ^k
	Residual	23481,936	17306	1,357		
	Total	57249,693	17316			
11	Regression	34378,727	11	3125,339	2364,748	0,000 ^l
	Residual	22870,967	17305	1,322		
	Total	57249,693	17316			
12	Regression	34899,596	12	2908,300	2251,681	0,000 ^m
	Residual	22350,097	17304	1,292		
	Total	57249,693	17316			
13	Regression	35181,538	13	2706,272	2121,913	0,000 ⁿ
	Residual					
	Total					

	Residual	22068,155	17303	1,275		
	Total	57249,693	17316			
14	Regression	35559,789	14	2539,985	2026,145	0,000 ^o
	Residual	21689,904	17302	1,254		
	Total	57249,693	17316			
15	Regression	35927,048	15	2395,137	1943,395	0,000 ^p
	Residual	21322,645	17301	1,232		
	Total	57249,693	17316			
16	Regression	36332,760	16	2270,797	1878,137	0,000 ^q
	Residual	20916,934	17300	1,209		
	Total	57249,693	17316			
17	Regression	36644,014	17	2155,530	1809,626	0,000 ^r
	Residual	20605,680	17299	1,191		
	Total	57249,693	17316			
18	Regression	36818,979	18	2045,499	1731,858	0,000 ^s
	Residual	20430,715	17298	1,181		
	Total	57249,693	17316			
19	Regression	37059,504	19	1950,500	1671,002	0,000 ^t
	Residual	20190,189	17297	1,167		
	Total	57249,693	17316			
20	Regression	37160,869	20	1858,043	1599,734	0,000 ^u
	Residual	20088,824	17296	1,161		
	Total	57249,693	17316			
21	Regression	37208,636	21	1771,840	1529,062	0,000 ^v
	Residual	20041,058	17295	1,159		
	Total	57249,693	17316			
22	Regression	37215,929	22	1691,633	1460,292	0,000 ^w
	Residual	20033,765	17294	1,158		
	Total	57249,693	17316			

a. *Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας*

b. *Predictors: (Constant), E100*

c. *Predictors: (Constant), E100, E73a*

d. *Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία*

e. *Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84*

f. *Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ*

g. *Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61*

h. *Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης*

i. *Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία*

j. *Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75*

k. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ

l. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68

m. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63

n. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67

o. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65

p. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3

q. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64

r. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2

s. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66

t. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία

u. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία, E101

v. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία, E101, E78

w. Predictors: (Constant), E100, E73a, Θέση στο επάγγελμα προηγ εργασία, E84, ΦΥΛΟ, E61, Επίπεδο εκπαίδευσης, 2ψηφιο επαγγελμα προηγ εργασία, E75, ΗΛΙΚΙΑ, E68, E63, E67, E65, ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3, E64, Οικογενειακή κατάσταση 2, E66, 2ψηφιος κλαδος προηγ εργασία, E101, E78, E59

Πηγή: SPSS

Όπως ,υπογραμμίσαμε και στην μέθοδο *ENTER* ,η F στατιστική, λοιπόν, χρησιμοποιείται για να δοκιμάσει δύο ισοδύναμες μηδενικές υποθέσεις ήτοι:

- H_0 : Δεν υπάρχει γραμμική σχέση ανάμεσα στην εξαρτημένη και στις ανεξάρτητες μεταβλητές ή
- H_0 : Η κλίση της ευθείας της παλινδρόμησης είναι μηδενική.

Στο παλινδρομικό μας μοντέλο θα εστιάσουμε στην πρώτη μηδενική υπόθεση και κοιτώντας το 22^ο μοντέλο μας (model 22). Ειδικότερα, εφόσον το παρατηρούμενο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι $\text{sign.} = 0,00 < 0,05$ απορρίπτουμε την μηδενική αυτή υπόθεση δηλαδή υπάρχει γραμμική συσχέτιση ανάμεσα στην εξαρτημένη και στις ανεξάρτητες μεταβλητές. Έτσι, φαίνεται να ικανοποιείται η παραδοχή της γραμμικότητας.

Επιπλέον, το σύνολο της διακύμανσης του δείγματος $\text{Total} = 57249,693$ άθροισμα της διακύμανσης της παλινδρόμησης ($\text{Regression} = 37215,929$) και της διακύμανσης του λάθους ($\text{Residual} = 20033,765$). Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι τιμές και με την μέθοδο Stepwise είναι όμοιες με αυτές της μεθόδου Enter.

iii. Ο πίνακας των συντελεστών με την μέθοδο Stepwise (Coefficients)

Ο πίνακας αυτός περιέχει ένα μεγάλο μέρος πληροφοριών για την παλινδρομική μας εξίσωση. Βεβαίως θα εστιάσουμε στο model 22, εφόσον αυτό το τελευταίο μοντέλο είναι που μας ενδιαφέρει. Επομένως, η παλινδρομική εξίσωση που κατασκευάζεται με βάση τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ και με την μέθοδο Stepwise του στατιστικού μοντέλου SPSS είναι η παρακάτω.

Πίνακας 10.10: Συντελεστές (Coefficients) με την μέθοδο Stepwise

Coefficients						
Model		Unstandardized Coefficient	Standardized Coefficient	Beta	t	Sig.
		B	Standard Error			
22	(Constant)	22,338	0,250		89,206	0,000
	E100	0,547	0,007	0,441	80,561	0,000
	E73a	-0,528	0,007	-0,391	-76,286	0,000
	Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	-2,705	0,045	-0,331	-60,092	0,000
	E84	-0,056	0,005	-0,059	-10,162	0,000
	ΦΥΛΟ	-0,745	0,021	0,201	-35,363	0,000
	E61	-2,342	0,065	-0,191	-35,812	0,000

Επίπεδο εκπαίδευσης	-0,002	0,000	-0,167	-30,728	0,000
2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας	-0,007	0,001	-0,090	-12,359	00,000
E75	-0,725	0,018	0,230	-40,558	0,000
ΗΛΙΚΙΑ	-0,052	0,003	-0,182	-20,065	0,000
E68	-1,056	0,029	-0,252	-37,038	0,000
E63	0,796	0,028	0,165	27,998	0,000
E67	0,729	0,033	0,119	22,141	0,000
E65	-1,328	0,043	-0,228	-30,549	0,000
ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3	-0,370	0,026	-0,095	-14,501	0,000
E64	0,611	0,047	0,092	13,104	0,000
Οικογενειακή κατάσταση 2	0,436	0,027	0,134	16,348	0,000
E66	0,325	0,022	0,086	14,788	0,000
2ψηφιος κλάδος προηγ. εργασίας	-0,010	0,001	-0,117	-17,003	0,000
E101	-0,020	0,003	-0,072	-6,937	0,000
E78	0,140	0,022	,054	6,361	0,000

Πηγή : SPSS

Ειδικότερα, από τον πίνακα έχουμε τις απαραίτητες πληροφορίες για να οικοδομήσουμε την εξίσωση παλινδρόμησης εφόσον ο σταθερός όρος (constant) είναι $\alpha = 22,338$ και οι υπόλοιποι όροι είναι γνωστοί. Η παλινδρομική εξίσωση, λοιπόν, είναι η εξής:

Εξίσωση παλινδρόμησης:

Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας (E 72) = 22,338 - 0,745 ΦΥΛΟ (A 07) - 0,052 Ηλικία (ΗΛΙΚΙΑ) + 0,436 Οικογενειακή κατάσταση (a11_r) - 0,370 Χώρα γέννησης (a13_reu) - 0,010 Διψήφιος κλάδος τελευταίας εργασίας /NACE Rev.2 (E 52) - 0,007 Διψήφιο επάγγελμα τελευταίας εργασίας ISCO-08 (e 53_2) - 2,705 Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας (E 54) - 0,072 Ήρθε σε επαφή με Δημόσιο γραφείο ευρέσεως εργασίας (E 59) - 2,342 Περιμένει αποτελέσματα διαγωνισμού για Δημόσια Υπηρεσία (E 61) + 0,796 Περιμένει αποτελέσματα αίτησης για πρόσληψη σε υπηρεσία (E 63)

+0,611 *Απευθύνθηκε σε εργοδότες (E 64)* -1,328 *Ρώτησε φίλους, συγγενείς κτλ (E 65)*+ 0,325 *Δημοσίευσε ή απάντησε σε αγγελίες(E 66)*+ 0,729 *Έψαξε σε αγγελίες(E 67)* -1,056 *Έδωσε εξετάσεις συνεντεύξεις κτλ (E 68)* - 0,528 *Αναζήτηση πλήρους ή μερικής απασχόλησης (E 73a)* -0,725 *Ποια ασχολία είχε πριν αρχίσει να αναζητά εργασία (E 75)* +0,140 *Δημόσιο Γραφείο ευρέσεως εργασίας(E 78)* -0,002 *Επίπεδο εκπαίδευσης (E 80)* - 0,056 *Τι πρόγραμμα ακολουθεί (E 84)* +0,547 *Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E 100)* -0,020 *Ποιο έτος ολοκλήρωσε τις σπουδές του αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013(E 101)*

Η σύγκριση λοιπόν, της παλινδρομικής εξίσωσης στην οποία καταλήξαμε με την μέθοδο Enter με την αντίστοιχη της μεθόδου Stepwise, μας κάνει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι είναι εντελώς όμοιες. Η διαφορά έγκειται από μέθοδο σε μέθοδο στην διαφορετική επεξεργασία των δεδομένων και στην προτεραιότητα εισχώρησης των μεταβλητών στο παλινδρομικό μας μοντέλο.

10.6 Έλεγχος των παραδοχών της πολλαπλής παλινδρόμησης

Συνεχίζουμε με τα επόμενα βήματα τα οποία θα μας πιστοποιήσουν την εγκυρότητα της πολλαπλής παλινδρόμησης στην οποία καταλήξαμε. Έτσι, ο έλεγχος των παραδοχών της πολλαπλής παλινδρόμησης ξεκινά με τον έλεγχο της ανεξαρτησίας. Αναλυτικότερα:

i. Έλεγχος της ανεξαρτησίας

Αυτό σημαίνει ότι η συμπερίληψη στο δείγμα μιας παρατήρησης δεν θα πρέπει να επηρεάζει την συμμετοχή μιας άλλης παρατήρησης. Με λίγα λόγια θα πρέπει οι παρατηρήσεις να είναι ανεξάρτητες. Αυτό γίνεται με την βοήθεια του γραφήματος studentized residuals έναντι της τάξης των παρατηρήσεων και βεβαίως διασφαλίζεται από το πλήθος των παρατηρήσεων και την αξιοπιστία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας από την οποία, όπως επισημάναμε, δανειστήκαμε τις εν λόγω μεταβλητές. Βεβαίως, αυτό στατιστικά διασφαλίζεται εάν ο αριθμός των παρατηρήσεών μας ήτοι

οι παρατηρήσεις είναι πολύ μεγαλύτερος από τον αριθμό των συντελεστών που συμμετέχουν στο παλινδρομικό μας μοντέλο συμπεριλαμβανομένου και του σταθερού όρου. Σε αυτή δηλαδή την περίπτωση δεν είμαστε υποχρεωμένοι να διενεργήσουμε έλεγχο ανεξαρτησίας. Προφανώς, στο εν λόγω παλινδρομικό μοντέλο που οι παρατηρήσεις είναι πάρα πολύ μεγάλες έναντι των συντελεστών μας δεν είναι αναγκαίος ο συγκεκριμένος έλεγχος.

ii. Έλεγχος της γραμμικότητας και πολυσυγγραμμικότητας (*multicollinearity*)

Στον έλεγχο της γραμμικότητας θα πρέπει να εξετάσουμε καθεμία ξεχωριστά από τις ανεξάρτητες μεταβλητές σε σχέση με την εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* για να διαπιστωθεί εάν υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ τους. Ειδικότερα, πρέπει να ελέγξουμε αν οι ανεξάρτητες μεταβλητές που θα χρησιμοποιηθούν για την επεξήγηση της συμπεριφοράς της εξαρτημένης μεταβλητής συνδέονται γραμμικά με το εξαρτημένο μέγεθος. Συνεπώς, η ερμηνεία ενός προβλήματος με τη χρησιμοποίηση της μεθόδου αναλύσεως της πολλαπλής παλινδρόμησης επιτυγχάνεται καλύτερα όταν οι ανεξάρτητες μεταβλητές που αποτελούν το μοντέλο είναι μεταξύ τους ασυσχέτιστες. Όταν υφίσταται έντονες συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να αξιολογηθεί η ουσιαστική προσφορά μιας συγκεκριμένης ανεξάρτητης μεταβλητής επί της εξαρτημένης μεταβλητής που οφείλεται αποκλειστικά στη συγκεκριμένη ανεξάρτητη μεταβλητή. Η κατάσταση η οποία δημιουργείται όταν υπάρχουν ισχυρές (υψηλές) συσχετίσεις μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών στην πολλαπλή παλινδρόμηση ονομάζεται πολυσυγγραμμικότητα (*multicollinearity*) ενώ αν έχουμε τέλεια συσχέτιση ανάμεσα στις ανεξάρτητες μεταβλητές του πολλαπλού μας παλινδρομικού μας μοντέλου, τότε λέμε ότι έχουμε το φαινόμενο της ιδιομορφίας (*Singularity*). Τα φαινόμενα αυτά δεν είναι καλά σημάδια για την σωστή λειτουργία ενός πολλαπλού παλινδρομικού μοντέλου.

Στις περιπτώσεις που το πρόβλημα αυτό υφίσταται θα πρέπει κανείς να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός στην ερμηνεία όλων των εκτιμητριών που προκύπτουν από το μοντέλο αυτό. Υπάρχουν μια σειρά από προειδοποιητικές ενδείξεις που αν ο ερευνητής τις προσέξει είναι δυνατόν να αντιληφθεί ότι υπάρχει πολυσυγγραμμικότητα. Η πιο σημαντική από αυτές είναι ο πίνακας των συντελεστών

συσχετίσεως (*Correlation Matrix*) των ανεξάρτητων μεταβλητών. Αν στον πίνακα αυτόν υπάρχουν μεγάλες θετικές ή αρνητικές τιμές θα έχουμε μια ένδειξη ότι οι αντίστοιχες ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στο μοντέλο έχουν μεταξύ τους ισχυρό βαθμό συσχέτισης. Το στατιστικό συμπέρασμα που προκύπτει στις περιπτώσεις αυτές είναι ότι κάποιες από τις μεταβλητές συνεισφέρουν ελάχιστα ή καθόλου στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής οπότε και θα πρέπει να απομακρυνθούν από το μοντέλο.

Ειδικότερα, μπορούμε να κάνουμε πίνακα συσχετίσεων με τις ανεξάρτητες για να δούμε ποιες μεταβλητές έχουν μεγάλο συντελεστή συσχέτισης. Ο συντελεστής συσχέτισης του *Pearson* (r) παίρνει τιμές από -1 έως 1, οπότε τιμές κοντά στο -1 και στο 1 υποδεικνύουν μεγάλη συσχέτιση. Αναλυτικότερα οι διαφορετικές τιμές του r υποδηλώνουν τα εξής:

- $r = +1$: τέλεια θετική συσχέτιση (όλα τα σημεία βρίσκονται σε μια ευθεία γραμμή με θετική κλίση)
- $0 < r < 1$: θετική αλλά όχι τέλεια συσχέτιση
- $r = 0$: καμία συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών
- $-1 < r < 0$: αρνητική αλλά όχι τέλεια συσχέτιση
- $r = -1$: τέλεια αρνητική συσχέτιση (όλα τα σημεία βρίσκονται σε μια ευθεία γραμμή με αρνητική κλίση)

Επομένως, όταν ανιχνευτεί ζεύγος ανεξάρτητων μεταβλητών με μεγάλο συντελεστή συσχέτισης, τότε αφαιρούμε την μια από αυτές αφού στην ουσία δίνουν την ίδια πληροφορία στον μοντέλο. Ένας πιο απτός τρόπος, από τον παραπάνω είναι να κάνουμε έναν πίνακα διαγραμμάτων σημείων (*Matrix Scatter Plot*) με όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Αν στα διαγράμματα φαίνεται να είναι υπάρχει κάποια γραμμική τάση σε κάποιο ζεύγος από τις επεξηγηματικές τότε αφαιρούμε την μία από αυτές. Αναλυτικότερα, μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS καταλήγουμε στον ακόλουθο πίνακα *Correlations* στον οποίο αρχικά θα εξετάσουμε τον συντελεστή συσχέτισης *Pearson* (r) των ανεξάρτητων μεταβλητών σε σχέση με την εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας*.

Αναλυτικότερα, με την μέθοδο της γραμμικής παλινδρόμησης προσπαθούμε να περιγράψουμε την κίνηση της εξαρτημένης μεταβλητής, βάση των τιμών ανεξάρτητων μεταβλητών. Για το λόγο αυτό θέλουμε η κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή

να είναι ισχυρά συσχετισμένη με την εξαρτημένη. Όσο μεγαλύτερη είναι η συσχέτιση τόσο μεγαλύτερο μέρος πληροφοριών της εξαρτημένης μεταβλητής εξηγεί η ανεξάρτητη. Ωστόσο, όταν οι ανεξάρτητες μεταβλητές είναι περισσότερες από μία είναι σκόπιμο, οι ανεξάρτητες μεταβλητές, μεταξύ τους να μην είναι ισχυρά συσχετισμένες εφόσον όταν είναι συσχετισμένες επεξηγούν το ίδιο μέρος της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής. Η συμμετοχή δύο ανεξάρτητων συσχετισμένων μεταβλητών αυξάνει στην ουσία το λάθος του μοντέλου. Άρα είναι δόκιμο πριν την εφαρμογή της γραμμικής παλινδρόμησης να εξετάζονται οι συσχετίσεις των μεταβλητών μεταξύ τους. Για να αποφύγουμε, λοιπόν, το φαινόμενο της πολυσυγγραμικότητα (*multicollinearity*) θα πρέπει ο συντελεστής συσχέτισης Pearson (r) μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών να είναι μικρότερος του 0,85 (85%). Με την βοήθεια του SPSS παρατίθεται ο κάτωθι πίνακας ο οποίος καταδεικνύει τις συσχετίσεις μεταξύ των επιλεγμένων ανεξάρτητων μεταβλητών του μοντέλου μας.

Πίνακας 10.11: Έλεγχος πολυσυγγραμικότητας των ανεξάρτητων μεταβλητών μέσω του συντελεστή συσχέτισης Pearson (r)

Correlations							
	Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ	Οικογενειακή κατάσταση 2	Χώρα γέννησης	Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	E59
Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	1,000	-0,132	0,022	-0,098	-0,057	-0,243	-0,163
ΦΥΛΟ	-0,132	1,000	0,168	0,389	-0,014	-0,110	-0,168
ΗΛΙΚΙΑ	0,022	0,168	1,000	0,522	0,119	-0,327	-0,201
Οικογενειακή κατάσταση	-0,098	0,389	0,522	1,000	0,214	-0,021	-0,012
ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	-0,057	-0,014	0,119	0,214	1,000	0,019	0,274
Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	-0,243	-0,110	-0,327	-0,021	0,019	1,000	0,150
E59	-0,163	-0,168	-0,201	-0,012	0,274	0,150	1,000

	Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	E61	E63	E64	E65	E66	E67
Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	1,000	-0,212	-0,019	-0,077	-0,146	-0,123	-0,018
ΦΥΛΟ	-0,132	-0,064	-0,181	0,026	0,015	-0,005	0,155
ΗΛΙΚΙΑ	0,022	-0,178	-0,192	-0,146	-0,130	0,008	-0,081
Οικογενειακή κατάσταση	-0,098	-0,094	-0,240	0,007	0,076	0,034	0,033
ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	-0,057	0,038	-0,133	-0,073	-0,087	-0,079	0,102
Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	-0,243	-0,012	0,050	0,023	0,027	-0,075	0,025
E59	-0,163	0,137	0,150	0,050	0,022	0,059	0,009
E61	-0,212	1,000	0,335	0,045	0,053	-0,006	0,050
E63	-0,019	0,335	1,000	0,135	0,159	0,069	-0,023
E64	-0,077	0,045	0,135	1,000	0,705	0,322	,150
E65	-0,146	0,053	0,159	0,705	1,000	0,400	0,334
E66	-0,123	-0,006	0,069	0,322	0,400	1,000	0,257
E67	-0,018	0,050	-0,023	0,150	0,334	0,257	1,000

	Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	E68	E73a	E75	E78	Επίπεδο εκπαίδευ σης	E84
Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	1,000	-0,255	-0,434	-0,122	-0,016	-0,016	-0,213
ΦΥΛΟ	-0,132	-0,034	0,060	-0,160	-0,185	-0,110	0,056
ΗΛΙΚΙΑ	0,022	-0,115	-0,100	-0,366	-0,270	-0,018	0,105
Οικογενειακή κατάσταση	-0,098	-0,133	0,140	-0,171	0,059	-0,152	-0,059
ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	-0,057	-0,069	-0,017	-0,147	-0,036	-0,099	-0,068
Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	-0,243	-0,045	-0,024	0,173	0,089	-0,011	-0,068
E59	-0,163	0,236	0,200	0,246	0,660	-0,221	0,069
E61	-0,212	0,124	0,079	0,090	0,194	0,082	0,067

E63	-0,019	0,406	0,062	0,115	0,053	-0,176	-0,179
E64	-0,077	0,172	-0,013	0,111	-0,020	-0,035	-0,070
E65	-0,146	0,203	0,042	-0,025	-0,023	-0,156	-0,126
E66	-0,123	0,409	0,149	-0,088	0,018	-0,059	-0,110
E67	-0,018	0,191	0,083	-0,125	0,010	-0,142	-0,113
E68	-0,255	1,000	0,067	-0,067	-0,003	-0,168	0,035
E73a	-0,434	0,067	1,000	0,198	0,195	-0,127	0,053
E75	-0,122	-0,067	0,198	1,000	0,417	-0,043	0,019
E78	-0,016	-0,003	0,195	0,417	1,000	-0,040	0,112
Επίπεδο εκπαίδευσης	-0,016	-0,168	-0,127	-0,043	-0,040	1,000	0,194
E84	-0,213	0,035	0,053	0,019	0,112	0,194	1,000

	Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	E100	E101	2ψηφιος κλάδος προηγ. εργασίας	2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας
Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	1,000	0,515	-0,022	-0,013	0,056
ΦΥΛΟ	-0,132	-0,010	0,210	0,220	-0,276
ΗΛΙΚΙΑ	0,022	-0,002	0,797	0,221	-0,079
Οικογενειακή κατάσταση	-0,098	0,030	0,639	0,204	0,086
ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	-0,057	0,049	0,157	-0,036	0,443
Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	-0,243	-0,020	-0,259	-0,229	0,191
E59	-0,163	-,0053	-0,206	-0,078	0,177
E61	-0,212	-0,121	-0,161	-0,171	-0,095
E63	-0,019	-0,145	-0,136	-0,309	0,031
E64	-0,077	-0,143	-0,095	-0,229	0,035
E65	-0,146	-0,193	-0,011	-0,206	0,140
E66	-0,123	-0,225	0,038	0,010	-0,006
E67	-0,018	-0,096	-0,085	-0,060	0,042
E68	-0,255	-0,348	-0,087	-0,323	0,063
E73a	-0,434	-0,108	0,047	-0,015	-0,020
E75	-0,122	0,199	-0,311	-0,119	0,076
E78	-0,016	0,139	-0,311	0,046	0,102
Επίπεδο	-0,016	0,148	-0,191	0,232	-0,258

εκπαίδευσης					
E84	-0,213	-0,127	-0,119	0,262	-0,414
E100	0,515	1,000	-0,014	-0,059	0,181
E101	-0,022	-0,014	1,000	0,006	0,097
2ψηφιος κλάδος προηγ. εργασίας	-0,013	-0,059	0,006	1,000	-0,465
2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας	0,056	0,181	0,097	-0,465	1,000

Πηγή : SPSS

Με λεπτομερή ματιά παρατηρείται ότι δεν εμφανίζεται συντελεστής συσχέτισης μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών ο οποίος να ξεπερνά το όριο του 0,85 ήτοι η αλληλοσυσχέτιση των εν λόγω μεταβλητών να είναι μεγαλύτερη από 85% ($r > 0,85$). Έτσι λοιπόν δεν υφίσταται πολυσυγγραμμικότητα (*multicollinearity*) -με συνέπεια οι ανεξάρτητες μεταβλητές να είναι ισχυρά συσχετισμένες μεταξύ τους- ήτοι να επεξηγούν το ίδιο μέρος της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής και να πρέπει να απομακρυνθούν.

Σημαντικό, στην ανάλυσή μας, θα ήταν το γεγονός να εστιάσουμε στον πίνακα των συντελεστών (Coefficients) όπου με τις δύο μεθόδους Enter και Stepwise και τις κατάλληλες εντολές στο στατιστικό μας πρόγραμμα εμφανίζεται ως πίνακας με στήλες τον παράγοντα ανοχής (tolerance factor) και τον παράγοντα πληθωριστικής διασποράς (Variance Inflation Factor) ή πιο απλουστευτικά VIF. Χαρακτηριστικά, ο πρώτος παράγοντας λαμβάνει τιμές από μηδέν (0) έως ένα (1). Τι όμως επεξηγεί ο εν λόγω παράγοντας; Ο παράγοντα ανοχής (tolerance factor), λοιπόν, εξηγεί το ποσοστό της μεταβλητότητας ή της διασποράς μιας ανεξάρτητης μεταβλητής, το οποίο όμως δεν μπορεί να εξηγηθεί από την γραμμική σχέση αυτής της μεταβλητής, με τις υπόλοιπες του παλινδρομικού μας μοντέλου. Αυτό σημαίνει ότι ένα μια ανεξάρτητη μεταβλητή έχει παράγοντα ανοχής (tolerance factor) κοντά στην τιμή ένα (1) δεν υπάρχει πρόβλημα συγγραμμικότητας εφόσον η συγκεκριμένη ανεξάρτητη μεταβλητή αφήνει ένα πολύ μικρό ποσοστό να εξηγηθεί από τις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές του παλινδρομικού μας μοντέλου. Σε αντίθετη περίπτωση, θα υπήρχε συγγραμμικότητα εάν μια ανεξάρτητη μεταβλητή είχε παράγοντα ανοχής

(tolerance factor) κοντά στην τιμή μηδέν (0). Ειδικότερα, η μεταβλητή αυτή θα άφηνε περιθώρια εξήγησης από τις άλλες μεταβλητές ήτοι θα μπορούσε να γραφτεί ως γραμμικός συνδυασμός των υπολοίπων ανεξάρτητων μεταβλητών του παλινδρομικού μας μοντέλου. Ο δεύτερος παράγοντας ήτοι της πληθωριστικής διασποράς (VIF) λαμβάνει το όνομά του εξαιτίας της επεξήγησης και εν γένει του υπολογισμού της διασποράς του παλινδρομικού συντελεστή. Αυτό σημαίνει όσο αυξάνει ο εν λόγω δείκτης τόσο αυξάνει και η διασπορά του αντίστοιχου συντελεστή παλινδρόμησης. Με την βοήθεια του S.P.S.S. με την μέθοδο Stepwise –την οποία θα αναλύσουμε σε επόμενη ενότητα- λαμβάνουμε τον ακόλουθο πίνακα στον οποίο θα εστιάσουμε στους δύο αυτούς παράγοντες αλλά και στο τελευταίο μοντέλο της μεθόδου (model 22).

Πίνακας 10.12: Έλεγχος ύπαρξης συγγραμμικότητας μέσω Tolerance και VIF

Coefficients		Collinearity Statistics	
		Tolerance	VIF
Model 22	(Constant)		
	E100	0,676	1,479
	E73a	0,772	1,296
	Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	0,668	1,498
	E84	0,608	1,646
	ΦΥΛΟ	0,628	1,592
	E61	0,710	1,409
	Επίπεδο εκπαίδευσης	0,683	1,464
	2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας	0,378	2,645
	E75	0,630	1,587
	ΗΛΙΚΙΑ	0,246	4,067
	E68	0,437	2,286
	E63	0,585	1,709
	E67	0,700	1,428
	E65	0,363	2,758
	ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ 3	0,473	2,113
	E64	0,413	2,419
	Οικογενειακή κατάσταση 2	0,301	3,320
	E66	0,592	1,691
	2ψηφιος κλάδος προηγ. εργασίας	0,424	2,357

	E101	0,186	5,363
	E78	0,286	3,499
	E59	0,328	3,045

Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας

Πηγή: SPSS

Επικεντρώνοντας στον παράγοντα ανοχής, στην τρίτη στήλη παρατηρούμε ότι οι μεταβλητές δεν κινούνται πολύ κοντά στο μηδέν και επομένως δεν έχουμε πρόβλημα πολυσυγγραμμικότητας. Ειδικότερα, ²⁰³«[...]η *Nosirus* (2002), αναφέρει ότι όταν η *tolerance* παρουσιάζει τιμές κάτω από 0,1 δηλ. κάτω από 10%, τότε η πολυσυγγραμμικότητα ίσως να είναι ένα πρόβλημα για τα δεδομένα μας». Στην περίπτωση μας η *tolerance* είναι πάνω από αυτό το ποσοστό. Όσο αναφορά τον παράγοντα πληθωριστικής διασποράς (Variance Inflation Factor), η γνώμη του κορυφαίου ερευνητή Myers (1990) είναι η εξής: ²⁰⁴«[...] ενώ δεν υπάρχει κάποιος μηχανιστικός κανόνας, είναι πρόδηλο και γενικά πιστεύεται από πολλούς, ότι αν ο VIF ξεπερνά την τιμή 10, τότε έχουμε λόγους να αρχίσουμε να ανησυχούμε για την παλινδρομική μας ανάλυση. Μπορεί να χρειάζεται τότε να απαλείψουμε κάποια μεταβλητή ή να χρησιμοποιήσουμε κάποια άλλη εναλλακτική λύση πέρα από την μέθοδο των ελάχιστων τετραγώνων για να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα». Στην περίπτωση μας ο VIF είναι μικρότερος του 10 ήτοι δεν ξεπερνά την τιμή αυτή. Επομένως, δεν υπάρχει υπόνοια πολυσυγγραμμικότητας.

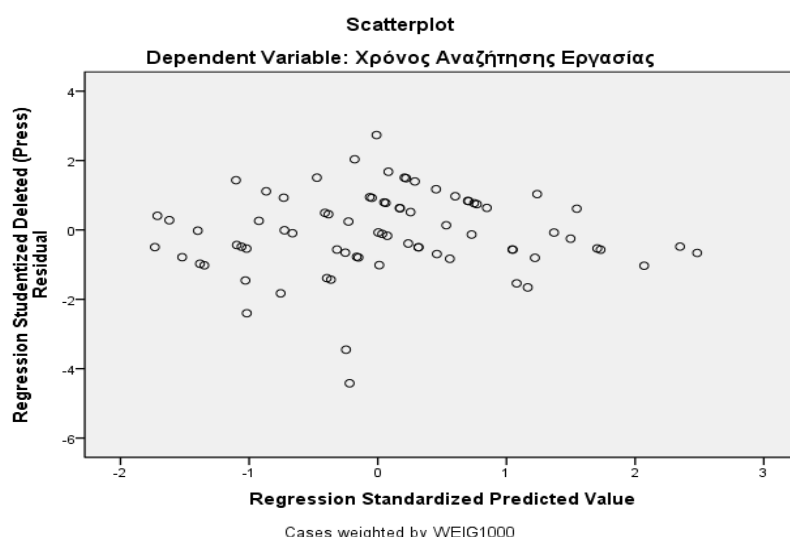
Επιπλέον, το κάτωθι διάγραμμα σκέδασης των Studentized Deleted Residual σε σχέση με το Predicted Value αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα γραφήματα της πολλαπλής παλινδρόμησης. Ειδικότερα, εάν λάβουμε το γράφημα οποιουδήποτε residual έναντι των προβλεπόμενων τιμών τότε είναι δυνατόν να ελέγξουμε την παραδοχή της γραμμικότητας. Ωστόσο, στον έλεγχο της γραμμικότητας προτιμούμε τα Studentized Residuals έναντι οποιονδήποτε residual ακόμη και των Standardized residuals. Τι είναι όμως τα Standardized residuals και τι τα Studentized Residuals; Έτσι, για να υπολογίσουμε ένα οιοδήποτε Standardized residual (τυποποιημένο) διαιρούμε το παρατηρούμενο residual με την εκτιμώμενη τυπική απόκλιση των residual δηλαδή διαιρούμε με τον ίδιο αριθμό- ήτοι ως παρανομαστή-όλα τα παρατηρούμενα residual για να παραχθούν τα Standardized residuals. Αντίθετα, το

²⁰³Βλέπε: Δαφέρμος Βασίλης, 2005, Κοινωνική Στατιστική με το SPSS, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σελ.505

²⁰⁴Βλέπε: Δαφέρμος Βασίλης, 2005, Κοινωνική Στατιστική με το SPSS, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σελ.505-506

Studentized Residual είναι το residual το οποίο διαιρείται από μία εκτίμηση της τυπικής απόκλισης λόγω του ότι η προβλεπόμενη τιμή δεν είναι σταθερή (μεταβάλλεται από σημείο σε σημείο) για όλα τα σημεία ενός διαγράμματος διασποράς. Με λίγα λόγια λαμβάνει υπόψη του τις διαφορές της μεταβλητότητας της προβλεπόμενης τιμής από σημείο σε σημείο. Αυτό είναι καλύτερο διότι χρησιμοποιώντας τα Studentized Residuals είναι ευκολότερο αλλά και με μεγαλύτερη ακρίβεια να ελέγξουμε την γραμμικότητα. Με λίγα λόγια Studentized Residual είναι η υπολειμματική τιμή (residual) διαιρούμενη με μια εκτίμηση του τυπικού σφάλματος που ποικίλει από περίπτωση σε περίπτωση, ανάλογα με την απόσταση των τιμών των ανεξάρτητων μεταβλητών από τις μέσες τιμές του. Επίσης, για μια ολοκληρωμένη εικόνα των υπολειμματικών τιμών, Unstandardized residual ήτοι μη τυποποιημένο είναι η τιμή της εξαρτημένης μεταβλητής πλην της προβλεπόμενης τιμής της ενώ deleted residual είναι η υπολειμματική τιμή αν η τρέχουσα περίπτωση εξαιρεθεί από τον υπολογισμό των συντελεστών της παλινδρόμησης. Τέλος, Studentized Deleted Residual είναι η διαγραμμένη υπολειμματική τιμή διαιρούμενη με μια εκτίμηση του τυπικού της σφάλματος. Με την βοήθεια του S.P.S.S. παίρνουμε, λοιπόν, τα ακόλουθο διάγραμμα.

Διάγραμμα 10.6: Έλεγχος γραμμικότητας μέσω των Studentized Deleted Residual σε σχέση με το Predicted Value

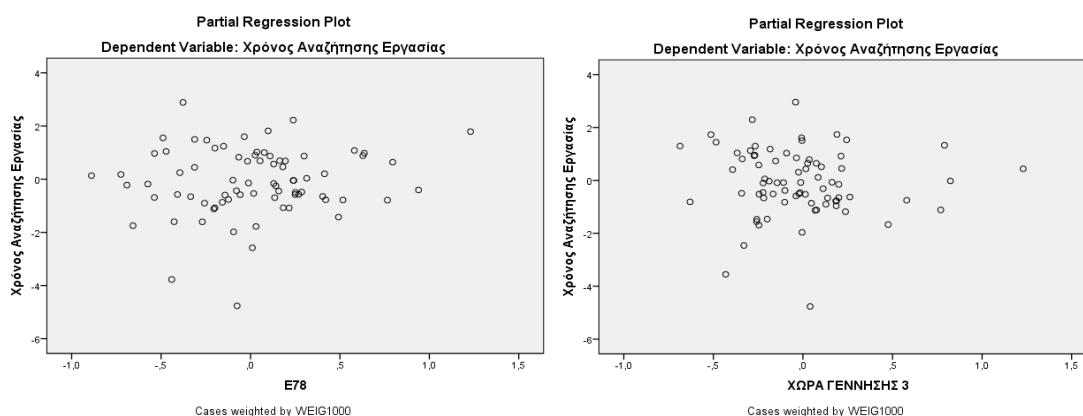

Πηγή : SPSS

Τι πρέπει να παρουσιάζεται σε αυτό το γράφημα ώστε να ικανοποιείται η γραμμικότητα; Αυτό, λοιπόν, το οποίο πρέπει να ισχύει είναι ότι τα σημεία θα πρέπει

να είναι τυχαία κατανομημένα μη παρουσιάζοντας πρότυπα και συσσωρεύσεις σημείων. Ένα δηλαδή παρουσιαστούν στο εν λόγω γράφημα τέτοιου είδους σημεία και παραστάσεις υπονομεύουν προφανώς την τυχειότητα και παραβιάζεται η γραμμικότητα. Η ύπαρξη της γραμμικότητας στο παραπάνω διάγραμμα είναι προφανής. Με λίγα λόγια για την ύπαρξη της γραμμικότητας θα πρέπει να απουσιάζουν τα πρότυπα ήτοι οι παραβολές, οι καμπύλες, οι αστερισμοί κτλ. Επιπλέον, θα προβούμε στα ακόλουθα γραφήματα εξετάζοντας την σχέση όλων των ανεξάρτητων μεταβλητών με την εξαρτημένη. Από το S.P.S.S. παράχθηκε μέσω των Partial Regression Plots. Χαρακτηριστικά, θα παραθέσουμε δύο (2) διαγράμματα εφόσον οι ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου μας είναι είκοσι- δύο (22).

Διάγραμμα 10.7: Ύπαρξη γραμμικότητας μέσω των Partial Regression Plots

Πηγή: SPSS

Τα παραπάνω γραφήματα είναι εξαιρετικής σημασίας στην ανάλυση παλινδρόμησης διότι διαθέτουν αρκετές πληροφορίες. Σε ότι αφορά την παραδοχή της γραμμικότητας αποτελεί έναν επιστημονικό τρόπο ελέγχου αυτής. Πράγματι παρατηρούμε μία γραμμικότητα μεταξύ των ανεξαρτητών και της εξαρτημένης μεταβλητής. Εάν και δεν φαίνεται πολύ καλά πράγματι οι κουκίδες κατά προσέγγιση σχηματίζουν μία γραμμική πορεία κάτι που είναι ζητούμενο για την ύπαρξη της γραμμικότητας. Υπενθυμίζοντας, γενικά γραμμική σχέση είναι εκείνη στην οποία μια μεταβολή σε μία μεταβλητή σχετίζεται με ένα σταθερό βαθμό μεταβολής σε μία άλλη μεταβλητή.

Γενικά, μια καλή γραμμική παλινδρομική ανάλυση απαιτεί από τις ανεξάρτητες μεταβλητές να μην έχουν μεταξύ τους υψηλή συσχέτιση, ενώ από κάθε μία από αυτές (τις ανεξάρτητες μεταβλητές) απαιτεί να έχει υψηλή συσχέτιση με την

εξαρτημένη μεταβλητή. Στον παραπάνω πίνακα καταγράφονται, λοιπόν, ακόμη (εκτός από τις συσχετίσεις των ανεξάρτητων μεταβλητών μεταξύ τους με την οποία ελέγξαμε την πολυσυγγραμμικότητα) και οι συσχετίσεις της ανεξάρτητης μεταβλητής χρόνος αναζήτησης εργασίας και των ανεξαρτήτων. Από την μελέτη του παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι το υψηλότερο επίπεδο συσχέτισης σε απόλυτες τιμές με την εξαρτημένη μεταβλητή *Χρόνος αναζήτησης εργασίας* (E 72), το εμφανίζει η ανεξάρτητη μεταβλητή *Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013* (E 100) με Pearson $r = 0,515$ ή $r = 51,5\%$ δηλαδή παρουσιάζεται θετική αλλά όχι τέλεια συσχέτιση. Εν συνεχεία η ανεξάρτητη μεταβλητή *Αναζήτηση πλήρους ή μερικής απασχόλησης* (E 73a) με Pearson $r = -0,434$ ή $r = -43,4\%$ (αρνητική αλλά όχι τέλεια συσχέτιση) και ακολουθούν οι μεταβλητές *Έδωσε εξετάσεις συνεντεύξεις κτλ* (E 68) (Pearson $r = -25,5\%$), *Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας* (E 54) με Pearson $r = -24,3\%$, *Τι πρόγραμμα ακολουθεί* (E 84) με Pearson $r = -21,3\%$, *Περιμένει αποτελέσματα διαγωνισμού για Δημόσια Υπηρεσία* (E 61) με Pearson $r = -21,2\%$, ενώ το χαμηλότερο επίπεδο γραμμικής συσχέτισης το εμφανίζει η μεταβλητή *Διψήφιος κλάδος τελευταίας εργασίας /NACE Rev.2* (E 52) με Pearson $r = -1,3\%$.

Επιπλέον, θα εξετάσουμε την στατιστική σημαντικότητα τόσο της εξαρτημένης όσο και των ανεξάρτητων μεταβλητών μέσω του παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 10.13: Έλεγχος επίπεδου στατιστικής σημαντικότητας μέσω του Sig. (1-tailed)

Correlations		
		Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας
Sig. (1-tailed)	Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας	.
	ΦΥΛΟ	0,000
	ΗΛΙΚΙΑ	0,002
	Οικογενειακή κατάσταση 2	0,000
	ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	0,000
	Θέση στο επάγγελμα προηγ. εργασίας	0,000

	E59	0,000
	E61	0,000
	E63	0,006
	E64	0,000
	E65	0,000
	E66	0,000
	E67	0,008
	E68	0,000
	E73a	0,000
	E75	0,000
	E78	0,019
	Επίπεδο εκπαίδευσης	0,020
	E84	0,000
	E100	0,000
	E101	0,002
	2ψηφιος κλάδος προηγ. εργασίας	0,039
	2ψηφιο επάγγελμα προηγ. εργασίας	0,000

Πηγή: SPSS

Αναλυτικότερα, εφόσον, το παρατηρούμενο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι $\text{sign. (2- tailed)} = 0\% < 5\%$ η μηδενική υπόθεση δεν ισχύει. Άρα υπάρχει γραμμική σχέση ανάμεσα στην εξαρτημένη και στις ανεξάρτητες μεταβλητές. Όπως ,βεβαίως, ισχύει και στις ανεξάρτητες μεταβλητές μεταξύ τους εφόσον παρατηρούμε $\text{sign. (2- tailed)} = 0\%$. Επιπλέον είναι όλες στατιστικά σημαντικές.

Με άλλα λόγια , το πρώτο διάζωμα του πίνακα , με τίτλο Pearson Correlation μας βοηθάει να αποφανθούμε για την ένταση της γραμμικής σχέσης ανάμεσα σε ζεύγη μεταβλητών, ήτοι μας βοηθάει να ελέγξουμε την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* και στις υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές του παλινδρομικού μας μοντέλου. Για παράδειγμα, η μηδενική μας υπόθεση για το ΦΥΛΟ είναι η εξής :

H₀ : Δεν υπάρχει γραμμική σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές *χρόνος αναζήτησης εργασίας* και *φύλο* και επειδή το παρατηρούμενο επίπεδο στατιστικής

σημαντικότητας είναι $\text{sign. (2-tailed)} = 0\% < 5\%$ η μηδενική υπόθεση δεν ισχύει. Άρα υπάρχει γραμμική σχέση.

iii. Έλεγχος κανονικότητας

Για κάθε συνδυασμό τιμών των ανεξάρτητων μεταβλητών, η κατανομή της εξαρτημένης μεταβλητής να είναι κανονική. Γενικά, για την κανονικότητα τα κατάλοιπα θα πρέπει να ακολουθούν κανονική κατανομή. Η κανονικότητα μπορεί να ελεγχθεί μέσω του ελέγχου Kolmogorov-Smirnov και Shapiro-Wilks με:

- H_0 (Μηδενική υπόθεση): τα κατάλοιπα ακολουθούν κανονική κατανομή και
- H_1 : τα κατάλοιπα δεν ακολουθούν κανονική κατανομή.

Όταν το p-value του ελέγχου είναι μεγαλύτερο από 0.05 τότε απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση. Ο Shapiro-Wilks έλεγχος είναι πιο αξιόπιστος όταν έχουμε μικρά δείγματα. Στην δικιά μας περίπτωση, προφανώς, δεν θα χρησιμοποιηθεί εφόσον το πλήθος των παρατηρήσεων και ειδικότερα του δείγματός μας είναι πολύ υψηλό.

Αν η υπόθεση δεν γίνεται αποδεκτή τότε πρέπει να τροποποιήσουμε τα δεδομένα μας έτσι ώστε να ακολουθούν την κανονική κατανομή. Η τροποποίηση δεν είναι, φυσικά, πάντα δυνατή. Για να υπάρχει δυνατότητα τροποποίησης θα πρέπει αυτή να προσδιορίζεται από κάποια μαθηματική σχέση. Οι πιο συνηθισμένες τροποποιήσεις είναι ο υπολογισμός του τετραγώνου και της ρίζας ή του λογαρίθμου της εξαρτημένης μεταβλητής. Σε περίπτωση που η τροποποίηση δεν είναι δυνατή τότε τα αποτελέσματα της τεχνικής είναι απλά ενδεικτικά. Η εφαρμογή της εν λόγω τεχνικής σε μη κανονικά δεδομένα είναι πολλές φορές η μοναδική επιλογή γιατί δεν υπάρχει μη παραμετρική τεχνική που να υποστηρίζει σχέσεις ανάλογες με αυτές της παλινδρόμησης. Ο έλεγχος της κανονικότητας είναι απαραίτητος για να γνωρίζει ο ερευνητής την εγκυρότητα της μεθόδου. Ειδικότερα, λοιπόν, θα πρέπει να ισχύει η κανονικότητα των καταλοίπων δηλαδή τα κατάλοιπα να ακολουθούν κανονική κατανομή με μέση τιμή 0 και διακύμανση σ^2 σταθερή. Η οπτική επιβεβαίωση της τυχαίας κίνησης τους γίνεται μέσω του διαγράμματος σημείων (scatter plot) της εξαρτημένης μεταβλητής με τις τιμές των «λαθών» (ή καταλοίπων/ residuals). Η εικόνα του διαγράμματος σημείων θα πρέπει να είναι τυχαία και να μην περιγράφει κάποια συστηματική κίνηση. Η μη τυχαία απεικόνιση των σημείων στο scatter plot είναι ένδειξη ότι υπάρχει κάποιος συστηματικός παράγοντας που επιδρά στην κίνηση της εξαρτημένης μεταβλητής και δεν συμπεριλαμβάνεται στο μοντέλο της παλινδρόμησης.

Ειδικότερα, εάν τα συνήθη residuals είναι κανονικά κατανομημένα , τότε πληρούται η παραδοχή της κανονικότητας. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και με τα standardized residual. Έτσι, το παρατηρούμενο υπόλοιπο (residual) είναι πάντα η διαφορά της προβλεπόμενης (predicted) από την παρατηρούμενη (observed) τιμή. Αυτό σημαίνει ότι αυτό που απομένει είναι μετά την προσαρμογή του μοντέλου στα δεδομένα μας. Άρα τα residuals θα πρέπει να ακολουθούν την κανονική κατανομή, θα πρέπει η διασπορά τους να είναι σταθερή και γραφικά θα πρέπει να μην διαπιστώνεται σε αυτά κάποιο πρότυπο ήτοι τα σημεία του γραφήματος να είναι τυχαία κατανομημένα και να μην ακολουθούν κάποια γνωστή μαθηματική συνάρτηση.

Πρώτα, όμως, θα πρέπει να παράγουμε τα κατάλοιπα (Residuals) στο παλινδρομικό μας μοντέλο. Τελικά , μέσω του στατιστικού μας προγράμματος παρατίθεται ο ακόλουθος πίνακας ,ο οποίος θα μας βοηθήσει να εισάγουμε στο μοντέλο μας τα κάτωθι διαγράμματα για τον έλεγχο της κανονικότητας αυτού.

Πίνακας 10.14:Εξαγωγή αποτελεσμάτων για τα κατάλοιπα του μοντέλου /Residuals Statistics ^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	2,53	8,71	5,07	1,466	17317
Std. Predicted Value	-1,733	2,482	0,000	1,000	17317
Standard Error of Predicted Value	0,024	0,064	0,038	0,008	17317
Adjusted Predicted Value	2,53	8,71	5,07	1,466	17317
Residual	-4,753	2,941	0,000	1,076	17317
Std. Residual	-4,416	2,732	0,000	0,999	17317
Stud. Residual	-4,418	2,735	0,000	1,000	17317
Deleted Residual	-4,758	2,946	0,000	1,077	17317
Stud. Deleted Residual	-4,421	2,735	0,000	1,000	17317
Mahal. Distance	7,567	59,276	21,999	10,004	17317
Cook's Distance	0,000	0,001	0,000	0,000	17317
Centered Leverage Value	0,000	0,003	0,001	0,001	17317

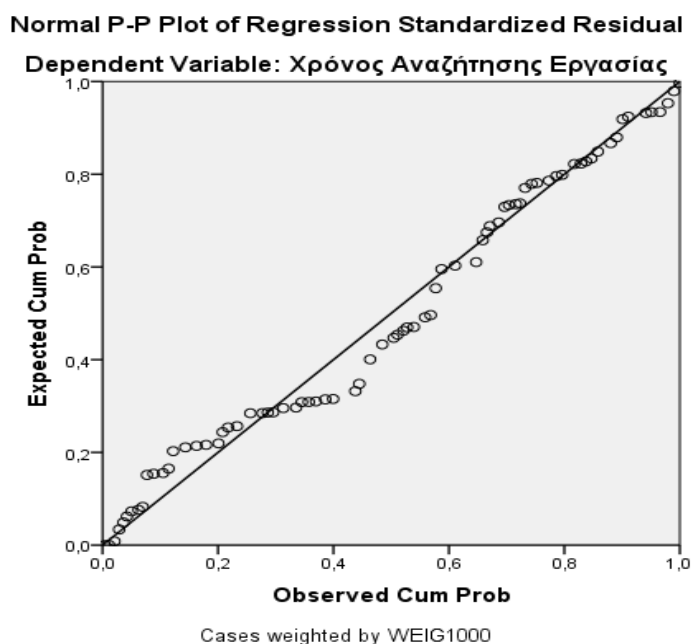
a. Dependent Variable: Χρόνος Αναζήτησης Εργασίας

Πηγή: SPSS

Επιπλέον, στο γράφημα *Normal P-P Plot Regression Standardized Residuals* ο κατακόρυφος άξονας περιέχει τις αθροιστικές συχνότητες των αναμενόμενων τιμών

της εξαρτημένης μεταβλητής *χρόνος αναζήτησης εργασίας*, ενώ ο οριζόντιος περιλαμβάνει τις αθροιστικές συχνότητες των παρατηρούμενων τιμών των εξαρτημένων μεταβλητών όπως εκείνες ως άνω περιγράφηκαν.

Διάγραμμα 10.8: Έλεγχος κανονικότητας μέσω του Normal P-P Plot Regression Standardized Residuals

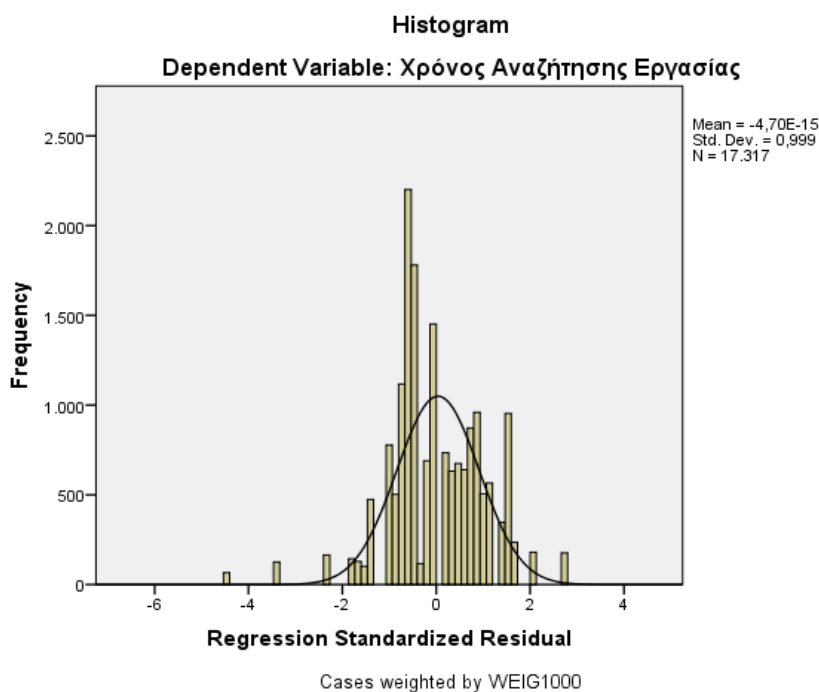
Πηγή: SPSS

Προφανώς, όσο περισσότερο οι τιμές αυτές προσεγγίζουν την γραμμή που διχοτομεί τους άξονες X και Y τόσο καλύτερα ικανοποιείται η παραδοχή της κανονικότητας. Στο γράφημα *Normal P-P Plot Regression Standardized Residuals* του παλινδρομικού μας μοντέλου παρατηρούμε ότι δεν ισχύει η κανονικότητα των καταλοίπων. Αντιθέτως, τα σημεία (dots) προσεγγίζουν στην αρχή και στο τέλος αλλά στο μέσο –όπως θα παρατηρήσουμε και στο ιστόγραμμα – τείνουν να απομακρύνονται από την γραμμή που διχοτομεί τους άξονες X και Y.

Η κανονικότητα των καταλοίπων, βεβαίως, φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα. Ειδικότερα, ο έλεγχος της κανονικότητας με την βοήθεια του ονομαζόμενου Histogram είναι ενδεδειγμένος και αναπαριστά το ιστόγραμμα των δεδομένων μας. Εάν, λοιπόν, παρατηρήσουμε ότι οι τιμές των δεδομένων του δείγματός μας έχουν «κωνοειδή» μορφή τότε πολύ πιθανόν το δείγμα μας να

προέρχεται από κανονικό πληθυσμό. Στην περίπτωση μας δεν παρατηρείται κάτι τέτοιο.

Διάγραμμα 10.9: Έλεγχος κανονικότητας μέσω του Histogram

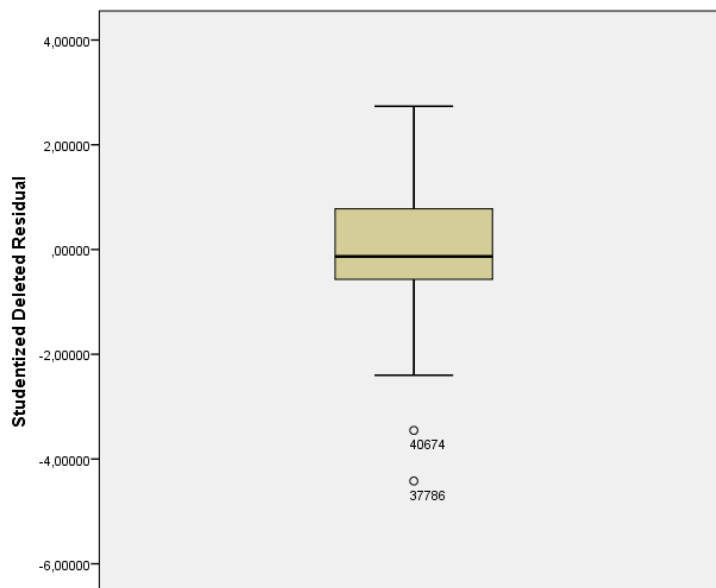

Πηγή: SPSS

Ειδικότερα, η κατανομή μας τείνει να είναι ασύμμετρη προς τα δεξιά (και επιπλέον να «ξεφεύγουν» οι τιμές της στο κέντρο) ήτοι έχει την ουρά της στα δεξιά. Η εν λόγω ασυμμετρία σημαίνει ότι στα δεξιά υπάρχει έλλειμμα τιμών ενώ προς την άλλη μεριά ήτοι προς τα αριστερά υπάρχει πλεόνασμα τιμών. Αυτό όσο αναφορά την στρεβλότητα δηλαδή την έκταση στην οποία μία κατανομή τιμών αποκλίνει από την συμμετρία γύρω από τον μέσο όρο. Θα ήταν η κατανομή μας συμμετρική εάν δεν ήταν ασύμμετρη ούτε αριστερά ούτε δεξιά δηλαδή δεν θα είχε ουρά.

Επίσης, θα μπορούσαμε να ελέγξουμε και την ύπαρξη της συμμετρίας και έτσι την κανονικότητα μέσω του θηκογράμματος ή αλλιώς Box Plot. Τι δείχνει όμως το θηκόγραμμα (Box Plot); Το θηκόγραμμα, λοιπόν, δείχνει την ύπαρξη συμμετρίας με το αν η οριζόντια γραμμή διχοτομεί το ορθογώνιο παραλληλόγραμμο δηλαδή την θέση του. Για να είμαστε ακριβέστεροι το θηκόγραμμα δεν ελέγχει καθ' αυτού την ύπαρξη ή μη της κανονικότητας αλλά αυτό που ονομάζουμε συμμετρία. Ειδικότερα, η συμμετρία ως στατιστικό μέγεθος αποτελεί προάγγελο της κανονικότητας εφόσον για να είναι μία συνάρτηση κανονική θα πρέπει να έχει την ιδιότητα της συμμετρίας. Με την βοήθεια του SPSS παράχθηκε το εν λόγω διάγραμμα.

Διάγραμμα 10.10:Θηκόγραμμα για τον έλεγχο της κανονικότητας

Πηγή: SPSS

Στην περίπτωση μας δεν το διχοτομεί αλλά όπως φαίνεται είναι λίγο πιο «κάτω» ήτοι δεν υπάρχει εκατό τοις εκατό συμμετρία με συνέπεια και να μην υπάρχει κανονικότητα .Η μαύρη γραμμή δεν είναι τίποτε άλλο από την διάμεσο(median) των παρατηρήσεων μας. Ακόμη παρατηρούμε ,έξω από το κατακόρυφο ορθογώνιο πλαίσιο που είναι η θήκη του και πιο συγκεκριμένα κάτω από αυτό, δύο μικρά «κουλουράκια». Τα εν λόγω «κουλουράκια» δεν εκφράζουν τίποτε άλλο παρά τις ακραίες τιμές όπως αυτές καταχωρούνται από το SPSS κατά την εισαγωγή των δεδομένων

Επιπλέον , με την βοήθεια του στατιστικού μας προγράμματος, παίρνουμε ένα πίνακα ο οποίος περιέχει τον έλεγχο κανονικότητας Kolmogorov-Smirnov.

Πίνακας 10.15:Έλεγχος κανονικότητας Kolmogorov-Smirnov (Tests of Normality)

	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	Statistic	df	Sig.
Standardized Residual	0,085	1482642	0,000

a. Lilliefors Significance Correction

Πηγή: SPSS

Παρατηρώντας τον εν λόγω πίνακα παρατηρούμε ότι η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται αφού $p\text{-value}=0.000<0.05$. Άρα, προφανώς, παραβιάζεται η υπόθεση της κανονικότητας.

10.7 Ερμηνεία της εξίσωσης παλινδρόμησης

Η ουσία είναι να ερμηνεύσουμε ικανοποιητικά την παλινδρομική εξίσωση στην οποία καταλήξαμε. Έτσι μια προσέγγιση της ερμηνείας αυτής θα μπορούσε να έχει ως εξής:

- Παρατηρούμε ότι οι περισσότερες εκ των μεταβλητών έχουν αρνητικά πρόσημα ενώ ένας μικρός αριθμός αυτών ήτοι επτά από τις εικοσι-δύο έχουν θετικό πρόσημο. Αυτό σημαίνει ότι οι επτά αυτές μεταβλητές *Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013 (E 100)*, *Περιμένει αποτελέσματα αίτησης για πρόσληψη σε υπηρεσία (E 63)*, *Απευθύνθηκε σε εργοδότες (E 64)*, *Έψαξε σε αγγελίες (E 67)*, *Οικογενειακή κατάσταση (a11_r)*, *Δημοσίευσε ή απάντησε σε αγγελίες (E 66)* και *Δημόσιο Γραφείο ευρέσεως εργασίας (E 78)* ασκούν θετική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* ενώ όλες οι υπόλοιπες ασκούν αρνητική επίδραση σε αυτήν.
- Την μεγαλύτερη επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* έχει εκείνη η ανεξάρτητη μεταβλητή η οποία έχει τον μεγαλύτερο συντελεστή κατά απόλυτη τιμή. Εδώ παρατηρούμε, λοιπόν, ότι την μεγαλύτερη επίδραση την ασκούν κατά σειρά προτεραιότητας τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές (οι οποίες σημειωτέο είναι και οι τρεις αρνητικές) ήτοι η *Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας (E 54)* εν συνεχεία οι μεταβλητές *Περιμένει αποτελέσματα διαγωνισμού για Δημόσια Υπηρεσία (E 61)* και *Ρώτησε φίλους, συγγενείς κτλ (E 65)* και ακολουθεί εκείνη που μας πιστοποιεί εάν ο ερωτώμενος *Έδωσε εξετάσεις, συνεντεύξεις κτλ (E 68)* κοκ.
- Ας πάρουμε την μεταβλητή η οποία ασκεί την μεγαλύτερη και μάλιστα όπως επισημάναμε αρνητική επίδραση στο *χρόνο αναζήτησης εργασίας*. Τι σημαίνει θεωρητικά αυτό; Αυτό σημαίνει εάν προκαλέσουμε αύξηση μιας μονάδας στην ανεξάρτητη μεταβλητή *Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας (E 54)*, υποθέτοντας βεβαίως ότι οι υπόλοιπες παραμένουν σταθερές ήτοι δεν

επιδρούν καθόλου στην παλινδρομική μας εξίσωση , τότε προκαλείται μείωση στην εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* ίση με 2,342 μονάδες.

- Ας πάρουμε και την ανεξάρτητη μεταβλητή με την μεγαλύτερη θετική επίδραση στο χρόνο αναζήτησης εργασίας ήτοι *Περιμένει αποτελέσματα αίτησης για πρόσληψη σε υπηρεσία*(E 63). Αυτό σημαίνει εάν προκαλέσουμε αύξηση μιας μονάδας στην ανεξάρτητη μεταβλητή E 63, υποθέτοντας βεβαίως ότι οι υπόλοιπες παραμένουν σταθερές και δεν επιδρούν καθόλου τότε προκαλείται μείωση στην εξαρτημένη μεταβλητή *χρόνος αναζήτησης εργασίας* ίση με 0,796 μονάδες. Αντίστοιχα, και για τις άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές σε σχέση με την εξαρτημένη.
- Από την εξίσωση της παλινδρόμησης δεν φαίνεται ποια είναι η καλύτερη προβλέπουσα μεταβλητή (best predictor variable) ή με άλλα λόγια ποια είναι η πιο σημαντική ή ποιες είναι οι πιο σημαντικές σε ότι αναφορά την προβλεπτική ικανότητά τους και την χρησιμότητά τους στο παλινδρομικό μας μοντέλο. Για να το διαπιστώσουμε αυτό θα εστιάσουμε στις *t στατιστικές τιμές* και όχι στο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας (Sig.) που βρίσκεται στον πίνακα δεξιά με την σχετική στήλη των t στατιστικών τιμών
- **t στατιστικές τιμές** :Γενικά ισχύει ότι όσο πιο πάνω από το + 2 ή όσο πιο κάτω από το - 2 βρίσκεται η τιμή μιας μεταβλητής τόσο μεγαλύτερη είναι η συνεισφορά της στο παλινδρομικό μοντέλο. Βέβαια, σημαντικό αποτελεί το να κοιτάξουμε τις *τιμές του t* στο τελευταίο μοντέλο μας αλλά *κατά απόλυτη* τιμή. Εάν οι τιμές είναι μεταξύ του διαστήματος του + 2 και του - 2 τότε έχουν μικρή συνεισφορά-συμβολή και δεν θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο παλινδρομικό μας μοντέλο. Εδώ έχουμε άριστη προβλέπουσα (best predictor variable) την μεταβλητή *Έτος που εργάστηκε για πρώτη φορά αναγόμενο στο τρέχον έτος 2013*(E 100) με $|80,561|=80,561$ και ακολουθούν οι ανεξάρτητες μεταβλητές *Αναζήτηση πλήρους ή μερικής απασχόλησης* (E 73a), *Θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας* (E 54) ,*Ποια ασχολία είχε πριν αρχίσει να αναζητά εργασία* (E 75)*κοκ* με $|-76,286|= 76,286$, $|-60,092 | =60,092$ και $|-40,558 | = 40,558$ αντίστοιχα. Τέλος, την μικρότερη συνεισφορά στο παλινδρομικό μας μοντέλο έχει η ανεξάρτητη μεταβλητή *Δημόσιο Γραφείο ευρέσεως εργασίας*(E 78) με τιμή $|6,361|=6,361$.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11ο:ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

11.1 Συμπεράσματα

Προφανώς, μελετώντας την εν λόγω εργασία ,παρατηρούμε ότι η οικονομική κρίση των ενυπόθηκων δανείων χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας των ΗΠΑ δεν είναι η μοναδική χρηματοπιστωτική κρίση που έπληξε την παγκόσμια κοινότητα. Αντιθέτως, κατά περιόδους, έχουν εμφανιστεί διεθνώς χρηματοοικονομικές-χρηματοπιστωτικές κρίσεις οι οποίες διέφεραν τόσο ως προς τις αιτίες αλλά και τις συνέπειες όσο και ως προς την διάρκεια έκτασης τους. Επιπλέον, οι λεγόμενοι οικονομικοί κύκλοι οι οποίοι εμφανίζουν στο κατώτατο σημείο τους παρατεταμένη ύφεση και εν γένει «κρίση» διαφέρουν ως προς τις γενικές αιτίες εμφάνισής τους από τους οικονομικούς αναλυτές και μελετητές ως προς τις εγγενείς ή ενδογενείς οικονομικές διακυμάνσεις και τις εξωγενείς. Ειδικότερα, οι εξωτερικές θεωρίες προσεγγίζουν τις διακυμάνσεις εκτός του οικονομικού συστήματος ήτοι η αιτία των μεταβολών αυτών έγκειται σε παράγοντες όπως πολέμους, επαναστάσεις, καινοτομίες και οι οποίες επηρεάζουν το οικονομικό σύστημα εξωτερικώς. Σε αντίθεση, οι ενδογενείς θεωρίες έγκειται στις οικονομικές διακυμάνσεις εντός του συστήματος. Όπως και να έχει, η μεταβολή αυτή στο κατώτατό της σημείο προκαλεί κρίση και ύφεση με δυσμενέστατα αποτελέσματα για τις οικονομίες των χωρών που πλήγονται.

Συγκεκριμένα, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 μεταδόθηκε άμεσα -με μορφή «επιδημίας»- στον υπόλοιπο κόσμο. Αυτό, βεβαίως, που προβληματίζει τους μελετητές αποτελεί το γεγονός της κατάρρευσης της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers με συνέπεια να προκαλέσει «ντόμινο» στις υπόλοιπες τράπεζες και την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος των ΗΠΑ. Ενέργειες «μετριασμού» της κρίσης προφανώς έγιναν αλλά εκ των υστέρων, διαφορετικά τα πράγματα θα μπορούσαν να ήταν πολύ χειρότερα. Γεγονός αποτελεί ότι οι συνέπειες ήταν δυσμενείς σε πολλούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας αλλά εντονότερες στην βάση αυτής ήτοι στην αγορά εργασίας και στην απασχόληση με αύξηση των ποσοστών ανεργίας κατακόρυφα και την μείωση του παγκόσμιου ρυθμού ανάπτυξης. Ειδικότερα:

- i. Το ποσοστό ανεργίας των ΗΠΑ εμφανίζει αύξοντα ρυθμό από 4,60% το 2007 σε 5,80% το 2008, 9,30% το 2009 και 10,10% το 2010. Τέλος , το 2011 μειώθηκε στο 8,9% ενώ το ποσοστό ανεργίας –τον Μάιο του 2013- ήταν

7,5%. Αυτό αρχικά οφείλεται λόγω της πτώσης του ρυθμού ανάπτυξης της χώρας από 2,10% το έτος 2007 ,σε 1,70% το επόμενο έτος ,ενώ το 2009 άγγιξε το (μείον) -2,70% Το έτος 2010 εμφανίζεται μια αύξηση του ποσοστού ήτοι ο ποσοστιαίος ρυθμός ανάπτυξης αυξάνεται σε 1,50%, σε 1,9% το 2011 και 1,8% τον Μάιο του 2013. Παρατηρούμε, λοιπόν, θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης τα τελευταία έτη και προφανώς μείωση των ποσοστών ανεργίας όπως προαναφέρθηκαν. Η κρίση, λοιπόν, στην «πηγή» της προφανώς δεν άφησε ανεπηρέαστη την αγορά εργασίας και την απασχόληση.

- ii. Το ποσοστό της ανεργίας της Ισλανδίας, τον Ιανουάριο του 2007, ήταν 1,9% ,τον Ιανουάριο του 2008 το ποσοστό ανεργίας ανήλθε στο 3,1% και μέχρι το 2011 έχουμε μια συνεχή αύξηση του ποσοστού ανεργίας που έφτασε μέχρι το ποσοστό του 7.8%. Παρατηρούμε δηλαδή μία ποσοστιαία άνοδο της ανεργίας κατά 6,1% προ και μετά κρίσεως. Επιπλέον, το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε τα δύο τελευταία έτη ήτοι κυμάνθηκε στο ποσοστό του 6,7 % και 5,8% τον Ιανουάριο του 2012 και 2013. Η μείωση του ΑΕΠ –λόγω ακριβώς της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας-κατά την έναρξη της κρίσεως και η μετέπειτα άνοδός του ,χαρακτηρίζει τα αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας, αρχικά, και την μείωση αυτών τα δύο τελευταία έτη.
- iii. Η Ολλανδία δεν συνδυάστηκε με απότομες μεταβολές και αύξηση της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα. Και αυτό παρότι αριθμός των θέσεων εργασίας στον εμπορικό τομέα μειώθηκε απότομα δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη αύξηση της ανεργίας λόγω του ότι οι θέσεις εργασίας στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης συνέχισαν να αυξάνονται. Ειδικότερα , το 2007 το ποσοστό ανεργίας κυμάνθηκε στο 3,6 % , το επόμενο έτος στο 3,1%, το 2009 και 2010 στο 3,7% και 4,5% αντίστοιχα. Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη την απότομη συρρίκνωση της οικονομίας, η αύξηση της ανεργίας ήταν σχετικά μικρή προ και μετά κρίσεως.
- iv. Η αύξηση της ανεργίας αποτελεί σημαντικό πρόβλημα της Ισπανίας. Το ποσοστό της ανεργίας έφτασε στο 26,2% τον Δεκέμβριο του 2012. Επίσης, η Ισπανία αποτελεί την τέταρτη κατά σειρά χώρα μετά την Ελλάδα , την Κύπρο, και την Πορτογαλία η οποία παρουσίασε την μεγαλύτερη αύξηση του ποσοστού ανεργίας στην Ευρωζώνη .Ειδικότερα, συγκρίνοντας τον Δεκέμβριο του 2012 με τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους η ποσοστιαία αύξηση ήταν της τάξεως του 2,6% ήτοι από 23,6% σε 26,2%.Αναλυτικότερα,

παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση της ανεργίας από το 2008, ήτοι το ποσοστό της ανεργίας κυμάνθηκε στο 8,3% το 2007, στο 11,3% το 2008 όταν η κρίση έπληξε την χώρα, και μια δραματική τάση αύξησής της μέχρι τον Δεκέμβριο του 2012 και τις αρχές του 2013 όπου έφτασε στα επίπεδα του 26,02%. (2009-18%, 2010-20,1%, 2011- 21,7% και 2012-26,2%). Παράλληλη πτωτική τάση ακολουθεί και η οικονομική δραστηριότητα επηρεάζοντας το ΑΕΠ σε σημαντικό βαθμό.

Ειδικότερα, για την χώρα μας παρατηρείται ότι η δημοσιονομική της κατάσταση - δεν ήταν και η πιο υγιής - όταν η κρίση του 2008 της χτύπησε την χώρα. Το δημόσιο χρέος της ήταν σε πολύ υψηλά επίπεδα - μη βιώσιμο σε σχέση με το ΑΕΠ - ενώ σαν χώρα στηρίζονταν κυρίως σε δανεικά και εισαγωγές προϊόντων παρά σε αύξηση της παραγωγικής της δυνατότητας και σε δημιουργία πλούτου. Ξοδεύαμε, σαν Ελλάδα, πολύ περισσότερα απ' ότι παράγαμε με συνέπεια την διαχρονική αύξηση του ελλείμματος και προφανώς την αύξηση του χρέους. Επιπλέον, οι ίδιοι οι πολιτικοί εκφράζουν την άποψη αυτή αλλά το πιο θλιβερό και οι ίδιοι που κυβέρνησαν αυτόν τον τόπο. Πολιτικές «πελατειακών» σχέσεων και επανεκλογής μη λαμβάνοντας το πολιτικό κόστος των πρωτοβουλιών και των μεταρρυθμίσεων ενάντια στα συμφέροντα - όπως επισημαίνεται. Συνεπώς, η χώρα μας χαρακτηρίζονταν προ κρίσεως ως μια οικονομία του υπέρμετρου δανεισμού, υπερβολικής πιστωτικής επέκτασης ενώ το πραγματικό παραγωγικό δυναμικό της παρέμενε σε αδράνεια στηριζόμενο σε εισαγωγές. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα, με την έναρξη της κρίσης, να βρεθούμε ανοχύρωτοι ως προς τα δημοσιονομικά μας. Βέβαια, οι τράπεζες μας ήταν «θωρακισμένες» με εγγυήσεις και πακέτα διάσωσης από την ΕΚΤ, προφανώς με τον φόβο της κατάρρευσης και το επακόλουθο «ντόμινο» - που διακατείχε τους εταίρους μας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αναλυτικότερα:

- i. Από την διεξοδική ανάλυση στην σχετική ενότητα νομίζω γίνεται πλήρως κατανοητό ότι τα αίτια αυτής της κρίσης είχαν βαθιές ρίζες στον τρόπο διακυβέρνησης της χώρας τα τελευταία τουλάχιστον τριάντα έτη. Τα στοιχεία καταδεικνύουν ότι τις τελευταίες δεκαετίες η Ελλάδα είχε επιλέξει να επιβαρύνει σταδιακά την οικονομία της με ένα πλαίσιο ελλιπούς ανταγωνιστικότητας με πολλές φορές υπερβολικές, ασαφείς αλλά κατευθυνόμενες διατάξεις και ρυθμίσεις ευνοώντας «ημετέρους» δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος για διαπλοκή, διαφθορά, κατάχρηση εξουσίας και δημόσιου χρήματος.

- ii. Η Ελλάδα αντιμετώπιζε δημοσιονομικά προβλήματα με την έναρξη της κρίσης. Τα προηγούμενα έτη , τα περισσότερα από αυτά «καλύπτονταν» από τον εξωτερικό δανεισμό. Ειδικότερα το εξωτερικό χρέος της χώρας ήταν κατά μέσο όρο 305.697,07 εκατ. € από το 2002 έως σήμερα με χαμηλότερο το Μάρτιο του 2003 ήτοι 142.217 ευρώ εκατ. € και υψηλότερο τον Δεκέμβριο του 2012 ήτοι 437.025 εκατ. €. Το 2008 κυμαίνονταν περί του 310.085 εκατ. €. Παρατηρούμε, λοιπόν, την αυξανόμενη τάση του εξωτερικού δανεισμού με συνέπεια το χρέος της χώρας να αυξάνεται ραγδαίως.
- iii. Η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του δημοσίου χρέους της χώρας σε σχέση με το ΑΕΠ από το 2004 μέχρι το 2008 παρουσίαζε μία αυξητική τάση ήτοι 97,4% το 2004, 98,6 το 2005 και 100% ,106,1% ,105,4% το 2006-2008 αντίστοιχα. Με το ξέσπασμα της κρίσης , βεβαία, εμφανίζεται μια ραγδαία αύξηση από 112% το 2009 σε 170,3% τον Δεκέμβριο του 2012.
- iv. Η Ελλάδα παρουσίαζε σταθερά ταχύρυθμη ανάπτυξη την περίοδο 1996 έως το 2008 με σταθμό την ένταξη της χώρας στο ενιαίο νόμισμα. Η τήρηση των κριτηρίων ένταξης έπαιξε καθοριστικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή. Ειδικότερα, το ΑΕΠ της χώρας κυμαίνονταν αυξητικά ήτοι χαρακτηριστικά η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ ήταν 3,4% το 2002, 5,9% το 2003, 4,4% το 2004 και 2,3%, 5,5%, 3% το 2005,2006 και 2007 αντίστοιχα. Ενώ με την έναρξη της κρίσεως παρατηρούμε μια ραγδαία μείωση στο(μείον) – 0,2% το 2008, στο -3,3% το 2009 , -3,5% το 2010 φθάνοντας στο -5,7 % τον Ιανουάριο του 2013. Ειδικότερα, η αυξητική τάση του ΑΕΠ στηριζόμενο στον εκτεταμένο δανεισμό προ 2008 πλήγηκε δραματικά από το «χτύπημα» της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που συνέβαλε στην ραγδαία μείωση και στην ύφεση ήταν η μείωση της εγχώριας ζήτησης. Ειδικότερα, της ιδιωτικής και της δημόσιας κατανάλωσης και των επενδύσεων.
- v. Συνεπώς ,η κρίση ήρθε σωρευτικά και επέτεινε το δημοσιονομικό πρόβλημα ήτοι η χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ μετασηματίστηκε- σε ένα παρακλάδι της -σε δημοσιονομική κρίση της Ελλάδας με συνέπεια η αγορά εργασίας και η απασχόληση να πληγούν βάνανυσα. Τα ποσοστά ανεργίας της χώρας έχουν χτυπήσει «κόκκινο» πλήττοντας κυρίως τους νέους.

Επομένως, τα συμπεράσματα για την Ελλάδα –οσ’ αναφορά την αγορά εργασίας είναι τα ακόλουθα:

- i. Παρατηρούμε την αυξητική τάση της ανεργίας από το 2008 έως το 2013 ήτοι ο μέσος όρος της ανεργίας ήταν 7,7% το 2008 , 9,5% το 2009, 12,6% το 2010, 17,7% το 2011 φθάνοντας το τέταρτο τρίμηνο του 2012 στο 26%. Αναλυτικότερα- από την έναρξη της κρίσεως (2008) με αναφορά το τέταρτο τρίμηνο κάθε έτους έχουμε- το τέταρτο τρίμηνο του 2009 το ποσοστό ανεργίας ανήλθε σε 10,3%. Το αντίστοιχο τρίμηνο του 2008 ανερχόταν στο 7,9%.Ο αριθμός των ανέργων κυμάνθηκε περί των 1.025.877 ατόμων. Το τέταρτο τρίμηνο του 2010 το ποσοστό ανεργίας ήταν 14,2%, έναντι 12,4% του προηγούμενου τριμήνου. Ο αριθμός των ανέργων κυμάνθηκε σε 712.065 άτομα ήτοι αυξήθηκε κατά 14,5% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 38,4% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2009. Το ποσοστό ανεργίας- το τέταρτο τρίμηνο του 2011- ήταν 20,7%, έναντι 17,7% του προηγούμενου τριμήνου. Ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 16,8% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 44,1% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2010 ήτοι σε 1.025.877 άτομα. Το ποσοστό ανεργίας –το τέταρτο τρίμηνο του 2012-ήταν 26,0% έναντι 24,8% του προηγούμενου τριμήνου. Ο αριθμός των ανέργων κυμάνθηκε σε 1.295.535 άτομα ήτοι αυξήθηκε κατά 5,2% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 26,3% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2011. Παρατηρούμε λοιπόν μία δραματική αύξηση της ανεργίας φτάνοντας στο υψηλότερο ποσοστό της Ευρωζώνης –το Μάρτιο του 2013. Τέλος, κατά το πρώτο τρίμηνο του 2013, ο αριθμός των ανέργων ανήλθε σε 1.355.237. Το ποσοστό ανεργίας –την εν λόγω περίοδο ήταν 27,4%, έναντι 26,0% του προηγούμενου τριμήνου. Ποτέ, λοιπόν, η ανεργία από το 1974 έως σήμερα δεν έχει φτάσει σε τέτοια υψηλά επίπεδα.
- ii. Οι νέοι –από 15 έως 29 ετών- είναι εκείνοι οι οποίοι έχουν πληγεί περισσότερο έναντι των άλλων ηλικιακών ομάδων Αναλυτικότερα, το 2008 ,από την κατά ομάδες ηλικιών διάρθρωση της ανεργίας προκύπτει ότι το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-29 ετών, ήτοι 16,5%. Για νέες γυναίκες το αντίστοιχο ποσοστό φθάνει στο 21,1% ενώ των ανδρών στο 17,2%. Το 2009 το ποσοστό ανεργίας στους νέους ήταν 20,4%. Από αυτό, το μεγαλύτερο ποσοστό κατείχαν οι γυναίκες με 26,2% έναντι των ανδρών με 15,7%. Το αντίστοιχο ποσοστό από 30-44 ήταν πολύ χαμηλότερο

ήτοι στο 9,3%. Το 2010 ήταν 28,0%. Από αυτό, πάλι υψηλότερο ποσοστό κατείχαν οι γυναίκες με 33% ενώ το αντίστοιχο των ανδρών κυμαίνεται στο 23,9%. Από 33-44 ετών το ποσοστό ανέβηκε αρκετά- σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους -ήτοι έφτασε στο 13,2%. Το 2011 ήταν 39,5%. Από αυτό, το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν για μία ακόμη φορά οι γυναίκες με 44,9% έναντι των ανδρών με 35%. Τέλος, το 2012 έφτασε στο 57,8%. Οι γυναίκες έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό ήτοι 65% έναντι των ανδρών με 51,7%. Από 33-44 ετών το ποσοστό συνεχώς ανεβαίνει φθάνοντας στο 25%. Παρατηρούμε δηλαδή την νεανική ανεργία να χτυπάει «κόκκινο»- με την έναρξη της κρίσης -και τις γυναίκες να κατέχουν τα σκήπτρα σε αυτό.

iii. Στην ανεργία σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας παρατηρούνται σε άτομα με μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο και εν συνεχεία σε αυτούς που κατέχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας σε αυτήν την κατηγορία κατέχουν όσοι δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο. Αναλυτικότερα, το 2009 το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται σε όσους δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (14,4%) και το χαμηλότερο ποσοστό (6,7%) παρατηρείται στους πτυχιούχους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε όσους έχουν διδακτορικό ή μεταπτυχιακό (7,6%). Αντίστοιχα, το 2010 -23%-8,3% και 9,7%. Το 2011 -30,9%-11,9% και 14,8%. Τέλος, το 2012-41,9%-14,3% και 16,6%. Η εξειδίκευση, λοιπόν, παίζει σημαντικό ρόλο στην εξεύρεση εργασίας. Βέβαια, παρατηρούμε -όπως είναι φυσικό -μία άνοδο και σε αυτά τα επίπεδα γραμματειακών γνώσεων λόγω ακριβώς της ύφεσης που επικρατεί και εν γένει την επιπλέον αρνητική επίδραση της οικονομίας λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσεως. Σημαντικό, είναι επίσης ότι οι γυναίκες δεν κατέχουν την πρωτιά στην εν λόγω εκπαιδευτική βαθμίδα- όπως ισχύει γενικά στο σύνολο της ανεργίας -αλλά παρατηρείται μια κατανομή από έτος σε έτος.

iv. Οσ' αναφορά την κατανομή της ανεργίας ανά περιφέρεια -παρατηρούμε από το ξέσπασμα της κρίσης στην χώρας μας και μετέπειτα (2008 έως σήμερα)- ένα αυξανόμενο ρυθμό ανεργίας. Ειδικότερα, υπάρχει μία κατανομή του ποσοστού της ανεργίας η οποία αλλάζει από περιφέρεια σε περιφέρεια κάθε έτος. Για παράδειγμα, τα δύο τελευταία έτη -2011 και 2012- τα «σκήπτρα» κατέχει η Δυτική Μακεδονία με ποσοστά ανεργίας 25% και 30,1% αντίστοιχα. Η αμέσως επόμενη περιφέρεια, τα εν λόγω έτη, με την

υψηλότερη ανεργία κατέχει η Στερεά Ελλάδα με 23,8% και 28,6% αντίστοιχα. Χαρακτηριστικό αποτελεί ότι ενώ η Αττική είχε από τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας μέχρι και το 2009, ήτοι 6,8% -10,2% (2008 και 2009 αντίστοιχα), με την κρίση άρχισαν να αυξάνονται ραγδαίως φτάνοντας στο 14,1% το 2010 (υψηλό ποσοστό την περίοδο εκείνη) , 21,7% το 2011 και 27,8% το 2012. Παρατηρούμε δηλαδή μια αύξηση της τάξεως περί του 7% τα δύο τελευταία έτη. Περαιτέρω, τα ποσοστά ανεργίας κυμαίνονται ανά περιφέρεια όπως περιγράφηκαν πιο πάνω από τους σχετικούς πίνακες στην σχετική ενότητα που αναλύθηκε διεξοδικά.

- v. Βεβαίως, σημαντικός δείκτης καθορισμού της τάσης της ανεργίας αποτελούν οι μακροχρόνιοι άνεργοι δηλαδή εκείνοι οι οποίοι παραμένουν χωρίς απασχόληση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα του ενός έτους. Ειδικότερα, οι μακροχρόνιοι άνεργοι αυξάνονται συνεχώς φτάνοντας στο δραματικό ποσοστό του 65,3% στο τέλος του 2012 σε σχέση με 43,3%, 47,7% και 54,6% για τα έτη 2009-2010 και 2011 αντίστοιχα ήτοι παρατηρείται μια αύξηση του ποσοστού τους από το 2009 -έτος που έπληξε την χώρα μας η κρίση-μέχρι το 2012 κατά 22%. Επίσης και η ετήσια μεταβολή το τέταρτο τρίμηνο των δύο τελευταίων ετών είναι αρκετά υψηλή ήτοι 10,7%. Ας ελπίσουμε ότι θα σταματήσει εδώ ,εφόσον οι μακροχρόνιοι άνεργοι αποτελούν «δείκτη» ανάπτυξης ή ύφεσης της οικονομίας.
- vi. Οσ' αναφορά τους απασχολούμενους ,παρατηρούμε προφανώς μία έντονη μείωσή τους. Αναλυτικότερα, ο αριθμός των απασχολούμενων το τέταρτο τρίμηνο του 2009 εκτιμήθηκε στα 4.476.806 άτομα, το ίδιο χρονικό διάστημα το 2010 ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε σε 4.299.045 άτομα. Ειδικότερα, η απασχόληση μειώθηκε κατά 2,4% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 4,0% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2009.Επιπλέον, κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2011 ο αριθμός των απασχολούμενων ανήλθε σε 3.932.790 άτομα. Η απασχόληση μειώθηκε κατά 3,6% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 8,5% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2010. Τέλος, το τέταρτο τρίμηνο του 2012 ο αριθμός των απασχολούμενων ανήλθε σε 3.681.926 άτομα. Η απασχόληση μειώθηκε κατά 1,5% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 6,4% σε σχέση με το τέταρτο τρίμηνο του 2011. Παρατηρούμε ,λοιπόν, μια διαχρονική μείωση των απασχολούμενων λόγω της ύφεσης η οποία έπληξε δραματικά την αγορά εργασίας.

- vii. Σύμφωνα με έρευνα της εταιρείας Manpower –οσ’ αναφορά την απασχόληση στην χώρα μας – παρατηρείται ότι οι Έλληνες εργοδότες εμφανίζονται επιφυλακτικοί για τις προσλήψεις του δεύτερου τριμήνου του 2013. Ένα μεγάλο ποσοστό εργοδοτών, λοιπόν, δεν έχει στα άμεσα σχέδια του την πρόσληψη εργαζομένων, προφανώς επηρεαζόμενο από την υφεσιακή κατάσταση η οποία επικρατεί στην χώρα μας ήτοι την μειωμένη ζήτηση αγαθών, την υψηλή φορολόγηση και τέλος μη βλέποντας στο άμεσο μέλλον «φως» στο τούνελ. Αναλυτικότερα, το 69% δεν προβλέπει μεταβολή των ατόμων που απασχολούν, το 16% των εργοδοτών αναμένει μείωση των ατόμων που απασχολούν και τέλος ένα μόλις 13% των εργοδοτών αναμένει αύξηση των ατόμων που απασχολούν.
- viii. Επιπλέον, η πρόβλεψη της ανεργίας- σύμφωνα με το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Φεβρουάριος 2013) -φαίνεται να είναι σύμφωνη με την οικονομική κατάσταση της χώρας. Ειδικότερα, οσ’ αναφορά τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή – ο οποίος είναι στενά συνδεδεμένος με τον πληθωρισμό- εκτιμάται ότι από 1,1% το 2012 ότι θα φτάσει στο 1,6% το 2013. Με πρώτη γρήγορη ματιά, αυτό δημιουργεί ερωτηματικά, ήτοι θα περίμενε κανείς μία μείωση του πληθωρισμού λόγω της συνεχιζόμενης συμπίεσης του εργατικού κόστους, της μειωμένης ζήτησης και γενικότερα της συνεχιζόμενης ύφεσης. Όμως μπορεί να δικαιολογηθεί στην βάση των αυξητικών επιδράσεων τόσο των τιμών της ενέργειας και των διεθνών τιμών ειδών διατροφής όσο και των έμμεσων φόρων. Τέλος, σύμφωνα με την συγκεκριμένη πρόβλεψη, το ύψος της ανεργίας αναμένεται να ανέλθει περαιτέρω, αγγίζοντας το 30% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας.
- ix. Τέλος, σύμφωνα με έρευνα Οικονομικής συγκυρίας του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, για τον Ιανουάριο του 2013, φαίνεται ότι το οικονομικό κλίμα βελτιώνεται ελαφρά σε ορισμένους τομείς (κατασκευές και υπηρεσίες) και μάλιστα για τρίτο συνεχόμενο μήνα .

Τέλος, όσο αναφορά για τα συμπεράσματα της εμπειρικής διερεύνησης είναι τα ακόλουθα:

- i. Παρατηρούμε, ότι ο δείκτης πολλαπλού προσδιορισμού R Square στο παλινδρομικό μας μοντέλο είναι ίσος με 0,65 ήτοι 65%. Ο εν λόγω δείκτης δείχνει ότι το τελευταίο έχει αρκετά καλή προσαρμογή στα δεδομένα μας. Γενικά, ο δείκτης πολλαπλού προσδιορισμού R Square- όπως έχουμε ήδη επισημάνει- αποτελεί έναν δείκτη καλής προσαρμογής στο μοντέλο μας (Goodness of Fit).
- ii. Επιπλέον, οι περισσότερες εκ των μεταβλητών οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στο παλινδρομικό μας μοντέλο ήτοι δεκαπέντε από τις εικοσι –δύο έχουν αρνητικά πρόσημα. Τι σημαίνει όμως αυτό; Αυτό σημαίνει ότι οι εν λόγω μεταβλητές ασκούν αρνητική επίδραση στον χρόνο αναζήτησης εργασίας ενώ οι υπόλοιπες επτά ασκούν αντίστοιχα θετική επίδραση σε αυτόν.
- iii. Αναλυτικότερα, οι επτά μεταβλητές οι οποίες επηρεάζουν θετικά τον χρόνο αναζήτησης εργασίας, κατά σειρά προτεραιότητας είναι οι ακόλουθες:
 - Το έτος που κάποιος εργάστηκε για πρώτη φορά, προφανώς συνδυασμένο με την εμπειρία , παίζει σημαντικό ρόλο στην χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας.
 - Εκείνος ο οποίος περιμένει αποτελέσματα αίτησης για πρόσληψη σε υπηρεσία σίγουρα έχει πιθανότητες πρόσληψης επηρεάζοντας θετικά τον χρόνο αναζήτησης εργασίας.
 - Τέλος, όσοι/ες από το σύνολο των ερωτηθέντων απευθύνθηκαν σε εργοδότες ,έψαξαν σε αγγελίες ,δημοσίευσαν ή απάντησαν σε αγγελίες μείωσαν την χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας σε σχέση με τους υπολοίπους που δεν έπραξαν κατά αυτόν τον τρόπο. Επιπλέον, η οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων καθώς επίσης και εάν απευθύνθηκαν σε Δημόσιο Γραφείο ευρέσεως εργασίας(ΟΑΕΔ) άσκησαν θετική επίδραση στον χρόνο αναζήτησης εργασίας αυξάνοντας τις πιθανότητες πρόσληψης στο προσεχές χρονικό διάστημα.
- iv. Τέλος, παρατηρούμε, ότι την μεγαλύτερη επίδραση, η οποία είναι και αρνητική, την ασκούν κατά σειρά προτεραιότητας τρεις μεταβλητές ήτοι επηρεάζουν αρνητικά την χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας. Αναλυτικότερα:
 - Η θέση στο επάγγελμα τελευταίας εργασίας φαίνεται ότι δεν παίζει καθόλου ρόλο στον χρόνο ανεύρεσης εργασίας.

- Εν συνεχεία, εάν κάποιος ή κάποια περιμένει αποτελέσματα διαγωνισμού για Δημόσια Υπηρεσία καθώς επίσης και εάν ρώτησε φίλους, συγγενείς κτλ ή εάν ο ερωτώμενος έδωσε εξετάσεις ,συνεντεύξεις επιδρούν κατά σειρά προτεραιότητας αρνητικά στην χρονική διάρκεια ανεύρεσης εργασίας μειώνοντας σημαντικά το ποσοστό ανεύρεσης εργασίας στο μέλλον.
- Επιπλέον, το επίπεδο εκπαίδευσης και το επάγγελμα τελευταίας εργασίας - στο σύνολο των ερωτηθέντων- ασκούν οριακή αρνητική επίδραση στον χρόνο εύρεσης εργασίας ήτοι «κινούνται» προς το μέσον, στην κλίμακα αρνητικού – θετικού ,ασκώντας ουδέτερη σχεδόν επίδραση σε αυτόν. Ακολουθούν οι μεταβλητές του κλάδου της τελευταίας εργασίας , ποιο έτος ολοκλήρωσε κάποιος/α τις σπουδές του και τέλος η ηλικία οι οποίες απομακρύνονται –κατά σειρά προτεραιότητας-από την ουδέτερη θέση ασκώντας βεβαίως και αυτές με την σειρά τους αρνητική επίδραση σε σχέση με τις προηγούμενες που μόλις περιγράψαμε.

11.2 Προτάσεις

Η παγκόσμια οικονομική κρίση των ενυπόθηκων δανείων χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας των ΗΠΑ ,προφανώς, επηρέασαν δυσμενώς την οικονομική κατάσταση της χώρας μας. Από την άλλη, όμως, πλευρά η δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδος- όπως την περιγράψαμε διεξοδικά στα προηγούμενα κεφάλαια- δεν ήταν και η καλύτερη. Ειδικότερα, υψηλό δημοσιονομικό χρέος σε τέτοιο επίπεδο που το χαρακτήριζε η μη βιωσιμότητά του και συνεχώς αυξανόμενο έλλειμμα από έτος σε έτος με υπέρμετρο δανεισμό από τους Ευρωπαίους για κάλυψη, ακριβώς, των προλεγόμενων. Το πρωτογενές αποτέλεσμα της χώρας στον προϋπολογισμό κάθε έτους ήταν αρνητικό, ήτοι είχαμε πρωτογενές έλλειμμα. Πρωτογενές έλλειμμα το οποίο, από την εννοιολογική του σημασία, δεν είναι τίποτε άλλο παρά εάν αφαιρέσουμε από τα έσοδα που έχει αθροιστικά το κράτος στο έτος αναφοράς τις δαπάνες μας. Ειδικότερα, το εν λόγω αποτέλεσμα δεν συμπεριλαμβάνει , προφανώς ,τις δανειακές μας ανάγκες.

Η Ελλάδα, λοιπόν, στηριζόταν σε «δανεικά» και δυστυχώς κατανάλωνε περισσότερα απ' ότι παρήγαγε. Αλλά αναφέρθη –αυθορμήτως- η έννοια της παραγωγής. Παραγωγή η οποία εκφράζει το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)

αλλά και είναι στενά συνδεδεμένο με την αγορά εργασίας. Αναλυτικότερα, αύξηση της προσφοράς προϊόντων λόγω της κατανάλωσης έχει ως συνέπεια την επέκταση της εν λόγω οικονομικής ομάδας και αυτή με την σειρά της την αύξηση της απασχόλησης ήτοι μείωση της ανεργίας. Τι παράγαμε, όμως, αλλά και τι συνεχίζουμε να παράγουμε ως χώρα; Αγροτικά προϊόντα, τουρισμό και ναυτιλία. Αγροτικά προϊόντα στηριζόμενα σε αγροτικές επιχορηγήσεις με τον Έλληνα αγρότη αρκετές φορές να επιδοτείται μη τηρώντας τα κριτήρια αλλά από την άλλη να απολαμβάνει «δωρεάν» αλλά και χωρίς κόπο «χρήμα» μη κοιτώντας αρκετές φορές να επεκτείνει την παραγωγή του. Τουρισμό, ο οποίος καταρχήν είναι εποχιακός, μη κατάλληλα δομημένος από την πολιτεία για την προσέλκυση ατόμων, μη ανταγωνιστικός- με υψηλές τιμές από την μία και χαμηλή ποιότητα από την άλλη-και τέλος μη ελεγχόμενος, εννοώντας τον προληπτικό μηχανισμό αλλά και τον κατασταλτικό μηχανισμό της πολιτείας σε αδράνεια τις περισσότερες των περιπτώσεων. Τέλος, ναυτιλία η οποία πρωτίστως πλήγηκε από την έλλειψη ρευστότητας, την μείωση του παγκόσμιου εμπορίου και της συνολικής ζήτησης αντίστοιχα. Επιπλέον, διαπλοκή, διεφθαρμένο κράτος, φορολογικό σύστημα που αλλάζει συχνά μέσα σε ένα ημερολογιακό έτος όντας εκφράζοντας αστάθεια και ανισορροπία αλλά και άλλες αύξησης του δημοσίου χρέους τις οποίες περιγράψαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Τι χρειάζεται λοιπόν για την έξοδο από την κρίση; Προφανώς αντιστροφή και ανάδραση των όλων παραπάνω. Στις επόμενες παραγράφους θα παρατεθούν προτάσεις που θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν στην αύξηση της απασχολησιμότητας, την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και εν τέλει την μείωση της ανεργίας που αποτελεί το ζητούμενο της παρούσας εργασίας.

Βεβαίως, πρωταρχικά, προτάσσω την άποψη του πρώην πρωθυπουργού του Ηνωμένου Βασιλείου Gordon Brown (2010) για την λύση του προβλήματος μέσω συντονισμένων προσπαθειών αλλά και την συμμετοχή όλων στην ανάπτυξη. Ειδικότερα, υποστηρίζει: ²⁰⁵«Μπορούμε, αν το επιλέξουμε, να οικοδομήσουμε μια πραγματικά παγκόσμια οικονομία με ποικίλους κινητήρες ανάπτυξης, ποικίλα κέντρα ισχύος, και μια πραγματική συμμετοχή κάθε χώρας και του λαού της στην διεθνή κοινότητα. Εάν κάνουμε τις σωστές επιλογές τώρα, μπορούμε να υποκαταστήσουμε την χαμένη ανάπτυξη της Ευρώπης και της Αμερικής με μια νέα πολυπολική ανάπτυξη, στην οποία κάθε περιφέρεια συνεισφέρει, ενώ ταυτόχρονα επωφελείται από αυτήν. Εάν

²⁰⁵ Βλέπε: Brown Gordon, Πέρα από το Κραχ/Ξεπερνώντας την πρώτη κρίση της παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, σελ.187 και 298

αποτύχουμε, καταδικάζουμε μια ολόκληρη γενιά σε μια εποχή χαμένων ευκαιριών, χαμένων θέσεων εργασίας και χαμένης ελπίδας». Τονίζεται, λοιπόν, η προσπάθεια δημιουργίας ενός συντονισμένου σχεδίου ανάπτυξης για την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. «Ο τρόπος σύναψης ενός συμβολαίου παγκόσμιας ανάπτυξης είναι η πρόοδος σε δύο μέτωπα: να πειστούν οι ξεχωριστές χώρες, οι ήπειροι και οι ηγέτες ότι η μελλοντική ευημερία είναι πλέον πραγματικά αδιαίρετη και να κληθούν οι παγκόσμιοι πολίτες να υποστηρίξουν την ιδέα ότι η παγκόσμια συνεργασία μπορεί να δημιουργήσει θέσεις εργασίας». Η υλοποίηση του εν λόγω επιχειρήματος, προφανώς, το καθιστά δύσκολο ως προς την εφαρμογή του. Ωστόσο, σταδιακά σε επίπεδο ΕΕ, θεωρώ ότι με συντονισμένες προσπάθειες, με μια ίσως πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης καθώς επίσης και με σωστό σχεδιασμό θα είχε θετικά αποτελέσματα.

Μεγάλο ρόλο συνιστά και η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων μας έναντι πρωταρχικά των Ευρωπαϊκών χωρών και εν συνεχεία χώρων εκτός αυτής. Ο τουρισμός που προανέφερα, δέχθηκε μεγάλο πλήγμα από το «σοκ» που υπέστη η οικονομία μας λόγω της κρίσης. Όμως, μέσω του επαγγελματισμού, των φιλικότερων οικονομικών πακέτων, της ποιότητας και εξυπηρέτησης θα προσελκύσει τόσο κατά τους χειμερινούς, όσο και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες δεκάδες τουρίστες από όλο τον κόσμο. Αυτό θα έχει ως συνέπεια την ενίσχυση της απασχόλησης, την αύξηση της κατανάλωσης και εν γένει την ενδυνάμωση της ελληνικής οικονομίας. Αναλυτικότερα, θα πρέπει να χαραχθεί μία ενιαία διαχρονική τουριστική στρατηγική. Στρατηγική η οποία θα έχει ως βάση σαφείς αλλά συνάμα και επικεντρωμένες παρεμβάσεις τόσο σε νομοθετικό όσο σε εκτελεστικό αλλά και ελεγκτικό επίπεδο. Εκπαίδευση και επένδυση στον άνθρωπο μέσω της ανάπτυξης σε αυτόν της τουριστικής συνείδησης, τουριστική προβολή μέσω της προώθησης ελληνικών προϊόντων, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό των γραφείων οικονομικής διπλωματίας του εξωτερικού και τέλος εμπλουτισμό του τουριστικού μας προϊόντος. Εμπλουτισμός ο οποίος θα επιτευχθεί μέσω της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου αλλά και προώθηση επιμέρους ειδών τουρισμού όπως του κυνηγετικού (στα μέρη όπου υφίστανται αλλά και όπου επικεντρώνεται το «βλέμμα» των κυνηγών – ελεγχόμενες ζώνες θήρας, παραδοσιακοί κυνηγότοποι κ.α.), πολιτιστικός, φυσιολατρικός, συνεδριακός, χιονοδρομικός, προσκυνηματικός (στοχεύοντας στην βαθιά ορθόδοξη χριστιανική πίστη που διακατέχει την χώρα μας μέσω του πλήθους εκκλησιών και μοναστηριών αλλά και του Αγίου Όρους) και τέλος ο ορειβατικός τουρισμός. Υπάρχει, λοιπόν, πλήθος εναλλακτικών μορφών ανάπτυξης τουριστικού

προϊόντος οι οποίοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην προσέλκυση τουριστών καθόλη την διάρκεια του έτους αλλά και στην προσέλκυση επενδυτών τόσο εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο ενισχύοντας την περιφερειακή ανάπτυξη και μειώνοντας ραγδαία την ανεργία.

Η ναυτιλία, μέσω της αύξησης της ρευστότητας και την στροφή της πολιτείας προς αυτήν, θα έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυσή της για επισκευές, ανανέωση στόλου και επιχειρηματικές πρωτοβουλίες για εξωστρέφεια. Τέλος, η σταθεροποίηση του πληθωρισμού μέσω των τιμών, η μείωση των τιμών των προϊόντων και των υπηρεσιών, η φορολογική σταθερότητα θα έχει ως συνέπεια την επανεκκίνηση του κατασκευαστικού τομέα, έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες της Ελληνικής οικονομίας.

Ειδικότερα, παράγοντας ανάπτυξης μια χώρας σε μια νομισματική ένωση αποτελεί η αύξηση της ανταγωνιστικότητά της. Ειδικότερα, να έχεις συγκριτικό πλεονέκτημα -σε υπηρεσίες ή προϊόντα -τα οποία να σου ενισχύουν την παραγωγή αλλά και να μπορείς να προσελκύσεις ξένους επενδυτές λόγω ακριβώς αυτού του πλεονεκτήματος αλλά και άλλων ευνοϊκών παραγόντων. Βεβαίως, η χώρα μας υστερεί σε συγκριτικά πλεονεκτήματα έναντι των άλλων κρατών -μελών, που θα την καθιστούσαν ανταγωνιστική και θα προωθούσαν την παραγωγή και την επιχειρηματικότητα. Πάντως, η σωστή πολιτική διαχείριση αλλά και η στροφή σε εναλλακτικές μορφές ενέργειες, σε καινοτομίες και έρευνα αποτελούν σημαντικά στοιχεία περαιτέρω ανάπτυξης.

Χαρακτηριστικό αποτελεί σχετικό άρθρο του Μαριόλη(2003) αναφερόμενος στο κόστος ενός κοινού νομίσματος ος' αναφορά την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ. Έτσι, τονίζει χαρακτηριστικά ότι εκτός από τα οφέλη τα οποία έχει μία χώρα προφανώς παρουσιάζονται και μειονεκτήματα. Ειδικότερα τονίζεται ότι:²⁰⁶ «[...]ο ευρωπαϊκός καταμερισμός της εργασίας δεν θα ρυθμίζεται από τον οικονομικό «νόμο του συγκριτικού πλεονεκτήματος»(όπως συμβαίνει μέχρι σήμερα) αλλά απ' το «νόμο του απόλυτου πλεονεκτήματος».Απλά ειπωμένο, αυτό σημαίνει ότι σε κάθε επιμέρους κλάδο της «ενοποιημένης» ευρωπαϊκής οικονομίας θα λειτουργούν μόνο οι περισσότερο οικονομοτεχνικά προηγμένες επιχειρήσεις, δηλαδή μόνο εκείνες οι οποίες εμφανίζουν την απολύτως υψηλότερη παραγωγικότητα της εργασίας και κεφαλαίου(ενώ μέχρι

²⁰⁶Βλέπε: Μαριόλης Θεόδωρος,27 Μαρτίου 2003, Η οικονομική πολιτική στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης/Ομιλία σε εκδήλωση της Κίνησης «Δράση: Θεσσαλονίκη 2003», Πάντειο Πανεπιστήμιο ,Αθήνα, σελ.1-7 (http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/OikonomikiPolitiki_EE.pdf)

σήμερα επιβιώνουν και αρκετές απ' αυτές που είναι απολύτως "καθυστερημένες")».Εν συνεχεία, παραθέτει στοιχεία – ος' αναφορά την παραγωγή της Ελλάδος- τα οποία δεν συνάδουν στο «απόλυτο πλεονέκτημα» το οποίο θα πρέπει κατ' ουσία να έχει η χώρα μας ώστε να ανταγωνιστεί στο ευρωζωνικό στερέωμα. Έτσι , λοιπόν, ήταν θέμα χρόνου να φτάσουμε στο σημείο που είμαστε λόγω ακριβώς της έλλειψης ανταγωνιστικότητας. Βεβαίως ,ο Μαριόλης (2013) σε σχετικό του άρθρο υποστηρίζει ότι «δυστυχώς ή ευτυχώς» απαιτούνται μοχλοί οικονομικής πολιτικής που συνεπάγονται την έξοδο από την ζώνη του ευρώ -παραθέτοντας αιτιολογημένα αλλά και εμπειριστατωμένα επιχειρήματα ως προς αυτήν την κατεύθυνση. Για αυτόν τον λόγο σας παραθέτω κομμάτι από άρθρο του που δημοσιεύτηκε πρόσφατα στην προσωπική ηλεκτρονική του ιστοσελίδα:²⁰⁷«Στην Ελλάδα ,έπειτα από τέσσερα χρόνια εφαρμογής της εσωτερικής υποτίμησης , η "επίσημη" ανεργία έχει υπερβεί το 27% και η αθροιστική μείωση του ΑΕΠ το 20%.Η ανάλυση των στοιχείων (βλέπε Μαριόλης, 2012^α) δείχνει ότι ακόμη και εάν αυξηθεί ,εφεξής, το ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό 1%, τότε μετά από μια δεκαετία η ανεργία θα είναι στο 30%.Δείχνει, επίσης, ότι για να αρχίζει να συμπίεζεται η ανεργία πρέπει, από αύριο κιόλας, το ΑΕΠ να αρχίζει να αυξάνεται με ρυθμό πάνω από 2%.Έτσι, για να έχουμε μια συμπίεση της ανεργίας στο πχ. 10% μέσα σε 5 έτη ,απαιτείται αύξηση του ΑΕΠ με μέσο ετήσιο ρυθμό 5,4% , ο οποίος ενέχει αύξηση της απασχόλησης με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,4%, δηλαδή τη δημιουργία 181 χιλιάδων θέσεων εργασίας ανά έτος».Αμέσως παρακάτω αναρωτιέται ποιος μπορεί να εγγυηθεί αύξηση του ΑΕΠ κατά 2% αλλά και την δημιουργία 181χιλιάδων θέσεων ανά έτος. Όπως ρητά τονίζει «Κανένας και τίποτε».Επομένως, μία λύση με τα επιχειρήματα και τις θέσεις τις οποίες επιστημονικά τεκμηριώνει ο Μαριόλης (2013) θα μπορούσε να ήταν και μια πιθανή έξοδο από την ευρωζώνη ξεφεύγοντας από την κρίση που μας ταλανίζει και μπαίνοντας σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης αυξάνοντας την απασχολησιμότητα και δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας.

Επιπλέον , ο Γιαννίτσης (2010) σε σχετικό του άρθρο επισημαίνει και αυτός την ανταγωνιστικότητα ως μοχλό ανάπτυξης. Ειδικότερα επισημαίνει ότι ²⁰⁸«Έξοδος από την κρίση και ανάπτυξη χωρίς ανταγωνιστική παραγωγική βάση μοιάζουν με

²⁰⁷Βλέπε: Μαριόλης Θεόδωρος,24 Απριλίου 2013,Η Ελληνική Οικονομία και το Νέο Σημείο Διακλάδωσης του Ευρωπαϊκού Συστήματος/Ομιλία σε Ημερίδα Πολιτικού Διαλόγου με θέμα: «Έξοδος από την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση ;(Αναγκαιότητα ,δυνατότητες, προοπτική)», ΑΣΣΟΕ ,Αθήνα, σελ. 1-9 (http://www.theo-mariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Simeio_Diakladosis.pdf)

²⁰⁸Βλέπε: Βασιλάκης Μανώλης, 2012,Απρονοησία και Νέμεση/ ελληνική κρίση 2001-2011,The Athens Review of books, Αθήνα, σελ.83

αντικατοπτρισμό στην έρημο. Όμως, παραγωγική βάση και ανταγωνιστικότητα σε μια χώρα όπως η δική μας σημαίνει σύγχρονες γνώσεις και κρίση, τεχνολογία, καινοτομία, οργανωτικές ικανότητες, έρευνα, επενδύσεις, δουλειά. Σημαίνει σήμερα μια ανάπτυξη στηριγμένη κυρίως στην αύξηση της παραγωγικότητας και στην αναδιάρθρωση, και λιγότερο στην ορθόδοξη επεκτατική πολιτική». Εκεί, λοιπόν, θα πρέπει να στραφεί η χώρα μας για να αντιστρέψει τα λάθη των προηγούμενων ετών και να δημιουργήσει προοπτική και μέλλον-κυρίως για τους νέους- αλλά και για το μέλλον των παιδιών μας.

Βεβαίως, η σωστή διαχείριση και εκμετάλλευση του περιβάλλοντος, κυρίως η προστασία και η αειφόρος-βιώσιμη ανάπτυξή του, αποτελεί πυλώνα αναζωπύρωσης της ελληνικής οικονομίας. Ειδικότερα, η σωστή διαχείριση στερεών αποβλήτων αποτελεί πηγή ενέργειας και ανάπτυξης. Η ένταξη, από τους δήμους και τις περιφέρειες, λειτουργικών προγραμμάτων διαλογής στην πηγή ήτοι αλουμινίου, γυαλιού, χαρτιού, υλικών συσκευασίας ελαίων-ορυκτέλαιων κ.α. αποτελούν τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας και νέων θέσεων εργασίας. Επιπλέον, βιώσιμη αξιοποίηση των ιαματικών υδάτων κατευθυνόμενη στον επιλεκτικό-ιαματικό τουρισμό, διερεύνηση και περαιτέρω αξιοποίηση του θερμοκυματικού της χώρας μας όπως την τηλεθέρμανση και γενικότερα την παραγωγή ενέργειας μέσω της γεωθερμίας- αποτελούν προτάσεις ανάπτυξης και ενίσχυση της απασχολησιμότητας.

Επιπλέον, χαρακτηριστικό αποτελεί αλλά από την άλλη πλευρά δραματικό και θλιβερό, ότι συγκαταλεγόμαστε ανάμεσα στις χώρες που εξαρτιόμαστε όλο και περισσότερο από το πετρέλαιο. Τι σημαίνει όμως αυτό; Σημαίνει ότι είμαστε εκτεθειμένοι αλλά και «δεμένοι» με τις διακυμάνσεις του πετρελαίου σε διεθνές περιβάλλον το οποίο δεν εξαρτάται από εμάς αλλά από πολλούς παράγοντες και συμφέροντα. Ακόμη ο λιγνίτης αποτελεί την κύρια πρώτη ύλη ηλεκτροδότησης της χώρας μας. Λιγνίτης, ο οποίος επιβαρύνει το περιβάλλον μέσω των μικροσωματιδίων τα οποία διοχετεύονται στην ατμόσφαιρα αλλά και των υψηλών ρύπων οι οποίοι παράγονται αλλά και χωρίς να συμβαδίζει με τις υποχρεώσεις που έχουμε αναλάβει ως χώρα με την σύμβαση του Κιότο. Οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αποτελούν την λύση ήτοι η εκμετάλλευση εγκαταλελειμμένων και ανεκμετάλλευτων εκτάσεων δημιουργώντας φωτοβολταϊκά πάρκα, η ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα προσανατολισμένη και σε άλλες κατευθύνσεις όπως στην καλλιέργεια και εκμετάλλευση ειδικών φυτών ήτοι αρωματικά, βότανα εδάδιμα και για φαρμακευτική χρήση κ.α. Γενικότερα, η σωστή χρήση και εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών

ενέργειας (αιολική , ηλιακή, γεωθερμία κα) αποτελούν κύριο μοχλό ανάπτυξης της οικονομίας , εισροή κεφαλαίων στο κράτος , μείωση της ανεργίας και γενικά την «σπίθα» για επανεκκίνηση της οικονομίας.

Σημαντικό ρόλο παίζει και η Κοινωνική οικονομία προς αυτήν την κατεύθυνση. Η Κοινωνική οικονομία συνιστά μία εναλλακτική μορφή επιχειρηματικότητας και συγκεκριμένα μπορεί να αναπτυχθεί γύρω από την παιδεία, την υγεία, την πρόνοια, την κοινωνική μέριμνα, τον αθλητισμό, τον πολιτισμό και το περιβάλλον δηλαδή τις συνιστώσες που αποτελούν την ίδια την κοινωνική οικονομία. Το κράτος μπορεί με τα κατάλληλα κίνητρα να προωθήσει την σύσταση συνεταιρισμών, που θα παρέχουν τις υπηρεσίες στους πολίτες εξασφαλίζοντας θέσεις εργασίας και καλή ποιότητα υπηρεσιών και προϊόντων. Επίσης σημαντική πτυχή των φορέων αυτών αποτελεί η έντονη διαπραγματευτική τους δύναμη και οι οικονομίες κλίμακας²⁰⁹ οι οποίες δημιουργούνται λόγω των μεγαλύτερων ποσοτήτων, κυρίως αγαθών ,που μπορούν να προωθήσουν στην αγορά και την επιδίωξη καλύτερης τιμής τόσο στις πρώτες ύλες (π.χ. λιπάσματα, φυτοφάρμακα κ.α.) όσο και στην πώληση των προϊόντων ενισχύοντας τα μέλη των συνεταιρισμών αλλά και επιτυγχάνοντας αύξηση της κατανάλωσης και γενικότερα ενίσχυση της οικονομίας.

Επιπλέον, στροφή της πολιτείας προς τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις (δυστυχώς όσες έχουν απομείνει) με παροχή κινήτρων, «βιώσιμη» φορολόγηση, λιγότερη γραφειοκρατία στην χορήγηση αδειών και λειτουργίας αλλά και μείωση της διαφθοράς. Τέλος, η απορρόφηση κοινοτικών κονδυλίων για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της απασχολησιμότητας πρέπει να αποτελεί πρωταρχικό στόχο της πολιτείας. Εν συνεχεία, η ενίσχυση της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων συνιστά ακρογωνιαίο λίθο ευημερίας και ανάπτυξης. Πρέπει λοιπόν, να προστεθεί εξαγωγικό μείγμα των επιχειρήσεων, προϊόντα αλλά και υπηρεσίες υψηλής προστιθεμένης αξίας, ανταγωνιστικές, σε ένα πεδίο που υπάρχουν εξαιρετικά περιθώρια επέκτασης. Προϊόντα αλλά και υπηρεσίες που με υψηλά περιθώρια κέρδους θα δράσουν πολλαπλασιαστικά, θα επιτρέψουν να εισρεύσει νέος πλούτος στην χώρα μας , που θα αναδιανεμηθεί, θα προσδώσει ώθηση στην κατανάλωση και έτσι μακροπρόθεσμα θα επιτευχθεί η ανάταξη της οικονομίας. Για να καινοτομήσουμε, λοιπόν, χρειαζόμαστε δυο στοιχεία, τις νέες ιδέες και την αξιοποίηση τους, στοχεύοντας πάντα σε απτά αποτελέσματα. Εθνική επιλογή, λοιπόν,

²⁰⁹ Βλέπε: Καμινάρη –Κλήμη Ολυμπία, Παπαγεωργίου Λ. Κωνσταντίνος, 2010, Κοινωνική Οικονομία/ Μια πρώτη προσέγγιση, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα, σελ. 73-75

θα πρέπει να αποτελεί ο μετασχηματισμός της κλειστής και κρατικοδίαιτης οικονομίας σε μία ανοιχτή οικονομία ευκαιριών και προοπτικής. Με λίγα λόγια ενίσχυση της οικονομικής εξωστρέφειας της χώρας.

Σημαντικός, βέβαια, παράγοντας ανάπτυξης αποτελεί η επένδυση στην έρευνα και στην εκπαίδευση. Εκπαίδευση από το σχολείο μέχρι την επαγγελματική κατάρτιση και την «δια βίου» εκπαίδευση και επιμόρφωση. Σύνδεση των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων με την παραγωγή και τις επιχειρήσεις για την ενίσχυση αλλά και την διασύνδεση της πρωτογενούς έρευνας με την επιχειρηματικότητα.. Απαιτούνται επενδύσεις και μεταρρυθμίσεις σε πολλούς τομείς της ελληνικής οικονομίας από την υγεία έως την παραγωγή και τις επιχειρήσεις. Μόνο με αυτές θα αντιστρέψουμε την πτωτική πορεία του ρυθμού ανάπτυξης. Ειδικότερα, χρειάζεται η εφαρμογή από τις οικονομικές μονάδες δημοσίου ή ιδιωτικού χαρακτήρα της αρχής της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας ήτοι βελτίωσης ποιοτικά της παραγωγικής βάσης της οικονομίας, η εφαρμογή νέων τεχνολογιών και γενικότερα η παραγωγή προϊόντων διεθνώς εμπορεύσιμων με «υψηλή τεχνολογία». Απαιτείται από όλες τις επιχειρήσεις η εκπόνηση μακροχρονίων επιχειρηματικών πλάνων (business plans) με συνέπεια την στρατηγική μακρόπνοων σχεδίων και προοπτικών απαλλαγμένα από την συνεχή διακοπή της πορείας αυτών-όπως παρατηρείται κυρίως στις δημόσιες επιχειρήσεις.

Παράλληλα, σημαντικό βήμα ανάπτυξης αποτελεί η αποτελεσματική διαχείριση των δημόσιων πόρων και ειδικότερα η σωστή διαχείριση των δημοσίων εσόδων και δαπανών. Διαχείριση απαλλαγμένη από διαπλοκή και διαφθορά ,με διαφάνεια εμπνέοντας , καθοδηγώντας και δίνοντας όραμα στους πολίτες. Έλεγχος όχι μόνο κατασταλτικού χαρακτήρα αλλά και ουσιώδους προληπτικού εμβαθύνοντας στην συστηματική αξιολόγηση των δημόσιων δαπανών για το εάν πράγματι έχουν την αναμενόμενη απόδοση και εάν το δημόσιο «χρήμα» διοχετεύτηκε με αξιοκρατικά κριτήρια και όχι κριτήρια «ημετέρων».

Επίσης, απαιτείται ένα νέο ή αναπροσαρμογή του ήδη υπάρχοντος φορολογικού συστήματος εστιάζοντας στην «δίκαιη» κατανομή των φορολογικών βαρών , αλλά και στην αποτελεσματικότητα χωρίς εξαιρέσεις. Η φοροδιαφυγή ή φοροαποφυγή να είναι η εξαίρεση, όχι ο κανόνας. Ακόμα και η δημιουργία μιας ανεξάρτητης αρχής - απαλλαγμένη από μικροκομματικές σκοπιμότητες και διαφθορά- με κύριο στόχο τον έλεγχο καταγγελιών για απόκρυψη εισοδήματος ,ξέπλυμα «μαύρου» χρήματος, έλεγχο συμβάσεων αλλά και συμπράξεων της πολιτείας προς τρίτους .Έλεγχος

αποτελεσματικοί, όχι επιλεκτικοί, με διαφάνεια, εγκυρότητα και ευσυνειδησία. Έτσι θα δημιουργήσουμε και η χώρα θα εξέλθει από το τέλμα αλώβητη. Με αυτόν τον τρόπο θα δημιουργηθεί ανάπτυξη, ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της απασχολησιμότητας, νέες θέσεις εργασίας και μείωση του θλιβερού ποσοστού της ανεργίας.

Τέλος, η αδήλωτη ή ανασφάλιστη εργασία αποτελεί αποσταθεροποιητικό παράγοντα της ελληνικής οικονομίας όπως τονίσαμε σε σχετικό κεφάλαιο. Η «μαύρη» εργασία αυξάνεται συνεχώς από 25% το 2010, σε 30% το 2011 και 36,2% το 2012. Ποσοστά αρκετά υψηλά για μια οικονομία που προσπαθεί να σταθεί στα πόδια της. Απαιτείται, λοιπόν, μέριμνα της πολιτείας για έγκαιρη παρέμβαση με προληπτικούς και κατασταλτικούς μηχανισμούς. Σημαντική, επίσης, αποτελεί και η επισήμανση -σε επιμορφωτικά και εκπαιδευτικά σεμινάρια εργοδοτών- ότι το να «κλέβεις» το κράτος -μη δηλώνοντας τις εισφορές σου- είναι σαν να κλέβεις τον εαυτό σου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Έντυπη

- Αργεΐτης Γεώργιος, Δαφέρμος Γιάννης, Νικολαΐδη Μαρία, 2011, Επιστημονικές εκθέσεις /4: Κρίση δημόσιου χρέους στην Ελλάδα- Αιτίες και προοπτικές, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ
- Αργεΐτης Γιώργος, 2012, Χρεοκοπία και οικονομική κρίση –Αποτυχία και κατάρρευση του ελληνικού μοντέλου καπιταλισμού, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Aglietta Michel, 2009, Η οικονομική κρίση / 10 + 1 ουσιαστικές απαντήσεις σε 10 + 1 ερωτήματα του Pierre Luc Seguillon, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα
- Βασιλάκης Μανώλης, 2012, Απρονοησία και Νέμεση/Ελληνική κρίση 2001-2011, The Athens Review of books, Αθήνα
- Βεργόπουλος Κώστας, 2012, Η ανάρμοστη σχέση Ελλάδα- Ευρώπη, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

- Βρανίτσκι Πρεντραγκ, 2008, Ιστορία του Μαρξισμού /Τόμος Α' /Από τον Μαρξ στον Λένιν (Μετάφραση Μυρσίνη Ζορμπά) , Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα
- Beatson M,1995, Labour –Market Flexibility ,Employment Department, United Kingdom
- Bowers J.K. and Harkess,1979, Duration and of Unemployment by Age and Sex, Economica/ The London School of Economics and Political Science, London
- Birdsall N., 2009, How to unlock the \$1 trillion that developing countries urgently need to cope with the crisis, Center for Global development, USA
- Buitter H. Willem- Rahbari ,2011,Από την διεθνή κρίση ,στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα
- Brown Gordon, 2010, Πέρα από το Κραχ/ Ξεπερνώντας την πρώτη κρίση της παγκοσμιοποίησης , Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα
- Γιαννέλης Δημήτριος, 2006, Εισαγωγή στην Μακροοικονομική Θεωρία, 2η Έκδοση, Αθήνα
- Γκότσης Χαράλαμπος, 2007, Νομισματική /Θεωρία του χρήματος ,Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα
- Γναρδέλλης Χαράλαμπος, 2006, Ανάλυση Δεδομένων με το SPSS 14.0 for Windows, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Cao Jin ,2012, Banking Regulation and the Financial Crisis, Routledge /Taylor and Francis Group, London and New York
- Δαφέρμος Βασίλης, 2005, Κοινωνική Στατιστική με το SPSS, Εκδόσεις Ζήτη ,Θεσσαλονίκη

- Δεδουσόπουλος Απόστολος, 2004, Η κρίση στην αγορά εργασίας /Ρύθμιση – Ευελιξίες- Απορρύθμιση/ Τόμος Πρώτος –θεωρίες της Ανεργίας, Εκδόσεις Τυποθήτω –Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα
- Δεδουσόπουλος Απόστολος ,2006, Πολιτική οικονομία της αγοράς εργασίας/Τόμος πρώτος/ Η προσφορά της εργασίας/Θεωρίες , Πολιτικές και ερευνητικές αναζητήσεις, Εκδόσεις τυποθήτω -Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα
- Δεδουσόπουλος Απόστολος ,2002, Οι αναδιαρθρώσεις της παραγωγής /Τόμος δεύτερος/Η κρίση στην αγορά εργασίας / Ρύθμιση –Ευελιξίες- Απορρύθμιση Εκδόσεις τυποθήτω -Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα
- Δημητριάδης Ευστάθιος, 2003, Στατιστικές Εφαρμογές με το SPSS , Εκδόσεις Κριτική , Αθήνα
- Δραγασάκης Γιάννης –Λαπαβίτσας Κώστας ,2009, Για την κρίση , Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα
- Downing Douglas –Clark Jeffrey, 2008, Στατιστική των επιχειρήσεων, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα
- Επιστημονική εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, 2011, Οικονομική κρίση και Ελλάδα, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος ,Δεκέμβριος 2008,Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο, Τόμος 53-Νο 12,Πειραιάς
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, 2013, Η Ελληνική Οικονομία, Πειραιάς
- Εθνική Στατιστική Αρχή ,8 Μαρτίου 2013, Η Ελληνική Οικονομία ,Πειραιάς

- Εθνική Στατιστική Αρχή, 2012, Ειδική ενημερωτική έκθεση- Στατιστικές εργατικού δυναμικού(απασχολούμενοι – άνεργοι – οικονομικά μη ενεργοί) ,Πειραιάς
- Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2012, Ειδική Ενημερωτική Έκδοση, Στατιστικές εργατικού δυναμικού(απασχολούμενοι –άνεργοι- οικονομικά μη ενεργοί, Πειραιάς
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2012,Εφαρμογή του Συμφώνου για την ανάπτυξη και την απασχόληση, Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 18ης - 19ης Οκτωβρίου 2012,Βρυξέλλες
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή ,26 Μάρτιου 2013, Δελτίο Τύπου/Απασχόληση και κοινωνική κατάσταση στην ΕΕ: Τριμηνιαία επισκόπηση αναλύει την επιδείνωση της κοινωνικής κρίσης, Βρυξέλλες
- Ευστράτογλου Ι. Άγγελος, 2000,Θεωρίες των αγορών εργασίας/Τετράδια εργασίας, Πάντειο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα
- Eurobank Research , Δεκέμβριος 2009,Οικονομία και αγορές, Τόμος IV, Τεύχος 8, Αθήνα
- Ζαφειρόπουλος Κώστας, 2005, Πώς γίνεται μία επιστημονική εργασία;/ Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Friedman Milton and Schwartz Jacobson Anna , 2008, The Great Contraction 1929-1933,Princeton University Press, New Jersey
- Freeman Chris- Soete Luc,2000, Εργασία για όλους ή μαζική ανεργία /Ο ρόλος της πληροφορικής στην τεχνολογική αλλαγή στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα
- Galbraith Kenneth John ,2000, Το μεγάλο κραχ του 1929, «Νέα Σύνορα»/Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα

- Grauwe De Paul, 2008, Τα οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Hemerijck Anton, Knippen Ben, Ellen Van Doorne, 2010, Μετά τον σεισμό – Οικονομική κρίση και θεσμική επιλογή, Εκδόσεις Παπαζήση
- Howitt Dennis- Cramer Duncan, 2010, Στατιστική με το SPSS 16/Εφαρμογές στην Ψυχολογία και τις Κοινωνικές Επιστήμες, Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα
- Haberbas J., 1976, Legitimation Crisis, H.E.B.
- Heijdra J.En./ Frederick Van Der Ploeg, 2002, Foundations of Modern Macroeconomics, 2002, Oxford University Press, New York
- Θεοχαράκης Νίκος, 2000, Η ευελιξία στην αγορά εργασίας και η σχέση της με την ανεργία, IOBE, Αθήνα
- Θεοχαράκης Νίκος, 2005, Η Νεοκλασική θεώρηση της εργασίας/Μια κριτική επισκόπηση υπό το πρίσμα της ιστορίας της οικονομικής σκέψης, Εκδόσεις τυποθήτω -Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα
- Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2011, Αιτίες και προοπτικές -Κρίση δημόσιου χρέους στην Ελλάδα, Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports) / 4, Αθήνα
- Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, 2009, Ετήσια Έκθεση/Η Ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Αθήνα
- IOBE, Δεκέμβριος 2012, Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της, Αθήνα
- IOBE, 6 Μαρτίου 2013, Αποτελέσματα Ερευνών Οικονομικής Συγκυρίας – Φεβρουάριος 2013, Αθήνα

- Καμινάρη –Κλήμη Ολυμπία, Παπαγεωργίου Λ. Κωνσταντίνος,2010, Κοινωνική Οικονομία/ Μια πρώτη προσέγγιση, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα
- Καραβίτης Η. Νικόλαος,2008, Δημόσιο Χρέος και Έλλειμμα, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα
- Καραμεσίνη Μαρία, Κουζής Γιάννης, 2005, Πολιτική Απασχόλησης/Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής/Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης, Αθήνα
- Καραμεσίνη Μαρία,2006, Σημειώσεις /Ανεργία και πολιτικές απασχόλησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα
- Κατσορίδας Δημήτρης ,1998, Οι αιτίες της ανεργίας και η ανάγκη δημιουργίας Κινήματος ανέργων, Περιοδικό Θέσεις Τεύχος 62, περίοδος: Ιανουάριος - Μάρτιος 1998,Αθήνα
- Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών , Φεβρουάριος 2013,Οικονομικές εξελίξεις / Τετραμηνιαία Έκδοση –Τεύχος 20, Αθήνα
- Κέντρο Μελετών και Έρευνας, Φεβρουάριος 2012,Flexibility και Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευελιξία με ασφάλεια), Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Αθήνα
- Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Φεβρουάριος 2013, Οικονομικές Εξελίξεις/Τεύχος 20, Αθήνα
- Κιουλάφας Κ.- Ζάραγκας Λ., 1990, Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και αγορά εργασίας, IOBE, Αθήνα
- Κιτίδη Κατερίνα -Άρης Χατζηστεφάνου/ Επιστημονική επιμέλεια :Λεωνίδας Βανικιώτης, 2011,DEBTOCRACY –ΧΡΕΟΚΡΑΤΙΑ, Εκδόσεις Λιβάνη ,Αθήνα

- Karl Marx (Μετάφραση Μαυρομμάτη Παναγιώτη), 1996, Το Κεφάλαιο ,Τόμος 1^{ος} /Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας/Το προτσές παραγωγής του κεφαλαίου, Εκδόσεις Σύγχρονη εποχή, Αθήνα
- Kindleberger P. Charles and Aliber Z. Robert,2011, Manias, Panics, and Crashes /A History of Financial Crises, Palgrave macmillan ,UK
- Λαπαβίτσας Κ. , 2010, 2010 Κρίση Ευρωζώνης/Φτώχεια του δυνατού-πτώχευση του αδυνάτου , Εκδόσεις Νόβολι, Αθήνα
- Λάσκος Χρήστος, 2010, Η μαρξιστική συζήτηση για την παρούσα κρίση , Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς ,Αθήνα
- Λεάνδρος Νίκος, 2012, Οικονομική κρίση και σύγχρονη ανάπτυξη- Η οπτική της πολιτικής οικονομίας, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα
- Λυγερός Σταύρος, 2011, Από την κλεπτοκρατία στη χρεοκοπία, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα
- Λιαργκόβας Παναγιώτης –Σπύρος Ρεπούσης, 2011, Κρίση , δανεισμός και χρεοκοπία, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Λυμπεράκη Αντιγόνη,2005,Το μέλλον της εργασίας /Σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές αναλύσεις /Επιμέλεια: Χάρης Ναζάκης , Μιχάλης Χλέτσος / Σειρα Επιστήμη και Κοινωνία, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα
- Λυμπεράκη Αντιγόνη, Δενδρινός Γιάννης,2004, Ευέλικτη εργασία: νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης, Εκδόσεις Κέρκυρα, Αθήνα
- Μαριόλης Θεόδωρος, 2013, Σημειώσεις Παραδόσεων στο πλαίσιο του ΠΜΣ του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης με κατεύθυνση Οικονομική Επιστήμη του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών/Η Μαρξική Θεώρηση των

Μακροχρόνιων Τάσεων και των Βραχυχρόνιων Κρίσεων του Κεφαλαιοκρατικού Συστήματος, Αθήνα

- Μαριόλης Θεόδωρος, 2006, Εισαγωγή στην Θεωρία των ενδογενών οικονομικών διακυμάνσεων, Εκδόσεις Τυποθήτω/ Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα
- Μαριόλης Θεόδωρος, 2011, Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική κρίση, Εκδόσεις matura ,Αθήνα
- Μαριόλης Θεόδωρος, 27 Μαρτίου 2003, Η οικονομική πολιτική στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης/Ομιλία σε εκδήλωση της Κίνησης «Δράση: Θεσσαλονίκη 2003», Πάντειο Πανεπιστήμιο ,Αθήνα
- Μαριόλης Θεόδωρος, 24 Απριλίου 2013, Η Ελληνική Οικονομία και το Νέο Σημείο Διακλάδωσης του Ευρωπαϊκού Συστήματος/Ομιλία σε Ημερίδα Πολιτικού Διαλόγου με θέμα: «Εξοδος από την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση ;(Αναγκαιότητα ,δυνατότητες, προοπτική)», ΑΣΣΟΕ ,Αθήνα
- Μαυρουδέας Σταύρος, 2013, Η καπιταλιστική κρίση , ο ελληνικός καπιταλισμός και η Αριστερά, Ημερίδα του Τμήματος Πολιτικής Οικονομίας του Ομίλου Μαρξιστικών Ερευνών, Αθήνα
- Μέλας Κώστας ,2011, Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού συστήματος (1974-2008), Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα
- Μητσόπουλος Μιχάλης και Πελαγίδης Θεόδωρος ,2012, Κατανοώντας την κρίση στην Ελλάδα, Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα
- Μοσκόβσκα Ναταλί, 1988, Θεωρίες για τις οικονομικές κρίσεις /Επιμέλεια και εισαγωγή Γιώργος Σταμάτης ,Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Manpower, Q2 /2013, Έρευνες για τις προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα ,Αθήνα

- Norusis J. Marija ,2005, Οδηγός Ανάλυσης Δεδομένων με το SPSS 12.0 /Μετάφραση –Επιμέλεια : Κωνσταντίνος Γ. Περάκης , Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα
- ΟΑΕΔ, 2013, Συγκεντρωτικοί Στατιστικοί πίνακες 2010-2011-2012,Αθήνα
- ΟΑΕΔ, Φεβρουάριος 2013,Συνοπτική Έκθεση Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού- Εγγεγραμμένοι στο μητρώο του ΟΑΕΔ , Αθήνα
- Πάνιτς Λίο ,2008, Το κράτος στην τρέχουσα κρίση και οι στρατηγικές της αριστεράς στον 21ο αιώνα, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα
- Πετρινώτη Ξ. ,1985, Κράτος και Εργασιακές σχέσεις/Η πολιτική οικονομία των εργασιακών σχέσεων ,Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Πετρινώτη Ξ.,1989, Αγορές εργασίας/ Οικονομικές Θεωρίες και έρευνες, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Πολίτης Τάκης, 2011, Το ΙΟΒΕ και η Ελληνική οικονομία 1974-2010 : 35 χρόνια συμπόρευσης, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα
- Πρεσβεία της Ελλάδας στην Ολλανδία ,Οικονομική ετήσια έκθεση 2009, Γραφείο οικονομικών και εμπορικών υποθέσεων, Ολλανδία
- Πωλ Κρουγκμαν, 2009, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομιών της ύφεσης, Καστανιώτης, Αθήνα
- Ράπανος Βασίλειος –Καπλάνογλου Γεωργία, 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

- Petrakis Panagiotis, 2012, The Greek Economy and the Crisis/Challenges and Responses, Springer, Heidelberg Dordrecht London New York
- Posner A. Richard ,2009, A Failure of Capitalism/ The crisis of ' 08 and the descent into depression, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England
- Rau Nicholas, 1974, Οικονομικοί κύκλοι :Θεωρία και εμπειρικές ενδείξεις, Εκδόσεις Σάκουλας ,Αθήνα
- Σ.ΕΠ.Ε, Μάρτιος 2013, Δελτίο Τύπου –Δραστηριότητα Σ.ΕΠ.Ε 2012,Υπουργείο Εργασίας Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Αθήνα
- Σημίτης Κώστας, 2008, Η κρίση, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα
- Σημίτης Κώστας, 2012, Ο εκτροχιασμός, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα
- Στεργίου Δημήτρης, 2012, Η Μεγάλη «Φούσκα» της Οικονομίας 1981-2001, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Στουρνάρας Γιάννης-Βασίλης Βασιλικός, 2011, Η βαθιά Ελληνική κρίση- Με την ματιά ενός λογοτέχνη και ενός οικονομολόγου, Εκδόσεις Οδός Πανός ,Αθήνα
- Συμεωνάκη Μαρία, 2008, Στατιστική Ανάλυση Κοινωνικών Δεδομένων με το SPSS 15.0, Εκδόσεις «σοφία», Θεσσαλονίκη
- Shiller Robert,2005,The Bubble's New Home, Barron' s Magazine, USA
- Stiglitz E.Joseph , 2011, Ο θρίαμβος της απληστίας, Εκδόσεις Παπαδόπουλος ,Αθήνα
- Sorros George, 2008, Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της, Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα

- Τόλιος Ιωάννης ,2010, Ο χάρτης της κρίσης – Το τέλος της αυταπάτης, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα
- Τομπάζος Σταύρος ,2010, ΦΥΓΟΚΕΝΤΡΟΙ ΚΑΙΡΟΙ - Η Παγκόσμια οικονομική κρίση 2007,2008,2009...,Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Τσακανίκας Άγγελος,- Στάγγελ Ειρήνη, 2005, Έρευνα για την απασχόληση και την αγορά εργασίας /2004, Οικονομικά Θέματα –IOBE, Αθήνα
- Τσομπάνογλου Ο.Γ., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι.,2005, Κοινωνικός αποκλεισμός και Πολιτικές ενσωμάτωσης, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Touraine Alain, 2010,Μετά την κρίση /Από την κυριαρχία των αγορών στην αναγέννηση της κοινωνίας, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα
- Τράπεζα της Ελλάδος, Φεβρουάριος 2013, Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2012, Ευρωσύστημα, Αθήνα
- Τράπεζα της Ελλάδος,2010, Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδος: Αιτίες ανισοροπιών και προτάσεις πολιτικής, Επιμέλεια έκδοσης Γεώργιος Οικονόμου, Ισαάκ Σαμπεθαί, Γεώργιος Συμιγιάννης ,Αθήνα
- Τράπεζα της Ελλάδος, Δεκέμβριος 2012, Οικονομικό δελτίο – Τεύχος 37, Ευρωσύστημα, Αθήνα
- Τράπεζα της Ελλάδας ,22 Μαρτίου 2010, Ομιλίες Ημερίδας, Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις, Ευρωσύστημα, Αθήνα
- Τράπεζα της Ελλάδος & The Brookings Institution ,2002,Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος, Επιμέλεια Έκδοσης: Ralph C. Bryant, Νικόλαος Χ. Γκαργκάνας, Γεώργιος Σ. Ταβλάς, Αθήνα

- Υπουργείο Ανάπτυξης Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, Οκτώβριος 2007, Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού ,Προγραμματική περίοδος 2007-2013/ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, Αθήνα
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας -Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας ,12 Μαρτίου 2013, Η εξέλιξη των συμβάσεων εργασίας και η ελεγκτική δράση του σώματος Επιθεώρησης εργασίας για το έτος 2012, Αθήνα
- Υπουργείο Οικονομικών Ολλανδίας , 2009, Οικονομική ετήσια έκθεση, Ολλανδία
- Vaus De David,2008, Ανάλυση Κοινωνικών δεδομένων/50 Βασικά θέματα/Θεωρία και Έρευνα στην Κοινωνιολογία/Επιστημονική επιμέλεια Νότα Κυριαζή, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Χαρδούβελης Γκίκας , 2011, Από την Διεθνή Κρίση στην Κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας. Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον; , Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα
- Χριστοδουλάκης Νίκος,2011,Σώζεται ο Τιτανικός; Από το Μνημόνιο ,ξανά στην ανάπτυξη , Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα
- Χρήστου Γεώργιος ,2011, Εισαγωγή στην Οικονομετρία, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

II. Ηλεκτρονική

- <http://www.acci.gr/acci/Portals/0/Departments/keme>
- <http://aristeroblog.gr/node/1324/national/FLEXICURITYandEuropeFeb2012.doc>
- http://www.praxisred.blogspot.gr/2012/12/blog-post_4143.html
- http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/employment_el.htm
- http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/eu-tools-for-growth-and-jobs/index_el.htm
- <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=el>

- http://www.greece-eu-together.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=29&Itemid=12
- http://www.oaed.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=173&Itemid=458&lang=el
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-282_el.htm?locale=en
- http://www.iobe.gr/media/oik_syg/Feb_2013.pdf
- http://www.iobe.gr/index.asp?a_id=893
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics/el
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=0&pcode=teina230&language=en>
- http://www.kepe.gr/pdf/Outlook/teyxos_20gr.pdf
- http://www.tovima.gr/files/1/2013/03/12/Deltio_SEPE_2012.pdf
- <http://www.ypakp.gr/>
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1#.CE.9F.CE.B9.CE.BA.CE.BF.CE.BD.CE.BF.CE.BC.CE.AF.CE.B1>
- http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_DEC2009.pdf
- http://web.xrh.unipi.gr/attachments/131_Hardouvelis_Crises_Feb_2011.pdf
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF>
- http://news247.gr/eidiseis/afieromata/petrelaio_oi_kriseis_poy_sygklonisan_ton_planhth.1653557.html
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php?title=File:Unemployment_rates_EU-27,_EA-17,_US_and_Japan,_seasonally_adjusted,_January_2000_-_January_2013_2012.png&filetimestamp=20130301092054
- <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%83%CE%BB%CE%B1%CE%BD%CE%B4%CE%AF%CE%B1>
- <http://www.startupgreece.gov.gr/sites/default/files/%20%20ετήσια%20έκθεση%202009.doc>
- http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/spain/index_el.htm

- http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%BF_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%9A%CE%AC%CF%84%CF%89_%CE%A7%CF%89%CF%81%CF%8E%CE%BD
- http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/%CE%99%CF%83%CE%BF%CE%B6%CF%8D%CE%B3%CE%B9%CE%BF_%CE%A4%CF%81%CE%AD%CF%87%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%89%CE%BD_%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B3%CF%8E%CE%BD.pdf
- http://www.ine.es/en/daco/daco42/daco4214/tabcntr_en.xls
- http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=612&Itemid=29
- <http://online.barrons.com/article/SB111905372884363176.html>
- <http://www.newyorkfed.org/markets/statistics/dlyrates/fedrate.htm>(Federal Reserve Bank of New York)
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics (Eurostat - Unemployment statistics, January 2013)
- http://www.statice.is/?PageID=1191&src=/temp_en/Dialog/varval.asp?ma=VIN00001%26ti=Employment%2C+unemployment+and+labour+force+%2D+Orginal+Data+%2D+Monthly+2003%2D2013+++++++%26path=../Database/vinummarkadur/rannsoknir/%26lang=1%26units=Number/percent(Statistics Iceland, *Marth 2013*)
- <http://www.startupgreece.gov.gr/sites/default/files/%20%20ετήσια%20έκθεση%202009.doc>
- <http://www.government.nl/documentsandpublications/leaflets/2010/05/10/summary-national-financial-annual-report-2009.html>
- <http://www.ine.es/ss/Satellite?pagename=INEHome%2FHOMELayout&L=1>
- <http://www.tradingeconomics.com/spain/unemployment-rate>
- <https://candidate.manpower.com/wps/wcm/connect/GRMPNet/f34e54a1-39d6-484d-8f5c-ec5d5b769097/Greece+MEOS+Q2+2013.pdf?MOD=AJPERES>
- http://www.iobe.gr/media/oik_syg/Feb_2013.pdf
- http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0101/PressReleases/A0101_SJO01_DT_QQ_04_2012_01_F_GR.pdf(Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία - Απρίλιος 2013)

- http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=612&Itemid=29
- http://www.espa.gr/elibrary/Episimo_Keimeno_EP_Anartyxi_Anthrop_Dynamikou.pdf
- http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/growth_report_el.pdf
- http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-282_el.htm?locale=en
- <http://www.acci.gr/acci/Portals/0/Departments/keme/national/FLEXICURITYandEuropeFeb2012.doc>
- http://www.theomariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/Simeio_Diakladosis.pdf
- http://www.theomariolis.gr/files/gr/Publications/pop_arthra/OikonomikiPolitiki_EE.pdf

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. : Συντομογραφίες

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΞΕΝΕΣ	
A. E. Π.	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
A.Λ.Ε.Δ.Υ.	Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων
Γ.Σ.Ε.Ε.	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
C. D. O.	Collateralized Debt Obligations
C. D. S.	Credit Default Swaps
Δ.Ε.Κ.Ο.	Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμοί
Ε.Ο.Κ.	Ευρωπαϊκή και Οικονομική Κοινότητα

E. Z.	Ευρωζώνη
E.Σ.Α.	Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση
E. Σ. Π. Α.	Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς
E. ΥΠ. Ε. Α.	Ειδική Υπηρεσία Ελέγχου Ασφάλισης
E. Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
E. Ε. Δ.	Έρευνα Εργατικού Δυναμικού
Εν. Δ. Τ. Κ	Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή
E. Μ Ε. Α.	Ευρώπη, Μέση Ανατολή και Αφρική
E.Σ.Υ.Ε.	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
ΕΛ. ΣΤΑΤ.	Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
FED	Federal Reserve System
H. Π. Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
I. Ο. Β .Ε.	Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών
I.Κ.Α.	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
Κ. Ε. Π. Ε.	Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
M. Κ. Ι. Ε. Ν.	Μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα που Εξυπηρετούν Νοικοκυριά
Ο.Α.Ε.Δ.	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
Ο. Ν. Ε.	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
Ο. Η. Ε	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Ο.Σ.Α.	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Ο.ΠΕ. Κ.	Οργανισμός Πετρελαιοπαραγωγών Κρατών

O. E. C. D.	Organization for Economic Cooperation and Development
P. I. M. CO	Pacific Investment Management Company
Σ.Ε.Π.Ε.	Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας
Σ. Δ. Ο. Ε.	Σώμα Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος
S. U. R. E.	Seemingly Unrelated Regression Equations
S. P. R. U.	Science Policy Research Unit
S. P. S. S.	Statistical Package for Social Sciences
U. S. A.	United States of America
Χ. λ. μ.	Χιλιόμετρα

Π. : Πίνακες

- **Πίνακας 3.1:** Κρίσεις του Χρηματοπιστωτικού συστήματος αναπτυγμένων χωρών, σελ.33
- **Πίνακας 3.2:** Τιτλοποιημένα στεγαστικά δάνεια των ΗΠΑ, σελ. 40
- **Πίνακας 3.3:** Διακυμάνσεις επιτοκίων της Fed 2007-2008 ,σελ.42
- **Πίνακας 4.1:** Μείωση επιτοκίων και πακέτα διάσωσης κεντρικών τραπεζών, σελ.47
- **Πίνακας 4.2:** Ρυθμοί ανάπτυξης και ποσοστά ανεργίας,σελ.49
- **Πίνακας 5.1:**Ποσοστά ανεργίας νέων 2008-2011Q 4 (ΕΕ-ΕΖ) ,σελ 61
- **Πίνακας 5.2:** Ποσοστά ανεργίας στην Ισλανδία,2003-2013,σελ.65
- **Πίνακας 5.2 :** Ρυθμοί Ανάπτυξης(%) Ολλανδίας 2007-2009,σελ.70
- **Πίνακας 5.4 :** Ποσοστά Ανεργίας(%) ΕΕ- Ευρωζώνης,2000-2011,σελ.73
- **Πίνακας 5.5:** ΑΕΠ Ισπανίας σε τιμές αγοράς (%),2011-2012,σελ.78
- **Πίνακας 5.6:**ΑΕΠ(%) χωρών -μελών της ΕΕ και της Ευρωζώνης,2002-2011,σελ.80
- **Πίνακας 6.1:**Ρυθμοί ανεργίας(%)Ελλάδας – ΕΟΚ ,1979,1985-1988 ,σελ.83
- **Πίνακας 6.2:** ΑΕΠ(%) της Ελλάδας ,2001-2008 ,σελ.89
- **Πίνακας 6.3:** Μεταβολές (%) του Πρωτογενή και Δευτερογενή Τομέα και της απασχόλησης στην Ελλάδα,1974-1978,2005-2009, σελ.102

- **Πίνακας 6.4:** Ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας, 1974-2008 σελ.103
- **Πίνακας 6.5:** Ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας κατά φύλο, 1985-2008, σελ.105
- **Πίνακας 6.6:** Αριθμός απασχολουμένων, ανέργων, οικονομικά μη ανέργων της Ελλάδας, ποσοστά ανεργίας 2004α-2008α ,σελ.106
- **Πίνακας 6.7:** Ποσοστά ανεργίας ανά Περιφέρεια στην Ελλάδα, Ιανουάριος 2004-2008 ,σελ.107
- **Πίνακας 6.8:** Ποσοστά ανεργίας κατά φύλο στην Ελλάδα ,Ιανουάριος 2004-2008, σελ.107
- **Πίνακας 6.9:** Ποσοστά ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα στην Ελλάδα, Ιανουάριος 2004-2008 ,σελ.108
- **Πίνακας 6.10:** Ποσοστά ανεργίας ανά φύλο και επίπεδο εκπαίδευσης στην Ελλάδα,2008α- 2000α ,σελ.108-109
- **Πίνακας 6.11:** Απασχολούμενοι και ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας, 2005-2012 ,σελ.118
- **Πίνακας 6.12:** Ευέλικτες μορφές εργασίας(%) στην Ελλάδα, 2009-2012 ,σελ.122
- **Πίνακας 6.13:** Συγκεντρωτικός πίνακας νέων συμβάσεων εργασίας και μετατροπές συμβάσεων εργασίας της Ελλάδας ,2010-2012, σελ.125
- **Πίνακας 6.14:** Εγγεγραμμένοι άνεργοι αναζητούντες εργασία στην Ελλάδα ,Φεβρουάριος 2013, σελ.127
- **Πίνακας 6.15:** Ποσοστά ανεργίας κατά φύλο και ομάδες ηλικιών 2009δ-2012δ ,σελ.129
- **Πίνακας 6.16:** Ποσοστά ανεργίας κατά φύλο και εκπαιδευτική βαθμίδα στην Ελλάδα,2011δ-2012δ ,σελ.131
- **Πίνακας 6.17:** Σύνολο ανέργων αναζητούντων εργασία ανά εκπαιδευτικό επίπεδο στην Ελλάδα, Φεβρουάριος 2013, σελ.132
- **Πίνακας 6.18:** Μακροχρόνιοι άνεργοι αναζητούντες εργασία ανά Περιφέρεια στην Ελλάδα, Φεβρουάριος 2012-2013 ,σελ.134
- **Πίνακας 6.19:** Ποσοστά ανεργία κατά Περιφέρεια στην χώρα μας ,2011δ-2012δ ,σελ.135
- **Πίνακας 7.1:** Προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα, Β' Τρίμηνο 2013, σελ.144
- **Πίνακας 7.2:** Εκτιμήσεις προβλέψεων μέσω παλινδρόμησης ,σελ.146

- **Πίνακας 7.3:** Προβλέψεις για τον πληθωρισμό, ανεργία και Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών για την Ελλάδα, 2013 ,σελ.147
- **Πίνακας 9.1 :**Στόχοι για την απασχόληση στο πλαίσιο της «Ευρώπης 2020», σελ.177
- **Πίνακας 9.2:** Κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη και την απασχόληση, σελ.179
- **Πίνακας 10.1:**Μεταβλητή Χρόνου αναζήτησης εργασίας (E 72),σελ.188
- **Πίνακας 10.2:**Ανάλυση περιγραφικής στατιστικής (Descriptive Statistics), σελ.192
- **Πίνακας 10.3:**Μέθοδος Enter ,σελ.197
- **Πίνακας 10.4 :**Συνοπτικός πίνακας (Model Summary) με την μέθοδο Enter,σελ.198
- **Πίνακας 10.5:**Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA) με την μέθοδο Enter, σελ.200
- **Πίνακας 10.6:**Συντελεστές (Coefficients) με την μέθοδο Enter, σελ.201
- **Πίνακας 10.7:**Μέθοδος Stepwise, σελ.205
- **Πίνακας 10.8:**Συνοπτικός πίνακας (Model Summary) με την μέθοδο Stepwise, σελ.208
- **Πίνακας 10.9:**Ανάλυσης Διακύμανσης (ANOVA) με την μέθοδο Stepwise, σελ.213
- **Πίνακας 10.10:**Συντελεστές (Coefficients) με την μέθοδο Stepwise, σελ.216
- **Πίνακας 10.11:**Έλεγχος πολυσυγγραμμικότητας των ανεξάρτητων μεταβλητών μέσω του συντελεστή συσχέτισης Pearson (r), σελ.221
- **Πίνακας 10.12:**Έλεγχος ύπαρξης συγγραμμικότητας μέσω Tolerance και VIF,σελ.225
- **Πίνακας 10.13:**Έλεγχος επίπεδου στατιστικής σημαντικότητας μέσω του Sig. (1-tailed), σελ.229
- **Πίνακας 10.14:**Εξαγωγή αποτελεσμάτων για τα κατάλοιπα του μοντέλου /Residuals Statistics ,σελ.232
- **Πίνακας 10.15:**Έλεγχος κανονικότητας Kolmogorov-Smirnov (Tests of Normality), σελ.235
- **Πίνακας A :** Μεταβλητή Διψήφιου κλάδου τελευταίας εργασίας /NACE Rev.2 (E 52), σελ.189

E52	2 ψήφιος κλάδος τελευταίας εργασίας (NACE Rev.2)	01	Φυτική και ζωική παραγωγή, θήρα και συναφείς δραστηριότητες
		02	Δασοκομία και υλοτομία
		03	Αλιεία και υδατοκαλλιέργεια
		05	Εξόρυξη άνθρακα και λιγνίτη
		06	Άντληση αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου
		07	Εξόρυξη μεταλλευμάτων
		08	Λοιπά ορυχεία και λατομεία
		09	Υποστηρικτικές δραστηριότητες εξόρυξης
		10	Βιομηχανία τροφίμων
		11	Ποτοποιία
		12	Παραγωγή προϊόντων καπνού
		13	Παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών υλών
		14	Κατασκευή ειδών ένδυσης
		15	Βιομηχανία δέρματος και δερμάτινων ειδών
		16	Βιομηχανία ξύλου και κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό, εκτός από έπιπλα, κατασκευή ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής
		17	Χαρτοποιία και κατασκευή χάρτινων προϊόντων
		18	Εκτυπώσεις και αναπαραγωγή προεγγεγραμμένων μέσων
		19	Παραγωγή οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου
		20	Παραγωγή χημικών ουσιών και προϊόντων
		21	Παραγωγή βασικών φαρμακευτικών προϊόντων και φαρμακευτικών σκευασμάτων
		22	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικές ύλες
		23	Παραγωγή άλλων μη μεταλλικών ορυκτών προϊόντων
		24	Παραγωγή βασικών μετάλλων
		25	Κατασκευή μεταλλικών προϊόντων, με εξαίρεση τα μηχανήματα και τα είδη εξοπλισμού
		26	Κατασκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών, ηλεκτρονικών και οπτικών προϊόντων
		27	Κατασκευή ηλεκτρολογικού εξοπλισμού
		28	Κατασκευή μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού π.δ.κ.α.
		29	Κατασκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, ρυμουλκούμενων και ημι-ρυμουλκούμενων οχημάτων
		30	Κατασκευή λοιπού εξοπλισμού μεταφορών
		31	Κατασκευή επίπλων
		32	Άλλες μεταποιητικές δραστηριότητες
		33	Επισκευή και εγκατάσταση μηχανημάτων και εξοπλισμού
		35	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού
		36	Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού
		37	Επεξεργασία λυμάτων
		38	Συλλογή, επεξεργασία και διάθεση αποβλήτων, ανάκτηση υλικών
		39	Δραστηριότητες εξυγίανσης και άλλες υπηρεσίες για τη διαχείριση αποβλήτων
		41	Κατασκευές κτιρίων
		42	Έργα πολιτικού μηχανικού
		43	Εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες
		45	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών
		46	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών
		47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών
		49	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω αγωγών
		50	Πλωτές μεταφορές
		51	Αεροπορικές μεταφορές
		52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά

		δραστηριότητες
	53	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες
	55	Καταλύματα
	56	Δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης
	58	Εκδοτικές δραστηριότητες
	59	Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις
	60	Δραστηριότητες προγραμματισμού και ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών
	61	Τηλεπικοινωνίες
	62	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες
	63	Δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφορίας
	64	Δραστηριότητες χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, με εξαίρεση τις ασφαλιστικές δραστηριότητες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία
	65	Ασφαλιστικά, αντασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
	66	Δραστηριότητες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες
	68	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας
	69	Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες
	70	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων, δραστηριότητες παροχής συμβουλών διαχείρισης
	71	Αρχιτεκτονικές δραστηριότητες και δραστηριότητες μηχανικών, τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις
	72	Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη
	73	Διαφήμιση και έρευνα αγοράς
	74	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες
	75	Κτηνιατρικές δραστηριότητες
	77	Δραστηριότητες ενοικίασης και εκμίσθωσης
	78	Δραστηριότητες απασχόλησης
	79	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και άλλων υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες
	80	Δραστηριότητες παροχής προστασίας και έρευνας
	81	Δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών σε κτίρια και εξωτερικούς χώρους
	82	Διοικητικές δραστηριότητες γραφείου, γραμματειακή υποστήριξη και άλλες δραστηριότητες παροχής υποστήριξης προς τις επιχειρήσεις
	84	Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση
	85	Εκπαίδευση
	86	Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας
	87	Δραστηριότητες βοήθειας κατ'οίκον. Δραστηριότητες παροχής στέγης και φιλοξενίας (Δραστηριότητες ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας με παροχή καταλύματος)
	88	Δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος
	90	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση
	91	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχειοφυλακείων, μουσείων, και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες
	92	Τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα
	93	Αθλητικές δραστηριότητες και δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας
	94	Δραστηριότητες οργανώσεων
	95	Επισκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής ή οικιακής χρήσης
	96	Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών
	97	Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών οικιακού προσωπικού

		98	Μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες ιδιωτικών νοικοκυριών, που αφορούν την παραγωγή αγαθών-και υπηρεσιών-για ίδια χρήση
		99	Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων

Πηγή : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

- Πίνακας Β: Μεταβλητή Διψήφιου επαγγέλματος τελευταίας εργασίας ISCO-08 (e53_2) ,σελ.189

e53_2	2ψηφιο επάγγελμα τελευταίας εργασίας (ISCO - 08)	11	Γενικοί διευθυντές, ανώτερα διοικητικά στελέχη και μέλη των νομοθετικών σωμάτων
		12	Διοικητικοί και εμπορικοί διευθυντές
		13	Διευθυντές παραγωγής και εξειδικευμένων υπηρεσιών
		14	Διευθυντές ξενοδοχείων, εστιατορίων, επιχειρήσεων λιανικού και χονδρικού εμπορίου και άλλων υπηρεσιών
		21	Ασκούντες επιστημονικά επαγγέλματα και μηχανικοί
		22	Επαγγελματίες του τομέα της υγείας
		23	Εκπαιδευτικοί
		24	Επαγγελματίες επιχειρήσεων και διοίκησης
		25	Επαγγελματίες του τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας
		26	Επαγγελματίες του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού κλάδου
		31	Τεχνικοί θετικών επιστημών και μηχανικής
		32	Τεχνικοί του τομέα της υγείας
		33	Βοηθοί Επαγγελματιών επιχειρήσεων και διοίκησης
		34	Βοηθοί επαγγελματιών του νομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού τομέα και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
		35	Τεχνικοί του τομέα της πληροφόρησης και επικοινωνίας
		41	Υπάλληλοι γενικών καθηκόντων και χειριστές μηχανών με πληκτρολόγιο
		42	Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών
		43	Υπάλληλοι καταγραφής αριθμητικών δεδομένων και υλικών
		44	Άλλοι υπάλληλοι γραφείου
		51	Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών
		52	Πωλητές
		53	Απασχολούμενοι στην παροχή ατομικής φροντίδας
		54	Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
		61	Ειδικευμένοι γεωργοί και κτηνοτρόφοι, επαγγελματίες
		62	Ειδικευμένοι δασοκόμοι, υλοτόμοι, αλιείς και κυνηγοί, επαγγελματίες
		63	Γεωργοί, κτηνοτρόφοι, αλιείς, κυνηγοί και συλλέκτες θηραμάτων για ίδια κατανάλωση
		71	Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, εξαιρουμένων των ηλεκτρολόγων
		72	Τεχνίτες μετάλλων, μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα

		73	<i>Χειροτέχνες και τυπογράφοι</i>
		74	<i>Ηλεκτρολόγοι και ηλεκτρονικοί</i>
		75	<i>Τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, επεξεργασίας ξύλου, ειδών ένδυσης και ασκούντες συναφή επαγγέλματα</i>
		81	<i>Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού</i>
		82	<i>Συναρμολογητές (μονταδόροι)</i>
		83	<i>Οδηγοί μέσω μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού</i>
		91	<i>Καθαριστές και βοηθοί</i>
		92	<i>Ανειδίκευτοι εργάτες γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας</i>
		93	<i>Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων, κατασκευών, μεταποίησης και μεταφορών</i>
		94	<i>Βοηθοί παρασκευής φαγητών</i>
		95	<i>Πλανόδιοι πωλητές, πρόσωπα που παρέχουν προϋπηρεσίες στο δρόμο και ασκούντες συναφή επαγγέλματα</i>
		96	<i>Συλλέκτες απορριμμάτων και άλλοι ανειδίκευτοι εργάτες</i>
		01	<i>Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν</i>

Πηγή : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

- Πίνακας Γ :Μεταβλητή Επίπεδο εκπαίδευσης (E 80),σελ.190

E80	Επίπεδο εκπαίδευσης	011	<i>011 Διδακτορικό ή PhD.</i>
		012	<i>012 Δίπλωμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ή Μάστερ)</i>
		013	<i>013 Μεταπτυχιακό στο Ανοιχτό Πανεπιστήμιο</i>
		031	<i>031 ΑΕΙ Παιδαγωγικών σπουδών</i>
		032	<i>032 Παιδαγωγικές Ακαδημίες Διδασκάλων / 2 χρόνια σπουδών</i>
		040	<i>040 Οικιακής Οικονομίας Χαροκοπείου</i>
		051	<i>051 Ανώτατες Στρατιωτικές Σχολές</i>
		052	<i>052 Ανώτερες Στρατιωτικές Σχολές</i>
		060	<i>060 Δεν έχουν ολοκληρώσει Σπουδές Τριτοβάθμιας Εκπ/σης.</i>
		076	<i>076 Ανοιχτό Πανεπιστήμιο / (Τεχνολογικής κατεύθυνσης)</i>
		077	<i>077 Προγράμματα Σπουδών Επιλογής / (Τεχνολογικής κατεύθυνσης)</i>
		081	<i>081 ΠΑΤΕΣ-ΣΕΛΕΤΕ / (Παιδαγωγική Τεχν. Σχολή Καθηγητών)</i>
		082	<i>082 ΑΣΕΤΕΜ - ΣΕΛΕΤΕ (Ανώτερη Σχολή Εκπ/κών Τεχνολ. Μηχανικώ</i>
		091	<i>091 Δημόσια ΙΕΚ</i>
		092	<i>092 Ιδιωτικά ΙΕΚ</i>
		093	<i>093 Μεταδευτεροβάθμιας επαγγελματικές σχολές</i>
		094	<i>094 Κολέγια (Deree, Προπαρασκευαστικά έτη, κλπ)</i>
		095	<i>095 Ξένες Γλώσσες (πτυχίο που δίνει τη δυνατότητα διδασκαλία</i>
		100	<i>100 6-ταξιο Γυμνάσιο, Λύκειο</i>
		110	<i>110 Τεχνικό - Επαγγελματικό Λύκειο (ΤΕΛ) ή άλλα επαγγελματικά</i>

		121	121 Ενιαίο Πολυκλαδικό Λύκειο (ΕΠΛ) / (τρία χρόνια σπουδών)
		122	122 Ενιαίο Πολυκλαδικό Λύκειο (ΕΠΛ) / (τέσσερα χρόνια σπουδών)
		131	131 Σχολικές Μονάδες Εκπ/σης ατόμων με ειδικές ανάγκες
		132	132 Σχολικές Μονάδες Εκπ/σης ατόμων με ειδικές ανάγκες/ Γυμν.
		133	133 Σχολικές Μονάδες Εκπ/σης ατόμων με ειδικές ανάγκες/ Πρωτ.
		140	140 Μέσες Σχολές Εργοδηγών ή Μέσες Σχολές Εμπορικού Ναυτικού
		150	150 Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές για αποφοίτους της Γυμνασίου
		151	151 Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ) - 2ος Κύκλος
		152	152 Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ) - 1ος Κύκλος.
		160	160 Κατώτερες Τεχν. Επαγγ. Σχολές (για τελειόφοιτους δημοτικού
		170	170 3τάξιο Γυμνάσιο
		181	181 Ορισμένες τάξεις 3τάξιου Γυμνασίου
		182	182 Δημοτικό Σχολείο
		190	190 Ορισμένες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου
		200	200 Αναλφάβητοι/Δεν πήγε καθόλου σχολείο
		310	310 Πολυτεχνικές Αρχιτεκτόνων κλπ
		320	320 Πολυτεχνικές Μηχανολόγων, Ηλεκτρολόγων, Ναυπηγών, κλπ
		325	325 Καλών Τεχνών
		330	330 ΑΕΙ Πληροφορικής, Επιστήμης Υπολογιστών κλπ.
		340	340 ΑΕΙ Γεωπονίας, Τεχνολογίας τροφίμων, κλπ
		345	345 ΑΕΙ Κτηνιατρικής
		350	350 ΑΕΙ Φυσικής, Χημείας, Βιολογίας
		360	360 ΑΕΙ Μαθηματικών, Στατιστικής
		410	410 ΑΕΙ Ιατρικής, Οδοντιατρικής, Φαρμακευτικής, κλπ
		420	420 ΑΕΙ Ιατρικής Βιολογίας, Νοσηλευτικής, Διαιτολογίας
		510	510 ΑΕΙ Νομικής
		520	520 ΑΕΙ Δημόσιας Διοίκησης, Οικονομικών, κλπ
		530	530 ΑΕΙ Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας, Γεωγραφίας, κλπ
		540	540 ΑΕΙ Δημοσιογραφίας, Βιβλιοθηκονομίας, κλπ
		610	610 ΑΕΙ Φιλολογίας, Ξένων Γλωσσών, Θεάτρου, κλπ
		650	650 ΑΕΙ Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού
		710	710 Ανοιχτό Πανεπιστήμιο / (Γενικής κατεύθυνσης)
		720	720 Προγράμματα Σπουδών Επιλογής / (Γενικής κατεύθυνσης)
		800	800 ΤΕΙ Δομικών, τοπογράφων, κλπ
		810	810 ΤΕΙ Μηχανολογίας, ηλεκτρολογίας, ορυχείων, οχημάτων, κλπ
		815	815 ΤΕΙ Πληροφορικής
		820	820 ΤΕΙ Φυτικής, Ζωικής, κλπ παραγωγής
		830	830 ΤΕΙ Τεχνολογίας Τροφίμων, κλπ
		840	840 ΤΕΙ Λογιστικής, Διοίκησης, κλπ
		850	850 ΤΕΙ Βιβλιοθηκονομίας
		860	860 ΤΕΙ, Νοσηλευτικής, Ιατρικών Εργαστηρίων, κλπ

		865	865 ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας
		870	870 Φωτογραφίας, Γραφιστικής, Διακοσμητικής, κλπ

Πηγή : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

III. :Διαγράμματα

- **Διάγραμμα 1.1:** Οι φάσεις ενός οικονομικού κύκλου, σελ.16
- **Διάγραμμα 4.1:**Ετήσιοι ποσοστιαίοι ρυθμοί ανάπτυξης ΗΠΑ,2006-2013α, σελ.50
- **Διάγραμμα 4.2:** Ποσοστά ανεργίας ΗΠΑ, 2007-2013α ,σελ.51
- **Διάγραμμα 5.1:** Μεταβολές αριθμού εργαζομένων στην ΕΕ και στην Ευρωζώνη (2006-2013α), σελ.57
- **Διάγραμμα 5.2:** Ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ και Ευρωζώνη τον Ιανουάριο 2013, σελ.59
- **Διάγραμμα 5.3:** Μεταβολές ανέργων στην ΕΕ και Ευρωζώνη Ιανουάριος 2000-Ιανουάριος 2013 ,σελ.60
- **Διάγραμμα 5.4:** Ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ, στην Ευρωζώνη, στις ΗΠΑ και στην Ιαπωνία,σελ.60
- **Διάγραμμα 5.5:**Ποσοστά Νεανικής ανεργίας Ιανουάριος 2000- Ιανουάριος 2013 ,σελ.61
- **Διάγραμμα 5.6:** Εργαζόμενοι, Άνεργοι και εργατικό δυναμικό Ισλανδίας 2003-2013,σελ. 66
- **Διάγραμμα 5.7:** Ρυθμοί Ανάπτυξης(%) Ισλανδίας ,2007δ- 2012δ,σελ.67
- **Διάγραμμα 5.8 :** Αριθμός ανέργων Ισλανδίας,2010δ – 2013α ,σελ.68
- **Διάγραμμα 5.9:** Ποσοστιαίες μεταβολές(%) ΑΕΠ Ολλανδίας,2010- 2013α ,σελ.71

- **Διάγραμμα 5.10:** Τάση του ποσοστού ανεργίας της Ολλανδίας 2007-2013α, σελ.74
- **Διάγραμμα 5.11:** Τάση του αριθμού των εργαζομένων της Ολλανδίας ,Ιανουάριος 2000-Μάρτιος 2013,σελ.74
- **Διάγραμμα 5.12:** Ακαθάριστο χρέος νοικοκυριών ως προς το εισόδημα, σελ.77
- **Διάγραμμα 5.13:** Ποσοστιαία μείωση ΑΕΠ Ισπανίας,2011-2013,σελ.79
- **Διάγραμμα 5.14:** Ποσοστά ανεργίας Ισπανίας, 2007δ-2013α, σελ.81
- **Διάγραμμα 5.15:** Αυξανόμενη τάση της ανεργίας στην Ισπανία, 2006α-2013α,σελ.82
- **Διάγραμμα 6.1:** Δημόσιο χρέος της Ελλάδας(%) σε σχέση με το ΑΕΠ,1980-2006, σελ.85
- **Διάγραμμα 6.2:** Δημόσιο χρέος της Ελλάδας(%) σε σχέση με το ΑΕΠ, 2006-2009α,σελ.86
- **Διάγραμμα 6.3:** Δημόσιο χρέος της Ελλάδας σε σχέση με την Ευρωζώνη, 1977-2013α ,σελ.87
- **Διάγραμμα 6.4:** Διακυμάνσεις του ΑΕΠ(%) της Ελλάδας, 2001-2011,σελ.89
- **Διάγραμμα 6.5:** Διαχρονική εξέλιξη του ελλείμματος της Ελλάδας σε σχέση με το ΑΕΠ(%),1988-2009,σελ.98
- **Διάγραμμα 6.6:** Ποσοστά ανεργίας της Ελλάδας, 1977-2008,σελ.105
- **Διάγραμμα 6.7:** Δημόσιο χρέος(%) της Ελλάδας σε σχέση με το ΑΕΠ ,2005-2013α ,σελ.110
- **Διάγραμμα 6.8:** Διαχρονική εξέλιξη του χρέους της Ελλάδας 2000-2012γ, σελ.110

- **Διάγραμμα 6.9:** Ιδιωτική και Δημόσια κατανάλωση- Επενδύσεις της Ελλάδας, 2001-2011, σελ.112
- **Διάγραμμα 6.10:** Διαχρονικές μεταβολές των εξαγωγών –εισαγωγών της Ελλάδας, 2001-2011,σελ.113
- **Διάγραμμα 6.11:** Όγκος νέων οικοδομών της Ελλάδας, 2007-2012,σελ.115
- **Διάγραμμα 6.12:** Ετήσια μεταβολή εργατικού δυναμικού, απασχολουμένων και ανέργων της Ελλάδας, 2005δ-2012γ ,σελ.120
- **Διάγραμμα 6.13:** Διαχρονική τάση της ανεργίας της Ελλάδας, 2004-2013α,σελ.123
- **Διάγραμμα 6.14:** Διαχρονική ανεργία (%) νέων 15-29 ετών στην Ελλάδα, 2000-20012 ,σελ127
- **Διάγραμμα 6.15:** Ανεργία(%) ανά ηλικιακή ομάδα στην Ελλάδα, 2012δ ,σελ.129
- **Διάγραμμα 6.16:** Ανεργία(%) και κατανομή ανέργων ανά εκπαιδευτική βαθμίδα στην Ελλάδα, 2007-2011, σελ.132
- **Διαγράμματα 6.17:** Ποσοστά ανεργίας κατά περιφέρεια στο σύνολο της χώρας, 2007-2011, σελ.136
- **Διάγραμμα 6.18:** «Μαύρη εργασία» στην Ελλάδα ,σελ.139
- **Διάγραμμα 6.19:** Αυξητική τάση της «μαύρης» εργασίας στην Ελλάδα ,σελ.141
- **Διάγραμμα 7.1:** Διαχρονικές Προοπτικές Απασχόλησης στην Ελλάδα,2007γ-2013 ,σελ.145
- **Διάγραμμα 7.2:** Διακυμάνσεις συνόλου Υπηρεσιών της Ελλάδος, Φεβρουάριος 2002-2013,σελ. 149

- **Διάγραμμα 7.3:** Διακυμάνσεις του συνόλου του Λιανικού εμπορίου της Ελλάδας, Φεβρουάριος 2000-2013,σελ.150
- **Διάγραμμα 7.4:** Διακυμάνσεις Οικονομικού κλίματος στην ΕΕ-Ευρωζώνη και στην Ελλάδα, Φεβρουάριος 2000-2013 ,σελ. 151
- **Διάγραμμα 10.1:** Κατανομή του χρόνου αναζήτησης εργασίας,σελ.193
- **Διάγραμμα 10.2:**Κατανομή της ανεξάρτητης μεταβλητής Φύλο στο σύνολο των παρατηρήσεών μας, σελ.194
- **Διάγραμμα 10.3:**Κατανομή ερωτώμενων που ήρθαν σε επαφή με Δημόσιο γραφείο ευρέσεως εργασίας, σελ.194
- **Διάγραμμα 10.4:**Κατανομή των ερωτώμενων ανάλογα με την χώρας γέννησής τους (a13_reu), σελ.195
- **Διάγραμμα 10.5:**Κατανομή των ερωτώμενων ανάλογα με την θέση τους στο επάγγελμα προηγούμενης εργασίας (E 54), σελ.196
- **Διάγραμμα 10.6:**Έλεγχος γραμμικότητας μέσω των Studentized Deleted Residual σε σχέση με το Predicted Value, σελ.227
- **Διάγραμμα 10.7:**Υπαρξη γραμμικότητας μέσω των Partial Regression Plots, σελ.228
- **Διάγραμμα 10.8:**Έλεγχος κανονικότητας μέσω του Normal P-P Plot Regression Standardized Residuals,σελ.233
- **Διάγραμμα 10.9:**Έλεγχος κανονικότητας μέσω του Histogram, σελ.234
- **Διάγραμμα 10.10:**Θηκόγραμμα για τον έλεγχο της κανονικότητας, σελ.235